

\$5.00

ב"ה

לוח יומי הלכה למעשה

לחודש תשרי תשפ"ה

חלק ראשון

יו"ל על ידי

בד"צ דק"ק קראון הייטס

כאן צוה ה' את הברכה

מהדורת קאבאטשניק

לזכות
הרה"ת ר' יהודה ליב שי' זוגתו מרת חנה שתחי'
בניהם ובנותיהם:
רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן, מאריאשא, מרים מושקא
ובת-שבע שיחיו
מרזוב

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

החתן התמים יוסף חיים שי' דייטש
והכלה פרומא דינה תחי' פייגלין

לרגל בואם בקשרי שידוכין בשעה טובה ומוצלחת ביום כ"ה מנחם-אב

ולזכות הוריהם הרה"ת נחמי' משה זוגתו מרת דבורה ומשפחתם שיחיו דייטש, הרה"ת זלמן משה זוגתו מרת שרה ומשפחתם שיחיו פייגלין
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' צבי הירש
בהרה"ח ר' בן ציון ז"ל שפריצער
גלב"ע ז"ך אלול ה'תש"מ
ת.נ.צ.ב.ה.

ע"י ולזכות בניו הרה"ת ר' שמואל
ויעקב מרדכי שיחיו שפריצער
ובתו מרת גיטל לאה שתי' סטאליק
ומשפחתם שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח השליח הרב יוסף יצחק
בן הרה"ח הרה"ת הרב מאיר ע"ה
איטקין
נפטרו' טבת תשפ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

הרה"ת ר' מנחם מענדל זוגתו מרת
מלכה שיחיו
ובניהם: אברהם, ארי' זאב וישראל
איסר שיחיו
קאבאטשניק

להצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל
ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח הרב שניאור זלמן
בן הרב יהודה אייזל ע"ה
נפטרו עש"ק ב' אייר תשפ"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

המשורר הרה"ח הרב צבי מאיר
(צבי יאיר) ב"ר שלמה דוב ע"ה
שטיינמן נפטרו עש"ק י"ב אלול
תשס"ה ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

התמים משה צבי בן שרה פעסל שי'
לרגל יום הולדתו י"א תשרי
לשנת הצלחה!

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י הבד"צ דק"ק קראון הייטס תשע פעמים בשנה
הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?
צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר
www.daytodayguide.com

משרד הבד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתרא דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר הבד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים

לחודש תשרי ה'תשפ"ה

חלק ראשון

מכ' אלול ה'תשפ"ד

עד י"ג תשרי תשפ"ה

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ

הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכו' – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתוך ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- ה פתח דבר.....
- ח חודש אלול.....
חודש החשבון / המלך בשדה / עניני עבודה המרומזים בר"ת אלול / איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות / לדוד ה' אורי / תקיעת שופר / שלשה קאפיטלאך תהלים
- י יום שני, כ' אלול.....
- י יום שלישי, כ"א אלול.....
- י יום חמישי, כ"ג אלול.....
- י יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ד אלול.....
- יא ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות", כ"ה אלול.....
- יב מוצאי שבת קודש.....
- יב סליחות.....
- יד יום ראשון, כ"ז אלול.....
- יד יום שני, כ"ח אלול.....
- טו אור ליום שלישי, כ"ח אלול, ג' דסליחות.....
- טז יום שלישי, כ"ח אלול.....
- טז ליל רביעי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית").....
- יז יום רביעי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית").....
התרת נדרים
- יח הכנות לראש השנה.....
- כ עירוב תבשילין.....
- כג שנת ה'תשפ"ה.....
- כד אור ליום חמישי, א' תשרי, ליל א' דראש השנה.....
איסור הוצאה ביום טוב / קידוש וסעודה
- כז יום חמישי, א' תשרי, יום א' דראש השנה.....
- כט תקיעת שופר.....
מבצע שופר / איסור הכנה
- לד ליל שישי, ליל ב' דראש השנה.....
- לז יום שישי, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי.....
רחיצה ביום טוב
- לח ליל שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת)שובה, ג' תשרי.....

- מ..... שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת)שובה, ג' תשרי..... התוועדות
- מב..... מוצאי שבת קודש, אור לד' תשרי.....
- מג..... עשרת ימי תשובה..... שאות המצויות בדיני צום יום הכיפורים
- מד..... יום ראשון, ד' תשרי, תענית צום גדלי' (נדחה) - יהפך לשמחה..... שחרית / מנחה
- נב..... יום שני, ה' תשרי.....
- נב..... יום שלישי, ו' תשרי.....
- נב..... יום רביעי, ז' תשרי.....
- נב..... יום חמישי, ח' תשרי.....
- נב..... יום ועש"ק, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ..... כפרות
- נח..... ליל יום הכפורים..... חמשה עינויים / סדר ליל יום הכיפורים
- סג..... שבת קודש, יו"ד תשרי, יום הכפורים.....
- סח..... מוצאי יום הכפורים.....
- ע..... הכנות לחג הסוכות.....
- ע..... יום ראשון, י"א תשרי.....
- ע..... יום שני, י"ב תשרי.....
- ע..... יום שלישי, י"ג תשרי - "לכתחילה אריבער".....
- ע..... ליל רביעי, י"ד תשרי.....
- עא..... מילואים.....
- עח..... דיני שכחה וטעות - טבלא.....
- צב..... מקורות וצינונים לדיני שכחה וטעות.....
- קט..... מורה שיעור ללימוד רמב"ם היומי.....

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו קיצור עיקרי הלכות ומנהגים לחודש תשרי הבעל"ט השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יום-יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך אדה"ז. מטה אפרים. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

כל הלכה הוזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית גם לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמא לס' א"ס א יש לכתוב 1061), ואז בעזרה"י תמצא את מבוקשך. עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא", מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה מיוסד

(1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אנה"ק סכ"ו - קמג, א) שלמות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל - היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ). וכ"מ מזה שהובאו הלכות אלו ברמב"ם ביד החזקה, דאל"ה מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו עד"ז בכ"מ - ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה. ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"י"ב ב"ד שהביאו הרמב"ם - יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח). ולהעיר גם מצורת הבית להתו"י"ט (יחזקאל מב, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מארז"ל (פסחים ג, א) שדיני נגעים ואהלות קרין בעוה"ז, וקפויין - היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בניהו שם) - לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלמות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. שה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. שה"ש ננשא"ח ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ז ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת - בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"ג ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שיהיו רגילים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס' נקח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד כסוי' קפג - לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל בבא"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה וזה לקו"ש ח"ד ע' 27 הע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג'ע (אוורח צדיקים דרך ז) שבכרך אלף השני, ויתנוצץ ויתעצב רוחו"ש והיהו קצת מצות בטלות כגון פרושיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בדיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, פ"א ע"פ, אבל א"צ עסק. וכן פ' בלקוטי ביאורים (קארך). וכ"מ גם בסה"ש תנשא"א שם. וכן לעיל שם ע' 575, שהדיגוש תיבת "לעסוק".] וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אחו"ק תשמ"ח). אמנם, במשך הענין, ש"גם אפשר קרוב הדבר שידעו מפנימיות התורה כל גופי התורה הנגלית כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן א"צ לעסוק בהם כלל". (רוק ערב רב שלא יזכר משמאלנו דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב' זה, ת"ח א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע"ק שבכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל - ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמח"ת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב. וכ"ה בכמה מאמרי דא"ח - ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים ירש תשל"ח. השמים כסאי תשמ"ח. ואולי הדיקו בתניא שם רק "גופי התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"היה" גם עיקר עסק התורה ג"כ בפנימיות המצות וטעמיהם הנסתרים. ועד"ז הוא בכ"מ (ראה גם שה"ש תש"ד ס"ע 107 ואילך. סד"ה וה' ביום ההוא תשכ"ב. ועוד). ולהעיר מהמבואר בכ"מ (ראה דרך חיים סת, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. שה"מ מלוקט ח"ה ע' עדר) במעלת לימוד הנפלאות דתורה מתוך גליא דתורה, בבחי' "תלמודו בידו", משא"כ הפרטים המסתעפים, וכן שקו"ש ופלפולא דאורייתא, לאפשא לא בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 24). ואולי הדיקו בתניא שם רק "גופי התורה הנגלית" (וכמ"ש לפנ"ז בתניא שם, ש"היה" גם עיקר עסק התורה ג"כ בעת"ל - ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנה"ב בסה"ש שם ע' 510 - ראה כ"ז קובץ הער"ב לך וחי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"ח בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים (ערב רב) לפרטי הלכות איסור וטומאה ויתר מישראל שלא יארע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאונה כו". ולכא"ל לפי ב' זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

(2) ובס' שערים מצוינים בהלכה עמ"ש זבחים (מכת"ר אמו"ר, ובתוספת נופך מאמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות הנהוגים לעת"ל. ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מסח' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרין לו וכו' צפית לישועה פלפלת כחמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . . אז א איד'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממחר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה-עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות להן" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער בעט זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת-מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁶.

מערכת "לוח יומי"

ט"ו אלול תשפ"ד
ברוקלין נ.י.

ברכת מזל טוב!

למרא דאתרא וחבר הבד"צ הרב **יוסף ישעי' ברוין** שליט"א וזוגתו הרבנית תליט"א
לרגל בוא בנם מו"ה **לוי יצחק** שליט"א בקשרי שידוכין
עם ב"ג הכלה המהוללה מרת **מנוחה** תי' בת ידידנו
הרה"ח **מאיר שמחה** שליט"א **קלמנסון (אויבערוויליע)**
יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב.

אמר "פלפלת בתורה". אלא דשניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו "פלפלת בחכמה", דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

חודש אלול

חודש אלול הוא חודש הרחמים שבו מאירות שלש עשרה מידות הרחמים. החודש הזה הוא חודש הרחמים, אשר בו נפתחים שערי רחמים לכל הבא לגשת אל הקודש לעבודת הבורא ב"ה בתשובה תפילה ותורה.

חודש החשבון

החודש הזה הוא האחרון משנה החולפת ועוברת מההווה אל העבר, והוא חודש של חשבון הנפש לחשוב ולהתבונן במה עברה עליו השנה, להתחרט על הלא טוב בחרטה גמורה, ולקבל על עצמו להיות זהיר על להבא בקיום המצוות בהידור, לשקוד בתורה ותפילה ולהתרגל במדות טובות.

החודש הזה הוא חודש ההכנה, לקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

המלך בשדה

ידוע המשל⁷ למלך, שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו. ואחר כך בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כי אם ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה. וכך הענין על דרך משל בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו יתברך בשדה. ונתבאר בכ"כ מאמרי דא"ח ושיחות קודש מרבותינו נשיאינו⁸.

עניני עבודה המרומזים בר"ת אלול⁹

בשיחת ש"פ ראה תנש"א⁹ נאמר: יש לפרסם ולעורר בכל מקום ומקום ע"ד העבודה המיוחדת דחודש אלול המרומזת בחמשת הראשיי-תיבות דתורה תפלה גמ"ח תשובה וגאולה¹⁰, ובהדגשה מיוחדת בנוגע לר"ת החמישי, ענין הגאולה, כפי שחודרת בכל עניני העבודה, עי"ז שחודרים ונעשים ברוחה של הגאולה (כולל ובמיוחד ע"י לימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק), מתוך צפי' וודאות גמורה שתיכף ומיד ממש רואים בעיני בשר ש"הנה זה (המלך המשיח) בא".

איחולים ובדיקת התפילין והמזוזות

בשיחת ש"פ ראה תשמ"ח¹¹ נאמר: כאן המקום לעורר ולזרז גם אודות ענינים מיוחדים של מעשה בפועל (נוסף על כל האמור לעיל) השייכים לחודש אלול:

א. להשתדל לברך (ולהתברך) איש את רעהו ואשה את רעותה (וכן הטף, ילד לחבירו, וילדה לחברתה). לכאור"א בפרטיות ולכלל ישראל, בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, הן בע"פ, פנים אל פנים, והן בכתב, כמובא באחרונים ש"נוהגים כשכותב אדם לחבירו אגרת שלומים מן ר"ח אלול עד יוה"כ רומז לו . . . שהוא מעתיר עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים", אשר, ברכתו של איש ישראל, ובפרט בעת רצון, חודש הרחמים, כשהמלך בשדה כו' ומראה פנים שוחקות לכולם, וממלא בקשותיהם כו' – מוסיפה בברכתו של הקב"ה למלא משאלותיהם של כאור"א מישראל, בכל המצטרך להם, בגשמיות וברוחניות גם יחד.¹²

ב. איתא באחרונים "יש אנשי מעשה נוהגין שבחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצוה להיות בודק ובוחר תפילין ומזוזות שלהם, וכל אשר ימצא שם בדק משאר מצוות, והוא מנהג טוב" – שעל ידי זה יתוסף בברכת ה' בכלל, ובפרט בברכת כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה.

(7) לקו"ת פרשת ראה לב, ב.

(8) חלקם נלקטו בקובץ "מלך בשדה".

(9) סה"ש תנש"א ח"ב ע' 778.

(10) אנה לידו ושמתי לך = תורה.

אני לדודי ודודי לי = תפלה.

איש לרעהו ומתנות לאביונים = גמ"ח.

את לבב ואת לבב = תשובה.

אשירה לה' ויאמרו לאמר [או לה' ויאמרו לאמר אשירה] = גאולה.

(11) סה"ש תשמ"ח ע' 610.

(12) וראה גם אצלנו בלוח יומי לחמשה עשר באב.

וכדאי ונכון ביותר שכל אחד ואחד ישתדל לפרסם זה (נוסף על הקיום בעצמו) בכל מקום שידו מגעת, בכל מקום ומקום, לכל אחינו בני"י – שליט"א.

כתב הברכי יוסף¹³ בשם טור ברקת¹⁴: "יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד". והוסיף: וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים, ובחדש אלו היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים¹⁵.

לדוד ה' אורי

"מן [יום א' ד] ראש חודש אלול, עד אחר הושענא רבה – אחר שיר של יום, ובמנחה קודם עלינו – אומרים מזמור "לדוד ה' אורי"¹⁶.

תקיעת שופר¹⁷

התקיעות בחודש אלול – תשר"ת תש"ת תר"ת.

אע"פ שאין הבדל כ"כ בתקיעות אלו דחודש אלול בין תוקע שברים-תרועה בנשימה אחת או ב' נשימות, המנהג לתקוע בנשימה אחת¹⁸.

אם לא תקעו בסיום תפילת שחרית – מנהג נכון הוא לתקוע לאחר תפלת מנחה. אבל אין תוקעין בלילה¹⁹.

שלשה קאפיטלאך תהלים

כשהי' הצ"צ בן תשע שנים אמר לו רבינו הזקן: קבלתי ממורי (הרב המגיד) שקיבל ממורו (הבעש"ט) בשם מורו הידוע, אשר מיום שני דר"ח אלול עד יום הכפורים, יאמרו בכל יום ויום במשך היום שלשה קאפ' תהלים, וביוהכ"פ שלשים וששה קאפ': ט' קודם כל נדרי, ט' קודם השינה, ט' אחר מוסף, ט' אחר נעילה. ומי שלא התחיל ביום ב דר"ח יתחיל באותו יום שהוא עומד בו, ואת אשר החסיר ישלים.

מסופר שבאחד מימי חודש אלול שלח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע את הרה"ח ר' אברהם ע"ה פאריז לוויטעסק לצורך קופת פדיון שבויים. ואמר לו "כשתהיה בוויטעבסק תקנה לי תהלים", והוסיף "עס איז דאך איצטער דער סעזאן פון דעם".

13 סתקפ"א סק"ו. והובא בכמה שיחות קודש.

14 ראה שם סתקפ"א סק"א.

15 ולהעיר מאג"ק ח"ח ע' תקנה שאין הזמ"ג כלל וכלל לעינא מפני עניני ימים אלו, ומציין לברכי שם.

והנה, בשע"ת סתקפ"א סק"א העתיק בשינוי קצת: ללמוד גירסא רק תחנונים. וכבר העירו שברמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד נזכר לענין עשי"ת להרבות בצדקה ומע"ט ולעסוק במצות ולהתפלל בדברי תחנונים. ולא מענין ת"ת. [וראה לקו"ש חל"ד ע' 89 ואילך].

ובפלא יועץ ערך תשובה [לענין עשי"ת] שבימים אלו יניח עסק פלפולו ויהי' עסוק רק בקריאת ספרי מוסר ובדרכי התשובה ולשפוך שיחה וכו'. וביש"ש ה' שער המים ספ"ד, שבימים נוראים ראוי למעט בלימודים אחרים וירבה בלימוד ספרי יראים.

ובפשטות, כוונת הברכי שם, לגבי אמירת סליחות. וכן מוכח בטור"ב שם. ובשיחות קודש הובא ד"ז לגבי העסק בעבודת התפלה.

אמנם, עיי"ש בטור"ב גופא, שהעיקר לעסוק בתורה. ובר"ד י"ג אלול תשל"ט שבר"ח אלול עלה מרע"ה להר לקבל לוחות אחרונות, וממילא הוא זמן של לימוד התורה. ועיי"ש בנוגע למש"כ בברכי ה"ג. ונת' בארוכה בשיחת ש"פ שופטים תש"נ [סה"ש תש"נ ח"ב ע' 628 ואילך] שהתגלות המלך בשדה היא ע"ל לימוד התורה דוקא, יעו"ש. וראה בר"ד משיחת מוצ"ש ראה תשל"ח, שהוא ע"ד "רווחא לבסימא שכיח", שכשעושים מתוך רצון ותענוג נעשית הרחבה בכחות נפשו.

16 ואם מתפלל במקום שנהגין לאומרו אחרי עלינו, יאמר עלינו עם הציבור ולדוד ג' אורי לאח"ז – אג"ק ח"ט עמ' תל.

17 אין להפסיק באמצע תפלת הנמידה לשמוע תקיעת שופר בחודש אלול – ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז' תרעה. ושי"נ.

18 אין להכניס שופר המיוחד למצוה לבית הכסא ולתורה – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' יט' קטו. ושי"נ.

אין להשתמש בשופר של חבירו ללא רשות לתקיעות דחודש אלול (ראה לשון אדה"ז סתקפ"ו סי' ה: תקיעות של מצוה. ואף אם נאמר להתיר גם למאה קולות (כבמט"א, הביאו במש"ב שם סק"ט), ושבא לשלול רק תקיעה דרשות – אין לנו להתיר תק"ש דאלול שמעיקרו הוא רק ממנהגא. ויש לחלק בכמה אנפי, דקאי כשבר לקח השופר לעיקר המצוה, וגם שעיקרו מה"ת, ו"א שבריבוי התקיעות ה"ז בכלל המצוה, ועוד שקיבלו ע"ע כחובה, משא"כ בנדונו. ושקו"ט בכ"מ אם להתיר לנשים במ"ע שהזמ"ג כן להעיר משו"ת תרוה"ד סי' ק: רק כדי לברך ברכת הלולב ולנענע כהלכתה. ומשמע דאתא לאפוקי נענועים בהלל. וראה הנסמך בשו"ת בית מתתיהו ח"ג ס"א סק"ה ד"ה וילהס"ת – ע' ח. וראה בכי"ב אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יד' תתצג. שם סי' כד' שפת. ושי"נ.

18 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א"סא.

19 משיחת כ"ד אלול תנש"א לנשי ובנות חב"ד (התוועדיות ח"ד ע' 314).

19 ולא נהגו לתקוע בלילה – ראה בסוף הקובץ במילואים (א).

בחודש אלול, כבכל השנה, אין אומרים תהלים בלילה (עד חצות הלילה)²⁰.
להרבות בצדקה בחודש אלול²¹. לספק צרכי החגים בהרחבה לעניים.

מותר לקנות עליות בבית הכנסת בימים נוראים מדמי מעשר כספים, ובתנאי שכך הי' בדעתו בעת קניית המצוה²². אם אחר כבר הציע סכום נמוך, וברצונו להוסיף על הסכום שהציע הראשון, יש מחמירים, שאין לשלם כולו מכספי מעשר, ומותר לו להשתמש בכספי מעשר רק עבור התוספת על הסכום הראשוני. ומכל מקום, אם לא היה קונה המצוה אלא אם כן יכול לשלם כולו מכספי מעשר, אפשר לשלם כולו מדמי מעשר. וכן אם הראשון גם רצה לשלם מדמי מעשר.
מקומות ישיבה בבית הכנסת אין לקנות מכספי מעשר, אלא אם כן יש הרבה מקומות פנויים, וקניית המקום היא רק עבור חיזוק בית הכנסת²³.

יום שני, כ' אלול

הלכתא למשיחא: בעשרים באלול, זמן עצי הכהנים והעם לבני עדין בן יהודה. בני עדין בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה דברי ר"י, ר"מ ואמר הן הן בני יואב בן צרוי²⁴.

יום שלישי, כ"א אלול

חנוכת בית הכנסת ובית המדרש המרכזי דליובאוויטש שבליובאוויטש ("770") בשנת ה'ת"ת²⁵.

יום חמישי, כ"ג אלול

יארצייט "זקני הרה"ג הרה"ח וכו' ר' מאיר שלמה הלוי ינובסקי (מהיושבים אצל אדמו"ר מהר"ש ורבה של ניקאלאייב)²⁶.

יום ועש"ק פרשת נצבים-וילך, כ"ד אלול

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' נצבים-וילך²⁷.

הדלקת נרות בשעה 6:25 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת נצבים-וילך, "שבת סליחות"²⁸, כ"ה אלול

יום הנקבע ליארצייט הו"ח ר' דוב בער²⁹ הי"ד שניאורסאהן (נרצח ע"י שלטון הנאצי בשלהי תש"א).

(20) ראה להלן בלוח לעש"ת.

(21) לקו"ת ראה כה, ב. ושמ נתבאר. וראה גם סיום ד"ה אני לדודי – שם לב, ד. וראה לעיל שהוא א' מהעניינים המרומזים בר"ת אלול'ל.

(22) ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' א'קמג. וש"נ.

(23) ראה אצלנו בהלכה יומית אות תג.

(24) נתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1104 וילך. ח"ט ע' 86 וילך. ושם בהערה 16, ע"ד המעלה בנדבדת עצים בעשרים באלול על עשרים באב.

(25) וראה מאמר ד"ה על שלשה דברים תשי"ד (נדפס בסה"מ מלוקט ח"ד ע' שפג), והוא ביאור על ד"ה זה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע כחנוכת בית הכנסת הנ"ל. וראה שיחת ר"ח סיון תשי"י (בקשר עם תשלום המשכנתא ("מארגעזש") על רכישת בית רבינו), בביאור מה שאמר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע כשכנס כ"ק מו"ח אדמו"ר לביתו בפעם הראשונה (יום ראשון, י"ט אלול ה'ש"ת).

(26) סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 713 הערה 83. וראה שיחת ש"פ נצרי, כ"ג אלול, תשמ"ו. תשמ"ט.

(27) ובהיום יום ל' סיון מובא שבהעברת הפרשה שמו"ת קורין שתי ההפטרות בפרשיות מחוברות. ולא נתברר אם כ"ה גם כנגון דא שההפטרות הן 'לפי הזמן ולפי המאורע' ולא 'מעין הפרשיות דומה בדומה' (אף שנת' בכ"מ שכיון שכל העניינים שבתורה הם בתכלית הדיוק מובן שגם הפטרות אלו שייכות להפרשיות).

והמקפידים שלא להפסיק באמצע קריאת שמו"ת, ה"ה בפרשיות מחוברות ואפילו בין הפרשיות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' כז'תתקי. וש"נ.

(28) לביאור השם "שבת סליחות" – ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 647. שיחות שבת סליחות תשכ"ח. תשל"ד. תשמ"ה. תשמ"ח. ועוד.

(29) בנוגע לכתיבת שם זה – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כב'שסט.

בלקוטי שיחות³⁰: ועפ"ז יומתק מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שחסידים הראשונים היו לומדים בכ"ה אלול פרשת בראשית עד "יום אחד"; כ"ו אלול – "יום שני" וכו'³¹: התכוונו בכך להביא תוכן של **עבודה גם בהענינים של "בראשית ברא גו" (אתעדל"ע).**

בשיחת חג הפסח תרצ"ד נאמר: "מיט יעדן טאג איז מען נעהנטער געווארען צו שבת סליחות. די חסידות פון שבת סליחות האט מען געהערט גאר מיט אן אנדער כוונת הלב. די שבת'דיקע נאכט פון ערב סליחות האט מען עפ"י רוב ווייניקער געשלאפען עס האט געהויבן פון בעט, מען האט ניט געהאט קיין רוה, און אין מקוה פלעגט מען גיין נאך איידער עס איז טאג געווארען.

קומענדיג אין מקוה האט מען שוין געטראפען א היבשען עולם, אלע איילען. אויף אלעמען איז צו דערקענען, אז דער שבת איז אנדערש פון אלע שבתים פון א גאנץ יאר: עס איז שבת פאר סליחות.

און ביי זיך אליין קלאפט אין קאפ און עס מיישן זיך רעיונות און מחשבות. אין רעיון לויפט דורך דער שטורעמדיקער געשריי פון ולך ה' הצדקה און מעהרער דער דערהער פון ולנו בושת הפנים. מיט א צובראכענער הארץ איז מען זיך טובל, און מען איז זיך אליין מבקר צי איז די טבילה א אמת'ע תשובה על העבר וקבלה על להבא, צי איז דאס ח"ו ניט קיין פאל פון טובל ושרץ בידו . .

דער אמירת תהלים פון דעם שבת איז אויך געווען אנדערש פון דעם תהלים פון א גאנץ יאר . .

די סעודת ש"ק פון שבת סליחות – על שלחנו של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צוקוללה"ה נבג"מ זי"ע – איז אויך געווען אנדערש פון סעודות ש"ק דכל השנה, זי איז געווען א סך בקיצור'דיקע.

אמירת כל התהלים בהשכמה³².

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: 9:45.

שחרית. קריאת התורה פרשת נצבים-וילך. בעליית "כהן" נוהגים להגביה את הקול בפסוק האחרון ("הנסתרות").

הפטרה: שוש אשיש (האחרונה משבעה דנחמתא).

אין אומרים ברכת החודש³³.

מולד תשרי: ליל חמישי בשעה 3:21 (לפנות בוקר) ו-13 חלקים.

אומרים אב הרחמים³⁴.

יום התוועדות כבכל שבת מברכים³⁵.

בשיחת ש"פ וילך, ו' תשרי תשמ"ט³⁶: כאן רואים דבר נפלא (שכמה לא שמו לב עליו) שהענין ד"שמחת תורה", שמחה לגמרה של תורה, שייך גם לפרשת וילך שבה **מפורש בתורה** הענין דגמרה של תורה [ובהערה: ומבחינה מסוימת, עוד יותר מאשר בסוף פרשת ברכה – לא רק "גמרה של תורה" **בפועל ממש**, אלא "גמרה של תורה" כפי **שנתפרשה בתורה** (באופן נעלה יותר מהמציאות

30 חט"ז ע' 488 הערה 54. מנהג זה נתבאר גם בשיחות ש"פ נצו"י תשכ"ו (שיח"ק ע' 606 ואילך) ושם: "סיזיינען פאראן חסידים". ש"פ נצו"י תש"ל (שיח"ק ע' 504). ש"פ נצו"י תשל"ג (שיח"ק ע' 387 ואילך). נצבים תשמ"א (שיח"ק ע' 724). כ"ה אלול תשמ"ח (התוועדות ח"ד ע' 349 ואילך).

31 ובשו"ג שם: ראה גם ס' יעב"ץ דיני חודש אלול אות כב.

32 ראה בקובץ מכתבים שבסוף תהלים אהל יוסף יצחק, בהערה 5. ונת' (וגם בנוגע להתוועדות כבכל שבת מברכים) בלקו"ש ח"ט ע' 184 הע' 8. ועוד.

33 לערבב השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה, כיון שלא קדשוהו. ונת' בארוכה בלקו"ש חכ"ד ע' 222 ואילך. וב"היום יום" כ"ה אלול, מה שסיפר אדו"ז ששמע מה"מ בשם הבעש"ט, שהקב"ה בעצמו מברכו. ונתבאר בכ"מ – ראה לקו"ש ח"ד ע' 1139 ואילך. ח"ט ע' 184 ואילך. חכ"ט ע' 173 ואילך. ועוד. ועד"כ בכו"כ שיחות קודש בהתוועדות בשבת שלפני ר"ה. וראה לקו"ש ח"כ ע' 55 הע' ד"ה המשועב – תיקון הלשון ב"היום יום".

וראה בר"ד משיחת נצו"י תש"ג. שאף שלא נתפרש הזמן המדויק דברכותו של הקב"ה בשבת מברכים חודש השביעי, מסתבר לומר שברכתו של הקב"ה היא באותו זמן שבו מברכים ישראל את החדשים י"א פעמים בשנה – בין שחרית למוסף (ראה גם בשיחת נצו"י תשל"ה בארוכה), לאחרי אמירת יקום פורקן ב"פ, שמורה על הכפל בענין הישועה ("פורקן") ע"ד נחמה בכפלים. 34 ראה גם בר"ד משיחת נצו"י תש"ג.

35 ובר"ד משיחת נצו"י תשמ"ג: לכל לראש צריכה להיות ההכרזה ששבת זו היא שבת מברכים, ואף שלאחרי קריאת התורה לא היתה ההכרזה הרגילה ככל שבת מברכים החודש – הרי ישנה כבר הכרזת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו מלפני כו"כ שנים, שבה גילה ופירסם והכריז ענין זה (ראה שם בארוכה).

36 סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 6.

בפועל ממש), ובמילא, יש כבר בפ' וילך (מעין ודוגמת) השמחה דשמוח"ת – שלימות השמחה ד"זמן שמחתנו", למעלה מהשמחה דשבעת ימי הסוכות (שבעת ימי ההיקף), ואולי י"ל – למעלה אפילו מהשמחה דשמיני עצרת (שומר ההיקף) שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה.

מנחה – קריאת התורה (פ' האיזינו). צדקתך. פרקי אבות³⁷ פרקים ה-³⁸ (סיום מסכת אבות בפעם הרביעית והאחרונה לשנה זו).

דרשת שבת שובה (מוקדמת) ע"י הרבנים חברי הבד"צ בשעה 6:45 לפנות ערב.

מוצאי שבת קודש

מוצאי שבת קודש בשעה 7:23.

אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

מלוה מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא.

סליחות

בר"ד משיחת שבת סליחות תשל"ד: המעלה שבסליחות בכלל לגבי כללות חודש אלול, כמבואר הענין מהבעש"ט, שבחודש זה הקב"ה נותן כל הענינים הטובים לכאן"א בהקפה, והוא צריך לשלם במשך השנה ע"י תורה ומצוות תשובה ומעשים טובים, ואח"כ כאשר עוברת השנה ועדיין לא שילם כל מה שהוא חייב, וכשמגיע חודש אלול – הוא הזמן של עבודת התשובה, והוא משלם ע"י תשובה. אלא, שיתכן שגם עבודת התשובה לא עשה בשלימות, וכשמגיעים ימי הסליחות, והקב"ה רואה את הרצון שלו, שהוא רוצה ומתחיל לשלם, אז ה' מוחל לו את העודף, שזהו הענין דסליחות, שהקב"ה מוחל את העודף. ומרומז ג"כ בנגלה, שבמדרש, ומובא ג"כ בטור (בנוגע למנהג שמתענים בער"ה), מביא משל ע"ז ממדינה שחייבת מס למלך, ומוחל שלישי בער"ה ועוד שלישי בעשי"ת. ואע"פ ששם מדבר רק בנוגע לער"ה – הרי מובא שם שצמים ארבעה ימים קודם כדי להשלים ב' הימים דר"ה ושבת וכו', ובמילא מובן שגם כל ימי הסליחות ה' מוחל העודף, ולא רק בער"ה. . . וזהו שמובא בנוגע למנהג הגאונים, שלא אמרו כל חודש אלול סליחות אלא בעשי"ת, כפי שמביא בטור שם מרב האי גאון, משא"כ עכשיו נהגו ברוב הקהילות שאומרים סליחות קודם ר"ה. והביאור בזה יובן ע"ד שמבאר אדה"ז בנוגע לתפלה, שבזמן הבית ה' ענין התפלה רק ק"ש ותפלה קצרה, וההכנות לתפלה היו בקיצור, משא"כ עכשיו צ"ל הכנות לתפלה וכו'. ומבאר הטעם ע"ז, שבזמן הבית שהיו בדרגא נעלית, לא היו צריכים הכנה, והספיק בקיצור, משא"כ עכשיו שנחלשו הדורות צ"ל הכנה יותר לתפלה. ועד"ז יובן ג"כ בנוגע לאמירת הסליחות, שבזמן הגאונים ה' מספיק לומר סליחות בעשי"ת לבד, וע"ז פעלו כבר כל הענינים, משא"כ עכשיו מצד מיעוט הדורות, וה' רואה שא"א לעשות כזו עבודה קשה, לכן אומרים סליחות קודם ר"ה, כי צ"ל הכנה לפני ר"ה, ולא כבזמן הגאונים. ומצד שני, בדורות האלו כשעושים אפי' קצת ה"ז פועל וממשיך עוד יותר מהדורות הקודמים. ולכן ישנם ב' הדברים: מצד אחד – צריכים הכנה קודם ר"ה, ולא כבזמן הגאונים שלא היו צריכים לזה, ומצד שני – אדרבה, ע"י אמירת הסליחות קודם ר"ה פועלים שה' מוחל העודפים, ועוד קודם ר"ה כבר פועלים ענין הסליחה, והיינו שעוד לפני השנה החדשה פועלים ענין הסליחה. ולא כמו שהי' בזמן הגאונים שאומרים סליחות בעשי"ת (שמונה ימים גם בר"ה), אבל באופן אחר, שזה ה' רק לאחר ר"ה, ואילו עכשיו צריכים הכנה לפני ר"ה, ולאידך פועלים הסליחה עוד קודם ר"ה, שזהו מעלת ימי הסליחות שה' מוחל את העודפים.

בר"ד משיחת ש"פ נצוי" תשמ"ג: סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר שפעם הלכו לאמירת ה"סליחות"

(37) נהוג להחמיר שלא לבטא האזכרות שבפסוקים בשעת הלימוד כשאינו פסוק שלם. ומפי השמועה שכן הורה ל"ק אד"ש בקשר לאמירת פרקי אבות, לפי שהוא לימוד, משא"כ ב"כנוונא" שהוא תפילה (והארכנו בדבר בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים (ג) בשו"ת הא"ה הערה בד"ה ובהיותי בזה. ושי"ג).

ובפרק ה' – במשנה יח פסוק 'צדקת ה' עשה'. ובפרק ו' – במשנה י פסוק 'ענין יעבור' ופסוק 'מכון לשבתך' אינם בשלימות.

(38) בכו"ב שיחות שק"ט בנוגע לאמירת "כל ישראל" ו"ר' חנניא בן עקשיא" פ"א או ב"פ – ראה סה"ש תש"נ ח"ב ע' 681 הע' 104. סה"ש תשנ"א ע' 797 הע' 15. וראה גם שיחת ש"פ כי תצא תשמ"א. כי תצא תשמ"ה. נצוי" תשמ"ו. כי תבוא תשמ"ז. נצוי" תשמ"ז. כי תצא תשמ"ט.

"וואקלדיקערהיד" ... ובפשטות: מכיון שביום השבת היתה התוועדות חסידית ולקחו "משקה"³⁹ – פעל הדבר על הראש, וכתוצאה מכך גם על הרגל, שהלכו לאמירת הסליחות "וואקעלדיק"⁴⁰

תורה, תפילה וצדקה: בשיחת שבת סליחות תשל"ד נזכר שכדאי שבשעה שאומרים סליחות, שסליחות זה ענין של תפלה, יהי יחד עם זה ג"כ לימוד בענין בתורה, ורצוי שיהי קודם סליחות, כי לאחר סליחות זה קשור בטירחא דצבורא. ועד"ז בנוגע לנתינת צדקה, שבנוגע לנתינת צדקה בלילה, הרי עכ"פ לאחר חצות אפשר בוודאי לתת⁴¹. והרי ניתן לאחר את אמירת הסליחות בכמה דקות כדי שיוכלו לתת צדקה לאחר חצות⁴² לפני סליחות. ובנוגע לתורה, אפשר לעשות זאת קודם חצות. ועד"ז בשאר הימים של סליחות ג"כ. ובנוגע לענין שבתורה, כדאי שיהי ענין שיש בו ג"כ מסקנא להלכה, שאז יש לזה את המעלה של לימוד הלכות. וישנו המאמר לך ה' הצדקה מאדה"ז שמודפס בתחילת הסליחות, שיש שם ענין בתושב"כ, וגם ענין בתושבע"פ, וכמו"כ ענין של מסקנא להלכה. וכדאי שיפרסמו את זה בכל מקום שאפשר, שלפני סליחות ילמדו ענין בתורה ויתנו צדקה. ולכן כדאי שילמדו את המאמר ועכ"פ את תחילתו וסיומו. ובקיצור בנוגע לפועל: שקודם סליחות ילמדו ענין בתורה בהלכה, וקודם לזה יתנו צדקה, כדי שיפעל בהבנה והשגה שבלמוד וכן בתפלה שלאח"ז, ואז הוא פועל את בקשת הסליחות וההמשכה שלאח"ז [עיי"ש בפנים השיחה בארוכה].

סליחות הא' – מתחילין אחר ובסמוך לחצות לילה. והטעם לכך, מפני שאומרים במוצאי מנוחה. ואין אומרים סליחות וי"ג מידות קודם חצות לילה⁴³.

ב-770 – סליחות בשעה 1:00.

הש"ץ מתעטף בטלית שאולה⁴⁴ (בלא ברכה). וגם ש"ץ שהוא בחור מתעטף⁴⁵ בטלית⁴⁶.

המנהג שאומרים סליחות הלילה כשלבושים עדיין בבגדי שבת.

כמובן, נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות⁴⁷.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב⁴⁸, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידוים.

הנשמה לך: הש"ץ מתחיל בקול רם.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות⁴⁹, ולא ויעבור⁵⁰. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע

(39) ובשיחת ח"י אלול תשמ"א: לאחרי שביום השבת שמעו מאמר חסידות מהרבי.

(40) ולהעיר שבשיחת ש"פ נצו"י תשמ"ב נבאר המנהג להתוועד בשבת סליחות, מצד הענין דשבת שלפני ר"ה, שנפעל הענין ד"שוש אשיש בה", בדוגמת השמחה ד"זמן שמחנתו". וראה בשיחת ח"י אלול תשמ"א – המקור בגמרא (שבת ל, ב) שאע"פ שלימוד התורה צריכה להיות באופן של "שפוטותיו נוטפות מו", מ"מ לפנ"ז בתור הכנה לכך, נהג רבה לומר "מילתא דבדיחותא ודחיי רבנן", ואח"כ "יתיב באימתא ופתח בשמעתתא" באופן ד"לבו דואג בקרבו". וראה להלן – ליל ערב ר"ה.

(41) וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תשאכא.

(42) חצות הלילה בשעה 12:46.

(43) ובשעת הדחק יכול לומר סליחות (בלי וידוי ותחנון) משעה העשירית – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'סט.

(44) וראה בסוף הקובץ במילואים (ב).

(45) ובעטיפת הראש. ויתעטף בטלית שאולה (ולא בטלית הקהל) כדי שלא יצטרך לברך (גם בשאר ימי הסליחות) – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנז.

(46) וכמ"ש במנהגי מהרא"ק ס"ב. מנהגי מהר"ל ה' ימים נוראים. מנהגים טירגא ימי הסליחות. ועוד. ובט"ז סתקפ"א סק"ב: דודאי בלא עטיפה כלל אי אפשר משום כבוד השכינה, ובפרט בסליחות שאומר ויעבור [י"ג מדות] ואיתא בגמרא שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור. ובמג"א סק"ג בשם לבוש שם ס"א: צריך להתעטף בשעה שאומרים י"ג מדות. אבל ראה בית דוד לר"י משאלונקי או"ח ס"ט. שו"ת עצי חיים ס"ט. ולהעיר מ' אדה"ז סי"ח ס"ד: כל העובר לפני התיבה אפילו לומר סליחות ותחנונים צריך להתעטף בטלית גדול מפני כבוד הציבור. ומשמע סליחות קיל טפי. אמנם, באג"ק חט"ז ע' צח מחלק בין סליחות למנחה וערבית. ושם: צו סליחות איז מען זיך נוהג אומענדיג אז דער ש"ץ זאגט סליחות באם עמוד אנגעטאן אין א טלית. ובכל אופן, אינו מעכב (ראה פמ"ג סתקפ"א סק"ג. מט"א שם סט"ו. ועוד).

(47) ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד'תרי.

(48) בנוגע לנוסח "כהודעת" ו"כמו שהודעת" ב"א"ל מלך" וב"א"ל ארך אפים" – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תרסה.

(49) בנוגע אמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד'תרעא. ולדעת הנה"ח סי' קלא סק"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

(50) והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"ב במט"א שם. וראה ט"ז סתקס"ה סק"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ז (וצ"ע במשנ"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנה"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור⁵¹. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

כמו כן, המתפלל ביחיד⁵² אינו אומר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי"⁵³.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושין כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשרואה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש⁵⁴.

בקריאת שמע שעל המיטה (לאחר חצות) **אומרים תחנון**.

יום ראשון, כ"ו אלול

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת האיזינו, בפעם הראשונה.

יום שני, כ"ז אלול

סליחות⁵⁵ מיום שני ואילך באשמורת הבוקר⁵⁶. ואפשר לאמרו בלילה לאחר חצות. [באם אומרים סליחות לפני זמן "משיכיר" (היום בשעה 6:03), יתעטף הש"ץ בטלית שאולה ללא ברכה].

זמן סליחות ב-770 בשעה 7:00 בבוקר⁵⁷.

צריך להיות זהיר לומר ברכות השחר – ולפחות ברכת התורה – לפני סליחות.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת⁵⁸: איך געדענק דאס פון זיך אליין. ווען איך, אלט זייענדיק אין גאנצן 8 יאר, בין בייגעווען אזעלכע פאר אלול'דיקע פארבריינגענס, וואס האט אויף מיר געווירקט אויף בעסערער אויפירונג אין מיין קינדער לעבן. מיט דעם אנקומען פון די סליחות טעג האט זיך אלץ מער און מער פארשטארקט די ערנסטע שטימונג און עס האבן זיך אנגעהויבן אנרוקן די ימים נוראים.

במגן אברהם⁵⁹: כתוב בשל"ה מסכת ראש השנה, השליח ציבור והתוקע צריכים להפריש עצמם ג' ימים קודם מכל דבר המביא לידי טומאה וילמדו הכוונות מהתפלות והתקיעות, והוא מהזהור.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גוויי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י ס' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סק"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"ה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבה"ל סרפ"ב.

(51) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל אל' אך אפים וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב ס' כג'תרנו.

(52) וכ"ז ביחיד המתפלל לבדו בביתו (או אפילו בביהכ"נ), או במקום שיש עשרה שאינם מתפללים. אבל אם התחיל הסליחות עם הציבור ומאריך בתפלתו, או יחיד המתפלל לבדו במקום שהציבור מתפללים תפלות אחרות (כגון העומד בסליחות והציבור מתפלל שחרית) יכול לאומרו – ראה באתרא דרב שם.

(53) וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ג).

(54) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כב'תפג.

(55) כשיש מילה אומרים סליחות כרגיל (ובנוגע לבעלי ברית עצמם – ראה שו"ת באתרא דרב ס' כג'תרסז), וכן גם כשיש חתן. (וראה בשו"ת באתרא דרב כג'תריח, ע"ד ההוראה לחתן שיצא בשעת אמירת תחנון בסליחות, ונתבאר שם).

(56) מפני שהקב"ה שט בסוף הלילה בעוה"ז והוא עת רצון – מג"א סתקפ"א סק"א.

(57) וראה אלף המגן למט"א סתק"א סק"ד. ערוה"ש שם ס"ד. (ומש"כ בהתוועדויות נפש"א ח"ד ע' 327 הע' 6 – להעיר שבר"ד מסרט ההקלטה הוא באו"א).

וראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ה בסופה שהעיקר להשכים מוקדם מהרגילות שלו. ויש שכתב ליישב מה שמאחרים גם אחרי עלות השחר (ואפילו נץ החמה) לפמש"כ במג"א ס' א סק"ד בשם שערי ציון, שלענין תיקון חצות חשבינן הלילה ל"ב שעות (ובמג"א סתקפ"א סק"א – בנוגע לעת רצון שבאשמורת הבוקר – ציין לדבריו שם), ונמצא שגם אחרי עלוה"ש ונה"ח הוא בכלל לילה לענין זה (אלא, שאדה"ז בסידורו בבערה לתיקון חצות כתב דלא כמג"א).

וכבר נתפרסם המענה (ליקוט מענות קודש תשמ"ח עמ' 140 – מענה שלא) להרש"ז ע"ה גו"א בשלילת ההנהגה ש"אומרים סליחות **קרוב לאחר זמן ק"ש**". [ולהעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי הרה"צ וכו' ממונקאטש) אות תרצו: מאד ה' מקפיד על אותן שאיחרו והתחילו באמירת הסליחות בשעות מאוחרות ביום וכו' כאשר נודע לו כי המאחרים לקום בבוקר עם רב יבואו לפרוודור של בית המדרש גדול ויאמרו סליחות עד אפי' שעה עשירית ביום על כן ראה והתקין להכריז ולהודיע שלא יאמרו סליחות ברבים רק לכל היותר מאוחר עד שעה שבעה בבוקר וזה ה' רק בשעת הדחק וכו'].
בדין מי שהתאחר ולא אמר סליחות בבוקר – ראה בשו"ת באתרא דרב ס' יא'נב.

(58) ע' 10.

(59) סתקפ"א סק"ט.

"[ב]תפלה (ש)צריך להבין פירוש הדברים. [ולכן] ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה [את נוסח התפלה ופירושה] שאין ספר [מחזור] מועיל לו בזה, בפרט בפיוטים שחמור פירושים".

נהגו מאז שהש"ץ ילמד פירוש המלות של כל הפיוטים (נוסף על פירוש המלות של התפלה) ולא מלתא זוטרתא היא, ובפרט בפיוטים המיוסדים על מרז"ל אשר במדרשים וכו'. הוראת נשיאינו הק', אשר היורד לפני התיבה ובפרט בימים הנוראים, יעבור תחלה על התפלות, ובפרט הפיוטים, לדעת לכל הפחות פירוש המלות, ואף אם עשה כזה לפני שנה, הנה יעשה ככה גם בכל שנה קודם שיורד לפני התיבה בתור ש"ץ.

אור ליום שלישי, כ"ח אלול, ג' דסליחות

יום מיוחד: בפתח דבר לקונטרס ח"י אלול תש"ץ⁶⁰: "פרשת יום ג' דסליחות סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ אשר יום זה "הוא יום המוגבל והמיועד להוד כ"ק אדמו"ר הזקן לדורותיו לאמר רק לפני בנו המיוחד הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, וכשה' הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ כבן עשר אמר גם לפניו, מאמר חסידות ביחידות ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק צ"צ ה' אומר ביום ג' דסליחות מאמר של הוד כ"ק אדמו"ר הזקן לפני הוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש, ויצו עליו אשר איש לא ידע מזה. והוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש ה' אומר דרוש ביום ג' דסליחות לפני הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק. וביום ג' דסליחות תרנ"ה הואיל הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק לאמר לפני דרוש זה⁶¹ ויצוני על הסוד עד הזמן שיצוה לגלות... שנים רבות ה' ענין חי אלול וענין ג' דסליחות בהעלם, ועכשיו ניתנה רשות לגלות, ופירסמם כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בכל קצוי תבל. ואף דלכאורה וכי אכשור דרא, אלא שהיא הנותנת, מפני ההעלמות וההסתרים דעקבתא דמשיחא שגדלו ביותר "פותרים גם את האוצרות דהון יקר שה' כמוס וחתום מעין כל רואה" עד עתה... הנה על כל אחד ואחת מאתנו כלנו להתחזק ולהתקשר באילנא דחיי ובנשיאנו, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, ביתר שאת וביתר עז. ובעזרת אוצרותיו ואוצרות אבותיו שפתח ומסר לנו – להסייר את ההעלמות וההסתרים, אשר זהו ג'כ הכנה והכשרה צו מקבל זיין די כתיבה וחתומה טובה⁶²".

בשיחת כ"ו אלול תשמ"ט נאמר: ידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו גילה שיום השלישי דסליחות הוא יום מיוחד – דבר שלא ה' ידוע לפני זמנו. ולהעיר, שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו לא אמר הטעם על יחודו של יום זה. ובמילא, יכול כל חד לפום שיעורא דילי' לחפש הסברה בזה⁶³. והעיקר הוא שכא"א יוסיף עוד ענין של לימוד, עוד ענין של הנהגה טובה (וכיו"ב), וכל הוספה בענין של תורה ומצוות, ופנימיות התורה, הר"ע של אמת, ואמת לאמיתו.

לימוד מאמר: בשיחת ג' דסליחות תנש"א: ידוע שיום זה (כפי שראו) היה אצל נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר מהימים הקבועים לומר מאמרי דא"ח ברבים, וכפי שרואים שכמה וכמה מאמרים של כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום זה כבר נדפסו ונתפרסמו, ומכיון שכל ענין מזכירים בקשר למעשה בפועל – הרי מהנכון שבמשך המעת לעת של יום ג' דסליחות ילמדו על כל פנים חלק מא' המאמרים, איש כחפצו, "במקום שלבו חפץ", שהרי ישנם ריבוי מאמרים דיום זה.

התוועדות: בהמשך השיחה: "ובודאי יחליטו גם לערוך (עוד בלילה זה) "א שטורעמדיקן פארבריינגען", וההתוועדות תהי' דוקא בשמחה גדולה, ועד למעמד ומצב דעד דלא ידע (עכ"פ אצל אחד מהמתוועדים) והוא יוציא בזה את כל המשתתפים) – אם כי עם הגבלות כו', שהרי סוף סוף אין זה פורים ("ס'איז דאך פארט ניט פורים")... אבל אע"פ כ, הרי פורים קשור עם יום הכפורים ("כפורים"), סיום וחותם עשרת ימי תשובה, ובמילא קשור גם לתחלתם – ראש השנה, כולל גם ימי הסליחות"⁶⁴.

יום שלישי, כ"ח אלול

במנחה שלפני ערב ראש השנה אומרים תחנון⁶⁵.

(60) נדפס גם באגרות קודש ח"ג ע' תלב.

(61) דג' סליחות ה'תש"ה – ד"ה שיר המעלות ממעמקים.

(62) וראה עוד מזה בשיחת ג' דסליחות תשכ"ט. תשל"ה. ועוד.

(63) וראה בשיחת ג' דסליחות תשל"ה ותשמ"ח.

(64) וראה עד"ז בשיחת ליל ו' דסליחות תנש"א – נעתק לקמן.

(65) סידור אדה"ז.

ליל רביעי, ליל ערב ראש השנה, ("זכור ברית"⁶⁶)

יום הולדת של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק בשנת תקמ"ט.

תשובה עילאה מתוך שמחה: בשיחת ליל ו' דסליחות, אור ליום ועש"ק פ' נצבים, ז"ך אלול תנש"א: בעמדנו בסיום העבודה חדודש אלול ומתכוננים כבר לאמירת הסליחות בפעם הששית, הרי בודאי שכל הענינים הבלתי רצויים לא זו בלבד שלא נשאר מהם שום רושם, אלא אדרבה שנתהפכו לטוב ונעשו לא רק כזכיות אלא זכיות ממש. וכיון שכן, הרי עבודת התשובה עתה היא – לא כדי לפעול ענין של כפרה, באופן שאין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין – דמאי קמ"ל?! לא זהו החידוש של עבודת התשובה שיהודי לא צריך לחשוש מפני יום הדין! ובפרט לאחר כל הענינים שעברו בני", ולאחרי מעשינו ועבודתנו משך אלפי שנים, ועוד והוא העיקר, לאחר ההתעסקות בלימוד פנימיות התורה וכו', הרי בודאי שאין שום חידוש בכך שיהודי אינו שייך לענין של דין, ואפילו לא חצי דבר של דין – אלא עבודת היום בענין התשובה (שזהו"ע דאמירת הסליחות) היא תשובה עילאה, ועד להאופן היותר נעלה בתשובה עילאה גופא. . ועוד זאת שכיון שתשובה עילאה היא בשמחה רבה צריכה להיות עבודת היום בשמחה רבה. וזהו שאומרים לכאו"א מישראל: אין מה לחשוב אודות ענין של דין או אפילו חצי דין – כיון שכבר קיבל כתיבה וחתימה טובה החל מר"ח אלול, ושת מברכים אלול, ועוד לפני"ז – החל מחמשה עשר באב, עליו אמרו חז"ל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכוים הכיפורים, היינו שמדמים אותו ליוהכ"פ, אחת בשנה, אשר עבודת ישראל התשובה שבו היא פנימיות התשובה ותשובה עילאה, ובתשובה עילאה עצמה – בפנימיות שבפנימיות. . ועוד והוא העיקר, שעבודת היום בענין הסליחה והתשובה, תשובה עילאה, צריכה להיות בשמחה הכי גדולה באופן דכפלים לתושי', ועד לשמחה נעלית יותר משמחת פורים שהיא באופן דעד דלא ידע. ואף שלכאורה אינו מובן איך יתכן שמחה נעלית יותר מאשר עד דלא ידע? הרי זהו ענינו של יהודי, שבכחו וביכלתו להתעלות ממצב של עד דלא ידע למצב נעלה יותר בעד דלא ידע, ע"ד ששמחת פורים דשנת תנש"א היתה באופן נעלה יותר – מעלין בקודש – משמחת פורים בשנת נסים. . ועוד זאת, שכיון שיהודי הוא בעל הבית על מציאות הזמן, הרי הוא פועל שתיכף ומיד נעשית גם החתימה וגמר חתימה טובה ופתקא טבא, ותיכף ומיד עורך הוא שמחת תורה, (ולפני"ז גם השמחות דימי בית השואבה, ושאתם מים בששון ממעיני הישועה), ולא עוד אלא ביתר שאת וביתר עוז, דכיון שנערכת שלא בזמן הרגיל, הרי גם השמחה היא שלא בערך מכמו שהיא בזמן הרגיל.

בספר השיחות קיץ ה'ש"ת⁶⁷: די זכור ברית נאכט איז געווען די וואך נאכט פון ימים נוראים. פון מיין זעקסטן לעבנס יאר געדענק איך ניט אז מען זאל אין דער ערב ראש השנה נאכט גיין שלאפן ווי אין א געווענלעכער נאכט. יעדער איינער אויף זיין שטייגער האט זיך מכין געווען צו דעם אנקומענדן ערב ראש השנה וואס פירט אריין אין די ימי דין ומשפט.

בספר השיחות תרצ"ד⁶⁸: החסידים, הרי גם בליל א' דראש השנה פלעגט מען גיין א רקוד – מערה אף די קוארטירען, וג"כ אחרי סליחות. וקרה ג"כ שלזכור ברית האט מען זיך געשאקעלט אף די פיס⁶⁹.

יום רביעי, כ"ט אלול, ערב ראש השנה ("זכור ברית")

מרבם בסליחות⁷⁰. אומרים תחנון ["ויאמר דוד אל גד"] בסליחות גם לאחר שהאיר היום.

שחרית: אין אומרים תחנון, למנצח יענד, ותפלה לדוד.

66) בטעם קריאת השם "זכור ברית", אף שלמנהגו אין אומרים פיוט הנ"ל – ראה שיחת ערב ר"ה תשכ"ג.

67) ע' 10.

68) ע' 457.

69) לאחר שהתוועדו כל הלילה, ראה גם שיחות ח"י אלול תשי"א. ש"פ נצוי" תשי"ג. נצוי" תשט"ז.

ובשיחת צום גדלי' תשנ"ב, שכבר בערב ר"ה עורכים סעודה גדולה ובודאי נהגו כן גם בערב ר"ה זה, ע"כ פ' בלילה או במשך המעת לעת. ועיי"ש, שהוא על יסוד פס"ד הטור או"ח סי' תקפא בשם המדרש [הועתק בשלימות לקמן] "ישראל אינם כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושמתים וכו' לפי שיהודיין שהקב"ה יעשה להם נס". ועד"ז בר"ד משיחת ז' תשרי (ל"מחנה ישראל") תשנ"ב ויל"ב ד'חגה"ס תשנ"ב. וראה ר"ד משיחת ער"ה תשנ"ב (ועד"ז ב"סה"ש תשנ"ב ע' 6 (משיחה הנ"ל)) שההכנה להאכילה דר"ה היא בער"ה. (70) בפיוט מרובים צרכי עמך – בסליחות הוצאת קה"ת "ותיטיב לנו החתימה". אבל בכל שאר הנוסחאות, כולל נוסח ליטא רייסין זאמוט, "ותיטיב לנו הכתיבה והחתימה". וכנראה אצלנו הוא העתקה (וצילום) מתפלת נעילה, ששם אומרים רק "החתימה". והעירו, שכן תוקן בכת"ב באחת מהוצאות קה"ת הראשונות.

אין תוקעין בשופר (כל היום⁷¹). [ואם צריך לכך, מותר להתלמד בצניעא ובחדר סגור⁷²].
 כתב הר"ם חדש⁷³: "ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר"ה".

התרת נדרים

התרת נדרים אחר התפילה וקודם חצות (בשעה 12:44). מן הדין – בשלשה גדולים⁷⁴ כשרים⁷⁵, וטוב שיהא עדה שלימה (בעשרה)⁷⁶. נהוג שהמבקש להתיר נדרו אומר בעמידה, והמתירים – בישיבה.

מתירים כמה נדרים לאיש אחד אפילו בהיתר אחד ולכמה אנשים בהיתר אחד. ועם כל זה, מה שלפעמים כדי למהר אומרים יחד וכל הציבור חוזרים, אין לעשות כן⁷⁷.

מי שאינו מבין, יאמר בשפה שמבין. ואם מבין כללות הענין, ע"י שקרא פירוש המלות לפני זה, די בכך⁷⁸.

קטן: בנוגע לקטן המופלא וסמוך לאיש שנדריו נדר – לא נתפשט המנהג שיעשו התרת נדרים⁷⁹.
נשים: וכן בנוגע לנשים – לא ראינו שימנו לבעליהן שליח להתיר עבורה ושיבקש התרה עבורה. וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כל נדרי⁸⁰.

התרת נדרים זו מועילה רק⁸¹ לנדרים שלא זוכרים אותם, שאז סומכים על זה בדיעבד⁸².

גם לגבי נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא – נכתב בשו"ע⁸³ שסומכים על זה רק בצורך גדול. אבל סתם נדרים שנדר במהלך השנה וזוכרים, וכן מי שנהג במנהג טוב ודעתו לנהוג כן לעולם, או מי שנהג באיזה מנהג טוב שלושה פעמים⁸⁴ – חייב לקיים את נדרו⁸⁵. לכן חשוב מאוד לומר "בלי נדר" כאשר מקבלים על עצמם הנהגה טובה וכדומה.

71 ואפילו ליל ערב ר"ה אין תוקעין – מ"א סתקפ"א סק"ד. [וראה לעיל במנהגי חודש אלול, בהערה, בנוגע לתקיעה בלילה].

72 ראה מג"א סתקפ"א סק"ד ובפמ"ג שם. השלמה לשו"ע אדה"ז סתקפ"א בסופו.

73 סו"ס תקפא, הובא באלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קכ, ובכמה שיחות קודש – ראה לקו"ש ח"ד ע' 371 הע' 22. חכ"ד ע' 314 הע' 18. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 771 הע' 49. שיחת ש"פ תצא תשמ"ה.

74 ורק כשנתמלא זקנם (שכשאינו ידוע אם הביאו שתי שערות אין סומכים על חזקה דרבא לענין התרת נדרים – הגהות רעק"א יו"ד סרכ"ח ס"ג. שו"ת רעק"א ח"א סע"ג ובהשטמות לשם. שו"ת ובהרת בחיים סכ"א. נדרי זריזין ח"ג בתשו"ע לשו"ע יו"ד שם. בא"ח ש"ב פ' ראה סכ"ו. וגם בסדר התרת נדרים בער"ה – קצה המטה סתקפ"א סקצ"ב. שו"ת שבה"ל ח"ד סנ"ד סק"ד. ויש שכתבו לסמוך להקל בער"ה).
 75 וכשאין בנמצא ג' כשרים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ארנא.

76 ושקו"ט אם הנודר בכלל העשרה. אבל בשל"ה ריש מס' יומא: עומד בפני העדה. ובשו"ג תריטי, א: עומד על רגליו לפני עשרה ת"ח. ועד"ז בכ"מ. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ב ע' 1 בהערה: עדה שלימה דהמתירין.

77 כ"א בעת שהשעה דחוקה – ראה מט"א סתקפ"א סמ"ט. ויש שהעמיסו בכוונתו, שבדאי מועיל גם לכתחילה בב"ב, וכמפורש בשו"ע יו"ד סרכ"ח סמ"ו (ונעתק בפנים), ומשו"ה כתבו שר"ל ענין אחר לגמרי, דקאי במה שעושים שלושה יחד ולא בעשרה, ושאינן לעשות כן, דעדיף שיהא בעשרה. אמנם, לפ"ז העיקר חסר מן הספר. וגם פ' הנ"ל רחוק מאד מכוונת הדברים, ובפרט שכתב שאומרים ביחד. וכפי שכתבנו, כן הבין בדבריו בלקוטי מהר"ח ער"ה. ועוד. גם תיקשי שאם כדבריהם כן הוא, עדיפא הול"ל שבכדי למהר יעשו בעשרה אלא שיאמרו כולם יחד. ואיכא דאמרי, דקאי במאי דסליק מינה, והיינו רק לענין נזיפה. וג"ז דחוק. וראה גם שו"ת אול"צ ח"ד פ"א סי"ב. הנסמן בהלביא דהלכתא גל' קג ע' נא.

ולכא' טעמא רבה איכא, דתרי קלי לא משתמעי – ראה שו"ת מנח"י ח"ט סס"א סוסק"א. ובשו"ע שם לא מיירי מד"ז כ"א בגוף דין ההתרה, אבל בודאי צריך לבקש ההתרה (ולפרט הנדר) כאו"א בפ"ע. וראה מה שהאר"ך בזה (ובדחיית הראיות שהביאו) בביאורים והערות בענינים שונים ע' 1388 ואילך. ודפח"ח.

78 ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קלז.

79 וכ"כ אאזמו"ר בשערים מצוינים בהלכה קו"ל לסימן קכח סקכ"ד. ובעטם המנהג – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פ. וקטן שהגדיל בעשי"ת, יעשה התרת נדרים לפני יוה"כ פ' – ראה שם.

80 וי"ל בטעם המנהג בכמה אופנים. ואכ"מ.

81 וכן כשנודר או נשבע לחבירו.

82 דה"ח הל' התרת נדרים בער"ה. אלף המגן למט"א סתקפ"א ס"ק קא. ועוד.

וצ"ע לנוסח דידן "הן אותם הידועים ל". אלא שבר כתבו ליישב מה שאין מפרטים הנדר בער"ה באו"א כיון שאינו מבקש על אותם הנדרים שאין להתיר אותם. ומ"מ לכתחילה עליו לפרט הנדר. וי"ל שנוסח הן אותם הידועים לי היינו שבדיעבד תועיל התרה גם בזה. וראה מה שכתבנו בקובץ אור ישראל גל' סא במילואים להע' 3. ושם – גם באו"א.

83 יו"ד סרי"א ס"א.

84 שו"ע אדה"ז סתס"ח סי"ז.

85 שו"ע יו"ד סרי"ד.

מי שרואה שאינו יכול להמשיך לקיים נדר או מנהג טוב שהתחיל לנהוג כן – צריך ללכת לבית דין שיודעים הלכות נדרים⁸⁶ לאחר שיפרט לפני הרב את הנדר והסיבה שבשבילה נדר⁸⁷, הרב יוכל לצרף עוד שנים אחרים להתיר את נדרו.

מי שאינו יכול לעשות התרת נדרים בער"ה, יקדים לעשות לפני כן⁸⁸. מי שלא עשה התרת נדרים בער"ה, יעשה בעשי"ת (ואפילו לאחר מכון)⁸⁹.

הכנות לראש השנה

אין מקיזים דם בערב יו"ט, גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה⁹⁰. כותבים פ"ג, גם עבור בני ביתו.

נוהגים לילך על הקברות⁹¹ ולהרבות שם בתחינות ונותנים צדקה לעניים. ונוהגים – הנמצאים בקירוב מקום – להשתטח על הציון.

לפני ההליכה נוהגים שאין אוכלים אבל שותים⁹².

כתבו האחרונים⁹³ בנוגע למעשר כספים, שבכל חצי שנה או שנה יעשה חשבון, לפי שכל שנה הוא חשבון בפ"ע, והדרך הרצוי אם אפשר לעשות חשבון כל חצי שנה, ועכ"פ לא יאוחר מסוף שנה, שהריוח מחשביו בכל שנה ושנה מר"ה עד ר"ה, ואם בשנה זו היו לו עסקים שיש שהריוח בהם ויש שהפסיד בהם עושה חשבון כללי, ומה שנשאר ריוח נותן מעשר לצדקה. והנכון לקבוע ערב ר"ה, כי בר"ה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.

הלכתא למשיחא

מעשר בהמה: אין מעשרין מן הנולדים בשנה זו, על הנולדים בשנה אחרת. כל הנולדים מאחד בתשרי עד עשרים ותשעה באלול מצטרפין, ומעשרין מאלו על אלו.

קבעו חכמים שלשה זמנים בשנה למעשר בהמה. ומשיגיע זמן מהן, אסור לו למכור או לשחוט עד שיעשר. וכל זמן מאלו, נקרא גורן מעשר בהמה. ואם שחט, הרי זה מותר. אחד הזמנים הוא ביום חמשה עשר קודם החג, היינו ביום אחרון מחודש אלול. ולמה קבעו הגרנות בימים אלו, כדי שתהיה הבהמות מצויות לעולי רגלים⁹⁴.

תרומת הלשכה: תורמים את הלשכה [=מוציאים כסף משלש הקופות הגדולות הנמצאות באחת

(86) וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סקפ"ט.

(87) שו"ע יו"ד סרכ"ח סי"ד.

(88) ראה שו"ת באתרא דרב סי' לז'תתשכא.

(89) ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'רצא.

(90) ושקו"ט בכ"מ בנוגע לתרומת דם ובדיקת דם שבזמנינו. ואכ"מ. לענין הקזת דם בער"ה ועיו"כ – ראה מש"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"א סש"מ בשם אהאזמ"ר זצ"ל. ומצאתי שמפורש כן בנוהג כצאן יוסף ע' רבש שאין מקיזין בו ג"כ.

(91) נהגו הנשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתה (אבל בימי ליבון מקילים). ונהגו להחמיר גם בקברי צדיקים. ובערב ראש השנה יש מקום להקל. ונכון לעמוד בריחוק ד' אמות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' ט'תשסו. וש"נ.

(92) והכוונה שמקפידים לשתות.

(93) ראה שו"ת אבקת רובל ס"ג. שכנה"ג יו"ד סרמ"ט בהגה"ט. בל"י שם סק"ג. שו"ת חו"י סרכ"ד. נוב"י יו"ד מהדו"ת סי' קצח. ערוה"ש יו"ד סרמ"ט ס"ז. אהבת חסד פ"ח ס"ב. שו"ת שבה"ל ח"ה סי' קלג. ועוד.

ולהעיר ממש"כ במל"ח בנוגע לחודש אלול בכלל, נעתק בהערה הבאה (בדיני מעשר בהמה).

והאירכו בכ"מ באופן החשבון, וכגון שיש לו כמה עסקים, והריוח בחלק והפסיד באחרים, ש"א לחשב לפי השנה, ושאין לנכות הפסד שנה אחת מחשבון חברתה. ו"א לחשב לפי העיסקה ושכל עיסקה ענין לעצמו. ועוד כמה אופנים ושיטות: שהכל תלוי לפי זמן עשיית החשבון, ו"א שאין לנכות מהחשבון אחרי שבא כבר ליד העני וכו'.

ולמעשה, המנהג לקבוע יום מיוחד, לא יאוחר מסוף השנה, ולחשב כל העסקים גם יחד. ואכ"מ. וראה הנסמן בפסקים ותשובות יו"ד סרמ"ט סקכ"ח (ע' שפג). וראה גם שם סקכ"ב – ע' שעד).

(94) ולהעיר ממל"ח ס"א סי"ד: טוב שיפריש מעשרותיו בחודש אלול דהרי מצינו במדרש מגילת אסתר דזכות המעשר אהניא בימי המן דלא עלה הגורל בחודש אלול והגם דהוא על זמן מעשר בהמה מ"מ מי שאין לו מה מלהפריש מעשר בהמה מה טוב דיהי' מפרי"ש פרש"ה מעשר כספים בימים האלה ומה גם דהוא סוף השנה ועושה חשבון מכל השנה וגם יהי' לו כתריס בפני הפורענות ביומא דדינא ויהי' לו זכות יותר דמכריעו לטובה ויכתב ויחתם בספר פרנסה וכלכלה וחיים טובים אמן ומה טוב דהחודש הזה שבטו הוא זבולון כמ"ש בספר עמודי שמים והרי הוא ה' המחזיק ביד לומדי תורה ולפחות בחודש הזה יאחז צדיק דרכו של זבולון לעשות צדקה עם עמלי תורה.

מהלשכות שבמקדש ומניחים לתוך קופות הקטנות בכדי שיספיק להוצאות הקרבות עד לפעם הבאה של תרומת הלשכה] בראש חודש תשרי קודם יום טוב או אחריו. ותיקנו בסדר תרומת הלשכה לפני חג הסוכות כדי לעשות פרסום לדבר, שיתפרסם ויוודע שמהמקומות הרחוקים מירושלים צריכים להביא תרומתם לפני חג הסוכות.

מכבסים ומסתפרים⁹⁵, נטילת צפרנים, רחיצה בחמין, חפיפת הראש וטבילה במקוה. ולובשים בגדי שבת⁹⁶ להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו.

בכמה שיחות קודש הובאו ובהרחבת הביאור דברי הטור⁹⁷: ורוחצין ומסתפרין על פי המדרש⁹⁸ וכו' כתיב⁹⁹ כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו וכו' איזו אומה כאומה זו שיודעת אופי' של אלוקי פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין וכו' אינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינם כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים וכו' ואוכלין ושותים ושומחים בראש השנה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בערב ראש השנה ולהרבות מנות בראש השנה (וביל"ש שם: ומוציא דינם לכך זכות וקורע להם גזר דינם).

הלכתא למשיחא: כתב הרמב"ם¹⁰⁰: כל ישראל מזהרים להיות טהורים כל רגל מפני שהם נכונים להכנס למקדש לאכול קדשים. בנוגע לר"ה ויוה"כ פ' (שאין חיוב על' לרגל והקרבת קרבנות היחיד) - ראה בהערה¹⁰¹.

הלכתא למשיחא: אפיית לחם הפנים אינה דוחה שבת ויום טוב. ואם חלו שני ימים טובים של ראש השנה להיות בחמישי ובערב שבת (כקביעות שנה זו) אופין אותן מיום רביעי.

יש להכין: חלות עגולות¹⁰², תפוח מתוק, דבש, רמון, דגים, וראש איל [או ראש אחר], וכן פרי חדש (עבור ליל השני של החג). כל פרי עונתי (הגדל בעונה מסוימת כל שנה או פעמיים בשנה) שלא אכלו ממנה עדיין בעונה זו נקרא "פרי חדש"¹⁰³.

כשרות הדבש: יש ליזהר לקנות רק דבש שעבר תהליך סינון, כדי להסיר את חלקי הדבורים שאינם כשרים. ובכלל, יש לקנות רק דבש עם הכשר כאשר רוכשים בחבילות קמעונאיות כי הדבש מחומם בכדי לייעל את הביקבוק. אין להשתמש בדבש המכונה בשם "דבש יער", "דבש יערה" ו"דבש עץ אשור" או הקרוי על שם סוגים אחרים של עצים כגון אורן, אשוח, אלון וכדומה, וכן לא "מזון מלכות" (מוצר שהוא הפרשה ממשית של הדבורה).

אין משתמשים בחומץ במאכלי החג. וכן נמנעים מלהכין מאכלים מיריים או חמוצים (בטעם חומץ או לימון וכדומה)¹⁰⁴, כשטעם החומץ נרגש¹⁰⁵. והמנהג לימנע גם ממאכלים חריפים¹⁰⁶ אבל אין קפידא באכילת שום¹⁰⁷.

95 ועדיף להסתפר בער"ה אף אם לא יוכל להסתפר בערב סוכות - ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' ל'תצג. ושנ"ת.

96 משמע, לא בגדי יו"ט. אבל להעיר יו"ט משיחת שבת שובה תשמ"א שמה שבגדי יו"ט טובים יותר קאי גם בר"ה. ומשמע שם גם שחייב לקנות בגדים לאשתו לר"ה. וצ"ע, שהרי אין מצות שמחה נוהגת בר"ה. ואולי לגבי ר"ה קאתי עלה מדין כבוד יו"ט (אף דמיידי התם מדין שמחה). [ולמעשה גם משיחת ש"פ נצו"י תשל"ה לענין אכילת בשר ושתית יין בר"ה, אף שאי"ב חובת שמחה].

בגוף הענין שבגדי יו"ט טובים יותר - ראה אצלנו בלוח יומי לשבועות תשפ"ב.

97 או"ח ס' תקפא.

98 ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. יל"ש ואתחנן רמז תתכה.

99 ואתחנן דברים ד, ז.

100 הובא ונתבאר בבלקו"ש ח"ב פ' שמיני באורך.

101 ראה לקו"ש שם ע' 64. וש"נ. [וראה גם שבה"ל סרפ"ג. רא"ש יומא פ"ח סכ"ד (הובא שם בלקו"ש ע' 62 הע' 31). טור או"ח סתר"ג.

שו"ת שאג"א סס"ז (הובא בלקו"ש שם). שו"מ ח"ג סקכ"ג].

102 ראה בשו"ת באתרא דרב ס' ל'תשט. וכן נוהגים בכל סעודות החג עד הושענא רבה. ויש נוהגים עד וכולל שמחת תורה.

103 אם הפרי אינו מצוי בכל השנה (אף שאפשר למצוא באיזה מקום), ואפילו מצוי אך ניכר שהוא חדש, יש לברך שהחיינו. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ט"רב.

104 ראה חף החיים ס' תקפג סק"ח.

105 כפשוטו. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים ח"ו ס' שח.

106 וכ"ה בלקט יושר ע' 124. מאור ושמש פ' תולדות עה"פ ועתה שא ד"ה אמנם יראה. וכ"מ בערוה"ש סתקפ"ב ס"ג (שבפלפלין המתקנים המאכל ש"ד). וראה ברית כהונה או"ח מערכת ר סק"א.

107 ראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תרעג. ואולי אינו בגדר חריף כ"כ, ובפרט כשמבושל.

קבלת זהירות נוספת בהידור מצוות עשה, בזהירות מלא תעשה ובהנהגה טובה לקראת השנה החדשה.

יש שכתבו להסיר המדבקה מעל השופר שמא נסדק ולא יבחין בכך, וכן יתכן שישפיע על קול היוצא מן השופר¹⁰⁸.

עירוב תבשילין

לפרטי הלכותיה – ראה בהערה¹⁰⁹.

כדאי לעשות תזכורת על הטלפון ובאימייל וכדומה, כי ישנם רבים ששוכחים וזו בעיה חמורה (כדלהלן).

סדר עירוב תבשילין: כשחל יום טוב ביום ה' וביום ו' או ביום ו' ובשבת יקח¹¹⁰ בערב יום טוב¹¹¹ הפת משבת [בשיעור כביצה] וגם תבשיל¹¹² חשוב עמו כגון בשר¹¹³ או דג¹¹⁴ [בשיעור כזית] ויתן ביד אחר¹¹⁵ [ולכתחילה עדיף שיהא מישהו שאינו מבני הבית, ואפילו אם האחר אוכל משלו וסמוך על שולחנו ממש, ויכול לזכות אפילו ע"י בנו הגדול אם הוא נשוי אע"פ שסמוך על שולחנו ממש. וכשאין לו אחר יכול לזכות לכתחילה ע"י אשתו ובנו ובתו הגדולים האוכלים משלו] לזכות על ידו לכל הקהל, ואומר: **אָנִי מְזַכֵּה לְכָל מֵי שְׂרוּצָה לְזָפוֹת וְלִסְמוּךְ עַל עֲרוּב זָה.**

ומי שזוכה נוטל בידו ומגביה טפח ממקום הנחתו וחוזר המזכה ונוטל מיד הזוכה, והמזכה מברך: **בְּרוּךְ אַתָּה אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ עַל מִצְוֹת עֲרוּב.**

108 שו"ת באתרא דרב ס' ה'תקכד. וש"נ. בנוגע מריחת "שעלאק" על השופר, ראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'תעד.

109 ראה בשו"ע אדה"ז ס' תקכו.

110 ביד ימין, ונותנו ביד ימינו של הזוכה. ושוב חוזר המזכה ולוקחו בימינו. ואיטר יד – ביד שמאל.

111 בנוגע לליל ערב יו"ט – ראה שיחת כ"ט אלול תשמ"ז. ליקוט מענות קודש תשמ"ז אות רסג (לאחר ליל כ"ט אלול). ולהעיר מד"ד מוצ"ש שובה תשל"א להרמ"א ע"ה חזקוב (תשורה קרעמער-צימענד י"ד אלול תשע"ג ע' 14). וראה שו"ת שבה"ל ח"ט ס' קכט.

112 וצ"ל תבשיל [ולא דבר חי] הראוי ללפת הראוי ללפת בו הפת. אבל בדבר שאין דרך רוב בני אדם ללפת בהן הפת [כגון אטריות, קוגל אטריות, וכדומה] אין מערבין בהן, ואפילו זברים שדרך הרבה בני אדם ללפת בהן, אם יש מקום שאנשי מקום ההוא אין רגילים ללפת בהם, אין מערבין בהן באותן מקומות. ואפילו בדיעבד שכבר עירב בהן הרי זה כמי שלא עירב.

113 ומה שהרבה נוהגים בביצה מבושלת שהביצה אינה מתקלקלת (ערוה"ש סתקכ"ז ס"ג. בא"ח ש"פ א' צו ס"א). ונזכר גם בה"ג ה' יו"ט: בישרא או ביעתא או כוורא. אבל בימינו כיש מקרר עדיף בבשר או דג, ככפנים.

114 יש שהעירו שבזמננו אין דרך ללפת הפת בבשר ודגים (ולהעיר ממוג"ז שו"ע אדה"ז) שפ"ו סק"ו (ס"ו), אלא שכדומה שאין דבריהם נכונים במציאות, שהרי רגיל להניחם בסנדוויץ וכדומה. ויש הטוענים שבמקומם בבשר ועוף רגיל אצל רוב האנשים שאינו נאכל יחד עם פת, רק שיש סוגים מיוחדים כשניצל שרוגילים לאכול עם פת (בפיתה). והרי הכל תלוי במנהג המקומות (ראה שו"ע אדה"ז סתקכ"ז ס"א. כה"ח שם סתקכ"ז). ויל"ע, אם דנים על המין בכללותו, או על כל סוג של בישול בפ"ע. איברא, שבמשנ"ב בשעה"צ סתקכ"ז סקכ"ב כתב שאין מערבין על תפ"א יבשים. ומשמע שעם רוטב (או תבלין) מערבין. ומוכח, בגדר דרך ללפת שהוא בכל מאכל לפי צורת אכילתו ולא לפי המין בכללותו.

אלא שבל"א"ה מקום לומר דלפת לאו דוקא, וכל שאינו להשביע במקום פת, אלא בהוספה לפת, ש"ד. ופשוט שגם בבשר אין דרך לשבוע הימנו לבד. וכן מוכח מטעם הדין שצ"ל מידי דמלפת "דמוכחא מילתא שעשוי לשבת" ו"פת לא מוכחא מילתא וכו' שהרי בכל יום יש לחם" (פירש"י ביצה טז, א), וא"כ אם אינו נאכל במקום פת, סגי לן. ובסגנון אחר, שבמהותו ראוי ללפת, ומה שאין מלפתין, לפי שכבר אכלו תחילה לחם בלפתן אחר. ולד' לבשר צלי שהפרסיים אין מלפתין מחמת שיש להם רוב בשר (ראה תוד"ה ובבל – עירובין כה, א).

ורוב הראשונים נקטו ל' "ראוי ללפת", ומש"כ הפוסקים שצ"ל "דרך ללפת" – ה"ט שאל"כ אי"ז ראו, ובטלה דעתו, משא"כ בכגון דא. וראה במשנ"ב שם סק"ב: לאפוקי דייסא וכו' שאין דרכן של בני אדם ללפת בהן את הפת אלא אוכלין אותן בעצמן כדי לשבוע כמו פת. ומשמע, שבא להוסיף דמה שאינו מלפת לחוד אינו סיבה שלא לערב. וממש"כ בראשונים לאפוקי פת ודייסא, משמע דשאר מילי שבסעודה מהני וצ"ל דפירות מבושלים שאני, וגרע טפי, שאינו אפי' בגדר בא מחמת הסעודה. (ולהעיר מהשק"ט בברכת פירות מבושלים בסעודה). ובכ"מ הקשו טובא גם בדין פירות מבושלים, והבו דלא לוסוף עלה. ובכלל, בראשונים נקטו רק פת ודייסא, אף שהיו אצלם תבשילין אחרים שאינם ללפת. ועצ"ע דמאי שנא בשר צלי לר"י (ראה עירובין כט, ב). וצ"ל שבשר צלי נאכלת במקום פת, וכדייסיא.

וצ"ע בל' הרמב"ם עירובין פ"א ה"י "כל שהוא לפתו ודרך העולם לאכול בו פת", דאריכות לשונו משמע שצריך ללפתו עם הפת ממש. ואינו, שר"ל שצ"ל גם דרכו בכך, ותו לא.

ול' הרמב"ם יו"ט פ"ו ה"ג תבשיל שהוא פרפרת. ובשו"ע יו"ד ס' קיג ס"א מוכח דפרפרת לאו היינו ליפות. אבל ראה פיה"מ ברכות פ"ו מ"ה ורמב"ם ברכות פ"ד ה"ו. (וכן פי' בפר"ח ס' קיג סק"ג בכונתו בה"ל מאכ"א פי"ז ה"ח ואילך). אלא שגם לפ"ז אין הכוונה שמלפת ממש, דהא קאי התם בפירות. וראה גם לח"מ שם. וכן נקטו רוה"פ בדעת הרמב"ם שגם בקינוח סעודה נקרא פרפרת לגבי בשר"ג. וראה חשוקי חמד גיטין מא, ב. משא המלך סתקכ"ז ס"ד. שיעורים וכתבים ביצה טז, א. א. שער המועדים ספטימוס פ"י ס'ו (בשם הגר"ק). מערכי תבונה יו"ט ס"טו סק"ד ואילך. קובץ בית אהרן וישראל ח' קא. קג (בשם הגר"ש"א). קד.

115 ולא יאחזנו עמו.

בְּדִין יְהִי שְׂרָא לְנָא לְאִפּוּי וּלְבִשּׁוּלֵי וּלְאִטְמוּנֵי וּלְאִדְלוּקֵי שְׂרָגָא וּלְתַקְנָא וּלְמַעְבַּד כָּל צְרָכְנָא מִיּוֹמָא טְבָא לְשַׁבְתָּא לְנָא וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל הַדְרִים בְּעִיר הַזֹּאת.

ואם אינו מבין בלשון ארמי, יאמר בלשון שמבין. התרגום ללשון הקודש: "בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק נר ולתקן ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת, לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת".

צריך שיהיו הפת והתבשיל שמורים אצלו עד לאחר שתיקן כל צרכי שבת שאז רשאי לאכלם מעיקר הדין. ולכן, ניח התבשיל והפת במקום מוצנע שלא יאכלוהו, והתבשיל – במקור שלא יתקלקל. ואם נאבד או נתקלקל באופן שאינו ראוי לאכילה, בערב יום טוב, יחזור ויערב בברכה.

אם שכח לערב בעצמו – למרות שלפעמים אפשר לסמוך על העירוב של הרב, אך מכיון שבכמה אופנים עצם השכחה נחשבת כפשיעה¹¹⁶ ופושע לא יכול לסמוך על העירוב של הרב – לכן, מי ששכח צריך לשאול רב אם במקרה שלו יכול לסמוך על העירוב של הרב.

אף שבשאר יום טוב, כשלא עירב בערב יו"ט ונזכר ביו"ט ראשון, מניח ערוב תבשילין בו ביום בתנאי – בשני ימים טובים של ראש השנה אע"פ שנזכר ביום ראשון, אי אפשר לו לערב בתנאי¹¹⁷.

מי שנזכר בחג יש כמה אופנים להתיר לבשל מאכלי השבת, וצריך לשאול רב. אולם, לא כל האופנים מועילים להדלקת הנרות של שבת¹¹⁸, במציאות ימינו שיש נר החשמל.

גם מי שאין בכונתו לבשל מיו"ט לשבת (מאיזה סיבה שתהי'), זקוק לעירוב תבשילין¹¹⁹ – בברכה – עבור הדלקת נר שבת, ובלא זה – אינו יכול להדליק הנר ביו"ט לצורך שבת¹²⁰.

בני ביתו האוכלים מעיסתו ומתבשילו מותרים לעשות כל מלאכת אוכל נפש מיו"ט לשבת ע"י עירובו של בעל הבית¹²¹. אבל אם אחד מבני הבית אינו אוכל מתבשילין של בעל הבית אלא בעל הבית נותן לו קמח ובשר והוא אופה ומבשל לעצמו או שמצוה לאחר לבשל לו צריך עירוב בפני עצמו¹²².

אורחים המתארחים אצל אחרים בחג: אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית נעשה כבני ביתו של בעל הבית, ויוצאים בעירובם¹²³. ומכל מקום, מסתבר שאינו מועיל מה שיאכלו על שלחן בעה"ב

116 שו"ע אדה"ז סתקכ"ז סי"ד.

117 לפי שאין כאן ספק חול ששני הימים הן קדושים בודאי והן כיום אחד ארוך.

118 ראה שו"ע אדה"ז שם סכ"ט.

119 ולכל הדעות, כדברי המג"א וכפס"ד אדה"ז שאין בזה מחלוקת.

120 וכשאינו עושה שום מלאכה מיו"ט לשבת (מאיזה סיבה שתהי'), אינו מערב – ראה בארוכה בחוברת "באתרא דרב" גליון ב הע' 33.

121 לפי שהן טפלים לבעל הבית ונגרדי אחריו כיון שהן אוכלים מאכליו. ובמח"ש סתקכ"ז סק"א: בני בית האוכלים על שלחן בעל הבית אף על גב שלפעמים מבשלין תבשיל אחד משלהם ולא משל בעה"ב וא"כ יכולים לסמוך על עירוב תבשילין, דהא עכ"פ יכולים לאכול מן הע"ת דהא אוכלים משל בעה"ב, וא"כ לגביהו שפיר הוי ע"ת כהתחלה לבשל לצורך שבת מערב יו"ט.

122 שאינו טפל לבעה"ב.

123 וא"צ לזכות את העירוב אלא לאחרים דהיינו כל אנשי העיר שאינו אוכלין מעיסתו ומתבשילו.

ובמח"ש שם סק"א: ב"ב האוכלים על שלחן בעה"ב אף על גב שלפעמים מבשלין תבשיל אחד משלהם ולא משל בעה"ב מ"מ יכולים לסמוך על ע"ת דהא עכ"פ יכולים לאכול מן הע"ת דהא אוכלים משל בעה"ב וא"כ לגביהו שפיר הוי ע"ת כהתחלה לבשל לצורך שבת מערב יו"ט. (וראה בחוברת באתרא דרב שם בהע' 14).

ובא"א מבוטשאטש סתקכ"ז סי": המנהג פשוט שהבעה"ב מערב ויוצאים חובתו בזה כל ב"ב תמיד גם בניו הנשואים וגם נשותיהן וכן בנותיו ובעליהן וכו'. ועוד שם: אשתו של אדם היא טפילה ויוצאת ידי חובה בעירוב שעשה נוראה שב"ה כל ב"ב הניזונים בשלחן אחד.

ובשו"ת מנח"ש ח"ב סנ"א סק"א: מצות עירוב תבשילין (ש) היא מוטלת על בעה"ב ובעה"ב מניח את העירוב ופוסט בו את כל ב"ב וגם האורחים הסמוכים על שולחנו, ומ"מ חושבני שלאחר שהניח הבעה"ב העירוב אין אחד מב"ב יכול להניח ערוב לעצמו ולברך עליו דוודאי הוי ברכה לבטלה שהרי נפטרו כולם, ויותר מזה חושבני שגם קודם שבעה"ב הניח העירוב אם יאמר אחד מב"ב או אשתו שרוצה להניח ע"ת לעצמו וגם בפירוש יאמר שאינו רוצה לצאת בעירובו של בעה"ב שיעשה הרי זה שלא כדיון, ואפשר דהוי ברכה שא"צ דינא הוא שכל הסמוכים על שולחן בעה"ב נפטרים בעירובו, ונראה שזה דומה למזווה שבמילא פוסט את אשתו ובניו הסמוכים. (אבל ראה מנח"ש ביצה ז, א ד"ה מי שלא הניח).

ובשו"ת בא"מ ח"ז דיני בני א"י וחול"ל לסי' תקכז סק"ד (ע' שז): אם מבשלין ואופין לעצמן בודאי יניחו ע"ת עם ברכה. אולם אם מתארחין אצל קרוביהם או אצל אחרים ואוכלים ושותין ולנים שם והם אצלם כאחד מבני הבית אז הם בכלל הע"ת של הבעה"ב. [ואין להקשות ממשמעות הרא"ש ביצה פ"ב ס"ג, שהכל תלוי בדיון אם זוכה לאחריים, וכתב שם שבאשתו וב"ב א"צ לזכות להן אלא כשהוא

רק בשבת או ביו"ט, ורק אם סמוך על שולחנם כבר בערב יו"ט. ונכון לצאת מידי ספק, ולעשות בעה"ב שליח עבורו, ובעה"ב יזכה לו¹²⁴ חלק מהעירוב ע"י אחר¹²⁵.

משעה קודם מנחה (עד תפלת ערבית במוצאי ר"ה) – לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להזהר מדבור חול עד קצה האחרון למעט בשינה ולהרבות בתפלה ובתחנונים מקרב ולב עמוק ובכל רגע פנוי לאמר תהלים.

מנחה: תפלת מנחה [האחרונה של שנת תשפ"ד] באריכות.

בספר המאמרים תש"ג¹²⁶: ערב ראש השנה קודם תפלת מנחה שהיא תפלה אחרונה דשנה העברה עושה חשבון צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה הן בעניני מ"ע ומל"ת והן בעניני המדות ויראת שמים בין בהענינים שבין אדם למקום והן בהענינים שבין אדם לחבירו, והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפש' באמת לאמיתו שאינו לא מחמיר ומגזם ולא מיקל כ"א הדברים כמו שהן, וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם ב"ב בחסד חנם . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו וכשמוסיף להתבונן בכל העבר עליו רואה הוא ומכיר בהשגחה הפרטית ברחמים גדולים ומוסר כליותיו תיסרהו על קלות דעתו בהנהגתו במשך השנה שלא להתפלל בציבור וקרירותו בקיום המצות, די קאלטקייט צו תורה ומצות און די גלייכגילטיגקייט צו אלע ענינים הרוחניים . כאשר מתבונן בכל זה באריכות והתבוננות ה"ה מכיר בחטאו ופשעו ובתפלת המנחה שהיא התפלה האחרונה דהשנה העוברת ה"ה מתעורר בהתעוררות גדולה בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב לה' לקבל עול מלכותו ית'.

בערב ראש השנה, סמוך לראש השנה, היו רבותינו נשיאינו נכנסים לשוחח זמן מה עם זוגתם הרבנית (ובשיחות נזכר שהנהגה זו היא הוראה לכאו"א).

צדקה עבור שני ימי ר"ה ועבור יום השבת קודש.

לקראת השנה החדשה תורמים סכום 355 לקרן השנה (שבעים שנה להתייסדות "קרן השנה" – תשי"ד-תשפ"ד).

הכנת אש לנרות: אין מוציאין אש ביו"ט מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות ביו"ט¹²⁷, לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [ואפשר אש מהגז] שיוכלו להעביר אש-מאש להדלקת הנרות לליל ב' דראש השנה וכן עבור הדלקת נרות שבת קודש בערב שבת.

המדליקים בפתיל צף, אם צריך להכין נקב יעשו כן לפני החג עבור שני הלילות של חג והדלקת נרות שבת קודש בערב שבת.

נר נשמה ליארצייט שחל ביום טוב או בשבת שובה, עדיף שידליקו היום בנר שדולק לשתי או שלשה ימים, שכן לכמה דעות אסור להדליקם ביום טוב (אלא אם כן מדליקם ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, או כשמדליקים בבית הכנסת אצל עמוד התפלה לכבוד בית הכנסת)¹²⁸.

עירב כולן מותרין, וכיון דאינה צריכה לזכות אין מזכין על ידה, ובין הדברים כתב שם חלק בין בנו גדול דידו כיד אביו "לפי שרגיל להיות תמיד סמוך על שולחנו" לאחרים הסמוכים על שלחן בעה"ב (ראה משנ"ב סתק"ב" בהל"כ ס"כ ד"ה מי שלא עירב, שעלה בספק דכיון דק"ל דע"י עבדו ושפחתו העברים יוכל לזכות לאחרים ממילא לכאורה צריכין עירוב לעצמן ואין נטפלין לו. ובאמא"ר סק"ט מפורש דדבר פשוט הוא שששכירו ולקינו של בעל הבית הסמוך על שלחנם אשר מפתו יאכל ומיינו ישתה הרי הוא כאחד מב"ב וסומן על עירוב בעה"ב) – של"כ הרא"ש שם איפכא, שצריכים עירוב לעצמן, ואדרבה משמעות דבריו גוים הם ונטפלים לעירובו, ורק בב"ב נצרך לומר שיוכל לזכות על ידם אם אוכלים משל עצמן, מינו דזכי לנפשיהו. ומוכח כן מדין גדול הסמוך על שולחן אביו, שלדינא יכול לזכות על ידו (אף שמחמירים לכתחילה) ועכ"ז טפלים לעירובו]. ויש שנסתפקו באוכלים משל בעה"ב אצלו ולנים בדירתם. ולפי פשוטו, הכל תלוי באכילתם. וליתר שאת, אפשר לעשות כדלקמן בפנים, לעשות בעה"ב שליח עבורו, ובעה"ב יזכה לו חלק מהעירוב.

124) ואם עשה עירוב תבשילין, ואח"כ בא לביתו אורח, באופן שהאורח ג"כ צריך לעשות, אינו יכול להשתמש באותו תבשיל ולעשות בו עירוב – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' לז'תוסא. וש"נ.

125) וראה בארוכה בחוברת "באתרא דרב" הנ"ל.

126) ע' 41 ואל"ך. ועיי"ש בארוכה.

127) שו"ע אדה"ז סתק"ב ס"א.

128) וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס. ולהעיר, שמנהגנו גם שלא להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל ביו"ט בכדי שיוכל להבדיל

מנהג בית הרב להדליק בערב שבת תשובה "א תשובה ליכט"¹²⁹. [ובשיחת ו' תשרי תשמ"ב (מסרט הקלטה) שמנהג חב"ד להדליק ג' תשובה ליכט]. הנה מצד איסור הכנה מיום-טוב לשבת, כיון שאינו מצרכי סעודה, אין להדליק נר זה בערב שבת שובה בקביעות שנה זו (ושאני מהדלקת נר של שבת שהוא צורך הסעודה), וידליקנו לפני החג שידלק שלושה ימים. כשנדלקו ביחד עם שאר הנרות במקום ולצורך הסעודה, יש מקום להקל להדליקו בערב שבת.

ונשמרתם מאד לנפשותיכם: ארגוני הבטיחות והצלה ממליצים שאם משאירים את מבער הכיריים דולק במשך החג אזי יש לוודא שיש בסמוך חלון פתוח לפחות 4 אינץ', ועוד חלון נוסף פתוח בצדו השני של הבית, כדי לאפשר אוורור ראוי. כמו כן לוודא שהגלאי (לפחמן חד-חמצני) פעיל.

המשתמשים בשעון-שבת, יכוונו אותו לשני ימי החג וגם לש"ק שלאחריו.

סדר הדלקת נרות: מומלץ שהמשתמשים בגרונים שבכוסיות זכוכית יניחו מעט מים או שמן בכוסית **בערב יו"ט** [ומותר לעשות כן, אבל לא הרבה מים¹³⁰] בכדי שהדיסקית (המחזיקה את הפתילה) שבתחתית הכוסית לא תידבק אליה – ראה להלן בליל ב' דראש השנה. ימשמש בבגדיו עם חשיכה (שלא יהיה בהם דבר מוקצה)¹³¹.

הדלקת נרות בשעה **6:17** (18 דקות לפני השקיעה), שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. איש המדליק יברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

אם איחרו את הזמן, ניתן להדליק גם בחג, מאש דולקת.

הלכתא למשיחא: לחם הפנים נאפה היום ונאכל לאחד עשר יום, במוצאי יום הכפורים, שהוא מוצאי שבת¹³².

שנת ה'תשפ"ה

שנת ה'תשפ"ה – סימנה: ה"ש"א. כלומר: ה – שר"ה חל ביום חמישי. ש – שהשנה שלימה, חשוון וכסלו מלאים. א – שר"ח ניסן ויום ראשון של חג הפסח חלים ביום הראשון.

שנה פשוטה, ימיה שנה ושבתותי' נ"א.

קביעות שנה זו נדירה ביותר, והיתה לאחרונה בשנת תשנ"ד ותשל"ד. ולפי קביעות השנים – אי"ה בשנת תת"ה. המיוחד בקביעות זו – ראה בהערה¹³³.

שנה שלישית במחזור שנות השמיטה. מעשרות: מעשר ראשון ועני.

על אבוקה. (וראה שו"ת ריב"א אה"ע סי' קז).

129) ובסה"מ תש"ט ע' כו (בפתח דבר לקונטרס שבת תשובה) שהוא מנהג בית הנשיאים. וראה שיחת שבת שובה תשכ"א ההוראה לכאו"א.

130) שאסור גם בערב שבת ויו"ט מחמת גרם כיבוי. וביו"ט חמור טפי שהרי מדליק הנרות ביו"ט גופא. וראה שו"ע"ר סי' תקיד ס"ט ושם קו"א סק"ג.

וראה שו"ת מראה יחזקאל או"ח ס"ז.

131) ראה שו"ע אדה"ז קו"א לסרנ"ב סק"ד.

132) כ"ה בפירוש מנחות ק, ב. ושם, שאף שנאכל לשנים עשר, והיינו במוצ"ש שאחרי יוב"פ – כיון שלענין אכילת קדשים לילה הולך אחר היום שעכר מיקרי נאכל ליו"א. אבל בתוס' שם כתבו, שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש ויום שני עיקר ומנינן מיני' יוה"כ (וכ"ה בשו"ע אדה"ז סת"ר ס"ד) ויחול אחר השבת, ונאכל בשבת ערב יוה"כ.

133) בקביעות כזו חלים:

ימי ראש חודש בשבת ג"פ – ר"ח חשוון, בדר"ח אדר, ור"ח מנ"א.

צום עשרה בטבת יהפך לשמחה חל בע"ש.

פורים חל בערב שבת. ובירושלים (ובשאר עירות המוקפות חומה) חוגגים פורים משולש.

ערב פסח חל בשבת.

תקופת ניסן בשנה זו היא תחילת שנה י"ז למחזור גדול של חמה.

שנה ט' למחזור קטן של לבנה.

3336 שנה¹³⁴ ליציאת מצרים ומתן תורה.

1956 שנה¹³⁵ לחורבן בית המקדש ("העכער ניינצן הונדערט יאר אין גלות!").

שנת 2,336 לשטרות.

280 שנה להולדת כ"ק אדמו"ר הזקן – "אראפגעקומען א נשמה חדשה, וועלכע וועט באלייכטן די וועלט אין תורה הנגלית והחסידות און וועט האבן מסירות נפש אויף דעם דרך החסידות און מצליח זיין עד ביאת המשיח"¹³⁶ ("חי אלול קה"ת)

150 שנה לחתונת כ"ק אדמו"ר מוהרי"ב עם הרבנית הצדקנית שטערנא שרה (י"א אלול תרל"ה)

60 שנה להסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אם המלכות (ו' תשרי תשכ"ה).

שבעים וחמש שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (יו"ד שבט תשי"ו), והתחלת¹³⁷ הנשיאות של נשיא דורנו הכוללת את כל המשך הנשיאות עד ביאת גואל צדק.

במכתב כללי מתאריך כ"ה אלול תש"ג¹³⁸ נכתב: יחודה של השנה החדשה מתבטאת בכך שימי ראש-השנה, ימי חמישי וששי (ערב שבת) בשבוע, מובילים הישר אל יום שבת-קודש, וכך נפתחת השנה ב"חזקה" של שלושה ימים רצופים מלאים וחדורים בקדושה. . בחוץ-לארץ חוזרת ונשנית "חזקה" זו של שלושת ימי קדושה רצופים – שלוש פעמים (בחדש תשרי): גם הימים הראשונים של חג הסוכות, וממילא גם הימים האחרונים, שמיני עצרת ושמתת תורה, חלים ביום חמישי וערב שבת-קודש, כך שישנה "חזקה" של ה"חזקה" האמורה – שלוש פעמים של שלושה ימי קדושה רצופים¹³⁹.

אור ליום חמישי, א' תשרי, ליל א' דראש השנה

גם המעשנים ביו"ט נמנעים מלעשן בר"ה (גם בצינעא) וישפיעו גם על מכריהם.

אומרים תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים).

מתפללים תפילת ערבית באריכות (הנהגת רבותינו נשיאינו, ומעין זה שייך לכל החסידים).

בספר המאמרים תש"ג¹⁴⁰: כאשר מתחרט ושב אל אדונו הנה זה שמבקש סליחת אדונו אינו מספיק עדיין אלא עוד צריך להתרפס לרגלי אדונו ולהתחנן אליו כי יחזור לקבלו לעבד דזהו פירוש המאמר אם כבנים ואם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים דגם כאשר הבן נכשל בכבוד והידור הורים הנה כשמבקש מחילה וסליחה ומקבל עליו להיטיב דרכיו האב מרחם על בנו וסולח לו, ואם כעבדים שעבר עליהם רוח שטות למרות עיני אדונם ושבים ומתחרטים ומבקשים סליחה ומקבלים עליהם שלא ישוּבו לכסלה עוד הנה עיניו לך תלויות אשר תקבלנו לעבדים דזהו העבודה דתפלת לילה ראשונה דר"ה בתחנונים ובכ"י מעומקא מליבא אשר יקבלנו לעבדים לעבדו ית' בקיום התומ"צ וזהו העבודה בקבלת עול מלכותו ית' בר"ה שהוא בהזות כל עצמותו.

הוספות לימים נוראים ועשי"ת בשמונה עשרה [זכרנו, מי כמוך, לדור ודור (רק בר"ה ויו"כ), חתימת המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום (וכן בקדישים)]. שכח או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

(134) בניסן וסיון השתא – ראה שיחת ז' אדר תשמ"ח (סה"ש ח"א ע' 281 ואילך).

(135) בחודש מנחם אב השתא – ראה שיחה הג"ל (שם). וראה שם ע' 283 הע' 35. ועיי"ש ע"ד עוד כו"כ מאורעות עד"ז – ירידה למצרים, כניסה לארץ ישראל, בנין [וחורבן] בית ראשון ושני).

(136) ליקוטי דיבורים ח"ג ע' 960 ואילך.

(137) נעתק משיחת ב' ניסן תשמ"ח (סה"ש ח"א ע' 347) בנוגע לב' ניסן. ושם: יום התחלת הנשיאות דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אשר, יום זה (ב' ניסן) הוא יום מיוחד **בחיי הנשיא**, ויום מיוחד **בענין הנשיאות**, התחלת הנשיאות של נשיא דורנו, הכוללת את כל המשך הנשיאות עד ביאת גואל צדק. וראה שם בהערות.

(138) בתרגום מאדיש, כפי שנדפס בלקוטי שיחות חלק לט.

(139) וראה בארוכה ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 3 ואילך.

אחר תפלת לחש: לדוד מזמור (בכוונה עצומה. ומסוגל שלא יחסרו מזונותיו כל השנה; הכלי להשפעות גשמיות על כל השנה). קדיש שלם. עלינו. קדיש יתום.
מאחלים לשנה טובה ותחתם (ולנקבות: תכתבי ותחתמי) בלשון יחיד. וכן מאחלים גוט יום טוב.

איסור הוצאה ביום טוב

למרות שמותר להוציא מרשות לרשות בחג, אין בזה היתר גורף. מותר רק לטלטל חפצים שיש בהם צורך קצת בו ביום. דבר שזקוקים אליו רק למחרת, אסור להוציאו מרשות לרשות ביו"ט.
מותר להוליך מחזורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום. וכשם שמותר להוליך כך מותר להחזירן לביתו¹⁴¹. אבל אם יש לו מקום משומר בבית הכנסת, אסור¹⁴². ואם צריך לו בביתו לומר שירות ותשבחות, מותר בכל אופן.
יש אומרים שאין להוציא מחזיק מפתחות בחג, באם לא כל המפתחות נצרכים לצורך שימוש בו ביום¹⁴³.

במענה לשאלת רבים: להוציא האשפה מביתו ביו"ט – באופן שאין חשש משום מוקצה¹⁴⁴ – הנה, יש שכתבו להחמיר שאסור להוציא ביו"ט כשמטרת ההוצאה רק בכדי לסלק החפץ ממקומו. ולדינא יש להקל כשהריח מפריע, או כשצריך למקומו להכניס עוד זבל. אמנם, בנמצא כבר בחצירו שאינו קובע שם ישיבתו וכל שכן אם רוצה להוציאו לרחוב בכדי שיאספווה עובדי העיריה למחרת אסור¹⁴⁵.

קידוש וסעודה

בקידוש: בורא פרי הגפן, שהחיינו. [אם הרימון הוא פרי חדש יכוונו לפטור אותו בשעת ברכת שהחיינו¹⁴⁶].
אשה המקדשת ובירכה שהחיינו בהדלקת נרות לא תברך שוב¹⁴⁷.
דין הטועה בקידוש, ראה בטבלא שבסוף הלוח.
מנהגנו לא לצרף הפת דעירוב תבשילין ללחם משנה, כי אם בסעודות שבת¹⁴⁸.

141 אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יו"ט כלל, שהרי אינו מחזירן אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו, והתירו לו חכמים להחזירן כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתייירא שלא יוכל להחזירן.

142 במג"א אסתק"י"ח סק"ב שאם מונחים שם מימים רבים אסור. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"א שינה וכתב, שאם הוליך לשם קודם יום טוב (וכע"ז הוא בל' הט"ז סק"א) אסור להחזירן לביתו ביו"ט, ומבאר, דל"ש להתיר סופו משום תחילתו בכגון דא, לפי שבשביל זה לא ימנע מלהוליכו קודם יו"ט שהרי אפשר להחזירו קודם יו"ט. ומזה מובן, שגם בקביעות שנה זו, שיום ראשון של יו"ט חל בשבת, והוליך לשם קודם יום טוב, כיון שהוליכו לצורך יו"ט, ולא לצורך עיו"ט, שייך להתיר סופו משום תחילתו, שסו"ס שייך שימנע מלהביאו ונמצא מכשילן לעת"ל (אף שלמעשה הביאו בעיו"ט, למרות שידע שיתכן וייוגב או ייאבד בשבת. ויל"ע). וכ"מ בשו"ע אדה"ז סתצ"ז סל"א וסתצ"ט ס"ה, שבאופן שאין לו שהות לעשות בעיו"ט מותר. ודון מינה ואוקי באתרין.

143 ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ב סק"ג. משנ"ה ח"ז סע"ו. שש"כ פ"ט הע' יד.

144 כיון שהוא גרף של רעיו וכו'. ואכ"מ.

145 ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כא'תקסט.

146 כן מעשה רב. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' א'תקלג.

ובנשים, שמברכות שהחיינו בעת הדלקת נרות מערב יו"ט, לא יכוונו אז על הרמון, אלא יברכו שהחיינו על הרמון.

147 כ"ה בהוספה לליקוטי מנהגים (נדפס גם בס' המנהגים ע' 60).

בנוגע לענייני אמן ע"י הנשים על שהחיינו (כיון שבירכו כבר בשעת הדלקת נרות) – נהוג עלמא לענות אמן. ואף שכמה אחרונים כתבו לחוש משום הפסק, ולכאורה נכון לחוש לדבריהם – כבר כתבו בכ"מ ליישב המנהג. וגם אנו בעניינותי, יש לנו אריכות דברים במק"א מזה. ואכ"מ.

148 דילמא אכלי להו לפני שגמר להכין צרכי שבת. ועוד להעיר שכל שלא הכין צרכי שבת, א"ר לאכילה. ועד שיש שדנו לאוסרו משום מוקצה מחמת גופו או מצותו (ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"ב לשו"ע סי' תקכו. מאמ"ר סתקכ"ז סקט"ז. שבט שמעון ביצה יז, ב ד"ה ואם. שו"ת חלק לוי סי' קלז. מנחת שלמה קמא ס"י הע' 3. שש"כ פ"ב הע' סז. שו"ת מגדנות אליהו או"ח ח"א סצ"ד סק"ב). ועוד טעם, ראה מהר"י אבובה לטור סרע"א בשם נמוקי (ונמצא הוא לפנינו בנמוקי ברכות לט, ב. וכע"ז הוא במאירי שבת קיז, ב) מה שא"ב משום חבילות חבילות, דמצות עירוב כבר אילה לה. ועפ"ז מובן שביו"ט אין לעשות כן.

מטבילים פרוסת המוציא בדבש¹⁴⁹ (עד אחר הושענא רבה¹⁵⁰). [בכ"מ, שמכל מקום צ"ל מלח על השולחן. ומעשה רב – להטביל גם במלח¹⁵¹].

אחרי אכילת [לפחות כזית¹⁵²] המוציא: תפוח מתוק בדבש, בורא פרי העץ, יה"ר מלפניך שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, ואח"כ אוכלים¹⁵³.

בשעת ברכת העץ על התפוח יתכוון לפטור הרמון¹⁵⁴. אם לא התכוון לפטור הרמון אבל הרמון היה על השולחן – אין מברך עליו בפני עצמו. ואם לא היה על השולחן וגם לא היה בדעתו לאוכלו, מברך עליו שוב. אבל אורחים הקרואים אצל בעל הבית כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שיביא לפניהם ואינם מברכים עליו שוב¹⁵⁵. (בנוגע לפטור קינוח סעודה – מעשה רב להשאיר חלק מהתפוח לסוף הסעודה ומכוון בברכת בפה"ע לפטור הקינוח¹⁵⁶).

בשיחת כ"ה אלול תנש"א (מסרט הקלטה): דער מנהג איז דאך אז מ'עסט א רמון בליל ראשון של ראש השנה. כדי ניט מאכן קיין שאלות בנוגע צו מאכן א ברכה בפני עצמה אויפן רמון, און דערנאך ווערט דאך אויכעט די שאלה בנוגע צו די ברכה אחרונה לאחרי הרמון אויב ער האט געגעסען א שיעור שלם ומלא¹⁵⁷, און כדי ארויס פון די ספיקות¹⁵⁸, וכידוע די שיחה פון נשיא דורנו בזה בנוגע צו דעם תפוח מתוק בדבש וואס שטייט דאך אין סידור אז דאס דארף מען עסען דוקא אין תחילת הסעודה, האט מען קיין ברירה ניט, וויבאלד אז דאס איז תחילת הסעודה, דארף דאס קומען לאחרי אכילת המוציא (וואס דאס איז דאך פארבונדן מיט די נטילת ידים¹⁵⁹), און דערנאך איז המוציא [ברכת המזון] איז דאך כולל כל ברכות אחרונות אין וועלכע ס'ווערען געגעסן אין די סעודה, וואס אע"פ וואס ער מאכט א ברכה בפני עצמה אויף פירות שנאכלין בתוך הסעודה, מאכט ער אבער ניט קיין ברכה אחרונה, ווארום דאס ווערט נכלל אין ברכת המזון, וכמדובר כמ"פ די אריכות און די שקו"ט שבדבר.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח. אוכלים דגים (לסימן שפרים ורבים).

אין אוכלים בראש השנה¹⁶⁰ אגוזים, לוזים [=אגוזים קטנים], וכן שקדים¹⁶¹, ומאכלים חמוצים (כשטעם החומץ נרגש).

אוכלים רמון (שנרבה זכויות כרמון) וראש איל (זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש. ואם אין לו, ראש אחר [דג], שנהי' לראש ולא לזנב). אבל אין אומרים יהי רצון [כי אם על התפוח, כנ"ל].

בנוגע אמירת לחיים בסעודות ראש השנה – ראה בהערה¹⁶².

149) וכשאיך דבש בהישג יד, או מי שקשה לו לאכול דבש, יטביל בסוכר – ראה הנסמן אצלנו בשר"ת באתרא דרב סי' ה'תורסד.

150) הפרטים בזה – ראה שה"ש תש"ד ע' 24. ספר המנהגים תב"ד ע' 67. לקו"ש ח"ד ע' 372 הערה 27.

151) אבל ראה שה"ש שם.

152) ש"צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, אבל אם לא אכל עד לאחר זמן לא יצא ידי חובתו.. ואין חילוק בין זמן ארוך לזמן קצר" (שו"ע אדה"ז סרע"ג ס"ה), וכמ"ש באג"ק ח"ג ע' טז, ש"כיון שאין נפ"מ טוב יותר שתי' [אכילת התפוח] אחר נטילת ידים כדי לסמוך הקידוש לסעודה עד כמה שאפשר".

153) ויש לזהר לאכול במשך הסעודה לפחות כביצה פת (מחמת ברכת על נטילת ידים), וכל כזית שבו בכדי אכילת פרס, והכזיתים יהיו תכופים זל"ז. ומצד סעודת יו"ט – יותר מכביצה].

153) בטעם מנהגנו – ראה אג"ק ח"ג ע' קמו.

154) וביומן ליל א דר"ה תש"ל: כאשר הגיעו לאכילת התפוח הביט על השולחן ושאל מדוע אין רימונים והורה להביא מחדרו. המתין באכילת התפוח עד שהובאו הרימונים.

155) נסתפקו בד"ז בנוגע אורחים אי אתנא דבעה"ב מהני רק לענין דעתם לאכול או גם לענין שתהא דעתם לפטור, ובנדו"ז – את"ל דבדבר שאינו חשוב לפטור החשוב צ"ל דעתו לפטור ולא רק דעת לאכול (ושהרמון בגדר חשוב מחמת שהוא מז' מינים אף שהתפוח חביב) לא מהני מה שדעתם על בעה"ב שזימנם. והארחנו בכינוס תורה באסרו חנה"ש תשע"ו. ומ"מ, למעשה ספק ברכות להקל (ראה סדר ברה"ג פ"ט ה"ז). ואכ"מ.

156) ועד"ז הוא בכ"מ. אבל ראה ספר המנהגים ע' 56. וצע"ג הכוונה. ושקו"ט בזה בכ"מ. ובמקורו – הוא בנוגע לפרי חדש בליל ב'.

157) ושם: וברט אז דאס רעדט זיך דאך וועגען אכילה בראש השנה, וואס ראש השנה דארף דאך זיין די אכילה אין אן אופן פון מנות, און בלשון הכתוב אכלו משמנים, דארף דאך זיין די אכילה אין אן אופן פון משמנים, איז דאך א זיכערע זאך אז ס'דארף זיין א שיעור מלא.

158) הן בנוגע לברכה ראשונה והן בנוגע לברכה אחרונה. והעצה, לאכול תוך הסעודה (כמו בתפוח) ובהמשך לאכילת התפוח.

159) ומשמע שלכן א"צ ליטול ידיו על תפוח (משום דבר שטיבולו במשקה) כיון שנאכל בתוך הסעודה. וראה גם בלוח לליל הושע"ר.

160) גם במשך כל היום, אפילו אחרי התפלה – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קנד.

ויש שנהגו בכך גם בעש"ת, או לפחות בעינ"כ, ויש עד הושענא רבא – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'קצ.

161) אבל שקדים טחונים בתערובת לית לן בה, וכן עוגה עם המאת בוטנים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'פ. שם ה'תרפ"ו.

162) בר"ד מסעודת יום ב' דר"ה תשל"א: ביקשו מאד"ש לומר לחיים, ואמר שאומר בהתעודות, אבל כאן דאס איז דער שווער'ס א

בברכת המזון: יעלה ויבוא. הרחמן הוא ינחילנו (ליו"ט), הרחמן הוא יחדש. (עושה שלום ולא השלום). טעה או שכח יעלה ויבוא – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשט"ז: (בבהמ"ז אמר הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, בקול רם, ואחרי בהמ"ז אמר:) בשעת מען האט געדרוקט דעם סידור, האב איך געפרעגט דעם רבי'ן וועגן דעם הרחמן שבר"ה צי מען זאל עס דרוקן, ווייל אין שער הכולל בריינגט ער גאנצע ראיות אז מען זאל אים ניט זאגן, האט דער רבי געענטפערט אז מען פלעגט דאס זאגן בלחש. לפועל, האט עס דער דרוקער אפגעדרוקט מיט גרויס קידוש לבנה אותיות, צי ער האט ניט געהאט קיין אנדערע אותיות אדער מטעם אחר, אבער עכ"פ האט ער דאס געדרוקט מיט גרויסע ווערטער, אזי פון יעמולט אן – זאל זיין א שנה טובה ומתוקה לטובה ולברכה.

יום חמישי, א' תשרי, יום א' דראש השנה

בבוקר משכימים לקום. (הנץ החמה (הנראה) בשעה 6:55 לערך).

כתבו הפוסקים¹⁶³, שצריך להזהר שיתעורר משינתו בלילה קודם עלות השחר, או לפחות קודם הנץ החמה¹⁶⁴, ועכ"פ – מוקדם הרבה מרגילותו. (ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות היום).

ונהגו מאז ששמש בית הכנסת קורא בעוד לילה כמו שעה קודם עלות השחר, כדי שבעת האיר היום יהיו כולם בבית הכנסת. ויש לזרז גם הילדים מעת שהגיעו לחינוך שישכימו גם כן.

והאחרונים כתבו ללמד זכות במה שלא נהגו כך בזמננו שהדור חלש מכמה טעמים¹⁶⁵. אבל כשהתעורר כבר משינתו ראוי הוא שכשיעלה עמוד השחר יתגבר כארי ויקום ממתנו, ולא יחזור לישן. ואם השינה נצרכת לו כדי שיוכל לכיון כתפלה כראוי, אין לו להימנע ממנה בימי ראש השנה אלא יישן כדרכו.

סוף זמן ק"ש: 9:47.

הבריאים אין אוכלים לפני תקיעות. והרבה מקילים לשתות¹⁶⁶. הרבה נשים מקילות לאכול, ויש

טיש, ואיני רוצה לשנות ממנהגו שלא ה' אומר לחיים בר"ה. (ונזכר המנהג גם בר"ד דסעודת יום ב' דחה"פ תש"ל. ושם: בליל א' דר"ה.) ובהמשך לזה, בעת הסעודה דמוצאי יו"ב תשל"א, הורה לומר לחיים ולנגן להשלים מר"ה. וראה ר"ד דסעודת יום ב' דר"ה תשכ"ז, בנוגע אמירת לחיים, שעכשיו כבר אחרי ה"דינא רבא". ובר"ד דסעודת יום אדר"ה תשכ"ט, במענה למה שאמר א' המוסבים שאמר לחיים ברמז על סמך זה שביום א' דר"ה אחר תק"ש נפעל כבר ה"דינא רפיא" – אדיתא בשו"ע שבר"ה צ"ל הכל בפירוש ולא ברמז.

ולהעיר, שבכמה מהתועודות דר"ה נזכר ע"ד אמירת לחיים דכל הקהל. וראה לקו"ש חי"ט ע' 283 ואילך. ובר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשמ"ג, שיאמרו כל הקהל לחיים מתוך שמחה וטוב לבב, וינגנו ניגון שמח, א שמחת תורה דיקן ניגון. (163) ראה מ"א סתקפ"ד ס"א. בא"ח ש"א פ' נצבים ס"א. ועוד.

(164) שהדיון מתחיל משעת הנח"ב בג' שעות ראשונות (וכבדיני נפשות. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג שהוא בשעה שעסוקין במצוות. אבל במט"י סוסי' תקפג בנוגע לעלה"ש ששענה אחת היא התחלת ג' שעות ראשונות שהקב"ה יושב ודן העולם. ויש שכתבו בשעת תקיעה ותפלה) – ראה באבן שועיב דרשה לר"ה (הובא בב"ח או"ח סוסי' תקצ"ז) בשם הרמב"ם שבידושלמי אמרו "איך בר נש דדמיק בריש שתא ועוסקים בדיני". וכענין זה הוא בוח"א קפט, א. וראה שו"ת תשוה"נ ח"א ששל"ט.

(165) כיון שהתחיל בשינה בלילה, ונמשך אחר שינת הלילה, ולא החמירו רק בשוכב לישן לכתחילה ביום. ועוד, שהחמירו רק בימיהם שהיו נוהגים לקום תמיד בעלות השחר, אך בימינו אין קפידא כלל ויכול לקום כרגילותו כל השנה. אבל יזהר להשכים מוקדם שלא לאחר זמן התפלה. וראה הליכות שלמה תשרי פ"א סכ"א. אשרי האישי ר"ה פ"ד ס"א. וקדמם במט"י שם.

(166) ובמכל שכן מטעמיהם [אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מווננת עד כביצה] שהותר מעיקר הדיון, עכ"פ לצורך גדול.

ולענין טעימה – ראה מג"א סרל"ה סק"ד. ט"ז שם סק"ג. מג"א סתל"א סק"ד. מג"א סתרצ"ב סק"ז. מג"א סתרג"ב סק"ד. שו"ע אדה"ז סת"ע ס"א. הגהת מהרי"ל לשו"ע אדה"ז סתל"א ס"ה – בדפו"ח. כה"ח סתקפ"ה סקכ"ו.

ושתי' עדיפא מינה – ראה ערוה"ש סתרג"ב ס"ה. שו"ת השיב משה ס"ט – הובא בדע"ת סתקפ"ה ס"א. אבל ראה כה"ח סתרג"ב סק"ח לגבי לולב. שד"ח מערכת ד' מינים ס"ג סקכ"ב. וכן המנהג להחמיר בנטילת לולב.

[ולהעיר בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג או"ח שסע"ד (במהדו"ח) התעורר בזה שלא נזכר איסור אכילה קודם תק"ש ואף לא ברמז בש"ס ופוסקים, וכתב כמה טעמים לחלק בין תק"ש לשאר מצוות. אלא שהביא מריטב"א סוכה לה, א דפשיטא לי' דתק"ש דינו כולוב. וכ"ה ברשב"א שם. אבל ראה בהמשך שהעירו לו שנוכר כבר בתוספתא שבת פ"ד ה"ד, והובא במג"א סתרצ"ב סק"ז. ועכ"ז עמד בדעתו, יעו"ש. ובפשוטו, ילפינו לה מכללא, וא"צ להזכיר בכ"מ (נוסף לזה שבד"כ ה"ז גם לפני התפלה). וכ"כ שפתם בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ ד"ה מכל מקום. ורוה"פ האחרונים נקטו לדינא לאסור. וגם בשו"ת שבו"י ח"א סכ"ח נראה בפשיטות שנקט לאיסורא.

גם ככה"ח שם העיר שלא נזכר מזה בשופר, ומה"ט כתב להקל במי שתש כוחו ואינו יכול להיות בתענית עד צאת ביהכ"ג, וגם בזה – רק באכילת עירא.

להם על מה שיסמוכו.

אין לתקוע ביחידות (וכן להתפלל מוסף) בשלש שעות ראשונות של היום [עד סוף זמן ק"ש] (אא"כ לא יתאפשר אח"כ¹⁶⁷).

התוקע [וכן התוקעים במבצע שופר] ילמד בבוקר מאמר "להבין ענין תקיעת שופר" שבסידור [עם דא"ח¹⁶⁸]. ונדפס גם בתחילת כמה מהמחזורים החדשים [כמובן, בנוסף לחיוב ידיעת ההלכות].

ניגון אבינו מלכנו לפני שחרית.

בשחרית: שיר המעלות ממעמקים (שכח ולא אמרו – ראה בטבלא שבסוף הלוח) – עד יום הכיפורים. בתפלת העמידה¹⁶⁹ – ההוספות לעשרת ימי תשובה.

פתיחת הארון: אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות שלפניהם שמתבטל כוונתם, ואפילו לצורך פתיחת הארון¹⁷⁰. בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם, אבל לא ילך להלאה שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אסור מפני שמתבטלת כוונתו. וחכמי הזוהר אוסרים אפילו בצדיהם תוך ד' אמות. ועדיף לוותר על פתיחת הארון מלעבור בצדי המתפלל. והעולם נוהגים בחזרת הש"צ להקל לפתוח הארון, אף שעוברים בצדי הש"צ (ולפעמים גם כנגד הש"צ). ויש שכתבו ללמד זכות בכמה אופנים¹⁷¹.

אבינו מלכנו (עד יום כפור). באבינו מלכנו קרע וכו': "רוע גזר" בגשימה אחת.

אין אומרים הלל בראש השנה.

הלכתא למשיחא¹⁷²: יש שכתבו שלעת"ל יאמרו הלל בר"ה¹⁷³.

אומרים י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון.

מוציאין שני ספרי תורה. בראשון קורין חמשה מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה לפי שבראש השנה נפקדה שרה ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי, ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה. מפטיר לאדם חשוב. בברכת ההפטורה מזכיר יום הזכרון. טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

ובאחרונים האריכו במנהג שנתפשט בכ"מ להקל בטעמיה. ויש שיישבו כיון שמאריכים בתפלה – וגם בניגונים – גם אחרי הצות, ואין להתענות ביו"ט. ועוד סיני ברבים דמזכירי אהדי. ובפסקים ותקנות רעק"א ס"כ בזמן החוליו"ע שהחמיר לאכול רק אחרי תקיעות דמיושב, מיירי בסעודה ולא בטעמיה, וגם אכלו כאו"א בביתו ולא ברבים].

167) וב' מבצע שופר", בשעת הדחק כזו, באופן שלא יתאפשר לתקוע לאחר נץ החמה, מותר לתקוע אפילו מעלות השחר (ע"פ תוספתא ברכות פ"ג ה"ט. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'קמא).

168) להעיר מפלא יונץ ערך תוקע: אף אם אינו יודע לכוון הכוונות, כמו בדור יתום זה שבני עליה היודעים לכוון הם מועטים, כי הדברים עתיקים, עמוק עמוק מי ימצאנו, מכל מקום טוב לגבר שישתכל בכתבים שכתובים בהם הכוונות, וילמד בספר הזהר הקדוש במאמרים המדברים בסוד התקיעות, למען ידע ולבבו יבין שיש סודות עמוקים, ויחשוב בהן בשעת התקיעות, וישתכל בהם כסומא בארובה. ולא יגרע מללמוד ולכוון כוונות פשוטות שיד כל אדם משגת אותם. ולבו למו א"ב יצעק, שיתקנו הדברים בתקיעותיו במקום עליון, כאילו כיוון בכל הכוונות התקיעות היודעים והמוכנים לדעת רשב"י וכל קדושים. וה' ברחמי לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו, ושומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים.

169) בפסקי חמודי דניאל הל' ר"ה ס"ד: נראה כיון דמדינא היו צריכים להזכיר ר"ח בפ"ע אלא דזכרון אחד עולה לכאן ע"כ צריך לכוין כשאומר זכרון בשחרית ובמוסף [ובמנחה] לר"ח. וראה גם מל"ח סי"ג סל"ו.

170) פשוט. ודלא כווי העמודים וחשוקים ח"ס ע' קי. ולהעיר משו"ת יד אליהו ס"ו. א"א מבוטשטשטש סי' קב ד"ה לא ראיתי, הב"ד באלף המגן פתיחה לדיני קדיש סי"ד. כה"ח שם סקכ"ט. שו"ת מנח"י ח"ח ס"י. וראה הנסמן בס' עבודת שלמה טירחא דציבורא קוסובר ע' מג.

171) ובפרט שעומד לפני עמוד המפסיק, ומהו גם בצדדים – ראה א"א שם ד"ה ונראה שכמו. וראה שו"ת שבט אפרים לנדאו ח"א ס"ד. תשובות ישראל טובי ח"ה ס"ד.

172) להעיר ש"א שלעת"ל יחולו ר"ה בי"ז תמוז ויוב"פ בעשירי באב (ראה שתי ידות להר"א חזקוני פ' אמור עה"פ ובחדש השביעי. ועוד).

173) ראה לחמי תודה (לבנו של בעל ההפלאה) דרוש לש"ש ד"ה ובוה יש לפרש (עו, ג). שפת אמת אלול ור"ה בלקוטי יהודה ע' לח. וראה קובץ העי"ב נצוי"ת תש"ע. ויצא תשע"א.

תקיעת שופר

יכין עצמו לתקוע בשופר (כל חד לפום שיעורא דילי'. וגם הכנה כללית לעבודת השם במשך כל השנה כולה שלמעלה מפרטים¹⁷⁴). יש לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר¹⁷⁵.

במכתב הבעש"ט לתלמידו הה"מ ממעזריטש¹⁷⁶: בב' ימים של ר"ה הקדוש הבע"ל קודם התקיעות תצייר ג"כ את צורת הפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכית לראותו¹⁷⁷ פעם אחת.

הברכות¹⁷⁸: לשמוע קול שופר ושהחיינו¹⁷⁹. אין עונין ברוך הוא וב"ש על ברכות תקיעת שופר¹⁸⁰. לשמוע לפחות 30 קולות מתחילה ועד הסוף. קטן¹⁸¹ שהגיע לחינוך¹⁸² חייב בשופר¹⁸³. מנהג ישראל להביא ילדים לתקיעת שופר. אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לביהכ"נ של הגברים בעת התקיעות שלא יבלבלו.

בנוגע למכשירי שמיעה¹⁸⁴ (עם בטרירה), יש להורידם לפני תקיעת שופר. פתרונות אפשריים: לעמוד קרוב לתוקע או לשמוע תקיעת שופר ביחידות ממי שתוקע בקול רם. ואם אפשר לו לשמוע תקיעת עצמו ללא המכשיר תוקע לעצמו בברכה. ואם אינו יכול לשמוע כלל ללא

174) ראה בארוכה לקו"ש חל"ט ע' 43 ואילך.

175) הית"ר שלפני התקיעות - הוא לבעל תוקע. וכ"ה להדיא בלקו"ש חל"ט ע' 44 הערה 7.

176) מעש"ש סליחות תקט"ו - נדפס בקובץ התמים חו' ב ע' כז.

177) בכ"מ נדפס: "לראותי". והוא טה"ד דמוכת, הן מצד ל' המכתב, הן מצד המציאות שנפגשו כ"מ לפנ"ז. ובמקורו, בקובץ התמים, נראה ברור שהוא או"ו קטיעא ממתת הדיפוס. וכ"ה בקובץ התמים חו' ה' ע' יג "תוכן קצר מהמכתב".

178) הגיע באיחור ולא שמע הברכות, מברך באמצע בין סדר לסדר (וגם למ"ד שיצא בתשר"ת מה"ת, עדיין מברך משום תקנת ר' אבהו לשמוע כל הסדרים). וגם אם שמע כל התקיעות דמוישוב מברך על תקיעות דמעומד לפני תפלת העמידה (וראה בשו"ע אדה"א או"ח סתקצ"ב ס"ז שתקיעות דמעומד מברכים עליהם אלא שנפטרים בברכה שבירכו על תקיעות דמוישוב. וראה שפ"א ר"ה לג, ב ד"ה שם מי שבירך. וכן מוכח במג"א סתקפ"ט סק"ד ואדה"א שם ס"ב. וכ"ד שו"ת פרי הארץ ח"א ס"ט, הובא בעיקרי הד"ט ס"ל ס"א (מטעם אחר). ובכה"ח סתקפ"ה סל"ט השיגו. ולהג"ל א"ש בלאו ה"ט).

179) בירך "לשמוע בקול שופר" במקום "לשמוע קול שופר" - יצא (כ"ד רה"פ ודלא כמי שכתבו שלא יצא. וצינו לשו"ע אדה"א סתקפ"ה ס"ד. וליתא. ולא נרמו שם לא דבר ולא חצי דבר מזה. ופשוט, דהתם קאי לכתחילה דוקא. ואדה"א העתיק דברי ב"ה ט"ז ומג"א כהוייתם בטעם הדין, ותו לא. ולפשוט, דלכא לאוכוחי מידי מס"ד שם במש"כ שאם בירך על תקיעת שופר וכיו"ב יצא, ולא הזכיר נד"ד. ואדרבה, אתיא בקו"ב, ובכלל מאתים מנה. ולהעיר, שרק בנוגע הנוסח "לתקוע" וכדומה מצינו חולקים, ומשו"ה נזקק להוציא מדעתם. ובאמת, כדיוק הנ"ל איכא למימר גם בב"ח ומג"א סק"ב. ועמד בזה בפמ"ג במ"ז סק"ב. ולמעשה נקט שיצא. והביא כן מהא"ר סק"ד. וכ"כ במט"א ס"ג. חיי"א כלל קמא ס"ז. משנ"ב סק"ד. כה"ח סק"ז. ועוד. ובכ"מ כתבו אפ"י לכתחילה לברך כך. וכ"ה הנוסח בריבוי ראשונים, רבו מספור, וכש"כ שאין לומר שבדיעבד לא יצא. (וראה מזה בשו"ת שאלת עיקב ח"ב סוס"ל ט. דברי שלום מזרחי ח"ד סי' קא מזה). וסב"ל. ובפרט שנראה שאינו אפ"י בגדר ספק. וראה הערות הת' ואנ"ש מאריסטאון חיי"ש תשמ"ט. ובביאור ב' הנוסחאות ע"פ דא"ח - ראה תורת שמואל תרל"ו ע' ח"ב ע' שמוז). 180) ואם ענה "אפשר שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו" (שו"ע אדה"א סי' קכד ס"ב). אבל לא יברך שוב מחמת ספק (קצוה"ש סכ"ב בבדה"ש סק"א).

181) ואם כבר יצא ידי חובתו, אין לתקוע לקטנה (דל"ש חינוך - ראה מלא הרועים ערך חינוך אות ב. מגדל עוז תעלה ג סכ"ז, וגם לא לעשות נח"ד לנשים). ויש שכתבו להקל (דסו"ס מצוה איכא שמרגילן במצוות).

182) ושיעור החינוך הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניינו (שו"ע אדה"א שמש"ג ס"ה). אלף המגן סתקפ"ט סק"ה). והוא לפי ענין הדין והלימוד בתקיעה (מאירי ר"ה לב, ב), משעה שיוודע לתקוע כסדר (ראה פסקי תוס' ערכין אות ה. וצ"ע דמשמע שם דאיכא תרי אנפי בהגיע לחינוך, יעו"ש), או עכ"פ להטות אוזן לשמוע כל התקיעות, וגם יודע ענינם.

והנה, לפירוש ערכין ב, ב ד"ה שהגיע הוא כבן ט' וי"ד. אבל היינו לשיטתו דליפנין מדין תענית שעות (ובאחרונים ביארו בדעתו דשאני שופר משאר מצוות). ועיקר דבריו דל"ש הכי. וברבינו מנוח שופר פ"ב ה"ז, שבני שש ושבע עדיין לא הגיעו. וכע"ז בר"י מלוניל ר"ה לג, ב שהשיעור כבן שבע ושמונה. וברבינו חננאל ר"ה לג, ב שהגיע לחינוך בתק"ש הוא בן י וי"א. וזכ"ה בעיטור הל' שופר (צט, ב). ראה שו"ת תשוה"ג ח"ב סרפ"א. הערות הגריש"א ר"ה לג, ב. אשירי האיש ח"ג ע' צט. חוט שני שבת ח"ד ע' שח. ור"ע בנוגע שיעור חינוך בתקיעות דמעומד. 183) כפשוטו. ודלא כשו"ת להורות נתן ח"ג סל"ז (בטעם ההשמטה ברמב"ם ובשו"ע). ועיי"ש מה שהעמיס בדין שאין מעכבין התינוקות מלתקוע וכי'. ועיקר דבריו דל"ש חינוך אלא כשהקטן עונשה המעשה והאב מכונן בשבילו לשם מצוה שמצדדים מעשה הקטן עם כוונת האב - צע"ג). ומפורש דלא כדבריו בכ"מ, ומהם: ערכין ב, ב. רמב"ם נחלות פ"א ה"י. שו"ע חו"מ סר"צ סט"ו. ועוד. וראה מנהגי מהרי"ל סל"ה שופר. שו"ע אדה"א סתקצ"ב ס"ח. סתקצ"ו ס"ב. מט"א סתקפ"ט ס"ד. משנ"ב סתקפ"ט סק"ח. שם סתקצ"ו סק"ה.

184) באם רק מחזקים את הקול באופן מכוני, ולא ע"י זרם אלקטרי, ויצא בזה ידי חובת תקיעת שופר - ראה באג"ק (נדפס בהשמטות ודלוגים ושינויים בלקו"ש חכ"א ע' 496. בהיכל מנחם ע' נב.

וע"פ הנת"ש שם מובן שאין שמוע בין שופר למגילה כמו שעלה ע"ד כמה. ומה שנז' שם מכשירי שמיעה רק בנוגע לשופר, פשוט כיון שביו"ט ל"ש טלפון ורדיו.

וחקרו מאחרוני זמננו בנוגע לשלל קובליארי, אם דינו כמכשירי שמיעה. ובפשטות, וע"פ הנת"ש שם, ה"ה הוא הטעם. ואדרבה, אפשר שגרוע יותר, שאינו קול השופר אלא קול חשמלי, ואפילו את"ל שכיון שאין כאן רמקול אינו קול חשמלי (שזה גופא חידוש) - הרי אינו שומע דרך האוזן וממילא אינו בגדר שמיעה. וראה תורת החרש ע' 46 ואילך ובהקרה.

המכשיר, תוקע לעצמו ללא מכשיר בלי ברכה¹⁸⁵.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמיושב") – בנשימה אחת, אבל עם הפסק כלשהו ביניהם. מנהגו בשברים: ג' שברים ומחצה¹⁸⁶.

אין לדבר עד סיום תקיעות דמעומד רק מענין התקיעות והתפלות¹⁸⁷.

"בעת תקיעת שופר איז די תשובה מעומקא דליבא, דער וידוי בלחש – בעת תק"ש¹⁸⁸ – איז דער שינוי ממהות למהות, און אויב מ'קען דאס ניט טאן אליין דורך עבודה, דארף מען בעטען ביי השי"ת, אז ער זאל משנה זיין ממהות למהות."¹⁸⁹

"דער יתודה בלחש איז דער בכך פון דער גאנצער עבודה פון תשובה וועלכע הויבט זיך אן ר"ח אלול, וואס דאס איז דאך א השתלשלות פון דרגות אין תשובה. . דאס איז דער יתודה בלחש. דאס איז שוין א דרגא פון געגועים וואס דער קינד ציהט זיך צום פאטער. די תשובה וואס ברעש איז, דאס איז די חרטה על הלא טוב שעשה וכו' און דער יתודה בלחש דאס איז די אינעווייניגסטע געגועים צום טאטן."¹⁹⁰

מנהג ישראל, וכנראה בפועל, שהבעל תוקע מאריך בתקיעה גדולה, עי"ז שתוקע בכל כוחו עד שכלה כוחו¹⁹¹.

להסתכל בפני התוקע (אחר התקיעות).

אחרי פסוקי אשרי העם וגו', בשמך יגילון וגו', כי תפארת וגו' אומרים אשרי. יהללו. החזרת ספרי תורה להיכל.

במוסף (וכן בכל מוסף ובמנחת שבת ובנעילה): "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"¹⁹².

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת) ומוסף ר"ה (פר, איל, 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: במוסף של ראש השנה היו אומרים להיות הרנינו לאלקים עזנו¹⁹³. ואם חל להיות בחמישי¹⁹⁴ (כקביעות שנה זו) אומר¹⁹⁵ הסיירות מסבל שכמו¹⁹⁶ וגו'¹⁹⁷.

תוקעים עוד 70 קולות (במוסף בתפלת לחש בחזרת הש"ץ ובקדיש שלם). סך הכל 100 קולות.

185) ראה בלוח לפורים אשתקד (תשפ"ד), ושם נתבאר.

186) וראה עוד באופן מנהגו בשברים בשו"ת באתא דרב ס' א'קלא.

187) וכן מברך אשר יצר באם עשה צרכיו.

188) בשו"ע אדה"י סתקפ"ד ס"ב משמע דקאי רק על התוקע. וראה שקו"ט בר"ד יום א' דר"ה תשכ"ט. ליל ב' דר"ה תשל"א. ושם גם שקו"ט אם בדיבור או במחשבה. וראה שיחת ש"פ האיזנו תשל"ג. [הנה שקו"ט בכ"מ במצות וידוי בהרהור, אבל כאן לא אתינו עלה מחמת מצות וידוי, ואדרבה – ענינה געגועים ולא וידוי. ומצאתי שבשעה"כ בדרושי ר"ה בתחילתם (צ, א) כתב "בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו וכו' שבספר הזהר לא אסר אלא בקו"ר ולא בלחש", ובפע"ח שער השופר הוא בשינוי "שלא ישמעו דבריו", ומשמע דקאי על אחרים].

189) סה"ש תש"ד ע' 31. וראה שם ס"ע 41. ובארוכה – בסה"מ תש"ד ע' 32 ואילך. וראה גם לקו"ד שבקטע הבא. לקו"ש ח"ט ע' 435. ח"ד ע' 1360. שיחת ש"פ וילך תשכ"ט.

190) לקו"ד ח"א ע' 100 ואילך.

191) ר"ד משיחת יום ב' דר"ה תש"ג. ובסה"ש תש"ג. ובסה"ש תש"ג (משיחה הנ"ל) ע' 15: די תקיעה גדולה, וועלכע דער תוקע בלאזט בכל כחו און איז אין דעם מאריך עד כמה שאפשר.

192) ובכתהארז"ל (פע"ח שער השופר פ"א ופ"ג. סידור הארז"ל כוונת שופר. ועוד) בנוגע לתקיעות בכלל, והובא בכ"מ בדא"ח, שצריך להאריך עד שיאדימו פני התוקע.

193) על פי קבלת הארז"ל.

194) שכן נזכר בו ענין תרועה וראוי לאומרו בראש השנה שהוא יום תרועה.

195) ששירו של יום חמישי הוא הרנינו.

196) בר"ה ל, ב: שאינו אומר בשחרית הרנינו אלא הסיירות. (וראה בטו"א שם שנסתפק במוסף אם מסיים לפני הסיירות או אומר כולו. ועוד כמה דעות בזה).

197) אמנם, ברמב"ם תמידין ומוספין פ"ו ה"ט (לשונו נעתק בפנים) מוכח שהכוונה שבמוסף אומר הרנינו וכשחל בחמישי אומר במוסף הסיירות. וכתבו במפרשים שהוא ע"פ הירושלמי ר"ה פ"ד ה"ד. וי"א שהרמב"ם גורס בבבלי "במוסף". ויש שנדחקו בכוונת הרמב"ם דקאי אשחרית. וראה במנ"ח מצוה שייב בסופה ובהנסמך בבבלי המנחה שם.

198) משום שבר"ה יצא יוסף מבית האסורים.

199) משום שחזר וכופל את הפרק.

והמתפלל ביחידות, אינו תוקע על סדר הברכות. אבל נכון להשלים מנין מאה קולות אחרי התפלה.

שברים תרועה בתקיעות אלו ("דמעומד") – בשתי נשימות.

נופלים כורעים¹⁹⁸ באמירת עלינו רק בחזרת הש"ץ [באם הרצפה מאבנים – לשטוח מטפחת וכדומה להפסיק בין פניו לרצפה].

בר"ד משיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב: בסיום ברכת שופרות "תקע בשופר גדול לחרותנו", דקאי על השופר גדול דלעת"ל, נהוג שהש"ץ מגביה את קולו במיוחד, עוד יותר מהגבהת הקול בברכות מלכיות וזכרונות, ואפילו יותר מברכת שופרות גופא עד לבקשה זו.

ברכת כהנים. אין הצבור עונים אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים¹⁹⁹. עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה. יחזירו פניהם נגד פני הכהנים, ולא יחזירו פניהם אנה ואנה שנושיאת כפים אינה אלא פנים כנגד פנים. וצריך לשמוע ולכוון לברכתם.

כשאומרים תיבת יברכך – המתברך ראשו באמצע. ה' – מיסב ראשו לימינו, שהיא שמאל המברך. וישמרך – באמצע. יאר – לשמאלו שהיא ימין המברך וכו'. שלום – ראשו באמצע. אמירת רבש"ע – בשעה שהכהנים מנגנים דוקא, אבל כשאומרים התיבות צריך לשמוע. כשמנגנים ל"וישם" אומרים רבש"ע... הצדיק. כשמנגנים לתיבת "לך" ואם... אלישע. ל"שלום" וכשם... לטובה. כשאומרים "שלום" – אומרים "ותשמרני ותחנני ותרצני". אדיר במרום אומרים אחר עניית אמן כשעדיין הטלית על פניו.

אחר הדוכן לא יאמרו ישר כח כהנים עד אחר כל הקדיש תתקבל. ולכן במקום שנוהגים לומר ישר כח נכון שלא ירדו הכהנים מן הדוכן עד אחר סיום הקדיש כדי שלא יתבטלו מעניית אמן.

אחרי התפלה – עוד 30 קולות לערבב השטן²⁰⁰. אסור לתקוע עוד בחנם²⁰¹.

הלכתא למשיחא: "לעתיד לבוא... לא יהיה באופן שהוא עתה שתוקעים מלכיות וזכרונות ואח"כ שופרות אבל לע"ל יהיה שופרות בלבד" – לקוטי תורה²⁰².

שש זכירות אומרים אותם גם בראש השנה.

בקיודו: (אין אומרים אתקינו סעודתא), תקעו, כי חק, סברי מרנן, בורא פרי הגפן.

לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס.

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח²⁰³ בראש השנה, [ועד – שאין להאריך בפיוטים ותפלות יותר

198 בכריעה: תחלה כריעה על ברכיו ו[צפורני] גודלי רגליו. אח"כ על גודלי ידיו וההשתחואה (מתקומם מברכיו. במצחו מגיע עד הרצפה [ובלי נגיע לרצפה במצח] ונשאר עומד על [צפורני] אצבעות רגליו וגודלי ידיו). אם אי אפשר טוב יותר להשען במצח על האגרוף. בכלל, ע"פ קבלה, צ"ל הפסק בין המצח והרצפה: הטלית, האגרוף וכדומה. נשים אינן כורעות – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'רצא.

199 ובפשטות, לא סגי ברוב כהנים וצ"ל כל הכהנים. הארכת הניגון מכלל הברכה היא, אא"כ מאריך הכהן הרבה, שאז יענה אמן מיד. 200 כ"ה במחזור. והוא מהלבוש שתקצ"ו ס"א. אבל בט"ז שם סק"א ובשו"ע אדה"ז שם: שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכוהנו וייצאו בשמיעת תקיעות אלו. אמנם, הם קאי למהנה שלא תקעו עדיין מאה קולות בתפלה.

201 אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות.

202 דרושים לר"ה (נט, ד). וכן להעיר שלעתידי תתברר הספק במהות התרועה (נטע שעשועים מייזיליש תצ"ה ז, א). ויל"ע לדעת הזהר והמקובלים ד"כולוהו אצטריכו"ו). וכן יתקעו גם בחצוצרות.

ולהעיר משו"ת שו"מ תליתאה ח"ב סי' קלג (לע"ל ל"ש מצות שופר). אדרת אליהו (להבא"ח) נציבים (קסד, ב ד"ה והנה ג"פ – לע"ל ל"ש תרועה שהיא סימן וילך רק תקיעה שהיא סימן שמחה. ולהעיר מכה"ז בעוללות אפרים ח"ב ע' לד מאמר רכו בסופו). שו"ת דברי יציב ח"ז סנ"ו סק"ט (לא יתקעו בכפילא רק מעומד). אג"מ או"ח ח"ג סוסי' ע' (לע"ל יתקעו בשחרית. ולהרמב"ם כפי שירצו בין בשחרית בין במוסף. וראה ברכת רפאל ר"ה (רובינשטיין) סכ"ח).

203 כ"ה בשו"ע אדה"ז סתקצ"ו ס"א. והוא מהטור שם. וראה גם טור סתקפ"א: אוכלין ושותין ושמהין. אמנם, בנוגע למצות שמחת יו"ט ברה"ה – ראה שו"ע אדה"ז סי' תקכ"ט ס"ו שאין בו מצות שמחת יו"ט. וראה שם סי' תקפ"ב ס"י. ובס"ל תקצ"ט ס"א שאינו לא חג ולא רגל. ול' הרמב"ם חנוכה פ"ג ה"ו: לא ימי שמחה יתירה. ולהעיר מסה"ש תנש"א ע' 6 שיש בו מעין שמחת יו"ט ונקרא יו"ט. וראה גם סה"ש תשמ"ח ע' 613 הע' 13.

הלכתא למשיחא: בשו"ת התעוררות תשובה או"ח סש"ל: ר"ה הוא קדוש בקדושת יו"ט אבל אינו חייב בשמחה כמו שאר ימים טובים

מחצות], אמנם לא יאכלו כל שבעים למען לא יקילו ראשם ותהי' יראת ה' על פניהם. ובאגרות קודש אדמו"ר מהרי"צ נ"ע: למעט באכילה ושתי²⁰⁴.

בראש השנה דרך בני ישראל להרבות בסעודה²⁰⁵, באכילת בשר (שביום זה אי אפשר בלא בשר והכל קונים) לכבוד יום טוב, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה²⁰⁶.

שכח יעלה ויבוא בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נוהגים שלא לישון ביום. והיושב ובטל הוא כישן.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח". בקשר ללימוד הנ"ל בראש השנה (שכן מורה סתימת הלשון "י"ב פסוקים", "כמספר חדשי השנה"), שאין מזכירים בו ר"ח – לא ראיתי ולא שמעתי בזה.

מבצע שופר

לכתחילה יברך מי שיוצא כעת ידי חובתו ויכול אחד לברך עבור כולם. כשתוקעים למי שאינו יודע לברך, יכול אחר לברך עבורו גם אם כבר יצא ידי חובתו. אין לאנשים שכבר יצאו ידי חובתם לברך עבור נשים²⁰⁷, וכן כשתוקעים למי שיודע לברך בעצמו, יברכו הם בעצמם, אא"כ גם התוקע יוצא ידי חובתו כעת.

בחור שהולך למבצע שופר ותוקע, לכתחילה יש להחמיר שיהי' ברור שהוא גדול על פי התורה (שהביא ב' סימנים)²⁰⁸.

מוכרח לתקוע לכאור"א 30 קולות (תשר"ת תשר"ת תשר"ת, תש"ת תש"ת תש"ת, תר"ת תר"ת תר"ת) גם אם כתוצאה מכך לא יספיק לתקוע לאחרים²⁰⁹. אבל²¹⁰ כשאי אפשר כלל לתקוע 30

שכתוב בתורה ושמחת וכו' שאין מצוה להתענות ברה"מ וממילא [להדעות שגדלי' נהרג ברה"ה] כאשר יהיה צום גדלי' לשון ולשמחה יהיה ר"ה לשון ולשמחה. (אבל ראה ח' חת"ס ר"ה יע"א, א – צוין בהערת המהדיר לשם – הובא להלן בלוח בצום גדלי' בהלכתא למשיחא בהערה).

(204) ח"ד ע' טזו. וראה גם סה"מ קונטרסים ע' 636. ועוד.

(205) וכמוכן, הכוונה באופן שאינו אוכל כל שבעו, כ"ל.

(206) ולכן, העמידו כממים דבריהם על דין תורה בערב יום טוב שהמעוות קוננות (וא"צ משיכה). והמוכר בהמה לחבירו בערב יו"ט צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט.

(207) וגם לא לומר עמה כל הברכה מלה במלה, כיון שאינה חייבת בברכה.

(208) מט"א סתקפ"ט ס"ז. בנוגע ליום השני – שקו"ט בזה. ואכ"מ.

(209) וראה בסוף הקובץ במילואים (ד).

(210) ובאופן שמוכרח לקצר בתקיעות, עדיף טפי לתקוע כשיטת רש"י, שהוא קצר ביותר (ששיעור תרועה כג' כוחות, ובשברים כל שבר פחות מג' כוחות אבל באופן שיהא עליו שם גניחה ולא יללה, ותקיעה דתשר"ת כשיעור שברים ותרועה הנ"ל).

אבל אין מקום כלל להתנהג שנהגו בו "מבצעים" לתקוע רק תשר"ת ג' פעמים ולהתנות שמה שאינו נצרך למצוה יהא רק לשורר (בצירוף סברת ס"ם שבהע' הקודמת). ומכמה וכמה טעמים. ולהעיר מדרך ש"י או"ח סתק"צ. פני אפרים בומבאך שם. ברכת רפאל ר"ה ס"ו. וכשהשומע אינו מתנה, יל"ע אם באופן כזה ה"ה בגדר הפסק. וכמדומה ברור שלא מצינו כעצה הנ"ל בשום מקום. ויתירה מזו, את"ל כן מדוע התקין ר' אבהו באור"א. אלא שבוה יש ליישב בכמה אנפי. וע"ד הישובים בקשויות הראשונים עד"ז – ראה בב"י על אתר. מג"א סתק"צ ס"ק"ו. ומהם ששייכים רק בעיקר התקנה ולא במצב דשעה"ד. וילה"ע משו"ת הצ"צ שעה"מ ח"ה (הנדפס לאחרונה) סי"ג (מגוכתי"ק), עיי"ש. והארכנו בכהנ"ל (ועוד צדדים) במ"מ וציונים להלכה יומית אות תקי, ומשם תדרשנו.

ועוד להעיר שגם לשו"ר רה"ג שמה"ת יוצא יד"ח בכל האופנים, שקו"ט אם תקנת רב אבהו היא שאינו יוצא יד"ח אא"כ תקע ל' קולות כאילו הוא בגדר ספק. וכדמוכח שהראשונים הביאו ר"ה ד"ג, ומ"מ נקטו שגנוחי גנוח וילולי יליל הוא בגדר ספק (משא"כ בתקיעות דמעומד אחרי שכבר קיימו עיקר התקנה) – ראה גם עטרת המועדים ס"ז. ויל"ד. ואכ"מ.

כן להעיר, שגם דעת הזוהר (ח"ג רלא, ב) והמקובלים, דתרווייהו אצטריכו. וראה זכר דוד (מודינה) ח"ב מ"ג פס"ו. כה"ח ס' תקצ סק"ז וסק"ח.

ואף גם להתנות בתקיעה אחרונה של סדר תשר"ת שתעלה גם לו לתקיעה ראשונה של תש"ת (שאם תשר"ת עיקר המצוה תעלה לאחרונה של תשר"ת ואם תש"ת עיקר המצוה – לראשונה של תש"ת), וכן גם בתקיעה אחרונה של תש"ת שתעלה לתר"ת, אין הדעת נוחה מזה (וראה משנ"ב סתק"צ סק"ב'ו). ובלא"ה, מרויח עי"ז רק ב' קולות. ויש שהציעו לתקוע רק כ"ד קולות באופן דלהלן: "תשר"ת שברים תר"ת ג"פ, ולהתנות בתקיעה אחרונה של תשר"ת ובראשונה של תר"ת.

קולות, ניתן לתקוע 10 קולות (תשר"ת תש"ת תר"ת²¹¹) וללא ברכה.

כל היום כשר לתקיעת שופר מנץ החמה ועד צאת הכוכבים. אחר שקיעת החמה, תוקע ללא ברכה²¹². מנחה: קרבנות. אשרי ובא לציון. מנחה לראש השנה. אבינו מלכנו. לדוד ה' אורי. עלינו.

סדר תשליך אחר מנחה לפני שקיעת החמה²¹³. הולכים לבאר מים או מעין שיש בו דגים חיים²¹⁴ (הכוונה בזה הובאה בסידור). מדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים²¹⁵. אומרים הפסוקים שבסידור ומכוונים ל"ג מידות (כמ"ש שם), ואח"כ מנערים שולי הט"ק. בנוגע לנשים, מצינו בפוסקים שהתריעו שלא ילכו ח"ו במקום שיש גברים.

ביום א' בתשרי תק"ז, עשה הבעל שם טוב עליית נשמה להיכלו של מלך המשיח ושאלו: "אימת קאתי מר" (=מתי יבוא האדוני?) והשיבו מלך המשיח "כשיתפרסם לימודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה מה שלמדתי אותך והשגת".

איסור הכנה

גם כשעשה עירוב תבשילין, מותר לבשל לשבת רק ביום טוב שני (בליל או יום שישי). כמו כן, אסור לבשל מיום ראשון של יו"ט לחבירו, כמובן, כבכל יום טוב.

אסור להכין שום דבר לצורך יום שני דר"ה²¹⁶ עד צאת הכוכבים בשעה 7:15²¹⁷ ולדעת אדה"ז – גם ע"י נכרי אסור²¹⁸. אין להוציא בשר וכדומה מהמקפא ביום ראשון להפשיר עבור יום שני של

211 כ"ה בכ"מ, והיינו לפי שגם לדעת ר"ה ג' עדיף טפי לתקוע כל שלושת סוגי הסדרים לפחות פ"א בכדי לקיים עיקר התקנה דרב אבהו שלא יאה אנגודות אנגודות. וגם למ"ד שהדבר ספק, כתבו ליישב ע"פ דעת התוס' ר"ה ב, ג ד"ה שיעור תרועה, דקאי למ"ד שרק א' מה"ת וב' מד"ס. (וה"ז עדיף מלתקוע תשר"ת ג' פ, דשמת תרועה שבתורה היא גניחה או לילה לחוד ונמצא שהפסיק בקול אחר). וראה ח"י הצ"צ שבהע' הקודמת. וכן יל"ה ר' קצת מד' הב"ח שתקצ"ב ד"ה ומ"ש דכל תקיעתא. [ולהעיר מדעת הריטב"א ר"ה ל, א סד"ה תשלום הברייתא, בקטע המתחיל והנוכח, דמדינא בתקיעה אחת גם ללא תרועה יוצא].

ויש שכתבו לתקוע תשר"ת ג' (וב"מ קצת במו"א שתקצ"ג סק"ג – בידוע לתקוע כולם ואינו יכול או שלוקחים השופר ממנו. וראה מחה"ש שם. אבל ראה בשו"ע אדה"ז ששינה הל' והתוכן), שבכך יוצא יד"ח לפי א' האופנים, וגם תוקע כל סוגי הקולות. אבל כשתוקע תשר"ת תש"ת תר"ת, נמצא שלדעת כמה פוסקים לא תקע כשום אופן מאופני התקיעות. (ולאידך, בכגון דא שתוקע תשר"ת לצאת כל האופנים, הרי מוכרח לתקוע שברים תרועה בשתי נשימות, ושוב אינו תוקע בשום אופן לכמה דעות). ועוד כתבו לצרף דעת ר"ת שאין קול אחר הפסק. (וכן מצינו במו"א שצירף דעתו – ראה מ"ג א' שתקפ"ח סק"ג. מ"ג א' שתק"צ סק"י בסופו. אבל בשו"ע אדה"ז משמע שדעת אחרת יש אצלו בכ"ז – ראה שו"ע אדה"ז סת"צ ס"יב. סת"צ ס"יג. שתקצ"ב ס"ג). וראה בהע' לעיל. וכבר האריכו בכ"מ. ואכ"מ. ולכא' עדיף במקום שאפשר לעשות שניהם, תשר"ת תשר"ת תשר"ת תש"ת תר"ת.

[ולהעיר מתשורה סימפסארייטייכל ו' טבת תשפ"ד ע' 14: "וישלח מי שהוא שילמד ט' קולות עכ"פ". ולכאורה הכוונה לתש"ת או תר"ת, שהרי אם בתשר"ת עסקינן (נוסף לזה שהלשון דחוק) הרי כבר כל הקולות בידם. אבל התם מיירי בדאמ"פ כלל באו"א, והרי מסיים שם "ובכל אופן זכיר השופר במראיתו כו"ג ענינים וכמש"ג זכרון תרועה". וק"ל].

212 וראה בארוכה אצלנו בלוח לפורים בנוגע לקריאת מגילה של יום הפורים בין השמעות.

213 ואם איחר, יאמרנו בלילה – ראה שו"ת באתרא דרב ס' א'קצא.

214 אם נמצא במקום שאין באר או מעיין (או מי שנמצא בסגר), יעשה סדר תשליך ליד קערה של מים או ברז פתוח, ואח"כ לכשיתאפשר – יעשה ליד באר, ומה טוב – במוציא ראש השנה וכן ביום י"ג מדות (בקביעות שנה זו, יום חמישי, ח' תשרי, הבעל"ט). וראה הנסמך שו"ת באתרא דרב יא'קסט.

215 ראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב ס' יא'קפג.

216 שהן קדושה אחת ונחשבים כיום אחד ארוך להחמיר אבל לא להקל (שו"ע אדה"ז סתק"ג ס"ג).

217 זמן צאת הכוכבים הנהוג במוציא שבת וחג.

218 ראה שו"ע אדה"ז סשי"ט ס"ח. סשי"ט ס"ו. סתנ"ה ס"ד. סתנ"ט ס"ב. וראה בפמ"ג סתק"ג בא"א סק"א (נסתפקנו). דע"ת למהרש"ם סתמ"ד ס"א (מסתבר להקל. אבל מש"ב כן בדעת הפמ"ג, צ"ע – ראה פמ"ג סתמ"ד בא"א סק"ה. ובעוד כ"מ, סתננו לקמן). שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת או"ח סע"ו (אפשר דשרי וצל"ע כעת).

ולהעיר משי"ת נוב"י מהדו"ת סמ"ד ששבות דשבות במקום מצוה הותרה רק בשבות קרובה ולא רחוקה (והיינו לא רק בשבות גמור (ככ"מ דלהלן) אלא אף שבד"ש. ומדויק גם בל' הרמב"ם מילה פ"ב ה"ט: כדי לעשות מצוה בזמנה. ועפ"י יל"פ כן בשיטה להר"ן שבת קל, ב בדעת הרמב"ם שלא התיר שבות דשבות בכל מצוה ורק בשופר לולב, וכוונתו רק במצוה עוברת. אמנם יל"פ ברמב"ם לאידך גיסא, שגם אם המצוה לא תתבטל לגמרי כבמילה, הותר בשביל מילה בזמנה). וכבר כתב כן בשו"ת תשב"ץ ח"ב סוסי' קצו. וז"ל בט"ז סתנ"ה סק"ב – ראה מחה"ש עש"ז סק"ח. וראה א"ר סתנ"ה סק"ג שראוי להחמיר (וצ"ע בא"ר סרנ"ב סק"יב. סרע"ו סק"י). בכור"ש שם. ערוה"ש שם ס"ג. וז"ל בחיי"א כלל קמח ס"יח. אבל להעיר מעיקרי הד"ט ס"יד סקצ"ט כשלא ימצא גוי למחר. וראה גם שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סע"ד סק"ד. [ובדעת המג"א – ראה סתנ"ה סק"א (ופמ"ג שם). סרנ"ב סק"ד (ואדה"ז שם ס"ג ופמ"ג שם). תהל"ד שם סק"ד) וסק"ב בסופו. סרע"ו סק"ח. סתנ"ה סק"ד (ואדה"ז שם ס"ב). ושם ההיתר משום שבות בבית"ש במקום מצוה. וראה פמ"ג שם). סתנ"ט סק"ב. תקי"ג סק"ג (ובפמ"ג שם). סתקכ"ז סק"ג (ואדה"ז שם בקו"א סק"ד). מחה"ש שש"ל סק"ה כוונתו מג"א שם. תהל"ד סשי"ב סק"ט בסופו ככוונת

חג²¹⁹. כשמבשלים עבור יום הראשון, יש לוודא שהמאכלים מוכנים וראויים לאכילה – ויש שהות לאוכלם – בו ביום לפני שקיעת החמה (6:34).

חלב שנחלב ביום ראשון של ר"ה או ביצה שהוטלה ביום זה אסורים בשתי' או באכילה ביום הראשון וביום השני של ר"ה.

ליל שישי, ליל ב' דראש השנה

בשנת תש"ג: ביום שני דר"ה הובילו להכבשונות במחנה טרעבלינקע, "בתו הצעירה של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ ז"ע הכ"מ גיסי הרבנית מרת שיינא" הי"ד הארענשטיין²²⁰.

שני ימים טובים של ראש השנה נחשבים כיום אחד ארוך²²¹ וקדושה אחת הן, וביצה שנולדה בראשון או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון, כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך²²².

בכ"מ בדא"ח נתבאר שגם הלילות הן בגדר יומא אריכתא, בבחינת "לילה כיום יאיר", שאין חושך והעלם כלל (וע"ד ר"ה הראשון ביום ברוא אדם הראשון, של"ו שעות שימשה אותה האורה)²²³, ולכן גם ממעטים בשינה.

עוד נתבאר, שענין ר"ה הוא להמשיך בחינה שלמעלה מזמן ושינוי לתוך גדרי הזמן, וזהו תוכן ענין דיומא אריכתא – שנוטלים שני מעת לעת ועושים אותו מעל"ע אחד, שזהו הענין דלמעלה מהזמן כפי שנמצא בזמן גופא. ונתבאר גם שר"ה הוא מועט בכמות המחזיק את המרובה באיכות, ונשתלשל מזה שמרובה גם בכמות, יומא אריכתא, ומזה מובן יוקר הזמן שבר"ה.

בספר השיחות תש"א²²⁴: דער טאג פון ר"ה איז א יאהר, א יומא אריכתא, מען בעדארף זיין די שני ימים של ר"ה עסוק בתפלה ובאותיות התורה. די עבודה פון די מ"ח שעות של ראש השנה איז מבטל קליפת ח"ם און מהפך דעם חום דקליפה וחום הטבעי אויף חום אלקי אין תורה ותפלה ומדות טובות.

מותר לטלטל השופר בלילה²²⁵.

מג"א שם סק"א. וראה שו"ת רב פעלים ח"ד ס"א מש"כ ליישב. ועו"ל – ראה מהר"ם בריסק שם).

וראה שו"ת כת"ס או"ח ס' קטז. מנחת פתים יו"ד ט"כ. פמ"ג סתקמ"ד בא"א סק"ב. (וראה מנחת פתים שם. תורת חיים סופר או"ח סרמ"ד סק"ד ד"ה ולפמ"ש"כ (י, ד)). משנ"ב סרנ"ד סקמ"ד (ובסקמ"ג שם, התיר במדי דפולגותא). שם ששי"ג סק"ג. שם ששל"ג סק"י יוא. סתרנ"ה בשעה"צ סק"ב.

וקצת רא"י מאדה"ז ששו"ב סכ"ב שנו' הטעם שאין דוחין איסור מפני הספדו, ומשמע דהא לא"ה שרי משום שבד"ש. וראה מ"מ וציונים לשם. וראה בארוכה מילואים לשו"ת דברי רננה סכ"ו, והביא להקת אחרונים בד"ו. והעיר שם מראבי"ה הל' עירובין ששצ"א (בראבי"ה השלם – ע' שלו). ואפשר, דשאני התם שתדוהה המצוה.

ויש להעיר שבשו"ע אדה"ז שש"ז ס"ג השמיט מלת "שבבת" שבשו"ע שם ס"ה (ובדעת המחבר בשו"ע – ראה מור וקציעה שש"ז ס"ה. פתה"ד שם סק"ו. עיקרי הד"ט ומחה"ש הנ"ל. הגהות רעק"א רס"י תרנה. מאמ"ר שם. גזע ישי מערכת א ס"ק קפא. סנ"א. תורת שבת שש"ז סק"י. שו"ת כת"ס שם. ושניהם – תנ"ש וכת"ס – כתבו שמש"כ המחבר "ויש אוסרים" איכא לפרושי דקאי אהא מילתא). מעט מים עוגת אליהו ס"ג (כא, א). רב פעלים ח"א סכ"ד ד"ה ולכאורה. מהר"ם בריסק שם. ועוד. ויש שכתבו לבאר דשאני התם שבאמת הותרה רק שבות דאמירה, איסור ודבר דבר, לצורך מחר – ראה הנסמך בליקוטי הערות לנוב"י שם. ואפשר עוד בדעת המחבר, דשאני ר"ה דכיומא אריכתא דמיא. וגם בלא"ה – שהוא יו"ט הסמוך לשבת, ראה שו"ת שאילת שאלו ח"א סמ"ז סק"ב. חקרי הלכות שווימער ח"ב סצ"ח). ושקוט"ט בדעת אדה"ז כאן (וכמה אופנים בדבר, נוסף להנ"ל, דענדיף שייאמר לו ביו"ט דקיל טפי (ע"פ אמ"ב דיני שבת ס"ב ד"ה ואם. אבל בשו"ע אדה"ז סתקפ"ז סכ"ד משמע להתיר גם כשיאפשר בע"א, ורק לענין נולד החמיר שם סכ"ה), או שבשבת איכא נמי איסור מוקצה (ושקוט"ט באם מותר ב' בשבתין כאחד – ראה שו"ת ב"צ סמ"ב סק"ג. אמרי יושר ח"ב סכ"ז. ויש להעמיס בשו"ע אדה"ז שש"ז ס"ב שבאפשר בע"א אין להתיר אמירה בב' שבותין. וראה בארוכה במילואים לתהל"ד מהדו"ח לסשי"ג סק"ג – ס"א). ואכ"מ.

(219) אבל באם מציאו בעוד היום גדול שראוי לאכילה בו ביום, אפשר להתיר (ע"פ שו"ע אדה"ז ס' תק ס"ב). ובשבת לצורך יו"ט שלאחריו – צ"ל מבושל ג"כ. אבל ביו"ט לצורך שבת מותר אם הניח עירוב תבשילין (ראה שו"ע אדה"ז ס' תקג ס"ג. וראה קובץ העו"ב שבעות תשע"ד. הערות הת' ואנ"ש סוכות תשעה. ואכ"מ).

(220) פתח דבר לכוונטרס פו – סה"מ תשי"א ע' 106.

(221) ומה שאסור לבשל מיו"ט ראשון לשני, לדלדין דבקיאי בקביעא דירחא, יום ראשון עיקר והשני חול, וה"ו כמבשל מיו"ט לחול (ראה ב"י רס"י תגק. מג"א שם סק"א. שם סתת"ז סק"א. ק"א לשו"ע אדה"ז סתק"א סק"ב).

(222) וראה יו"ט משיחת יום ב' דר"ה תשי"א, דהיינו רק בנוגע לזה שר"ה הוא ה"ראש" לכל השנה, חיות הכללי דכל השנה, אבל בנוגע לחיות פרטי דכל יום בפ"ע, ע"ד מה הוא גם אחד ממי השנה כשאר הימים (כמו שה"ראש" הוא גם אחד מאברי הגוף), נחשב יום ב' דר"ה ליום בפ"ע. ומה"ט חייבים לברך בו ברכות השחר – אף שכבר בירך ביום א' דר"ה – כבכל יום, ואין אומרים ששינת הלילה נחשבת כשינה באמצע יומא אריכתא.

(223) ואורו וחשך משמשים בערבוביא, כלומר שאהבה ושמחה (אור) ויראה ומרירות (לילה) משמשים ביחד, לפי שבר"ה הוא גילוי כוחות עצמיים, ומצדם אין ההתלקות דכחות הנ"ל.

(224) ע' 26.

(225) ראה בארוכה אצלנו בלוח לסוכות בנוגע ללולב, ושופר עדיף מינה.

תהלים לפני ערבית. ניגון אבינו מלכנו (כן נהוג ברוב השנים).

"אולי יש מקום לאמירת לשנה טובה תכתב ותחתם גם בליל ב' דר"ה, קודם תקיעת שופר דיום ב'... ועצ"ע"²²⁶.

הדלקת נרות (אחרי שעה 7:15) מאש הדלוקה לפני החג (בסמיכות לקידוש). באם שכחו להשאיר אש דלוקה לפני החג, מותר לבקש מגוי שידליק אש מוכן עבור היהודי.

אף שמותר לטלטל בחוץ נר של שמן, או נר פרפין שנהפך לנוזל, בתנאי שהולך בנחת ולא במרוצה – מכל מקום אסור להעמיד הנר במקום שהרוח שולטת אפילו אין רוח מנשב כלל. ולכן צריך להזהר שלא ילכו בנר דלוק מבית לבית דרך החצר אל הרחוב רק אם הוא בכלי, ויזהרו שיהיו הדפנות של זכוכית באופן שלא יכבה אף אם יהי' הרוח מנשב אז²²⁷.

אין לכבות הגפרור אלא יניחו ויכבה מאליו.

מדליקים הנרות לפני הברכה כבשבת. בהדלקת נרות שתי ברכות: ברכת להדליק נר של יום הזכרון, שהחיינו. לובשות בגד חדש לאמירת שהחיינו, או מסתכלות בפרי חדש שנאכל מיד אח"כ, אחרי קידוש, ויש להן להדליק סמוך לקידוש ממש כדי שתאכל אח"כ הפרי מיד. (ואם אין להן, יברכו שהחיינו מכל מקום). איש המדליק מברך שהחיינו בקידוש. [טענתה בהברכה או שכחה שהחיינו – ראה בטבלא שבסוף הלוח].

יש מחמירים שלא להשתמש בנר של יום טוב כדי להדליק עמו נר אחר של חול או להדליק את הגז. **אסור לחמם נר ולדבוק בפמוט** גזירה שמא ימרח (שישפשפנו להחליקו על פני שטח הפמוט). גם **אסור לחתוך שולי הנר** בכדי שיוכל לתוקעו בנקב הפמוט, משום איסור מחתך. אבל מותר לתחוב נר בתוך הפמוט לצורך הדלקת נרות יום טוב, אף שהנר נשחק מעט ואין בזה משום מחתך.

אם הפמוט מלא בשיירי נרות, אף שמותר לנקות את הפמוט, ואין בזה משום תיקון כלי, וכן המשתמשים בנרונים בתוך כוסיות זכוכית, שמותר להם לנקות את הכוסית מדיסקית המתכת של הנרונים שנדבקה לתחתית כוסית-הזכוכית בכדי להניח במקומה נר חדש – מכל מקום, שיירי הנרות וכן הדיסקית שבנרונים, דינם כמוקצה ואסורים בטלטול²²⁸. ולכן, יניח מעט שמן בפמוט, ואז מותר לטלטלו, ויטלטלנו עד מקום האשפה, ושליך השיירים באופן ששיירי הנר יפלו ישר לאשפה. בנרונים, שהדיסקית נדבקה לתחתית הכוסית, ולא שייך להוציאם אלא ע"י כלי – אסור לנקותם ולגררם ע"י סכין, כיון שהסכין נעשה לו כיד ארוכה. והעצה לזה, להניח מעט שמן או מים בכוסית בערב יו"ט, שהדיסקית לא תידבק, ואז יכול ביום טוב לטלטל הכוסית כנ"ל עד מקום האשפה, וינער הכוסית באופן שהדיסקית תפול ישר לאשפה²²⁹.

קידוש כדאמתול עם ברכת שהחיינו. בעת ברכת שהחיינו מסתכל בפרי חדש (ואם אין לו, יברך שהחיינו מכל מקום). בשעת ברכת שהחיינו לא יכוון על הפרי חדש בלבד אלא יכוון על שמחת יו"ט שהגיע עכשיו ועל שמחת הפרי שהגיעה לו השמחה עכשיו.

אכילת פרי חדש אחר קידוש **קודם** נטילת ידים לסעודה. ברכה ראשונה על הפרי. אוכלים כשיעור ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי ולא על היין).

226) ספר השיחות ה'תנש"א.

227) ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב ס' כח'תרת. ושנ"ת.

228) בזמנינו שאינם עומדים לתשמש אחר. וגם בזמנם, כתב אדה"ז, שאף שמעיקר הדין אינם מוקצה, נכון לזהר שלא לטלטלם כי אם לצורך הרבה. וגם אין להתיר לטלטלם משום צורך אוכל נפש מכמה טעמים, ובפרט בזמנינו. ואכ"מ. ואולי י"ל דה"ז כגוף ש"ר. וראה קצה"ש סקמ"ו סק"י. [ולהעיר מקצוה"ש סקט"ז סק"י שכתב לחדש להקל בדברים קטנים מאד שא"ר לכלום. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. גם צ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סש"ז ס"ב. ובכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר ס"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. וצ"ע].

229) והנה, יש שכתבו להקל שבדברים קטנים שא"ר לכלום ואין להם חשיבות אין דין מוקצה – ראה קצה"ש ס' קטו בבדה"ש סק"י. אבל הו"ע כתב שזהו דבר חדש. וצ"ע שברעי הותר מדין גש"ר ולא מטעמו – ראה הקדמת הב"י לסש"ח. ויש להעיר גם מדין כיבוד הבית – ראה שו"ע אדה"ז סש"ז ס"ב. וכן בכ"מ מוכח דלא כסברא זו. וראה נתיב הקודש מוקצה ברונר ס"ב. אוצר נחמד גל' ט ע' לב ואילך בארוכה. ואכ"מ עוד.

הנשים ובתולות שבירכו שהחיינו בעת הדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, לא יברכו שהחיינו שוב כעת באכילת הפרי.

נוהגים העולם שכל אחד מבני הבית [=הגברים] השומעים שהחיינו מהמקדש נוטל מן הפרי חדש ומברך עליו ברכה הראויה [=ברכת הפרי]²³⁰ ואוכלו לסימן טוב לחידוש השנה²³¹.

ברכת המזון כדאיתמו. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

יום שישי, יום ב' דראש השנה, ב' תשרי

סוף זמן ק"ש: 9:47.

לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבקר. ואע"פ שהכין בהשכמה מצוה שיוסיף גם בבין השמשות [= כלומר, קודם בין השמשות, והיינו סמוך לסוף היום קודם שילך לבית הכנסת להתפלל].

אפילו מי שיש לו כמה עבדים יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר²³² חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו.

שחרית כדאיתמו. בערב שבת, יש למהר קצת יותר משום כבוד שבת. והיינו לא בתפלה עצמה שאין למהר ולחטוף.

בקריאת התורה קורין מוהאלקים נסה את אברהם עד סוף הסדר כדי להזכיר עקידת יצחק ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו'.

רבותינו נשיאינו נהגו לומר בחשאי יזכור בראש השנה²³³. וכאו"א יחליט כיצד להתנהג בענין זה. בתקיעת שופר של יום שני לכתחלה ילבש התוקע בגד חדש ויהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו²³⁴.

מוסף כדאיתמו.

קידוש סעודה וברכת המזון כדאיתמו.

שכח לברך "שהחיינו" בקידוש ליל שני, אפילו בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שזכר עד סוף היום.

מבצע שופר. לזכור להצניע השופר לפני כניסת שבת. השופר אסור בטלטול בשבת²³⁵, וכ"ש שאסור לטלטלו ברה"ר.

(230) אבל בברכת שהחיינו יוצא מהמקדש.

ולא העתקתי מש"כ במט"א (שבה"ע הבאה) שבירכו על הפרי גם שהחיינו, שהרי המנהג שיוצאים יד"ח גם בברכת היין מהמקדש, ומאי שנא שהחיינו. והמט"א לשיטתו אילן, שגם בברכת היין כאו"א מברך (ראה מט"א סת"כ"ה באלף למטה סקע"ד בסופו). ואדרבה, גריעותא איכא בהכי, שנמצא שאינו מסדר שהחיינו על הכוס. וגם נחית לשק"ט דהפסק בשמיעת שהחיינו ועניית אמן בין קידוש לטעימה.

ויש ליישב דעת המט"א דנקט שמכוון לצאת מהמקדש רק בשהחיינו על היום ולא על הפרי. ואולי טעמו דס"ל שלכתחילה אין להוציא שניהם בברכה אחת, ושאינו המקדש שמוכרח בכך מחמת ספק ברכה לבטלה. וכן בתק"ש דא"פ בע"א. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' א'תקלג. ושי". אבל למעשה נקטינו שאפשר לברך ברכה אחת גם כשיש כמה מחייבים. וכן מעשה רב לפטור שהחיינו על הרמון בליל א' דר"ה בשהחיינו בקידוש. והארכנו מזה שם. ולאידך, באם יברך שהחיינו בפ"ע, נכנס לבית הספק בשהחיינו שבקידוש, למ"ד שיש משום ברכה לבטלה בשומע כעונה (ראה צ"ח ברכות כא, ב. שו"ת אבני"ז או"ח סתמ"ט. ועוד).

(231) היינו לא רק הנשים ובתולות שכבר בירכו שהחיינו בהדלקת נרות, ודעתם על הפרי חדש לפניהם, וזקוקות לאכילת הפרי (אלא שאין מברכות כעת עונה"פ, כפשוטו), אלא גם הגברים, אף שאין צורך בדבר (לפי שמן הדין אין לחוש משום ספק ברכה לבטלה בשומע כעונה, כדעת רובי"פ. ונפרט בנדו"ז דקיי"ן שמעיקר הדין מברך שהחיינו גם ללא פרי חדש).

וכ"ה להדיא במט"א סת"ר ס"ו. וכ"כ בסידור יעב"ץ (אלא שאי"ז מהיעב"ץ כ"א מהמו"ל. ונתעק ממט"א בשינויים). ולהעיר מר"ד תשרי תרצ"ז (ונדפס בחוספה לאח"ז, בספר השיחות תרצ"ה ע' 461), שאדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ה' מהדר לאכול כמה מיני פירות גם מאותם שכבר אכל. (וראה גם בשו"ת שיח יצחק שש"ו. וש"נ).

ובא"א מבוטשאטש מהדו"ת סת"ר ר"ל יתירה מזו שאין לצאת יד"ח שהחיינו על הפרי מהמקדש, עיי"ש.

(232) ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית.

(233) ובמ"א נתפרט שמנהג רבותינו נשיאנו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דר"ה.

(234) ואפשר ללבוש אפילו ט"ק חדש – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' כג'תקסד.

(235) ולצורך גופו ומקומו – ראה שו"ע אדה"ז סת"ר ס"ב (שמותר). פמ"ג בא"א סת"ר סק"ב (אם מקפיד עליו אפשר דהוה מוקצה מחמת חסרון כיס). ערוה"ש שם ס"ז (ל"ש קפיד עלי'. וצ"ע כוונתו). הליכות שלמה פ"ב סכ"ב. שש"כ פכ"ה הע' פב (שבזמנינו אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו שעומד רק לאיסור). שלמי יהודה פ"א ס"י (כנ"ל, לפי שמקפידים על שופר של מצוה).

רחיצה ביו"ט

מים חמין

מותר להחם מעט מים ביו"ט לרחוץ²³⁶ בהם פניו ידיו ורגליו²³⁷ ביו"ט, כשרוחץ חוץ למרחץ (אבל בתוך המרחץ²³⁸ אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד). אבל אסור²³⁹ להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו. ואפילו מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו²⁴⁰, אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתיה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ אסור.

אם המים הוחמו מערב יום טוב²⁴¹: נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל גופו בבת אחת ואפילו כשרוחץ

236 וה"ה לענין רחיצת תינוק, שעשכ"ו בזמן הזה אף בחול פעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים. אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט, שכיין שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו. ומכל מקום, אסור מן התורה להחם מים רבים בשביל רחיצת כל גופו, אלא אם כן מחמם לצורך שת"י או הדחת כלי אוכל נפש, או מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמצאיאות ימינו, אם פותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אחר כך את הטמפרטורה) מותר להמשיך לרחוץ כל הגוף.

237 ונחלקו הדעות במחמם מים לרחוץ שאר אברים, כל שאינו רוב גופו (וכ"ה בגזירת מרחצאות בשבת - אדה"ז סכ"ז ס"א. ועדיין יל"ע בנוגע לאיסור חימום הרחיצה ביו"ט שהוא משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש. אבל כן מוכח ברשב"א שבת לט, ב, והביאו אדה"ז סתק"א סוס"א "שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר". וכן מוכרח בש"ע יו"ד סי' קצט ס"ו. (ואף שלמחבר האיסור רק משום גזירת מרחצאות, הרי שתק ל' הרמ"א שם. ובפרט שהמקור מדברי הרא"ש ה' מקואות סל"ז, ואיהו ס"ל בשבת פ"ג ס"ח לאסור רחיצת כל גופו ביו"ט מה"ת אבל בשו"ת משאת בנימין ס"ה, שהביא בש"ד שם סק"ב, כנראה פ"י ברא"ש באו"א - ראה שכנה"ג או"ח סכ"ז בהגב"י סק"ב). והביא כל הדעות בכה"ח סתק"א סק"ד ובמשנ"ב בבה"ל ס"ב ד"ה אבל לא. ובמ"מ וציונים (אשכנזי) שם נסתפק בדעת אדה"ז, דשמא מש"כ אדה"ז שרוחץ בהיתר הוא רק לגבי האיסור מה"ת בחימום המים, ושמא רחיצה כשלעצמה אסורה והותרה רק בפניו יו"ד. וברשב"א כתב "שרחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך כל נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר ורגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור". והיינו שגם אבר אבר אינו שוה לכל נפש ומותר רק משום שלא חלקה התורה באברים. וראה קובץ יגד"ת (נוא יארק) חוברת מה ע"ק).

ואם מחמם מים בשביל אברים המתירים לבו"ע כגון לרחיצת פניו, מותר לו לרחוץ שאר אברים כל שאינו רוב הגוף. והנה ראיתי לח"א שכתב להתייר לרחוץ חצי גוף ולהסיח דעתו ושוב לרחוץ חצי השני. ואין לזה שום הבנה, שכל שבדעתו לרחוץ כל הגוף ה"ז כדן אבר אבר שאסור בחמין שהוחמו ביו"ט.

238 כגון במקוה וכיו"ב. ואפילו בביתו לא יעמוד מתחת למקלחת (שי"א שדינו כמרחץ). וכש"כ אם נאמר שהאיסור בתוך המרחץ אינו רק משום גזירת הבלנין, אלא מחשש שיבוא לרחוץ כל גופו - ראה משנ"ב סק"ט). ויש שכתבו לדייק בשו"ע אדה"ז ששטוף - היינו מקלחת - מותר במרחץ. ודיוק לא חזינא. וראה משנ"ב סי' תקיא סק"ט.

ומשמעות דברי אדה"ז בשולחנו שם ס"א ש"בתוך מרחץ אסור לרחוץ בחמין" דוקא, אבל רחיצה בצונן מותרת במרחץ. וכן הדין נותן שהרי טעם גזירת מרחצאות אינו אלא משום הבלנים שהיו מחמין בשבת, וכל שאין מים חמין אין חשש.

וכ"ז בצנעה בביתו, אבל ברבים כגון במקוה, אין להתייר אפילו רחיצה בצונן, כפשוטו.

239 ונחלקו ראשונים אם האיסור מה"ת או מדרבנן, ונפק"מ בנוגע מים שהוחמו מעיו"ט, כדלקמן, שאם האיסור מדרבנן לא גזרו במים שהוחמו מעיו"ט ברוחץ מחוץ למרחץ (וכדלקמן). ולדינא, אף שהעיקר כסברא שהוא איסור מדרבנן, כבר נהגו להחמיר כסברא שהוא איסור מה"ת. (ועוד נפק"מ, שלדעות שהוא מדרבנן מותר לרחוץ תינוק שדרך לרוחצו כל יום אפילו כל גופו בבי"א אפילו בחמין שהוחמו ביו"ט (שכיין שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו). אבל רק אם הוחמו לצורך שת"י או הדחת כלי אוכל נפש (או אם מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו. ובמצאיאות ימינו, שפותח ברז מים חמים פעם אחת בשביל רחיצת פניו ידיו ורגליו (ואינו מתאים אח"כ את הטמפרטורה) מותר להחם מים ביו"ט. אלא שלמעשה עשכ"ו בזמן הזה שאף בחול לפעמים שאין רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים, גם לדעות המקילות אסור לרחוץ כי כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו רוחצו אבר אבר. ולדעות המחמירות, אף תינוק שדרך לרוחצו כל יום אסור לרחוץ כל גופו אפילו בחמין שהוחמו מעיו"ט גזירה שמא יחם ביו"ט בשביל רחיצת כל גופו. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר במים שהוחמו מעיו"ט, כמו לגדול).

240 ראה שו"ע אדה"ז שם במסכתו. ופשוטו, שהכוונה שבאופן זה אין איסור מה"ת מחמת מלאכה שאינה שוה לכל נפש (וראה שו"ת ציץ הקדש ח"א סל"ו סק"ז). אבל עדיין אסור מדרבנן, וכמפורש לעיל שם כסברא הראשונה שאסור מדבריהם. וגם אם נאמר שלדעת התוס' האיסור רק משום מלאכה שאינה שוה לכל נפש, וליכא גזירת מרחצאות מצ"ע, דס"ל דלא גזירין יו"ט אטו שבת (ראה שו"ת רעק"א ס"ז. חת"ס או"ח סי' קמו. בית מאיר יו"ד סי' קצז) - הרי אנן קייל"מ מעיקר הדין כסברא הראשונה שהאיסור מחמת גזירת מרחצאות, וממילא אסור גם בכה"ה. (ובציץ הקדש שם כתב כנ"ל מטעם אחר וראה יציץ הקדש סל"ח).

241 וכמה מהאחרונים כתבו לצדד להחמיר שהמים שבביל"ע דינם כהוחמו ביו"ט.

(ודעת כמה מהמקילים היא ע"פ סברת רעק"א למג"א ששכ"ו סק"ד שבלא נעשה בשבת כלל והוחם מאלו דינו כהוחמו בע"ש, וס"ל שהה"נ כשנכנסים מים חדישים ומתחממים ואין כוונתו לכך. (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כא'רצד). אמנם, רעק"א כ"כ בטעם ההיתר לרחוץ בהמשיך מע"ש צוננים לתוך חמים שיתערבו. אבל בשו"ע אדה"ז שם ס"ג כתב בזה ש"מותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא", ומוכח שההיתר כיון שהוא כחמי טבריא דליכא בהו משום גזירת מרחצאות, ושוב אין בחול לסברת רעק"א. וכן מוכרח במהדו"ב לסר"ט ד"ה והנה ברמב"ן. וראה העו"ב שם הע' 313. ובכ"מ כתבו להוכיח מראשונים דלא כרעק"א. ויש שכתבו לחלק בין נדו"ד למים שהוחמו מאליהם, דהו"ל מעשה אף שאין כוונתו לכך וה"ז פס"ר. ובלא"ה, י"א שנקרא כוונתו לכך שרוצה שהיה לו עוד מים חמים, ויש שדנו מדין קמא קמא בטיל. ואכ"מ. וראה שו"ת להורות נתן ח"י סמ"ב סק"ג. אג"מ או"ח ח"ד סע"ה סק"א. אול"צ ח"ב שבת סל"ה. תשובה"נ ח"ב סו"א. שבה"ל ח"א סוס"י נח (אלא שחזר בו אח"כ ע"פ רעק"א ה"ג - ראה שם ח"ג סל"ג סק"ג. (ועוד).

חוץ למרחץ²⁴². ואין לשנות המנהג²⁴³. אבל מותר לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמים שהוחמו מערב יו"ט.

מים צוננים

נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן, וכן ביום טוב²⁴⁴. אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן²⁴⁵. המצטער בצער גדול²⁴⁶, כגון שסובל מזיעה יותר מהרגיל, או פריחה וכיו"ב, מותר לו לרחוץ במים צוננים (או במים פושרים שהוחמו מערב יו"ט²⁴⁷), כל שאינו מרגיש החמימות ואין דרך בני אדם לרחוץ בהן) ואפילו כל גופו. ויזהר שלא לסחוט שערו.

סבון

אסור להשתמש בסבון מוצק ביו"ט. אבל מותר להשתמש בסבון נוזלי²⁴⁸ שלא במקום שיער (מחשש סחיטה).

מנחה: אומרים פתח אליהו (ואין אומרים הודו). ידיד נפש. קרבנות. אשרי ובא לציון. מנחה לראש השנה. אין אומרים אבינו מלכנו במנחה, כיון שהוא ערב ש"ק. לדוד ה' אורי. עלינו.

צריך לסיים לבשל את כל התבשילים לשבת בעוד היום גדול, באופן שתהיה אפשרות לאכול מהם כבר היום, בערב שבת קודש, כי בלא זה יש איסור הכנה מיו"ט לשבת. ואם כי יש מקום להקל בשעת הדחק כשנתבשל כחצי בשולו לפני כניסת השבת²⁴⁹ – לכתחילה יש להחמיר שיתבשל לגמרי²⁵⁰. אדמו"ר הזקן מביא שנהגו מקדם להתפלל ערבית בערב שבת ביו"ט מאוד מוקדם כדי שייגמרו את כל התבשילים מוקדם.

ולמעשה, אין להקל בכל אופן, כיון שלפעמים נשתמשו כבר במים חמים בהתחלת החג, ובשעה שבא להתקלח יוצאים מים חמים שהוחמו ביו"ט. ולכן כתבו אחרוני זמננו, שאין להקל שלא יבואו לידי מכשול, ויש להחמיר לדון בכל מים שבבילע"ר כדין מים שהוחמו ביו"ט. (ויש שחשו בדבר מטעם אחר שכשנכנסים מים חדישים הרי ביטול מים אלו אינו בגדר או"ג ושוה לכו"ג, והו"ל כמכשירי או"ג, אף שלמעשה רה"פ מתיירם לו בפניו ידיו, וכן להדחת כלים, ולא חשו בדבר. ואכ"מ. ועוד יש לפקפק, שכיון שאין מתקלחים במים ורותחים, הרי בפתיחת הברז והתאמתו לטמפורטורה הנכונה, מתערבים הצוננים עם החמים, ומבשל כעת המים ביו"ט. אלא שבה איכא למיסבר להתיר מחמת הפגת צינה כבהערה הבאה, או"י איפכא שה"ז בגדר הפגת הרוחתין ולא ביטול הקרים, אלא שלפ"ו צריך לפתוח תחילה ברז מים החמים, מה שאינו שייך בד"כ כשיש רק ידית אחת).

242) נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהוא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וראה בארוכה בסוף הקובץ במילואים (ה).

243) אמנם, מקום לומר שבמקום צער יש להקל כדעת הרמב"ם ולרחוץ כל גופו בבת אחת במים שהוחמו מעיי"ט חוץ למרחץ – ראה בארוכה בשו"ת דברי יציב ח"ז לקוטים והשמטות סל"ד. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כג"ק. וש"נ.

244) ראה פ"ג סתק"א בא"א סק"ח. וכן מוכרח במג"א סי' קכח סק"ע ובמחה"ש שם. וכ"ה להדעות שאין לטבול גם ביו"ט כשאיין בעלה בעיר (להטעם שהוא משום המנהג שלא לרחוץ בצונן).

245) ואפילו כל גופו אבר אבר, ויזהר שלא יסחוט שערו.

246) ראה שו"ת באתרא דרב סי' כג"ק. וש"נ.

247) כדעת אדה"ז במהדו"ב סרנ"ט ד"ה והנה ברמב"ן שכל שהופשרו בשבת אסור, אפילו במי הנהר בקיץ, או בחורף כשעמדו קצת בבית (ע"פ טור יו"ד סי' קפח. ב"י ופרישה שם. אדה"ז שם סק"ח. וראה העו"ב בשו"ע אדה"ז הלכות הטמנה בביאור המהדו"ב הע' 312 ואילך). וראה שו"ת מוחזא אברהם סנ"ט ד"ה אך בגוף. תפארת צבי ס"ט.

לאידך, בהופשרו מע"ש משמע קצת בדברי אדה"ז שכל שאינו חם שהיס"ב הותר (ראה קצוה"ש דלקמן. העו"ב שם הע' 314). וראה גם משנ"ב ששכ"ו בשעה"צ סק"ח וסק"ט). אבל ראה קצוה"ש סי' קלג סק"א שמדברי האחרונים משמע שאפילו אין היס"ב מיקרי חמין. ובהכרח לומר כן, שהרי ברוותחין (כשיעור שבריסו של תינוק נכזית) א"פ לרחוץ (בית מאיר יו"ד סי' קצז). ולמעשה, יש להקל באופן שבפנים, שחום המים הוא רק להפיג צינתם.

וראה שו"ת חכ"צ ח"א סי"א. שו"ת זרע אמת סע"א ד"ה וכעת. פ"ג סתק"א ב"מ"א סק"ה. שו"ת רעק"א ח"א סי"ז ד"ה אולם יצא. חת"ס או"ח סי"ח ד"ה ומיהו. א"א מבוטשאטש ששכ"ו במהדו"ת. קיצור שו"ע סי' קסב סי"א. דע"ת סי' תקיא ד"ה ומ"ש. ערוה"ש ששכ"ו ס"ג וס"ו. תה"ל"ז סי' שכו סק"ג. שו"ת מנחת שכיר מהדו"ת או"ח סי' קיח סק"י. אג"מ או"ח ח"א סי' קכו ד"ה ועיין בערוך השולחן. שם ח"ד סע"ד רחיצה סק"א. מנח"י ח"ד סמ"ד סק"כ"ו. אול"צ ח"ב סל"ה ס"ג. תשוה"ג ח"ב סי' דא ד"ה ובעיקר. ואף שכמה מהג"ל דרכו בשיטה אחרת בכל עיקר איסור רחיצה בפושרין, עכ"פ ללמד יצא בגדר פושרין כשהוחמו בע"ש. ועוד להעיר שגם לדידהו שבד"כ מתחממים הקרים תחילה ואח"כ מתאים המידה שיהיו פושרין, נמצא שחיים תחילה ביו"ט מים לצורך רחיצת כל גופו. ויש להאריך. ואכ"מ.

248) יש המחמירים להוסיף מים קודם שבת. אבל אם הסבון נוזלי ונשפך במהירות, מותר לכו"ע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ד'קטז. (פ"ג ב"מ"א סרנ"ט סק"ג. ובכ"מ. ועוד.) (וי"א – כשליש. אבל משמעות הפמ"ג שם, שצ"ל דוקא חצי ביטול, כיון שההיתר רק משום הואיל, והיינו דהו"ל סד"א. אבל בקיצור שו"ע סי' קכ"ג ובמשנ"ב סתק"א סק"ג כתבו להקל בשליש ביטול. ואפשר, לפי שש"ח שיעור כמאב"ד מעיקר הדין – ראה קו"א סרנ"ג סק"ב).

250) הגר"ש ז"ל דווארקין. וראה גם פ"ג בפתיחה להל' שבת בסופה. פתיחה להל' יו"ט פ"א אות יז. והארכנו במילואים (ו), נדפס בסוף הלוח.

העירוב מועיל רק לצרכי סעודה, כולל הדחת כלי סעודה והדלקת נרות ולכן אסור להכין את הטלית או הס"ת ביו"ט שיהי' מוכן לשבת במקום הנכון²⁵¹.

לזכור לעשות כל ההכנות הנדרשות לשבת קודש, כמו ה"בלעך" וכו', ולסדר הכל לפני כניסת שבת.

ידוע השקו"ט לענין טבילת טהרה לש"ק. ואכ"מ²⁵².

שנים מקרא ואחד תרגום (פרשת האזינו). הפטרת שבת שובה (ויש נוהגים גם לומר ההפטרה לפ' האזינו: וידבר דוד).

לחבר השעות דראש השנה והתחלת מוצאי ר"ה בלימוד החסידות. ובלשון הרב: "ואני בהצעת, אשר גם כל אחד ואחד ינהוג כן, לחבר שעות דראש השנה והתחלת מוצאי ראש השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו – יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה".

הלכתא למשיחא: לפנות ערב (שעה אחת קודם לשקיעת החמה. ויש אומרים מחר בבוקר) מפרישים כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין שבמקדש.

מצוה על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת (בפרט שביום טוב הותרה הוצאה לצורך יום טוב).

הלכתא למשיחא: כשישראל בישוב²⁵³, יום טוב שחל להיות בערב שבת²⁵⁴ תוקעין ולא מבדילין.

ע"ד הכנת נרות ש"ק – ראה לעיל ליל ב' דר"ה.

ע"ד המנהג להדליק "א תשובה ליכט" בערב שבת שובה – ראה לעיל ער"ה.

הדלקת נרות (בשעה 6:13 – 18 דקות לפני השקיעה) מאש הדלוקה לפני החג.

ליל שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת) שובה, ג' תשרי

בשנת תקנ"ג: יארצייט הרבנית דבורה לאה נ"ע, בתו של אדמו"ר הזקן, ואמו של אדמו"ר הצמח צדק.

בכ"מ בשיחות קודש מובא ע"ד שבעה ימים רצופים בין ר"ה ליו"ט²⁵⁵ כנגד שבעת ימי השבוע, התיקון והשלימות דשבעת ימי השבוע דשנה שעברה וההכנה לשבעת ימי השבוע דשנה החדשה.

במעלת שבת שובה, השבת הראשונה בשנה, נתבאר בכ"מ, שכוללת ומתקנת כל שבתות השנה, הן בנוגע לתיקון שנה שעברה, היינו עליית כל שבתות שנה שעברה ("ויכולו"), והן בנוגע להכנה לשנה הבאה, המשכת הברכה ונתינת כח לשבתות שנה הבאה ("מיני' מתברכין"), וממילא פועלת גם על כל ימי השנה (כי השבתות בכל השנה כוללים כל ימי השבוע). ובסנון אחר: ששבת זו היא בבחינת "ראש" לכל שבתות השנה, שכל אחת מהן היא בבחינת "ראש" לכל ימי השבוע – ראש שבראש".

251) שוע"ר סתק"ג ס"ג.

252) ולהעיר מהמשך תרס"ו ע' שפז: "כמו כן מקדושת יו"ט לקדושת שבת צריכים טבילה במקוה כמ"ש בכתבי האריז"ל".

253) כ"ה בשו"ע (ועדאה"ז) או"ח סרנ"ו. ול' הרמב"ם (שבת פ"ה ה"ח) מדינות ועיירות של ישראל – משמע רק כשהן תח"י ישראל. ובמערי"ק שם שגם בבבל תוקעין, באם העיירות של ישראל, וכדמוכח בשבת לה, ב. אבל בס' החילוקים בין אנשי מזרח ובני א"י (סנ"ד) שבני בבל אינן תוקעין. ואולי בזמנם הפסיקו בני בבל לתקוע.

ולהעיר שבתוס' סוכה ג, ב ד"ה דרבנן מ' שגם התקיעות להבטיל ממלאכה הן צורך מקדש שהתירום משום שבות במקדש, עייש"ה. ועוד להעיר שאי"ז רק בגדר הכרזה, כ"א דין תקיעות ממש, כאשר תקיעות שבמקדש, כדמוכח בתוס' ערכין י, א ד"ה אין שדנו בדיני הפסק.

טעם שאין תוקעין בזמננו – ראה כה"ח סרנ"ו סק"א בשם רוח חיים שם. שו"ת רשב"ן או"ח ס' קלו. אורה ושמחה שבת פ"ה ה"ח. ח"י ר' גדלי' שבת ס"א. חוט שני שבת פ"ט סק"א.

254) והתירו שבות קל כזה משום כבוד שבת.

אופן התקיעה להבדיל בין יו"ט לשבת (דבעי שנינו משאר ערבי שבתות) – תוקע ומריע בנשימה אחת, ומ"מ מפסיק בינתיים (כשיטת רב אסי – חולין כו, ב ובפירש"י ד"ב בנשימה. וכ"מ בשו"ת תרוה"ד סוס"י קמב. ח"י הצ"צ ר"ה פ"ד ד"ה שלש (עו, ג)).

לסדר התקיעות ביו"ט שחל בערב שבת – ראה פי' קדמון ממצרים שבת פ"ה הכ"א. מרכה"מ שם. ולהעיר ממשנ"ב סרנ"ו בבה"ל ד"ה והוא. 255) ובסה"ש תשמ"ח ע' 4, שעשי"ת – כנגד עשר כחות הנפש.

ונמצא, שישנו עילוי בשבת שובה גם בנוגע לר"ה ויו"כ, כי עיקר הענין ד"ויכולו" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, בנוגע לר"ה. וכמו"כ עיקר הענין ד"מיני" מתברכין כולה יומין" בשבת שובה הוא בנוגע לשבוע זה גופא, המשכת הברכה בנוגע ליו"כ. והיינו שישנו עילוי בתשובה דשבת אפילו לגבי התשובה דיוה"כ^פ, עד כדי כך – שיוה"כ^פ מתברך משבת שובה. (ואע"פ שיוה"כ^פ הוא "שבת שבתון", תכלית השלימות בענין השבת גופא, ומבואר בחסידות שביוה"כ^פ מתגלה בחי' פנימיות עתיק, פנימיות התענוג – הרי בגולה דתורה בהלכה וכו' מצינו את ענין התענוג רק כנוגע ליום השבת, "וקראת לשבת עונג" ולא בנוגע ליוה"כ^פ. וע"ד מעלת פורים לגבי יוה"כ^פ, שבפורים נמשכים כל ההמשכות והגילויים דיוה"כ^פ בתוך ועל ידי הדברים הגשמיים דוקא, "משתה ושמחה", ועד – "לבסומי בפוריאי", משא"כ ביוה"כ^פ שאז נמצא יהודי במעמד ומצב שלמעלה מכל עניניו הגשמיים. ועד"ז, הוא העילוי דעבודת התשובה בשבת שובה לגבי עבודת התשובה דיוה"כ^פ, שעבודת התשובה דיוה"כ^פ נעשית בהיות היהודי במעמד ומצב שלמעלה מעניניו הגשמיים, דוגמת מלאכי השרת, אבל עבודת התשובה דשבת שובה נמשכת וחדורת גם בעניניו הגשמיים של כאו"א מיישראל שהרי בשבת ישנו ציווי לענגו בבשר שמן ויין ישן, ע"ד הענין דלבסומי בפוריאי (שלמעלה ממשחה ושמחה סתם). שעבודת התשובה חודרת בכל הענינים הגשמיים, והיינו בכל הדברים שבהם צריך להיות העניניו דיוה"כ^פ, שבשבת מצוה להתענג בהם. וזהו גם המעלה דשבת שובה לגבי כל עשיות: יש נוהגין להתענות בכל עשיות בימי החול, ועפ"ז מובן שעבודת התשובה בימי החול דעשיות היא בדוגמת התשובה דיוה"כ^פ, שאז נמצא האדם במעמד ומצב נעלה יותר מעניניו הגשמיים, אכילה ושתיו, ואפילו בר"ה שאסור להתענות בו – הרי ישנו אופן מסויים שבו צריכים להתענות בר"ה (ביום ולא בלילה), משא"כ בשבת דעשיות (שבת שובה) אסור להתענות, ואדרבה: מצוה לענגו בבשר שמן ויין ישן. וזהו המעלה דשבת שובה לגבי שאר עשיות – שעבודת התשובה נמשכת וחדורת ככל הענינים הגשמיים).

ועוד זאת, שהתשובה דשבת שובה נעלית יותר מהתשובה דכל שבתות השנה, שבשבת שובה מתקנים ומשלימים העבודה דתשובה עילאה שבכל שבתות השנה, ומשבת שובה נמשך הכח להעבודה דתשובה עילאה בשבתות שנה הבאה. ובפרטיות: אף שכל עשיות ענינם תשו"ע, בכ"ז מאחר שימי החול דעשיות ענינם התיקון על העבודה דימות החול של כל השנה, אין זו אמיתית ושלמות העבודה דתשו"ע, משא"כ ביום השבת דז' ימים אלו (בין ר"ה ליו"כ), שבו התשובה והתיקון על העבודה דיום השבת של כל השנה, הרי עבודת יום זה היא השלימות בהעבודה דתשו"ע²⁵⁶.

קבלת שבת: מתחילים מ"מזמור לדוד" (ולא "לכו נרננה"). בבואי בשלום אין אומרים "בשמחה". ערבית: תפלת העמידה – ההוספות לעשיות (זכרנו, מי כמוך, המלך הקדוש, וכתוב, ובספר, עושה השלום). אומרים המלך הקדוש גם בברכת מגן אבות (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא – כרגיל.

יום טוב שחל בערב שבת אין מבדילין שהרי קדושת שבת חמורה מקדושת יום טוב²⁵⁷.

מצוה מן המובחר להמתין מלאכול הפת של עירוב תבשילין עד א' מג' סעודות השבת כדי לבצוע עליו, שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת. ויש נוהגין שלא לבצוע עליו עד סעודה ג' של שבת, כדי לעשות בו מצות הרבה, שמניחין זה הככר ללחם משנה בסעודה הראשונה ובסעודה שני' של שבת, ובסעודה שלישית בוצעין עליו. [וראה לקמן שזהו הטעם בפשטות להמנהג לעשות התוועדות בזמן סעודה שלישית בקביעות זו]. ופשוט שכן הוא גם בנוגע לאכילת התבשיל²⁵⁸.

256 וראה בימין כ"ק אדמו"ר (מהור"י"צ) נ"ע ממוצאי שבת שובה תרס"ו (נדפס בשה"מ תרס"ו ע' רצ). כשתי שעות התארכה החזרה, וכשיצאנו מחדרו של הוד אאמ"ר הרה"ק לחדר הראשון – ששם מתפללים ומחכים להתקבל ביחידות, יצאנו כולנו במחול – גיכאפט א טענציל – חשאי. אחדים מהחסידים שעמדו שם, העירו, כי הגם שהראשי תיבות של שבת תשובה – ש"ת – הוא כמו הראשי תיבות של שמחת תורה, בכל זה הנה שבת תשובה היום ולא שמחת תורה. התלמיד מר מרדכי חפץ שהוא רגשן פנימי, יצא מהמחול, וניגש אל האיש וחבקו בשתי ידיו, נשקו במצחו, ואמר: איהר זייט זייער גירעכט, היינט איז שבת תשובה, אבער וועהן מי איז זוכה הערן פון רבי'ן זאהל גיוונד זיין, אזעלכע עניני השגות אלקות, וואס מיר האבן זוכה גיווען היינט צו הערן, איז שבת תשובה אויך שמחת תורה. [וראה המסופר בס' חילל בשירות הרבי ע' 201].

257 וראה שיחת שבת שובה תש"א (בקביעות שנה זו) בארוכה.

258 וראה בשל"ה (מס' סוכה נר מצוה): וגם יקח תבשיל חשוב המוכן לו לסעודת שבת כגון חתיכת דג חשוב או בשר או תרנגול ומה שתהנו ה' המוכן לו לסעודת שבת שחרית או לסעודה ג'. ועד"ז בסידור אדה"ז: יקח הפת משבת וגם תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג.

שבת קודש פרשת האזינו, שבת (ת) שובה, ג' תשרי

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת.

מפי השמועה: בהוצאת הס"ת בשחרית, נהג כ"ק אד"ש לומר (כשחל בו' תשרי) "קדוש ונורא שמו"²⁵⁹.

קריאת התורה במקומות המסומנים ("הזי"ו ל"ך").

יש נוהגים סלסול וכבוד שלא יפטיר אלא גדול בשבת שובה. ויש לקרות להפטורה זו איש חשוב. אומרים אב הרחמים.

במוסף ובמנחה: "מי כמוך אב הרחמים" ולא "הרחמן"²⁶⁰.

שכח רצה והחליצנו בברכת המזון בסעודת היום – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלכתא למשיחא: כל שבעת הימים (מהיום והלאה) כהן גדול זורק דם התמידין ומקטיר קטורת ומטיב הנרות ומקריב אברי התמיד כדי שיהא רגיל בעבודות יום הכפורים בכל יום, זקני בית דין קוראים לפניו ומלמדין אותו סדר עבודת היום ואומרים לו קרא אתה בפיק שמא שכחת.

הלכתא למשיחא: בנוגע לחילוק לחם הפנים בקביעות שנה זו – ראה בהערה²⁶¹.

בר"ד משיחת שבת שובה²⁶² תשמ"ח (כקביעות שנה זו): נהוג בשנים האחרונות שכאשר שבת שובה חל בסמיכות ממש לר"ה, ישנם שתי התוועדות: התוועדות אחת – של שבת שובה (בזמן הרגיל), והתוועדות שני' (בסוף היום) בהמשך להתוועדות דר"ה [ראה לקמן], שבה ממשיכים בביאור עניני ר"ה.

בר"ד משיחת שבת שובה²⁶³ תשמ"ד (כקביעות שנה זו): כאשר שבת שובה חל תיכף ומיד לאחר ר"ה, בג' תשרי, אזי התענית דג' תשרי (צום גדלי'), נדחה ובוזה מתבטא היעוד המובא בפס"ד הרמב"ם בסוף הלכות תעניות, ש"כל הצומות האלו עתידיים ליבטל לימות המשיח ולא עוד אלא שהם עתידיים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה", שהרי כאשר ג' תשרי חל בשבת (כקביעות שנה זו) בטל הצום, ולא עוד אלא שמצוה לנגנו באכילה ושתי'. אלו שדרכם להתאנח תמיד ("די קרקעצדיקע) בודאי יטענו: כאשר יהודי יקום משינתו מחר בבוקר, לאחרי "שהחזרת בי נשמת" ויסתכל בלוח – יראה שעליו לצום ביום זה, וא"כ, כיצד אומרים שהצום התבטל?! הנה על זה אומרים לו: טפש שכמותך!... מה לך להתמתין עד מחר בבוקר – הרי בתפלת ערבית דמוצ"ק תאמר "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", ולאחרי כן תערוך סעודת מלוה מלכה, סעודתא דדוד מלכא משיחא, שבה תחשוב (או תאמר זמירות) אודות בואו של דוד מלכא משיחא, וא"כ כאשר משיח צדקנו יבוא היום בלילה – אזי לא תצום מחר, ויתירה מזו: צום זה יהפך לששון ולשמחה ולמועדים טובים!...

במנחה: קריאת התורה (פ' ברכה). אומרים צדקתך.

אין אומרים פרקי אבות החל משבוע זה.

"במכתב כללי מתאריך "ששי לחודש השביעי, שנת תנש"א" (כקביעות שנה זו) נכתב: "די פרשה וזאת הברכה אשר ברך משה ווערט היינטיקס יאר געלייענט און געלערנט דריי מאל (במשך דריי וואכן), וואס ווייזט אויף א תוספות מרובה אין די ברכות וועלכע ווערן געגעבן ספעציעל היינטיקן יאר"²⁶⁴.

וראה גם לקוטי שיחות חט"ז ע' 187 ואילך בדעת אדה"ז [ועיי"ש בל' מהרי"ל ומונהי מהר"א טירנא]. וראה בא"ח שנה ראשונה פ' צו ס"ב. דרכי חו"ש מנהגי יו"ט סתק"ז.

259) וראה זרח השמש (דבליצקי) ע' מד ובהע' קיז.

260) על פי קבלת האריז"ל.

261) בתיו"ט סוכה פ"ה מ"ז שבחל יו"ט שני של ר"ה בע"ש, כקביעות שנה זו, כל המשמרות שוות בחילוק לחם הפנים. וכבר הקשו ע"ז בכ"מ שהרי כל המשמרות שוות רק ברגלים ולא בר"ה, שהכל תלוי בעלי' לרגל (ראה הנהגות הרש"ש סוכה נו, א. מפרשי המשנה שם – יש סדר למשנה. שושנים לדוד. בית דוד. בית משולם. רא"ש טרויב. ועוד). ויש שכתבו שנפלה ט"ס בתיו"ט (ראה מנ"ח מצוה צו סקי"ג. ועוד). אבל ראה לחם שמים לינב"ן (הובא בניניו במשנה יפה) סוכה שם, שנסתפק למ"ד ר"ה כרגלים, וכנ"פ שאני בר"ה הסמוך לשבת, אם יתחלקו המשמר היוצא והנכנס בלחה פ' כיון שצריכים להתעכב, יעו"ש. וצעי"ג בטעם הספק, ומאי שנא משאר שבת.

262) התוועדות א'.

263) התוועדות ב'.

264) ובהערות שם: ואולי י"ל – כנגד ג' קדושות. . קדושה הא' דישראל שהיא תמיד. . קדושה דשבת, ויו"ט שהוא "מקרא קודש" דשבת. . ובדיקו יותר – כ' יום עדי יום שמח"ת. וי"ל – ביחד עם קריאת פ' ברכה במנחה דש"ק האזינו – כ"א יום, "אך" – ראה לעיל הערה ד"ה.

בספר השיחות²⁶⁵: בקביעות כזו קורין ולומדים (כולל בשיעורי חת"ת) פרשת ברכה ג' פעמים – במשך ג' שבועות, כ"א יום (ממנחת שבת פ' האזינו עד יום שמח"ת) – "אך טוב לישראל", דיש לומר, שבזה מרומזת גם הדגשה יתירה בהפיכת ג' השבועות וכ"א יום ד"בין המצרים" . . לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

בר"ד משיחת שבת שובה²⁶⁶ תשד"מ: בקביעות שנה זו ישנו מספר הכי גדול של ימים שבהם לומדים פ' ברכה, מג' תשרי עד שמח"ת (כ"ג תשרי), היינו שרובו ככולו של חודש תשרי שייך לפרשת וזאת הברכה . . שברוב ימי חודש תשרי [אותיות "רשית", ראש וראשית השנה] "חיים" עם פרשת "וזאת הברכה", שנקודתה ותוכנה – המשכת ברכותיו של הקב"ה "עד הים האחרון" – "עד היום האחרון" (כפירוש תושבע"פ), אחרית הימים, והמשכת הברכה היא באופן גלוי, עד שיכולים להראות באצבע הגשמית ולומר "וזאת הברכה", הנה ברכה זו! . . ויה"ר שכל עניינים אלו יומשכו בפועל ובגלוי למטה מעשרה טפחים, היינו, שכל חודש תשרי – "המרובה במועדות" – יהי' גם מרובה בברכות, כמדוגש בקביעות שנה זו שרוב ימי חודש תשרי קשורים עם פ' "וזאת הברכה", וכאמור – המשכת הברכות באופן גלוי, טוב הנראה והנגלה, כך שיוכלו להראות ולומר "וזאת הברכה", ומחודש תשרי – יומשכו ברכות אלו על כל השנה כולה.

בלקוטי שיחות חלק טז²⁶⁷ נכתב: ראה לעיל בפנים השייכות דעירוב תבשילין לסעודה שלישית דוקא [י"ש נוהגין שלא לבצוע עליו עד סעודה ג' של שבת"]. ונת' בארוכה בהתועדות²⁶⁸, שזהו טעם בפשטות להתועדות בתור המשך לשמח"ת [ובנדו"ד – לר"ה] בזמן דסעודה שלישית דשבת בראשית הסמוך לשמח"ת [ודשבת האזינו הסמוך לר"ה] (שחל ביום ועש"ק).

התועדות

נהוג שנוטלים ידים לפני השקיעה, ואוכלים פת (לפחות בשיעור "כביצה"), ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאינו ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

בספר המנהגים²⁶⁹ חב"ד: ביום ב' דר"ה לפנות ערב נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א ליטול ידיו לסעודה²⁶⁹, בה אומר מאמר דא"ח. ברהמ"ז, ערבית, הבדלה, חלוקת כוס של ברכה.

בקביעות כזו, עושים הסעודה והתועדות הנ"ל היום אחר מנחה.

יש להחמיר כסברא שצריך לבצוע על שתי ככרות שלמות, ואפילו סועד פעמים הרבה צריך לכל סעודה לחם משנה, אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות ממכר אחד שלם²⁷⁰.

כשנמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר רצה בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום (כמובן, רק באם לא קרא ק"ש או הבדיל בתפלה או על הכוס). דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בשיחת שבת שובה (הב') תשמ"ח (חקביעות שנה זו) נתבאר באריכות שעם היות שנמצאים ביום השבת שלאחרי ר"ה, מ"מ להיותו בסמיכות ממש לר"ה, הרי זה בהמשך אחד ונקודה אחת עם ר"ה, שכל ג' הימים נעשים המשך אחד ונקודה אחת, עיי"ש באורך [בביאור הענין, וגם להלכה].

כבר נתפרסם קול קורא מהבד"צ, שאין לצלם ולהסריט בכל אופן שהוא עד לאחר שהציבור מתפללים תפילת ערבית. ולשומעים יונעם.

דריי אותיות . . חנה [בהמעלה דמספר "א"ך", עיי"ש]. וראה גם סה"ש תנש"א ח"ב ע' 833 שזהו בהתאם לכללות שנה זו שהיא באופן משולש, עיי"ש. ועיי"ש שם ח"א ע' 25 (נעתיק בפנים). ושם, השייכות לשלישי בתשרי, עיי"ש.

(265) תנש"א ח"א שם.

(266) התועדות ב'.

(267) ע' 191 בשוה"ג.

(268) שבת בראשית התועדות ב' – המשך לשמח"ת – תשח"י.

(269) ראה בשיחת יום ב' דר"ה תשי"ב ותשי"ג ע"ד התייסדות המנהג.

(270) ע"פ שו"ע אדה"ז סרצ"א ס"ז – בנוגע לשבת. ובפשטות, כ"ה גם ביו"ט – ראה כה"ח סתק"ט סקכ"א. שש"כ פנ"ה הע' ו. שר"ת שבט הקהתי ח"ב סי' קיז. דברי שלום ח"ה סי' ק. וכ"מ קצת בערוה"ש סרצ"א ס"א. ואולי איכא למישמע הכי גם מל' המנהיג ע' קנב. וכן מל' המ"מ שבת פ"ל ה"ט. וכן מעשה רב. ודלא כמשמעות המשנ"ב סתק"ט סק"ט. אבל ראה שו"ת בעל שבה"ל (ועוד) בס' זכור לאברהם ורונפלד ח"ב סל"א סמ"ט.

מוצאי שבת קודש, אור לד' תשרי

צאת השבת בשעה 7:11.

ערבית מוצאי שבת – ההוספות לעשרת ימי תשובה. וגם "אתה חוננתנו". ובברכת "השיבה שופטנו" – "המלך המשפט". דיני השוכח ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בלוח כולל חב"ד: אומרים ויהי נועם ואתה קדוש²⁷¹.

הבדלה (כרגיל עם נר ובשמים).

אומרים ויתן לך כבכל מוצ"ש אחר הבדלה.

"יסדר שולחנו בפריסת מפה במוצאי שבת כדי ללות את השבת ויאכל עכ"פ כזית פת. ואע"פ שבשאר ימים אינו מסדר שולחנו רק מקיים סעודת מוצאי שבת במיני תרגימא או פירות, מ"מ בימים אלו יש להדר בכל מצוה ומצוה ביתר שאת".

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר²⁷². והוא שלא ישן שינת קבע²⁷³. אבל אם ישן²⁷⁴ שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה²⁷⁵, אלא אם כן התנה²⁷⁶ לאכול או לשתות²⁷⁷. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. וכן בקביעות שנה זו, אם רגיל לאכול מלוח מלכה במוצאי שבת, וקם משינתו בלילה ונזכר שלא אכל מלוח מלכה רשאי לאכול בלא תנאי²⁷⁸.

271 ובמכתב הרב לנדא ז"ל לכ"ק אד"ש משנת תשל"א שכן נהג כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. ומהנרשם ביומנים בשנים שלפנ"ז נראה שלא היתה בזה הנהגה קבועה אצל כ"ק אד"ש.

272 ראה לקמן בהערה עד"ז.

273 אפילו שלא על מטתו. ולא נקרא עראי אלא במתנמנם שכשקוראים לו הוא עונה. (ויש מקילים גם בישן תוך סעודתו שדעתו לאכול עוד). וראה קרא על מועד פ"א הע' ז, שכתב בשם הגר"ק להקל בנרדם על השולחן ללא כוונה לישון. וכ"מ בשו"ת מכתב לחזקיהו ס"א ד"ה ועוד ולענ"ג, דמיייר במשכבי עצמו לישון אף שאינו על מטתו אלא על הכר, יעו"ש.

274 הלך לישון ולא נרדם, יכול לאכול (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קפ).

275 גם לא פחות מרביעית – פמ"ג סתקס"ד בא"א סק"ג.

שכח ואכל, לא איבד תעניתו, ויכול לעלות לתורה וכו'. (וגם להדעות שהתענית מתחיל מהלילה, עכ"פ שאינו בדין תענית ממש, שהרי לשתי"א א"צ תנאי. וחזי לאצטרופי הדעות שבאכל קודם הנה"ח לא איבד תעניתו (ראה שו"ת חקרי לב או"ח סי' קו. תורת לשמה סס"ז. רב פעלים ח"ג סל"ד. וראה בארוכה נר ציון סניור ימים נוראים פ"ד סכ"ב ובהערה לשם). וכ"כ לדינא בנדוננו בשו"ת שבט הקהתי שם. וכ"ה בשו"ת פרי עץ חיים דלקמן, שקיים נדרו. אבל התם כתבו לצרף בטעם ההיתר לפי שה' דעתו לאכול קודם עלוה"ש, אלא שלא התנה בהדיא. ומ"מ, נראה שהוא לרווחא דמילתא. ועוד, דהתם קאי לענין קיום נדרו, ולא דמי לנדו"ד לענין ת"צ, אף שיש לחלק גם איפכא, שסתם נדר דעת הנודר להתענות רק ביום).

276 וא"צ תנאי בפה, כפשטות סתימת הפוסקים, שהכל תלוי בהיסח הדעת.

(וכ"ה גם להסברא שהתענית מתחיל מהלילה ולא משום נדר. וגם להדעות שבישן באמצע סעודתו אסור לאכול, אף שבודאי דעתו לאכול – שכיין שישן בסעודתו הו"ל כמי שגמר סעודתו וסילק משום דאסח דעתו למיכל (ראה רא"ש תענית פ"א סי"ד בשם הראב"ד). ועוד, דשאני התם שלא חשב להדיא שרוצה לאכול לפני עלוה"ש אלא שבסתמא דעתו לאכול עוד.

ולהעיר ממח"ש סתק"ג סק"ב, והובא במשנ"ב שם סק"ב, שאחרי סעודה המפסקת טוב להתנות בפה או בלב שאינו מקבל התענית. ובחיי"א כלל קמד סי"ב: יאמר בפירוש וכו' ונ"ל דמי שה' דעתו כן נמי מותר. ובמשנ"ב סת"ר"ח סק"ב: יאמר בפירוש וכו' ועכ"פ יחשוב בלב.

וצע"ק הל' ככלבו סס"א (ועד"ז באר"ח הל' תענית ס"ו): אם התנה ואומר שעדיין בדעתו לאכול או לשתות. וכ"ה הל' בפי' שדה יהושע לירושלמי תענית פ"א ה"ד: דוקא כשישן בלא תנאי ולא אמר שום דבר אבל אם התנה בשעה שנטה לישן ואמר על תנאי זה אני ישן וכו'. ונראה, דלאו דוקא הוא.

ושו"מ בשו"ת פרי עץ חיים (אמטורדם, תקס"ז) ח"ב שכת, א ואילך בארוכה דהרהור כדביור דמי בענין זה. ודלא כשו"ת אול"צ ח"ג פל"א ס"ב. וראה אליבא דהלכתא גל' קע' קעט. והנפלע"ד כתבנו. וכ"כ בקרא עלי מועד שם בשם כמה אחרוני זמננו. קובץ הלכות ביהמ"צ פ"ב ס"א. והאריך בקובץ טובו האליך יעקב חוברת טו).

277 וי"א שבשתי"א א"צ תנאי. וראוי לפסוק כהאמרים שצריך תנאי אף לשתי". וכן נוהגין להתנות אף לשתי".

278 וגם להדעות שבישן תוך סעודתו אסור לאכול, דהתם גרע טפי (וכדמוכח שהמ"ג החמיר בישן תוך סעודתו, ולאידך היקל ברגיל לשתות. ומכאן, שישן באמצע סעודתו גרע טפי אף שדעתו להמשיך בסעודה, מש"כ ברגיל שנחשב כאילו דעתו להדיא. ולכאורה אין סיבה לחלק בין רגיל לשתות לרגיל לאכול מלוח מלכה. ולכאורה יש לחלק שרגיל לשתות הרי הוא רגיל לקום באמצע השינה, אבל רגיל לאכול מלוח מלכה, אינו רגיל לקום באמצע השינה לאכול מלוח מלכה. ועוד חילוק, שבשתי"א בלא"ה י"א שא"צ תנאי. ועכ"ז, למעשה בפשטות גם ברגיל לאכול אחר השינה א"צ תנאי. ובענינו, מחד גיסא רגילות דמלוח מלכה עדיפא מרגיל לשתות, שהיא רגילות של מצוה, ובודאי אין רצונו לוותר. ולאידך, אינה רגילות בדוקא אחר שינה. ונראה, דלא שנא, לפי שהרגילות היא כזו שגם אם ישן יאכלנה, אף שלא הורגל שתהא בדוקא אחר שינתו. ונראה דלא דמי לישן באמצע סעודתו שאין אצלו רגילות בדבר). ובכל אופן, משום מצות מלכה מלכה אין להחמיר. והיינו גם לולא הסברא דקבלה בטעות (שאפשר דלא מהני הך סברא האכ, להדעות שהתענית מתחיל מהלילה (ושאינו משום

ומכל מקום, תוך חצי שעה²⁷⁹ לעלות השחר אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתיית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות עד כביצה) מותרת.

בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כזהירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר²⁸⁰) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה ריבוי זמן לעשות תשובה!²⁸¹

עשרת ימי תשובה²⁸²

יש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה. וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית. להדר ביותר בחומרות שאינו נוהג בכל השנה, ובפרט בכשרות. מי שלא הספיק לעשות התרת נדרים בערב ר"ה, יכול להשלים במשך עשרת ימי תשובה. הזריזים מקדימים לרכוש ד' מינים (אא"כ חושב שימצא מהודרים יותר לאחר יום כפור). לוודא שהם כשרים בתכלית (והאתרוג אין עליו חשש מורכב) וגם מהודרים, ולקנותו רק ממוחזקים ליר"ש. אין לקנות ד' מינים (וערבות בכללם) מקטן עבור יום הראשון של חג. פרטי דינים נמצאים בשו"ע אדה"ז סימן תרמה"ט. וראה להלן י"א תשרי.

שאלות המצויות בדיני צום יום הכיפורים

המסופקים אם חייבים לצום ביום כפור (חולה סכנה, יולדות וכו') ישאלו שאלת חכם בעוד מועד.

אחרי לידה: באופן עקרוני, אשה לאחר לידה – עד ליום השלישי מאז הלידה וכולל יום השלישי – אינה צריכה לצום. תוך שבעה ימים – תתייעץ עם רב. לאחר פרק זמן זה – היא חייבת לצום כרגיל, למרות שהיא עלולה להרגיש חלשה מאד.

מעוברות ומניקות: הוויתור מהצום הוא רק אם זה עלול להיות סכנת חיים. לכן, בהריון בסיכון נמוך, יש לצום באופן קבוע אלא אם כן מלווים בכאבי ראש עזים, התייבשות, סחרחורת וכו'. חשוב לצום גם על חשבון שינה במיטה כל יום הכיפורים. היכן שזה מעשי, חשוב שהבעלים יישארו בבית במקום ללכת לבית הכנסת כדי לעזור לאשתם שמה. אם בכל זאת מרגישות שמצבם הדרדר חס ושלום במידה שזה הופך לשאלה של סכנה, אז אפשר לשבור את הצום שלהן ולאכול ולשתות לשיעורים (לפרטים, ראה בדיני ערב יוה"כ). אפשר להעריך את מצבן הבריאותי בעצמן. אם הן חשות התעלפות, עליהן לשבור את הצום באמצעות שיעורים.

מותר לאישה בלידה לאכול ולשתות. עם זאת, האם מומלץ מבחינה רפואית לאכול ולשתות במהלך הלידה הוא דיון רפואי. ועל כל אשה להתייעץ עם הרופא שלה.

מומלץ שאלו שזקוקים לתרופות יומיים, פעם ביממה, ישנו מועד לקיחת התרופות בימים

נדד). ולהעיר שגם להר"ן (תענית ד, א – בדפי הר"ף) שהתענית מתחיל מתחילת הלילה, מותר לו לאכול בישן באמצע סעודתו, אף שלא התנה להדיא.

וראה בארוכה בס' מעדני איש (שושן) ע' שפט ואילך ובהנסמן שם. וכ"כ אשרי האיש פס"ז סק"ו בשם הגריש"א. וראה קובץ טובו אהלך יעקב שם.

279) ומה שסתמו הפוסקים בדיני תעניות, דמירי באוכל פחות מכביצה או בהתחיל לפנ"ז. אבל להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג סנ"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסיודורו (סדר ספה"ע) שיללה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמה ימשך. וכן ראיתי לעוד אחרוני זמנינו (שבה"ל ח"א ס' קלח. ועוד). אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ בסו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא (או דקאי בסיום האכילה, כנ"ל), ולא נחית לפרט, מדלא קאי בדיני ק"ש ותפלה. וז"פ. וראה גם אשרי ישראל פפויפר בתשובות שבסוה"ס אות פו.

280) ראה מזה להלן בלוח ביום צום גדלי' בבוקר בהערה.

281) וכע"ז בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הע' 45.

282) בס' המנהגים ע' 20 נזכר גם עשי"ת בין הימים שאומרים בהם תהלים בלילה לפני חצות. אבל בשאר המקומות נזכר רק ר"ה ויר"כ. וראה שו"ת באתרא דרב ס' ה'תנשא. וש"נ.

הקרובים באופן שבערב יום כיפור יקחו כדור לפני הצום וכדור נוסף מיד במוצאי הצום. הזקוקים לקחת תרופות ביום כיפור עצמו יבררו אצל רב בעוד מועד מה לעשות²⁸³.

באופן עקרוני, אדם חלש שיכול לצום רק אם נמצא במטה כל היום לא ינסה ללכת לבית הכנסת או להתפלל באם כתוצאה מכך יהא מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים, אלא עליו לצום ולהשאר במטה. מוטב להישאר ביום הכיפורים בבית (בחדר מיוזג, במטה וכדומה) ולצום, מאשר ללכת לבית הכנסת ולהתעייף ולרעוב יותר, ואז יהיה החולה מוכרח לאכול או לשתות אפילו פעם אחת ואפילו לשיעורים. הליכה לבית הכנסת ו/או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום²⁸⁴.

יום ראשון, ד' תשרי, תענית צום גדלי' (נדחה) – יהפך לשמחה

בשיחת צום גדלי' נדחה תנש"א, שבקביעות שנה זו, ששלישי בתשרי חל בשבת, וצום גדלי' נדחה ליום ראשון, ניתוסף עליו מיוחד בחומר הצום [שנעשה חזקה בהמצב של מנוחה ועונג במשך ג' ימים, ובמילא ניתוסף עוד יותר בחומר הצום, שהעניו שביציאה ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית גדול יותר], במעלת הצום [שקביעותו ביום הראשון בשבוע מדגישה את שייכותו ליו"כ גם מצד ימי השבוע, עיי"ש בארוכה בכמה אופנים], ובהפיכת הצום ליום טוב, שבקביעות כזו מודגשת יותר דחיית הצום והפיכתו ליו"ט בימות המשיח, כי דחיית הצום היא דחי' כפולה – מר"ה לג' תשרי, ומג' תשרי (שחל בשבת) לד' תשרי, שבזה מודגשת יותר הנתינת כח לדחיית הצום לגמרי, "הואיל ונדחה ידחה". ועיי"ש עוד מזה.

צום גדליה – היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושתיה, לפי שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ושקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה²⁸⁵. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה²⁸⁶. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם²⁸⁷.

(283) ולענין נרות (פתילות) קפאין או טיילנול ביום כיפור – ראה בשו"ת באתרא דרב ס'א'רנו.

(284) ראה שו"ת חת"ס ח"ו ס"כ. לקו"ש חכ"ט ע' 524.

(285) וראה שו"ת חת"ס או"ח ס"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר וידוים וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א בדפי הרי"ף, הובא בתיו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכ"מ קצת ברייטב"א מגילת ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן) קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד סשע"ח).

אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקוללות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח סי' קי (במהדו"ח) הביא ד' הרמב"ם ה"ג, וסמך לה מש"כ בר"ן כנ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והתורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק מימו כאלו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ קלז, ז. ללקוט שמעוני שם רמז תתפו). וראה שערים מצוינים בהלכה לאזמור"ל סי' קכא סק"ב, שכתב שלכן תיקנו סליחות ויודו (וכבר הקדימו בענין זה בשו"ת חת"ס כנ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

(286) וראה ברכות לקו"ש חל"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני הענינים, שהחפצא הדיום שהוא בעצם "יום רצון לה" גם ללא פעולת האדם (ראו שם ה"ח 40), אבל היותו "יום רצון" מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביום זה, וכן שהדרך להרגיש ולנצל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

(287) ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

(287) וראה פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עשי"ת].

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק נהנין מזיו שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם²⁸⁸.

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות המצטערות²⁸⁹.

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו²⁹⁰ ונותנין הכוס לתינוק לשתות להסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הפטורים מלהתענות צריכים שיאכלו בצינעא.

הצום מתחיל מעלות השחר²⁹¹ (לחשבוני 16.1 מעלות: בשעה 5:37).

ומשימך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכנע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישוּב אל ה' וירחמנו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם [כנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה] כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא לא עיקר התענית הוא כדי שניתן כל שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין לא הטהרנו ומעשינו כמעשיהם ועל כן לא נושענו ובכך נשוב אל ה' וירחמנו.

288) ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנדו עבירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבכעס, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן ומאכילה ושתיה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא (וישעיל נח, ד): הן לריב ומצהה תצמונו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפינו לא נמצא). ובספר חסידים סתר"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה והי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזהר ביום התענית מכל מכשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בניטעות וביותר צריך לזהר מן הכעס שביום התענית הוא מעודת מאד לכעוס על עילה כל דהוא ומאחר שהכועס הרי הוא כעע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב ממצאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לדיק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקותו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימחר לחזור לדבקותו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענוניו, וביום התענית לא ידבר מענין אכילת הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתיה.

289) ראה בנו"כ השו"ע ורמ"א או"ח סתק"ג ס"א. ואכ"מ. ולהעיר מר"ד ש"פ ויגש תשמ"ט.

290) ראה במנ"א ס' תקנט סק"א.

291) זמן התענית מעלות השחר – כ"ה בפוסקים.

אמנם, בר"ד משיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב נזכר בין הדברים שישנם כמה שעות עד להתחלת התענית בעלוה"ש, או אפילו הזהירות [להתחיל להתענות] עוד לפני"ז. ואולי הכוונה להמבואר בכ"מ (אג"ק ח"ח ע' תקנז, נעתק גם בלקו"ש חט"ל ע' 225. ועד"ז – ובשינויים קלים – במ"מ הגהות והערות קצרות לאגה"ת פ"ג) בכוונת אדה"ז באגה"ת פ"ג שיכול לאכול עד ג' שעות לפני נץ החמה. ולהעיר מהוספת המלקט בספר המנהגים ע' 45 בשו"ג (ונמצא בנוכחתי"ק בתשורה לנישואי ברוך כ"ג אלול תש"ע ע' 13) שצ"ע אם בכל תענית דינו כן. וגם פנינים תיקן בכתי"ק ה' והוסיף "בתענית תשובה". והמסופר מפי השמועה בס' משבחי רבי ע' 47 – כנראה משבשתא היא.

[ובהסתברא שתענית תשובה חמור טפי (אף שבר"כ איפכא הוא, ולדוגמא לענין להשלים בע"ש וכן לענין מילה. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ז, שתענית יחיד קיל דאפשר בשאלה) – יל"ה"ע מפירש"י תענית יב, א ד"ה עד מתי (בנדר"ז ממש). ראה שרביט הזהב שם. אמת ליעקב תענית יא, ב ד"ה ועיין. אבל ראה גבורת ארי ודקדוקי חברים לפירש"י שם. וח"א העיר מפירש"י יומא לד, א ד"ה וצריכי (וכן שם ע, ב ד"ה וצריכי), שיש צד נוטה שהנדה צריך לייפותה כדי שתתרחצ לזרזון והקבלת פנים. וראה עד"ז פירש"י חולין ה, ב ד"ה דלאו (בחומרא דעולה לגבי חטאת). וראה הגהות מהרש"ם לשם. וי"ל ע"ד תפלת נדה שצריך שיהא מכיר עצמו שיכול לכוון יפה. וראה שו"ת שנות חיים סנו"ל לענין מהב"ב].

והנה יש מי שר"ל איפכא שג' שעות מאוחר יותר מזמן עלוה"ש, והיא קולא בתענית תשובה, ודבריו נסתרים מכ"מ, כולל גם מהל' במ"מ הגהות וכו' לאגה"ת שם (ועוד). וחלק מההשגות לסברא הני' – הזעלו עלי גליון בתגובות שנדפסו בהתמים (בית משיח) גל' לה. והמענות שנכתבו שם בהערות בשוה"ג – אין בהן די השב, כמובן. וכן מש"כ בהערות שם ליישב ע"פ תאריכי המכתבים – אינו, וכדמוכח גם מרשימינו סנו"ל. ואכ"מ עוד.

ובעיקר זמן עלוה"ש בדעת אדה"ז, ובמש"כ באגה"ת, הארכנו במק"א, ועודנו בכתובים. ואכ"מ. כן להעיר מביאור מחודש באגה"ת בנר אליעזר גרינפעלד ס"ז].

ועינ"ל בפשטות שהכוונה בר"ד הנ"ל להישן שינת קבע ולא התנה. וכ"מ בשיחה הנ"ל, בסה"ש תשנ"ב ע' 231 הערה 45 בשוה"ג.

ובמש"כ באגה"ת שם "לאכול מעט" – הנה, בהלקח והלבוש שם מפרש לפי שבאכילה מועטת יותר נוח להתענות כידוע. ויותר נראה, שכונתו להיפך, עפ"מ שההירוי בכ"מ (א"ר תסק"ג סק"א. חסל"א מעין ד נהר מה, הובא בבאה"ט סוס"י תקסח. ולהעיר שבמש"כ

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן²⁹².

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה²⁹³. בנוגע לתענית צום גדלי' (ובקביעות שנה זו - בפרט) - ראה בהערה²⁹⁴.

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)²⁹⁵: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות²⁹⁶, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום המתענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

בספר השיחות תנש"א²⁹⁷: בצום גדלי' **שנקבע מעיקרו באופן של דחי'**, מודגשת יותר הניתנת כח לעיקרת

הצום לגמרי, בימות המשיח, שיבטלו הצומות ויהפכו לימים טובים ומועדים. וענין נוסף . . שבצום גדלי'

העתיק שאר דברי הבאה"ט והמשיט ד"ר. וראה כ"ח סתקמ"ט סקי"א מכ"מ. ושם, שבאדם כחוש יש להקל) שלא לאכול הרבה יותר מרגילותו לפני התענית, שא"כ לא תועיל לו התענית. ואף אם לא נהגו להחמיר בשאר תעניות (וראה בנוי נדרים ס"ב ס"ח ע"פ פירש"י נדרים סג. ב. וראה הגהות הרש"ש שם. שו"ת בצה"ח ח"ב סמ"ח. ובאהל ישרים להר"א ענייני שער התשובה (בהוצאת מכון הכתב - ע' 115) שדברי חסל"א תמוהים. ולהעיר מאג"ק ח"י"ח ע' תע) - מ"מ, מקום לומר שבתענית תשובה שהוא משום עניני חמיר טפי בד"ז. וכ"כ לחלק בא"א מבוטשטש תניאן סוס' תקשה, שבהנ"ל לא שייך קפידא רק בתענית שלהצטער לתשובה משא"כ תענית לישע ותענית ציבור שיש לומר שיותר נכון להכין כח להתענות, ורק בתענית יחיד ליוכף ליצרי' בכך.

ולהפ' באגה"ת שג' שעות זהו "זמן עלוה"ש או חצי שעה לפני זה" (הובא באג"ק ח"י"ח ע' תקנו ועוד) - הרי בלא"ה מותר רק "לאכול מעט", שהרי תוך ח"ש לעלוה"ש אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, ומותר רק טעימה בעלמא.

(292) באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב ס' טז'מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"נ.

(293) רמב"ם סוף הל' תעניות - נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבזה"ל, שהרי המועדים שבזה"ל יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל - סה"ש תנש"א ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"ז (תורת מנחם ח"ד ע' 99 ה'ע' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כפירש"י ר"ה ית, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות חנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מגו"א ס' תקנ"ב סקי"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרבית בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במוצאי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל - ראה דברי תורה (מונקאטש) תניאן ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו-1 ורג, א). נחל אשכול ע' ס' האשכול ח"ב הל' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כד"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קל על סעודת יו"ט בבשר ויין). שיחת יום ב' ד"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (בלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, "יו"ט", ובכמה מקומות "יו"ט" היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכל"כ להוכיח נתן העותי שר"ה). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"יו"ט" שבמג"ל הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירש"י ר"ה שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי ברפ"י "ששון ושמחה"). וכ"ה בטו"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' (שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק קיריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סר"ב דבהגות לשו"ע (בשם הר"י אידלדין) שאסור במלאכה כחומר"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תקע"ד (פג, א - ד"ה כתיב. וכ"ה בתורת משה תניאן ס"פ יוגש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש ולמועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש ל' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתיחה ע' לא (מד"ע).

קרבנות: בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכה ביהמ"ק - ראה עזרא ה, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סקי"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב ב' עבר שהי' יו"ט בזמן המדקש, ואדה"ל המשיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לכאור אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב', ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עציים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניוציו אור מרגילות) מגילה ה, א, וכן בת"ב דחה, בעשיית שבח (תענית פ"ד מ"ה). תענית יב, א. וראה שו"ת חת"ס א"ה ס' פ"ג ד"ה ח"ב תנש"א ח"א סל"ד סק"ג). ולהעיר מהפכו - שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"כ בזמן חנוכה ביהמ"ק בימי שלמה כשאלו ושטו - ראה לקו"ש ח"ח ע' 56 ה'ע' 42. ולהעיר מהמזמור הידוע בברכת אשר גאלנו "וגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום", דקאי על ביטול הצומות לעת"ל, שבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה.

כשמשיח בא באמצע התענית: ראה בסה"ש תנש"א ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ג תנש"א) בנוגע לניתנת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, שמקום לשקו"ט בנוגע לתענית דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה הנ"ל).

(294) אף להדעות שנהרג בר"ה ונדחה הצום, מ"מ הי"ט לעת"ל היא אחרי ר"ה (כפשטות הגמרא ר"ה יט, א), בכדי לשמוח ביום שהי' בו צום, א"נ משום שר"ה בלא"ה הוא יו"ט ואין שמחה ניכרת בו - כ"כ בחי' חת"ס ר"ה שם. וכ"ה במנ"ח מצוה שא סק"ו. שו"ת גור ארי' ה'ה יודא או"ח ספ"ז. אבל ראה שו"ת התעוררות או"ח סש"ל. וראה הגהות יא"פ לשו"ע או"ח סתקמ"ט. אשל אברהם למג"ת פ"ג ד"ה ח' ב' בתשרי.

ובקביעות שנה זו שהצום נדחה - לכאורה הי"ט יהי' בד' תשרי, ראה ע"ז אצלנו בלוח ל"ב נדחה. וכ"ה לכאורה לטעם בתרא שבחי' חת"ס הנ"ל. ואולי גם לטעם הראשון.

(295) ועד"ז בטור שם (בשינויים. ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 ה'ע' 19).

(296) חט"ו שם ע' 416. וראה שם ה'ע' 38.

(297) ח"א ע' 22 ואילך. ועיי"ש בארוכה.

מודגש הפיכת הצום ל"מועד", להיותו ביום שנקרא "מועד" גם בזמן הזה. ויש להוסיף שהגדלות האמיתית דהצום (צום גדלי') ע"י הפיכתו ליום טוב בימות המשיח, מרומזת גם ב(סיבת) המאורע שבגללו נקבע הצום: בפסוק שבו מסופר אודות הריגת גדלי' בן אחיקם ע"י ישמעאל בן נתני' מודגש שישמעאל בן נתני' ה' מזרע המלוכה. "מלכות בית דוד", בעבור זה הרג לגדליהו בחשבו שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי', "שלא ה' מזרע המלוכה כמוהו". ויש לומר שאף שהמאורע דהריגת גדלי' הו'ע הכי חמור, ועד שעליז "נכבת גחלת ישראל הנשארת", שבטלה גם ה"שארית ליהודה" שנתן מלך בבל כדי שיומשכו חיי בני' בהמשך חייהם במלכות דוד²⁹⁸, מ"מ, בסיבת המאורע, קנאתו של ישמעאל בן נתני' שאליו ראוי הממשלה כי הוא מזרע המלוכה, ולא לגדלי', נרמז גם ענין טוב – רצון שתהי' "שארית ליהודה" (לא רק במלכות דוד, אלא גם) ע"י מושל שהוא "מזרע המלוכה", "מלכות בית דוד". ועפ"ז י"ל שבצום גדלי' מודגשת הפיכת הצום באופן של "אתהפכא" בענין זה עצמו – שהרצון שתהי' שארית ליהודה ע"י מלכות בית דוד (סיבת המאורע דהצום) מביא ופועל החיות של גדלי' (היפך המאורע דהריגת גדלי') – שמשמל המשך חייהם של ישראל במלכות דוד – בתכלית השלימות (באופן של גדלות) בגאולה האמיתית והשלימה ע"י "המלך המשיח שעתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד. . ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל".

מנהג ישראל להרבות בצדקה²⁹⁹ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב³⁰⁰. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

אין שוטפים את הפה ביום התענית³⁰¹.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכוונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית הזה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בית בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה³⁰². קראו לתורה למי שאינו מתענה וצר לו להודיע מפני חילול ה' יעלה.

סליחות: בעשרת ימי תשובה אין אומרים סליחות לבד מצום גדליה.

(298 ועד"ז הוא שם ח"ב ע' 832.)

אמנם, בר"ד משיחה הג"ל (מסרט הקלטה): "גדלי' איז געווען פון משפחת המלכות, מלכות בית דוד", (ובהמשך הענין) "משפחת מלכות בית דוד, ויש אומרים פון מלכות בית דוד אליין". ובר"ד משיחת צו"ג תשנ"ב (מסרט הקלטה): "ער איז דאך געווען מזרע המלוכה". [ולפנ"ז שם "ניט סתם פארברנדן מיט ענין המלוכה, נאר פארברנדן מיט אזא מין וואס איז געווען מגזע המלוכה, און ווי עס ווייזט אויס ער איז גאר געווען א קרוב עד כדי כך, וואס ער האט געקאנט זיין א ענין בנוגע צו ממשך המלוכה. . ס'זאל זיין א המשך פון מלכות בית דוד". ועוד שם: "צום גדלי' וואס ווערט דאך אנגערופן על שם פון גזע המלוכה פון משיח, פון דוד', וואס דאס איז דאך געווען דער פון וואנעט גדלי' האט געשטאמט"]. וכן"ה בשמועסן תשרי תש"ט ע' 3: "גדלי' בן אחיקם, פון דער קעניגליכער משפחה פון בית דוד". והעירו שכ"ה גם בשיחת צו"ג נדחה תשמ"א (מסרט הקלטה): "וואס ער איז אויכעט געווען פון מלכות בית דוד", וכן בשיחת צו"ג תשמ"ח (מסרט הקלטה): "האט ער ממנה געווען אז פון מלכות בית דוד. . האט ער געלאזטן במקומו גדליהו וואס איז געווען מביט המלוכה". ומצינו כן (נתעוררתי לזה מאת הת' י"א"ל ש' 9). בתורת משה לחת"ס תנינא פ' ויחי בדרשה לח' טבת תק"פ (מז, ד ד"ה לישן. ונדפס גם בחת"ס ר"ה יב, 3). כי אז נכבה שליט ושררות של בית דוד. ויתר על כן בדרשות חת"ס ח"ב (לז' אב תקצ"ז – שלח. ג. ועד"ז בתורת משה השלם ואתחנן ב, ד ד"ה ונושנתם). מחשבת נבזרואדן להשאיר שם כורמים ויובגים ולהמשיל עליהם מזרע דהע"ה כמו גדלי'. ובגנה"ק לב"ר פפ"ג, א פ' (וישחל): גם לאחר החורבן לא פסקו הנשיאים מזרע דוד וכו' וכענין גדלי' בן אחיקם. (אלא שיתכן דקאי אסיפא ע"ד מווקק מבין גזליו אלו ראשי גלויות שבבבל עיי"ש). ולהעיר גם מהפ"י דרוח אפנו משיח ה' קאי אנדלי' ר"י קרא איכה ד, כ.)

והנה, בר"ד דשיחת צו"ג תשמ"ז (מסרט הקלטה) נזכר ג"כ עד"ז שגדלי' ה' ממלכות דוד ("ער איז דאך געווען מצאצאיו פון בית דוד"). ובמענה למינוחים בענין זה, נדפס בליקוט מענות תשמ"ז ע' 8, ש"אין הזמ"ג לחפש וירשמו כנ"ל [מינויו [כדן] שיומשכו חיי בני' כהמשך חייהם [מלכות דוד]] – שבכל אופן עיקר".

(299 צדקה זו – לא מכספי מעשר.

300) ראה בפירשי ברכות ו, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רש"י שבערב אחרי שהתענו העניים יהא להם מה לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר סתקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל י"ל בכוננתם שנותנים לקראת ערב. וכן"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה שתשנ"ה, הובא בא"ד משנ"ב וכה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי י"ל, שברש"י מייירי שחילקו מון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו לביל התענית, לפני התענית (וביר רמ"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאי (אף שכ"מ קצת במאיא שם). ואולי תרוויחה איתנהו. וכן"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי'.

301) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמריפה וכדומה) ויכופף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא א"ר א'תתקפח.

302) גם מי ששכח ואכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה – שו"ת באתרא דרב סי' כט"פ.

בספר השיחות תש"נ³⁰³: פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם הצ"צ בביאור מנהג חב"ד לומר סליחות לפני ר"ה ולא בעשית (אף שבכמה ק"ק אומרים סליחות גם בעשית), שעד כאן (עד ר"ה) מצות אמירה, ומכאן ואילך מצות עשי'.

בר"ד משיחת שבת סליחות תשל"ד (בטעם שבזמן הגאונים לא אמרו סליחות בחודש אלול רק בעשית, ולאידך, בטעם המנהג שאין אומרים עכשיו אצלנו סליחות בעשית³⁰⁴): בדורות האלו כשעושים אפי' קצת ה"ז פועל וממשיך עוד יותר מהדורות הקודמים. ולכן ישנם ב' הדברים: מצד אחד – צריכים הכנה קודם ר"ה, ולא כבזמן הגאונים שלא היו צריכים לזה, ומצד שני – אדרבה, ע"י אמירת הסליחות קודם ר"ה פועלים שה' מוחל העודפים, ועוד קודם ר"ה כבר פועלים ענין הסליחה, והיינו שעוד לפני השנה החדשה פועלים ענין הסליחה. ולא כמו שה' בזמן הגאונים שאומרים סליחות בעשית (שמונה ימים וגם בר"ה), אבל באופן אחר, שזה ה' רק לאחר ר"ה, ואילו עכשיו צריכים הכנה לפני ר"ה, ולאידך פועלים הסליחה עוד קודם ר"ה, שזהו מעלת ימי הסליחות שה' מוחל את העודפים.

שחרית

רק הש"ץ אומר עננו³⁰⁵, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכן, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

סדר התפלה לשחרית: לאחר חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות, אבינו מלכנו הארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), ואנחנו לא נדע, חצי קדיש³⁰⁶, מוציאם ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה.

בסדר הסליחות ע"פ מנהג חב"ד: "אלו הנוהגין לאומרם לאחר שמו"ע ונפ"א יש להשמיט: אשרי, ח"ק, לך ה' הצדקה, שומע תפלה, סלח לנו, א"ל אך אפים, אשמנו. ואומרים: אבינו מלכנו הארוך, ובסופם – חצי קדיש ולא ק"ש, כמוכן. [ובשולי הגליון שם:] הערה: ג"ל אשר כשאומרים הסליחות בסדר התפלה אין לומר גם הפיוט אז טרם כו' – כיון שהוא פתיחה ואין לזה ענין באמצע התפלה [ומתחילין "דרשו"], אבל לא מלאני לבי להורות כן עד שאמצא עוד רא' לזה. והוא הדין לאמירת ויאמר דוד אל גד גו' רחום וחנון גו' – אשר ג"ל שאין לאומרם לאחר נפ"א שאמר בתפלתו³⁰⁷.

בנוגע לאמירת וידי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו³⁰⁸, שהקהל (משא"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו³⁰⁹.

נכון ללמוד פירוש המילות של הפיוטים והסליחות³¹⁰.

טוב לעמוד בשעת אמירת הסליחות, ומי שקשה לו יעמוד עכ"פ בשעת אמירת א"ל מלך יושב³¹¹, י"ג מדות, ובשעת אמירת הווידויים.

המתפלל ביחיד אינו אומר י"ג מדות³¹², ולא ויעבור³¹³. המתפלל במתינות ואינו מספיק להגיע

303 ע' 351 הערה 132. ובאג"ק ח"ב ע' רגג (משיחות תשרי תש"ח, נעתק בסה"ש תש"ח ע' 164) בשם הצ"צ: עס איז דא א צייט ווען מען דארף זאגן און עס איז דא א צייט ווען מ'דארף טאן. [ולהעיר מר"ד בעת הסעודה מוצאי יוב"פ תשל"ל בשם הצ"צ, בא"א, שעד ר"ה העבודה היא בדיבור, ומר"ה ועד יוה"כ – העבודה במחשבה].

304 הועתק בארוכה לעיל בלוח במוצ"ש סליחות.

305 באם אין עשרה מתענים – אומר הש"צ ענו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור. וראה בארוכה בהערה להלן בדיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר ענו בשומע תפילה ובנוסח "ענונו ביום צום התענית הזה" (מג"א סי' תקסו סק"ז).

306 א"א א"ל אך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' יז' תרפב.

307 וראה יומן צום גדלי' תנש"א.

308 היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כפנים.

309 באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, וגם אומר הוידוי ("אשמנו") כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

310 ובנוגע לאמירת הסליחות ע"י הנשים בשפה המובנת – ראה שו"ת אתרא דרב סי' ד' תרי.

311 בנוגע לנוסח "כהודעת" וכמו שהודעת" ב"א"ל מלך" וב"א"ל אך אפים – ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז' תרסה.

312 בנוגע לאמירתו בניגון וטעמים כקורא בתורה (והובא ד"ז גם לענין סליחות – כ"ה בפשטות בשו"ע או"ח סתקס"ה ס"ה דקאי לענין סליחות. וראה במט"א סתקפ"א סכ"א ועוד) – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ד' תרעא. ולדעת הכה"ח סי' קלא סקב"ג, רק בסדר התפלה נכון לאומרו בניגון וטעמים, משא"כ בסליחות.

313 והנה, י"א שידלג גם תיבות "זכור לנו היום ברית שלש עשרה" וכן בסליחות במקום שנזכר זכות שלש עשרה מדות – כ"כ במט"א

למקום שהציבור עומדים בסליחות, יפסיק במקום עמידתו בסליחות גם באמצע הפרק בכדי לומר י"ג מדות עם הציבור³¹⁴. וממשיך אח"כ לומר כדרכו.

פתיחת הארון: כשהס"ת מונחת בארון הקודש אע"פ שהוא פתוח אין צריכים לעמוד, אלא שהעולם עושים כן דרך כבוד לעמוד כל שהארון קודש פתוח ואין חיוב בדבר. ויש מחמירים עכ"פ כשראה הס"ת. ויש להקל בזקן וחלוש³¹⁵.

קוראים בתורה בתפילת שחרית³¹⁶ ומנחה ("ויחל משה")³¹⁷, ומפטירים בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

שיעור חומש היומי: התחלת פרשת ברכה (מראשון עד שני)³¹⁸.

סיום ספר הקרבנות בלימוד הרמב"ם היומי – שלשה פרקים ליום.

שכח ולא הבדיל במוצאי ראש השנה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מנחה

יש להקדים קריאת התורה, ההפטורה ותפלת מנחה שיהיו קודם בין השמשות (היינו, לסיימן קודם שקיעת החמה בשעה 6:28)³¹⁹.

שם. וראה ט"ז סתקס"ה ס"ה. והעתיקו בשתיקה בא"ר סק"ו (וצ"ע במש"ב שם בשעה"צ סק"י שהעתיק באו"א). וראה בערוה"ש שם ס"ז. וראה שו"ת מנח"א ח"ג סכ"ב שכ"ה גם באומרו בניגון וטעמים, עיי"ש.

אבל י"ח בזה, וס"ל דשפיר דמי לומר תיבות אלה בכל גווי – כ"מ קצת בדעת המג"א סק"ו. וכ"כ בברכ"י ס' קלא סק"י. וראה הנסמן בכה"ח שם סכ"ה. ובקצה המטה סתקפ"א סק"גה שכן המנהג. ושכך מפורש בשבחה"ל סרפ"ב.

314) ואם התחיל אמירת י"ג מדות עם הציבור די בכך, אף שמאריך באמירתו, וכן יכול להתחיל כשהציבור באמצע אמירתו. אבל לא די בכך שהתחיל א"ל אך אפי' וכדומה, וכן אם הציבור כבר גמרו אין ליחיד להתחיל לומר י"ג מדות – ראה בכ"ז שו"ת באתרא דרב ס' כלתרנו.

315) וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כ"תפג.

316) קראו בתורה אחר חצות היום י"א שא"צ לקרוא שוב במנחה (שו"ת דברי יהושע ח"ה או"ח ס"ז). וטעמו הוא שלא תיקנו קריאה למנחה רק שקורא אחר חצות. (וכש"כ להדעות שאפשר לקרוא למנחה מחצות וא"צ להמתין עד ח"ש אחר חצות). ועיי"ש שהביא מי שחלק עליו, ועוד יש לדון מטעם אחר, שמצינו בכ"מ שדבר אחר עולה לו לכאן ולכאן, וה"נ י"ל שעולה לו גם לחובת מנחה. והנה, נתקשו בכ"מ בטעם שקוראים ב"ב בתענית, ולרבינו מנוח תפלה פ"ג הי"ח "דצריך לקרות בתורה שני פעמים ביום" – יתכן לומר שהחיוב לקרוא ב"ב, גם אם שניהם אחר חצי היום. ויל"ע. (ולהעיר שיי"א אפי' בת"ב שאין תשלומין לקריה"ת של שחרית במנחה – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"ג סקפ"ב. אבל איהו קאי להדעות שגם בקריה"ת דשבת שחרית ליכא תשלומין במנחה, והרבה חולקים). והטוב טוב, שישמענו מציבור אחר שקורא לחובת מנחה.

וראה גליון פניני הלכה תצוה תשע"ח. דברי הצומות ס"ה סק"ח.

317) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א שכשאינו מתענים שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב ס"ד דמייירי רק באיני – שו"ת שערי צדק (פאנעט) ס' קט. פרי השדה ח"ג ס' קסח סק"ב. שם ס' קט. זכרון יהודה שם. אפרקטא דעניי ח"א סע"ז ד"ה א"ב. בארות אברהם או"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהדו"ח או"ח ס' קיא מייירי באיני (וכן בפס"ד שלו ס' תקסו. אבל שם י"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמננו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ובהג"ל מייירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסברות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם כגון דא. (ולסברת הישועי"ו סתקס"ו ס"ב חלק בין תעניות הקבועות לתענית שגזרו הציבור, שלא נכללו בכלל הגזירה רק מי שאפשר לו להתענות אבל מי שהוא חולה לא עליו היתה הגזירה, אבל בד' צומות ות"ב מה שחולה פטור היינו משום פקו"ו ומיקרי תענית, וכיון דמצי עביד ע"י הדחק משוי שליח, יעו"ש – איכא למימר אדרבה, שבעצם חולה גרע מבריא שמתענה, שבבריא שחולה ודאי עדיין בכלל חובת התענית הוא (אף שלמעשה לענין ד' צומות לא ס"ל לחלק)).

318) ראה בישיבת צום גדלי' נדחה תנשי"א – השייכות לצום גדלי' נדחה. ושם, שבצום גדלי' ישנם כל הברכות "אשר בך משה את בני, עיי"ש.

319) והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות.

ובהקדמה, שגם לענין תפלת מנחה בכלל, כתב אדה"ז בסדר הכנסת שבת רק ש"אין למחות ביד המקלין וכו' בפרט בשעה"ח בימות החורף שהימים קצרים", אבל ודאי שאין להתפלל או לכתחילה, שזמן מנחה עד שקיעה"ח (וראה הנסמן בקובץ העי"ב חגה"ש תשע"ד).

ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א סט"ו – הארכנו בהחילוק בין נטילת לולב ביה"ש ושאר מצוות שאינן מברך ביה"ש לתפלת מנחה. ועיי"ש (ובהנשמן שם) גם מחמת הסברא דשאני תפלה דרחמי ניהו. ועוד, שעכ"פ עולה לו למעריב. ואכ"מ.

אמנם, בברכת התורה בקריה"ת וברכת הפטרה חמור טפי. וסב"ל. ואף שיש לצדד ללמד זכות לסמוך להקל מכמה טעמים וכדלקמן – לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה.

[ומהסברות להקל, נוסף להדעות שבכ"פ שקורא בתורה מברך "בכל עת שייסיכמו עשרה מישראל", וגם שבברכה"ת בשחרית לא נתכונו לפטור קריה"ת, וכש"כ להדעות שבכ"ה בעת קריה"ת דאורייתא. וגם שספק איסור דרבנן דברכה לבטלה אינו דוחה ספק מ"ע דאורייתא

גם במנחה, מוציאים ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה. ומפטירין דרשו ה' בהמצאו.

סדר התפלה למנחה: וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה, הפטורה וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, תחנון ואבינו מלכנו ארוך – בנוסח של עשרת ימי תשובה ("כתבנו"), קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, עלינו, קדיש יתום.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו"³²⁰ בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה

דברכה"ת. ובכלל ברכה"ת אינה כ"כ ברכה לבטלה, ראה שו"ת הצי"צ במהדור"ח או"ח סי' קיא (ולענין קריה"ת בת"צ בג' מתענים), ועיי"ש גם לגבי ברכה אחרונה. ועוד שם, שעכ"פ כשצריך לקרות מספק י"ל דצריך לברך. ובנדון"ד יש לצרף הסברא שעדיין יושבים בתענית. וחזי לאצטרופי מחמת ביה"ש דר' יוסי. והנהגה בכמה סברות. וראה בחלק מהג"ל בשו"ת דברי יהושע ח"ג סס"ג.

אמנם, אכתי לא פלטינו מספיקא, שהרי העיקר לדינא שאין לברך בקריה"ת בכל עת מצוא, למרות סברות הג"ל. וכן העיקר לדינא שאין חילוק בחובת ברכה"ת ביחיד ובציבור (והארב"ח מק"מ ב"א. ואכ"מ). וגם שסברא זו מוגילה רק לגבי ברכה לעולה הראשון, וכמה חשש אדמו"ר הצי"צ בשו"ת או"ח סל"ה שלא להוסיף בקריה"ת משום חשש ברכה שא"צ. ויש לחלק. וכש"כ שאינו מוגיל לגבי ברכה הפטרה. ואנו קייל"ן לעיקר שסב"ל אפי' בכמה ספקות. ועיקר דברי הצי"צ להקל לקרוא בתורה כשיש רק ג' מתענים – לפי שהעיקר שבת"צ חובה ממש לקרות בכל גווינו גם כשאנו מתענה, ולא מחמת סברות הנו", משא"כ כשספק אם עבר התענית. ואם מחמת הדעות שמתור לקרוא בלילה (ראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קנה. פני מבין ס"ל. ועוד) – היינו לפני עלוה"ש, ולא בלילה שלאחריו כשכבר עבר זמנו. ואפי' את"ל להקל בב' וה' – דאכתי איכא טעמא שלא יעברו ג' בלא תורה, והרי י"א להשלים ביום שלישי. וגם בביתלו הקריאה ביום חמישי, שכבר עברו ג' – אכתי עדיף לן שלא יעברו עוד יום (וראה בנו"כ השו"ע או"ח סי' קלה ס"ב – באה"ט, ברכ"י, משנ"ב ובה"ל שם). ובשבת מנחה – איכא עכ"פ הסברא דתו"ש. ודוחק קצת. אבל בקריה"ת דמועדים וימי הצומות, הרי כבר עבר זמנו. ולכמה דעות אסור מדינא לקרוא בתורה בשבת וביום טוב (וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קט"ז. תורת נחם פרטים ע"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דחכי קאי ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב סי' קצו. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת).

והנה, מצינו בכ"מ שכשהשעה דחוקה התפללו מנחה ואח"כ יקראו בתורה (ראה מקו"ח סר"ב בקיצור הלכות. שם סי' קכד ס"ב. ועוד). ולא נתפרט אם היינו מחמת שלא יסיפק חזון שישניהם, ואם מחשש שימשך בלילה, או מחמת המציאות שאין אור היום לראות, ואם הוא אחרי שקיעה"ת, או בבית"ש, וראה שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קט"ז. ועוד כמה פרטים ע"ז. ועכ"פ, עדיין לא נתפרש להדיא להתיר לקרוא ביה"ש (אף שמסתבר דחכי קאי ולהעיר, שבכלל, שקו"ט אם מקום לקרוא אחרי שגמר מנחה, אף שהעיקר שאפשר לקרוא אחרי מנחה, עכ"פ בת"צ. (וראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סכ"ח. קנין תורה ח"ב סי' קצו. ועוד). והמסופר שבכ"מ קראו בשבת מנחה ליד החלון מחמת שאיחרו מאד זמן מנחה – הרי אפשר שהוא ממש קודם ביה"ש, וכשעדיין ה' אור היום קצת).

וג"כ ההחלוק בין ברכה על קריה"ת, לקריאת הלל, שיכול לקרות כל היום עד צאה"ש (שו"ע אדה"ז סתפ"ח ס"ג). אבל במק"א בלוח ימים טובים ולחנוכה (כתבנו דהיינו שלא בברכה. כן בג"כ זמנה עד צאה"כ כדלקמן, ובפשוט – היינו בברכה (אא"כ נאמר שלמסקנת אדה"ז בסדר הכנסת שבת אינו כן, וכדלקמן).

ולענין אמירת הש"ץ אין א"א ברנוא אפטר האמורה בין השמשות. וראה לבוש סתרכ"ג ס"ג ושו"ע אדה"ז שם ס"ח, אפי' בנוגע לנ"כ, שצ"ל קודם שיהי' שו"ע, ומשמע שיהי' מותר. וכ"מ בפר"ח שם. ועוד. וכש"כ בנוגע אמירת או"א וכו', עיי"ש. וצ"ע בסיוע הסעיף: מבידור יום. וראה במ"ג שם סק"ג שנתפסק לענין ביה"ש. ובמשנ"ב בשעה"צ סק"א צירף כמה סברות להתיר בבית"ש (ביה"ש דר' יוסי, דעת ר"ת, וכנראה גם הדעות שנ"ב בלילה), ונשאר בצ"ע. וראה הנסמן בשו"ת יחוד"ה ח"ו סי' ס"מ. יוסף לקח פרץ מועדים ח"א סל"ו. ועוד. וצ"ע בטעמו של הלבוש ואדה"ז. גם י"ל"ע אם אדה"ז בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי. ולהעיר מהורות שעה לישא כפיס בעליה מוקדמת (בשנת תרמ"ו – סה"ש תרצ"ד ע' 80. בשנת ת"ש – ראה מבוא לסה"ש תרצ"ד ר"ת ש"ע מ' הנסמן שם. ואינו ברור אם הקדימו אם לפני השקיעה, או רק לפני צאה"ש, ואת"ל לפני השקיעה, הרי בשנת ת"ש אפשר שהי' מחמת הסכנה (כמסופר שם. וראה בתשורה ליסוד ויולהעלם כ"ד אד"ש תשס"ה ע' 24).

320) ימי שאינו מתענה מחמת חולי – יאמר "עננו ביום צום תענית זה" (כ"כ כמה פוסקים: ב"ח סתקס"ה ד"ה ומ"ש לא שנה, והובא במקו"ח סתקס"ב ס"ב, בעטרת זקנים רס"ל קתה, בא"ז סתקס"ו סק"ג, חיי"א כלל קלב סל"ג, שת"ז סתקס"ה סק"ג. ועוד. ורק שבמבוא"מ סתקס"ה סתק"ה (וישם סת"ז סתקס"ו סק"ג). אלא שהעיר בעצמו ולא מצא להאחרונים שהעירו בזה על הב"ח. (ומש"כ שם שבלא"ה נוסח הטור הוא "ביום צום תענית זה" – הנהגה, באמת י"א לדלג כל התיבות, או שיאמר "ביום תענית ציבור זה" (כ"ה בב"ח, ע"ט, א"ז, ועוד. אבל במג"א דלקמן כתב כנ"ל. וצ"ע מש"כ בשת"ז סתקס"ו סק"ה בש"ץ שאינו מתענה שיאמר "ביום צום תענית זה", למרות מש"כ שם סתקס"ב סתקס"ג שהנוסח בכלל הוא "ביום צום תענית זה". ויש שבאינו מתענה יאמר "צום ציבור זה"). (ובדעת א"ה, נראה דס"ל להב"ח שבתפלה עם הציבור, ואפשר גם בתפלת לעצמו, וכש שאינו קובע ברכה בפ"ע (לדיון לענין ש"צ שאינו מתענה ואיננו עשיר עשיר לפני התיבה אומרה בין יחיד ואומר "ביום צום תענית זה" – מג"א סתקס"ה סק"ז. ומזה משמע שגם במג"א נקט כהב"ח. איברא, דשאני ש"צ עדיף שהוא שלוחו של הציבור. ומש"כ במג"א סתקס"ה סק"ג (והעיר מזה במימי שלמה קמחי סתקס"ה ס"א לה בשאר צומות ולא בד' צומות. וגו"ל רק בדרך "משמע" ולא לדינא. ועוד דסיים עלה לעינין בסתקס"ו ס"ה ובב"ח. ומנא לן שבסוד"ל לא הכריע קב"ה. והרי בסתקס"ו סק"ג כותב פוסק"ה עכ"פ בדיעבד). וגם לא מיחזי כשיקרא מחמת דילוג התיבות כנ"ל. וראה גם בב"ח סתקס"ה ד"ה יש מהגאונים, במה שלדעת הגאונים אין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, שלא לשנות הנוסח לכל הציבור בשחרית – כן נראה בכונתו. ותמוה מה שבוש"ת שבה"ל ח"ח סי' קלא הכריע נגד כל הני רבוותא מחמת דעת הגאונים שאין אומרים אלא במנחה מחשש בולמוס, והרי הב"ח עצמו זקק לזה, כנ"ל. וגם בט"ז סתקס"ה סק"ב כתב להדיא שאפשר לומר גם בשחרית באם מדלג התיבות).

והנה, במשנ"ב סתו משנתו לכאורה, שבסתקס"ח סק"ג כתב בשם נה"ש (והב"ח בכה"ש שם סק"ה) שיכול לומר עננו. אבל בסתקס"ה בב"ח אחרי שבה"ד החי"א כתב בשם המאמ"ב שם ימיחזי כשיקרא, ושדבריו נכונים (והביא במג"א סתקס"ה סק"ג). ויש שכתבו לחלק בין הפטור מתענית למי ששכח ואכל. ודוחק. ועוד, שדברי המשנ"ב הם בשם נה"ש, ונימוקו עמו מחמת שהוא יום תענית, ומה לי אם שכח ואכל או חולה הוא. ואף גם זאת, שבהב"ל שכתב שלא לומר עננו, הב"ד המאמ"ב שם שהכריח כן מהט"ז שם סק"ה (ואכן בפמ"ג במ"ז שם הקשה על הט"ז, דשאני כשאומר ביום צום תענית זה. וכנ"ל שכ"כ הט"ז בעצמו בסק"ג שיכול לומר אף בשחרית בדילוג התיבות, ובט"ז שבה"ד להקשות בהחלוק בין ש"צ שאינו מתענה לשמא יאחזנו בולמוס – עכב"ל דלא חילק בהכי, אם הוא מחמת חולי שפטור

בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "ענגנו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

דברי כיבושין אחר מנחה³²¹.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שבן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה³²².

צאת הצום³²³ [זמן תפלת ערבית] בשעה: 6:56.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים³²⁴ – לפי שאין אנו בקיאים בהם³²⁵ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים³²⁶. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך³²⁷.

יום שני, ה' תשרי

תקופת תשרי: בשעה 3:00 לפנות בוקר³²⁸.

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שלישי להפרשתו.

מעיקרא, או שאחזו בולמוס שכבר התענה וגם משלים אח"כ. ויל. (וראה עד"ז בס' זכרון עיונים בתעניות ח"א ע' תקיח. וחזר ע"ז בשינוי – בשינוי שלמי תודה ביהמ"צ ע' יט, ושם נטה קו. ומחזורא כדמעיקרא). ועוד צ"ב, שאם בשכח ואכל שם תענית עליו מחמת שמשלים תעניתו, מדוע הוצרך לשנות ולומר "ביום צום תענית זה".

ויש שכתבו לחלק באו"א בין ד' צומות שמד"ק (ואכן בנה"ש כתב הסברא "כיון שתיקנו חכמים להתענות בו") לתענית שגורו הציבור. (ועיקר החילוק כבר נמצא יסודו במג"א כנ"ל. וראה העמק שאלה סס"ו סק"ג. והביא גם ממאירי. אלא שהמנהג שאומרים עננו רק במנחה (מחשש בולמוס) גם בד' צומות). וראה גם במקו"ח שם, שהוא ע"ד ההזכרה "ביום חגה"ס הזה" גם כשאוכל בבית ולא בסוכה. ונראה, דס"ל שהוא בגדר מעין המאורע. [להעיר שגם בערוה"ש סתקס"ה ס"ב שמימי לא שמע מי שיהנה כן לומר עננו ביחיד שאינו מתענה – איכא לדחוקי דקאי בשאר ת"צ ולא בד' צומות. והו"ל כתב בסתקס"ו ס"י שבת"צ הקבועים יכול ש"צ לומר עננו (ואפי' ביום צום תעניתנו), אף שיל"ד ש"צ עדיף, כנ"ל]. ויש שר"ל שמש"כ המדנ"ב בסתקס"ח הוא רק לדעת המחבר, שאומר עננו בכל התפלות, ולא לרמ"א שאומרים רק במנחה מחשש שיאחזו בולמוס. וכ"ז דחיק ואתי מרחיק (בכוונת משנ"ב ונכה"ח שהב"ד). ופרט שבנה ציו"ן ממקום למקום. ובד"כ, מש"כ במשנ"ב עיקר לגבי דבריו בבה"ל, ופרט שבמשנ"ב נכתב באחרונה – בסתקס"ח.

ולמעשה, נראה ששני החילוקים גם יחד אמת לקולא, שמי ששכח ואכל אפי' בתענית שגורו ציבור יוכל לומר עננו. וכש"כ, שבת"צ מד"ק גם החולה יוכל לומר עננו. ונראה בכתבי רח"א ביחאווסק, נדפס מכת"י בקובץ העו"ב ג' תמוז תשס"ז ע' 3 (וראה שם ע' 2), שהעמיס בל' אדה"ז בסידורו, שאף כשאינו מתענה יוכל לומר עננו אם ישימט תיבות "ביום צום תעניתנו", או שביש ציבור שמתענים יוכל לומר עננו. וכש"כ לפמ"שכ בש"צ הצי"צ או"ח ח"ב סי' קי להקל לומר עננו אפי' בברכה בפ"ע בד' צומות הקבועים כשיש ענ"פ ג' מתענים (וכנ"ל אצלנו בלוח בשחרית).

וגם קטן יוכל לומר כך, דלא כמפסקים, ואיכא משום חינוך שכשיגדיל יתחייב לצום ויאמר עננו, ופרט אם נאמר שבחולה אומר עננו, א"כ לשכשיגדיל יוכל לומר עננו. וראוהו פטור יאמר. ואדרבה, בקטן עדיף שאינו בר חיובא, וליכא כ"כ חשש מיחזי כשיקרא, שפשוט שכוונתו ליום התענית. שז"מ שכך הורה הרש"י ריגר מבריסק (כאיל תערוגו שטיינמן עובדות ע' תשפ"ה. והחולקים, אינהו ס"ל שגדול שאינו מתענה אינו אומר). ועיקר הסברא ש"א ש"מ אם הקטן מתענה יאמר עננו, אינו מובן, שאם פטור הוא, מופקע הוא מתענית, ומאי מהני מה שמתענה). (321) ראה לקו"ש ח"ב ע' 352 (וש"נ) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ז מנהג הג"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחשבו עכ"פ דברי כבושין.

(322) ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבהכי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקו"ט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדון וי"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

(323) זמן כוכבים בינונים לאדה"ז.

(324) שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגדול גופם ברקיע ובאורם.

(325) והארנכו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבר"צ שבועות תשע"ה.

(326) ובסדר הנכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקין [במדינות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

(327) והעיר המחזיר הריל"ג ע"ה, שפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ר ח' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שישכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיה' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן ה' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הג"ל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'ר. ושנ"ת.

(328) התקופות נזכרו בהקדמה ללוח "היום יום" וכן בלוח כולל חב"ד. לפרטי דינים: "ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טו. סו"ר סו"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ – נסמנו בלוקטי שיחות חט"ז ע' 98 הערה 33. חכ"א ע' 233 הערה 33. וראה לקו"ש חט"ז ע' 577.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'ר. ושנ"ת.

יום שלישי, ו' תשרי

יאצ"ט-הילולא – שישים שנה – של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה שניאורסאהן, אם המלכות.
סיום ספר עבודה בלימוד הרמב"ם היומי – פרק א' ליום.

יום רביעי, ז' תשרי

בשיחת ז' תשרי תנש"א³²⁹: דער קביעות פון דעם טאג בימי החודש – שביעי בתשרי, וועלכער באדייט אז עס זיינען שוין דא שבעה ימים רצופים פון ראש השנה. דער עילוי אין דעם: יש לומר, אז יעדער טאג פון די זיבן טעג איז כנגד דער זעלבער טאג אין די אלע קומענדיקע וואכן פון יאר (יום ראשון – כנגד יעדער יום ראשון פון יאר, וכו'), און דעם טאג (שביעי בתשרי) ענדיקן זיך די שבעה ימים. וואס דאס אלעס גיט צו נאכמער אין די המשכת הברכות פון דעם אויבערשטן.

השליח ציבור צריך להפריש עצמו ג' ימים קודם יום כיפור מכל דבר המביא לידי טומאה וילמוד הכוונות מהתפלות³³⁰.

יום חמישי, ח' תשרי

בשמיני בתשרי התחילה חנוכת ביהמ"ק³³¹.

הילולא של הרה"ק ר' ברוך נ"ע, אביו של אדמו"ר הזקן (תקנ"ב).

תשליך – למי שלא הספיק בר"ה – היום, יום "שלוש עשרה מדות".

יום ועש"ק, ט' תשרי, ערב יוהכ"פ

מהיום³³² ועד אחר בדר"ח חשוון אין אומרים: תחנון, למנצה, תפלה לדוד.

כפרות

באשמורת הבוקר³³³ (אחרי השעה 3 לערך³³⁴) שוחטים כפרות³³⁵ (הכוונה בזה הובאה בסידור) כמספר בני הבית³³⁶. תרנגול³³⁷ לזכר ותרנגולת לנקבה³³⁸. למעוברת³³⁹ – שתי תרנגולות ותרנגול

(329) סה"ש תנש"א ח"א ע' 31.

(330) ראה לעיל כ"ז אלול.

(331) ראה מ"א ח, סה. דה"ב ז, ט (ובמפרשים שם). מו"ק ט, א.

וראה בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשל"ז ההוראה מזה. וראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 20 הע' 56.

(332) בנוגע לקריאת שמע שעל המטה: הנה, ליל ערב יו"כ אין אומרים וידוי, שמחזיקים גם ליל ערב יו"כ כיו"ט – ראה שו"ע אדה"ז סתר"ד ס"ד-ד"ס"ה. וכן המנהג אצל אלו שאומרים סליחות בעש"ת שמקצרים בסליחות. וצע"ק בהיום יום שהוראה זו נזכרה אחרי סדר כפרות. אלא דמיירי שם רק לענין תחנון גופא.

(333) הן הסיבוב והן השחיטה. וכבר נתפרסם המענה (נדפס בשלחן מנחם ח"ג ע' קנב), שכפרות עורכים באשמורת הבוקר, אפילו אם השוחט יחטף לאחר זה. (ועיי"ש בנוגע להפסק בין עריכת הכפרות לשחיטה, שיכול בזמן שבינתיים לעסוק בעניני כפרות (כוונתם וכיו"ב)). וראה שו"ת באתרא דרב סי' טו'תתקמט.

ולהעיר משה"ש תש"ט ע' 278: דער זמן פון שחיטת הכפרות איז ווען עס ווערט טאג. היינו אז די פינסטערניש גייט אוועק און עס הויבט אן ווערען ליכטיג.

(334) אופן החשבון – בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תת"ז.

(335) בנוגע לשחיטת כפרות שלא ע"מ להכשירן – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'פז.

(336) סידור אדה"ז.

ובשעת הדחק בדלית ברירה, אפשר לנהוג כדעה שאפשר לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד וכמה נקבות בתרנגולת אחת. אבל המנהג הוא כנ"ל מסידור אדה"ז.

באם המוסד שבחוסתם מארגנים כפרות גובים מחיר מופרז יותר משווי העוף שבשוק (כולל מחיר השחיטה וכו'), מותר לשלם ההפרש מכספי מעשר. וראה הנסמן בשו"ת באתרא דרב סי' יא'.

(337) באם אין תרנגול, אזי ישתמש בשאר בע"ח (כגון דג), ואם גם זה א"א – אזי ישתמש בכסף, ויאמר בנוסח: "אלו המעות תלכנה לצדקה" (הנוסח מקונטרס קידוש ותפילות ר"ה שמח"ת, קה"ת תש"ג). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' א'קצט. כמו כן, אפשר שאחר יעשה עבורו – ראה שם סי' א'דלט.

כשמשתמשים בכסף נוהגים לסבב המעות על הראש – ראה חיי"א כלל קמד ס"ד. משנ"ב סתר"ה סק"ב. כה"ח סקי"א. אבל ראה טאלקס ענד טיילס תשרי תשל"ב ג' שטט ע' 6 בהערה שכשעושים עם כסף לא נהוג לטובב על הראש.

(338) ואם היתה טעות, שלקח תרנגולת לזכר (וכן להיפך) – כיון שסבר שכהוגן עשה ה"ז כאילו ה"מ ממש כראוי.

(339) אחרי ארבעים יום (שקודם לזה ה"ז כמיא בעלמא. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תרנח. וש"ג).

(בנוסח: אלו חליפתנו³⁴⁰ וכו' אלו התרנגולים ילכו למיתה ואנחנו נלך לחיים טובים וכו').

זמנה: כשאי אפשר לעשות כפרות באשמורת הבוקר – כמה אופנים בדבר, ולהלן סדר הקדימה³⁴¹:

א. בערב יום כיפור סמוך לנץ החמה.

ב. במשך ערב יום כיפור (בלילו או ביומו).

ג. ביום "שלש עשרה מדות" – ח' תשרי.

ד. בעשרת ימי תשובה (וכל הקרוב יותר לערב יום כיפור).

ובכלל, עדיף לעשות כפרות עם תרנגול לפני ערב יום כיפור, מלעשות כפרות עם כסף בערב יום כיפור.

סדר כפרות: אוחז התרנגול בידו³⁴² ואומר "בני אדם – ולשלום" שלש פעמים, ובכל פעם מסבב סביב ראשו³⁴³ ג"פ, סך הכל מסבב ט' פעמים.

לא יאמר פסוקים הנזכרים [וכן ברכת כיסוי הדם] במקום שיש ריח רע מלול התרנגולים³⁴⁴, וירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, וכן לא יעמוד כנגד הריח.

שחיטה: כשבאים בני אדם הרבה בבת אחת ובידם תרנגולים, והשוחט שוחט לפניהם תרנגולים – אין נכון לעשות כן לעמוד אצל השוחט ששוחט והם אוחזים תרנגולים חיים בידם, שיש בזה חשש צימוק הריאה וגם צער בעלי חיים, אלא צריך שיתרחקו מעט מאצל השוחט באופן שהתרנגולים שבידם לא יראו השחיטה.

טריפות: יזהר לאחוז העוף בנחת³⁴⁵. אם נפל העוף מידי יודיע לשוחט. אין להחזיק העוף בכנפיו מחשש טריפות.

כיסוי הדם: המהדרים מכסים הדם בעצמם. מצות כיסוי הדם מוטלת על השוחט. ונוהגים השוחטים בבואם לאיש נכבד שהוא עמית בתורה [=תלמיד חכם]³⁴⁶ שמכבדים³⁴⁷ אותו במצות כיסוי הדם³⁴⁸. ונכון לשלם לשוחט³⁴⁹. קודם הכיסוי מברכים³⁵⁰ "על כיסוי [ה]דם [בעפר]"³⁵¹. וראוי שיטול ידי

(340) כפשוטו. ולהעיר מס' מנוחת אליהו (קווינט) ח"א ע' פח בשם כ"ק אד"ש בטעם הכפרה על העובר, באו"א מהגת' בלקו"ש חכ"ב. וגם להב"י בלקו"ש שם יציבא מילתא.

(341) ראה שו"ת באתרא דרב סי' טז'תתנ.

(342) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' א'תרעה בנוגע ללבישת כפפות בעת עריכת כפרות.

(343) נכון שלא לסבב העוף מעל ראש אשתו נדה מחשש שמא יגע בה. ואם עומד בריחוק ומסבב העוף גבוה באופן שלא יבוא לידי גניעה, מותר.

(344) ואולי יש ללמד זכות, דסתם לול של תרנגולים הוא בנין המחובר לקרקע (ראה שבת קכב, ב. ב"ב יא, ב. ערוך ערך לול. ובב"ח חו"מ סי' קעב, דסתם לול בתלמוד הוא כך), והבנין קטן (ראה משנ"ב סע"ט סק"ח), וסתום ברובו (ראה שבת קמו, א, וכבפירש"י שבת קנב, ב ד"ה לול), וממילא רבה בו צואה, והריח גדול מאד, משא"כ במציאות ימינו שנמצאים בקופסאות המיטלטלות, ומנוקבות באופן שהפרוץ מרובה על העומד. אולם, לא מפני שאנו מדמין לחלק נעשה מעשה לכתחילה.

(345) וגם משום צער בעלי חיים. בנוגע לצער בע"ח במנהג כפרות בכלל, ראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תתט.

(346) ואפשר לכבד גם לאשה (אם הוא בדרך צניעות). אבל אין לכבד לקטן – ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'תתקנ. ורק לגדול בן י"ג שנה ויום אחד שהביא כבר שתי שערות, או שנתמלא זקנו וכו'.

(347) בדרך כיבוד ולא בתור שלוחות. וי"א להיפך. ויש שכתבו לקיים דברי שניהם – לעשותו שלח בדרך כיבוד, דהיינו שיכבדו להיות שלח (תורת יובח לבעל קיצור שו"ע מזבח העלה סי"ד בהעלה שלמה סוסק"ג. בית דוד סכ"ח ביסוה"ב סק"ה אות א ובעמוה"ב סק"ב. ועוד). [יעוד עצה ראיתי, למנות השוחט להיות שלוחו לשחיטה, שבאופן זה מצוות הכיסוי שייכת ג"כ אליו, כיוון שהשוחט שחט בשליחותו. ואף להחולקים בהערה הבאה, דס"ל שגם כשהשוחט אינו בעל העוף, המצוה שייכת לשוחט, ו"ל שבכה"ג שבעל העוף מינה השוחט לשחוט בשליחותו שאנן].

(348) בטעם שמקפידים לכסות רק בעוף שערך עמו סדר כפרות – כי לכמה דעות אין ליתן לאחר לכסות רק בעוף שלו, שבכגון דא השוחט שוחט בשליחותו, וממילא המצוה של בעה"ב (ראה שו"ת האלף לך שלמה יו"ד סכ"ג. משיב דבר ח"ב סס"ד. עני בן פחמא יו"ד ס"ג). התעוררות תשובה יו"ד ס"ו. אבל ר"ח גם בזה – ראה שו"ת שלמת חיים יו"ד ס"ב. דע"ל למתהרש"ם סכ"ח סק"ח. שו"ת רב פעלים יו"ד ח"ב ס"ב).

(349) אבל השוחט אין לו למכור המצוה בדמים.

(350) וכשהשוחט מכבד לכו"כ במצות כיסוי ליכא משום ברכה שא"צ, ובפרט בכפרות, שהעוף שייך לכאו"א מהמכסים.

(351) וצריך לבדוק הסימנים והסכין קודם הכיסוי כדי שלא יבוא לידי ברכה לבעלה.

ויש שכתבו ליישב מנהג המקילים בכמה אנפי – ראה במילואים (ז) בסוף הקובץ.

קודם הברכה. אין לברך שהחיינו גם אם עושה המצוה בפעם הראשונה³⁵². צריך לדקדק שהכיסוי יהא בדם הנפש דוקא, והיינו שימתין עד שמתחיל לירד טיפין, כדי שיכסה מקצת מדם הנפש (ולא מדם השותת מתחילה³⁵³). צריך שיניח למטה עפר תיחוח (=יבש)³⁵⁴, ומכסה הדם מלמעלה, בעמידה, בידו [ולא בכפפות] או בכלי (ולא ברגלו), ביד ימין³⁵⁵. ויכסה באופן שלא יהא רישומו ניכר, באופן שכל צדדי הדם מכוסים בעפר, אבל אין צריך לכסות כל הדם שלפניו³⁵⁶. במקומות שהרבה שוחטים בסמיכות זה לזה בבת אחת, יוודא שהדם שמכסה לא נתכסה במקצתו ע"י אדם אחר המכסה סמוך אליו, שלא תהא ברכתו לבטלה, כיון שכבר נתקיימה המצוה³⁵⁷.

לפדות הכפרות בממון ולחלק הממון לעניים.

אל יחשוב האדם שזוהי כפרתו ממש, שהכפרה אינה בסיבוב העוף או בשחיטתו לחוד³⁵⁸, ואין הכוונה במנהג הכפרות רק להעיר לב האדם לתשובה, להראות בעצמו כאילו הוא מחוייב לה', שיחשוב בלבו שהוא חייב מיתה כתרנגול זה (והוא הטעם לקרבנות), וכל מה שעושין בעוף הזה ה' ראוי לבוא עליו בעונותיו, ויתאונן על חטאיו, וישוב אל ה' בכל לבו, והקב"ה ברחמיו יקבל תשובתו. ואין כפרה אלא בדמים שנותנים לעניים.

אסור להתענות היום. ומצוה להרבות בסעודה בערב יום כיפור כשיעור שני ימים. ויש אומרים גם בלילה שלפניו.

בברכת עיו"כ תשמ"ה³⁵⁹: מצד דעם גודל העילוי אין דער אכו"ש פון ערב יוהכ"פ, האט מען געזען ביי די וועלכע זיינען געווען נזהר במשך כל השנה כולה צו נוצן בלויז איין האנט צו אכילה – אזי באכילת הסעודה פון ערב יוהכ"פ – ווי איך האב געזען ביים טאטן – האט ער מהדר געווען אויף עסן דוקא מיט ביידע הענט. און האט געזאגט דערויף דעם טעם אז דאס איז דערפאר וואס דאס איז אן אכילה פון ערב יוהכ"פ, תשיעי בחודש.

כמה נוהגים ללבוש היום בגדי יום טוב. רבותינו נשיאינו לבשו בגדי משי (כבשבת ויו"ט) בשחרית אחרי הכפרות³⁶⁰.

טבילה לפני שחרית.

שחרית: אין מאריכים בתפלה. אין אומרים: מזמור לתודה. תחנון. אבינו מלכנו (אפילו כשחל יום

352) אבל להעיר משה"ש תרצ"א ע' 147 בהנהגות עיו"כ "ללבוש איזה דבר חדש", ולא נתפרש שם אם הוא מחמת כיסוי הדם (ראה בדרכ"ת ס"ח סק"א ובהכ"ח שם סק"א. אלף המגן למט"א סתר"ד סק"ב), או מטעם אחר (שהרי גם להדעות שמברך שהחיינו ה"ז רק בשוחט שמכסה בפעם הראשונה, או עכ"פ כל מי שמכסה בפעם הראשונה).

353) ונכון שיהא גם מדם הקילוח וגם מדם הטיפין ששותת ויורד אחרי הקילוח.

354) ואם מצא כבר עפר תיחוח מונח שם, צריך לכתחילה להזמין בפה שיאמר עפר זה יה' לי לצורך מצות כיסוי הדם. אמנם, אם נמצא כבר עפר שם לצורך מצות כיסוי הדם בשביל אחר, יכול לסמוך על העפר שתחת דם העוף הראשון שישמש כעפר שלמטה לעוף השני, אא"כ נתלחח העפר מאד מחמת הדם ונעשה כטיט לח שאינו ראוי לכיסוי. (אבל העפר שהונח למעלה מדם עוף הראשון, כיון שהונח שם בתורת עפר שלמעלה ולא בתורת עפר שלמטה נחשב כעפר שלא הזמין לשם מצוה).

355) כ"כ ביפ"ל ח"ג יו"ד ס"ח סק"ה, והב"ד בדרכ"ת שם סק"י. אבל להעיר ממנחת פתים או"ח סר"ד ס"ד.

356) ויש מהדרים למצוה מן המובחר לכסות כל הדם. אבל המנהג כבפנים.

357) כמו כן, אם נשחט העוף י"ג דם שכבר נתכסה משחיטה אחרת, ואפילו י"ג דם הנשאר מעוף הראשון שלא נתכסה (אחרי שנתכסה במצות), יש בזה כמה פרטי דינים, שלפעמים פטור ממצות כיסוי.

358) הנה בשעה"כ פ"ד ס"ב כתב שיעיקר מצות הכפרות ברכת השחיטה והשחיטה. אבל היינו רק ע"ד הסוד, ופשוט שאם חסר העיקר ע"ד הפשט – ה"ז כנשמה ללא גוף. ומה שהביא שם מסידור ר"י קאפלי, שא"צ ליתנו לעניים – היינו בנוגע להעוף עצמו. והרי הביא שם גופא משר"ע שיותר טוב ליתן ממון לעניים. ועיקר כוונתו שם, שלא להסתפק בכוונה ע"ד הפשט לחוד ולבטל הכוונה ע"ד הסוד למתק הדינים. וכ"ה גם בכה"ח סתר"ה סק"ה (ועוד), שלמרות שהביא ד"ז שא"צ ליתנו לעניים, הוסיף והביא (שם סק"י) גם הכוונה לפי הפשט. וכ"ז פשוט. ובפשטות, ש"נקרא כפרה כמו שעיר המשתלח" (ל' אדה"ז בסידורו, והוא מפע"ח שער יוכ"פ פ"א. משנת חסידים מס' ימי תשובה מ"ט. וראה גם שעה"כ דרושי יו"כ פ"א), וד"ז הובא הן בהלכה והן בקבלה, והרי גם בשעיר המשתלח ה"ז מטעם הנ"ל. ועד"ז הוא במה שהתרגול הוא כמו קרבן. וכ"כ בשו"ת כנף רננה או"ח סנ"ט לפרש במש"כ בהגהת צמח בנגיד ומצוה ש"אין הכוונה ליתן אותו לעניים ואפי' שיהי' יותר טוב אבל הכוונה היא עבודה למתק הגבורה ונקרא כפרה כשעיר המשתלח" (ועד"ז הוא במ"ח שם מ"י) – שהעבודה היא במחשבה שיחשוב בלבו שחייב מיתה כתרנגול זה וכו' (כמ"ש בד"מ סתר"ה סק"ג), והכפרה ליתן לעניים היא ממש אותו תיקון שכתבו המקובלים, יעו"ט.

359) לקוטי שיחות חב"ט ע' 319.

360) אבל כמדומה ברור במעשה רב שכ"ק אד"ש לא נהג כן.

כפור בשבת³⁶¹). למנצח. ותפלה לדוד.

מבקשים לעקאח (עוגת דבש) ואוכלים ממנו³⁶².

בספר המנהגים ח"ב ד: ערב יום הכפור נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א לחלק לעקאך לכל או"א כשהוא לבוש בגד משי של שבת וחגור אבנט ומברך את כל או"א בשנה טובה ומתוקה.

בספר השיחות תנש"א³⁶³: מ'זועט איצטער מקיים זיין דעם מנהג ישראל צו אויסטיילן "זיסע לעקאח", וועלכער האט אין זיך אויך דעם רמז, אז אזוי ווי מ'קען אנטאפן די לעקאח מיט די הענט, און מ'עסט און מ'פילט דעם זיסן טעם – אזוי זאל מען אויך קענען "אנטאפען" די ברכות פון דעם אויבערשטן בגשמיות וברוחניות, אויף א זיסן אופן.

סעודת ערב יום כיפור לפני חצות³⁶⁴. חצות היום בשעה: 12:42. פרוסת המוציא בדבש. ואוכלים דגים.

אפילו בסעודת שחרית אין לאכול אלא מאכלים הקלים להתעכל כגון עופות ודגים. אין אוכלים שומשמים. אין אוכלים דברים המרבים זרע כשום וביצים. מאכלי חלב וחמאה אפשר לאוכלם בשחרית (אבל לא בסעודה המפסקת).

בשיחת חג הפסח תרצ"ד³⁶⁵: "ערב יום כפור... אין ליובאוויטש... אין איין און דעם זעלבען טאג איז געווען א גרויסער אונטערשייד אין דער שטימונג צווישען דעם ערשטען האלבען טאג און דעם צווייטען האלבען טאג. דער חצות היום האט מבדיל געווען אין אזא הבדלה אז עס פלעגט זיין ווי צוויי באזונדערע צייטען אין יאר... באלד נאך דער סעודת הבקר האט זיך שוין געביטען די פרייליכע אויפגעלייגטע שטימונג, און עטליכע מינוט נאך צוועלף פלעגט זיך דער טאטע אנהויבען מכן זיין צו תפלת המנחה... די עטלעכע שעה פון חצות היום ביז איבער תפלת כל נדרי, פלעגן זיין די העכסטע מדרגה פון מרירות, אזוי ארום איז דער ערב יום כפור געווען דער ערשטער האלבער טאג יום טוב ושמחה, און דער צווייטער האלבער טאג מרירות ועבודה ביראה גלוי³⁶⁶".

בערויהכ"פ העבודה היא חרטה על העבר, ביוהכ"פ – קבלה על להבא.

הלכתא למשיחא: מזים מי פרה על הכהן גדול ביום שביעי להפרשתו. מעמידים כהן גדול בשער המזרח ומעבירים לפניו פרים ואילים וכבשים שיהא רגיל בעבודה.

בסדר פטום הקטורת: "שלושה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה".

39 מלקות לפני טבילה ומנחה. הנלקה – מוטה, ופניו לצפון. מלקות קלות ברצועה של עגל או בכל רצועה. הסדר: כתף ימין, כתף שמאל ותחתיהם באמצע, וחוזר חלילה. המלקה והנלקה שניהם אומרים ג"פ פסוק והוא רחום, בכל הלקאה אומרים תיבה אחת, סך הכל 39 תיבות.

טובלים משום טומאה ומשום תשובה – ג' פעמים³⁶⁷. נזהרים שלא תהא שום חציצה.

361) להעיר שבתשל"ד אמרו אבינו מלכנו בערב יוה"כ שחל בשבת.

362) וראה בטעם המנהג באלף המגן למטה אפרים ס' תרד"תרה ס"ק לח (הובא בלקו"ש ח"ד ע' 373 הע' 30. וראה אג"ק ח"ג ע' רפג. ויש שהסמיכו על פסיקתא דר"פ פ' ראה טו, יג ד"ה באספק, בטעם שגולין מבתיים לסוכה). ונתבאר בסה"ש תש"נ ע' 23. וראה שם ע' 24. שם ע' 33. ר"ד משיחת ח' תשרי תשמ"ט. ליל ו' דחה"ס תש"נ. ולהעיר גם משיחת כ"ח חשוון תשנ"ב.

363) ח"א ע' 32.

364) סה"ש תש"ח ע' 21. סה"ש תרצ"ט ע' 304. הש"ת ע' 10. ועוד. וראה סה"ש תש"ח ח"א ע' 31 הערה 46. תנש"א ח"א ע' 52. ועוד. וראה כה"ח סתר"ד סק"ב. [ולהעיר שבר"ד משיחת עיו"כ תש"נ נ' גם ע"ד אפשרות דסעודה שלישית].

365) לקו"ד ח"א ע' 264 ואילך.

366) וראה סה"ש קיץ הש"ת ס"ע 10 מה שאמר ר' זלמן שעצברינער לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ב: רבי, מיר זיינען זעלנער. ערב יום כפור ביז האלבן טאג האט הש"ת געזאגט אז עס איז יום טוב און געהייסן זיין בשמחה, נאך האלבן טאג דארף מען דאווענען מנחה, זאגן על חטא און תשובה טאן. ושם: דער טאטע איז געווען זייער צופרידן פון ר' זלמן'ס ענטפער. ובסה"ש תרפ"ט ע' 26. ואמר הר"ז לפני אאמו"ר דבר פשוט אבל טוב, וואס דעם ווארט פלעגט מען איבער חזרן א פאר יאר נאכדעם. (ושם: א איד איז ווי א סאלדאט, וואס מען הייסט עס טוט ער, אז מען הייסט עס פריילעך זיין – איז ער פריילעך, אז מען הייסט עס וויינען – וויינט ער. אט איצט איז יו"ט מען נעמט א ביסל משקה, און אין 3-4 שעה ארום וועט זיין מנחה אז אין ר"ל עולם חשך בעדו כו').

367) גם הנשים טובלות. ונתפשט המנהג שרוקות אינן טובלות מחשש תקלה. וכן אלמנה גרושה. ועד"ז בימי טומאה אינן הולכות מטעם הנ"ל. וגם בימי העיבור יש שלא רצו לטבול מחשש סכנה. ונוסף לזה, בכ"מ לא נהגו הנשים כלל בטבילה זו – ראה בכ"ז בשו"ת

מרבית בצדקה. והמנהג להרבות במיוחד בנתינה לקופות וקערות צדקה בהליכה למנחה. רבינו הבעש"ט נ"ע אמר שמקול קשקוש המטבעות בקערות מתפרדים הקליפות.

במנחה: אחר יהיו לרצון הראשון, אומרים וידוי ועל חטא (שכח – ראה בטבלא שבסוף הלוח). מאריכים בהתעוררות תשובה מעומק הלב. בחזרת הש"ץ אין וידוי בתפלה זו. אין אומרים אבינו מלכנו.

וידוי: צריך להתוודות מעומד (ולא יסמוך בכובד) וכן בכל פעם שאומרים וידוי. טוב לשחות בעת הוידוי (כמו במודים). יכה באגרופו על החזה באמירת אשמנו וכו', על חטא שחטאנו, ועל חטאים שאנו חייבים, סלח לנו וכו'.

בוידוי שבתפלת לחש יכול לענות אמן על המלך הקדוש ושומע תפלה, קדוש ברוך וימלוך בקדושה, מודים אנחנו לך, אמן יהש"ר ואמן על דאמירן בעלמא.

עבירות שבין אדם לחבירו אין יום כפור מכפר עד שירצה את חבירו. יתן אל לבו לפייס לכל מי שפשע כנגדו (ואפילו הקניטו רק בדברים). כשמבקש מחילה יפרט החטא שחטא לחבירו (אא"כ חבירו מתבייש בזה). הנפגע ימחול מיד. פרטי הדינים בשו"ע אדמו"ר הזקן סימן תרו.

הלכתא למשיחא: זקני בית דין מוסרים את הכהן גדול לזקני כהונה להעלותו ללשכת בית אבטינס ללמדו חפינת הקטרת ומשביעים אותו שלא ישנה בהקטרתו.

בסעודה המפסקת: המוציא (לפחות כביצה) וטובלים בדבש. מאכלים ללא מלח. המנהג בפועל בכ"מ שאין אוכלים דגים³⁶⁸. אין לאכול מאכלי חלב וחמאה ולא דברים המחממים את הגוף ולא תבלינים חריפים.

בר"ד משיחת ש"פ קדושים תשי"ז: עס שטייט³⁶⁹ אז ערב יוה"כ זאל מען עסן דריי מאל זופ. כ"ק מו"ח אדמו"ר האט דאך קיין צייט ניט געהאט ערב יוה"כ צו עסן דריי מאל זופ, האט ער געגעסן א לעפל און מען פלעגט צוגיסן אין טעלער נאך א ביסל זופ, האט עס געהייסן שוין א צווייטע טעלער, געגעסן נאך א לעפל און נאך אמאל צוגעגאסן, האט עס שוין געהייסן א דריטע טעלער. נוהגים לאכול קרעפכין [= כיסני בשר³⁷⁰] בערויהכ"פ. לטעמי המנהג – ראה בהערה בספר המנהגים חב"ד.

הרוצה לאכול לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, יתנה בפירוש שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. ואם לא התנה רשאי לאכול.

יש טובלים אחר סעודה המפסקת סמוך ליום כפור (אבל רק באם עוד היום גדול).

באם נצרך, כדאי להכין כעת את האוכל למוצאי יום כיפור בהיות ועכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים ביום כיפור למוצאי יו"כ (ובקביעות שנה זו שיה"כ חל בשבת, ה"ז אסור גם משום גזירה). נוהגים להחמיר שלא להטמין חמין³⁷¹ למוצאי יו"כ (אא"כ לחלושים³⁷²).

לכבד יום כפור בכסות נקיה, ולהציע מפה יפה על השלחן כבכל שבת ויו"ט.

להפסיק לאכול ושאר העינויים [דלקמן] **מבעוד יום**, ועכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:20. נשים מקבלות על עצמן את הצום ושאר העינויים מזמן הדלקת נרות.

כל איש נשוי³⁷³ מדליק "א לעבעדיגע ליכט" לבית הכנסת. ולנשמת הוריו שנפטרו – נר נשמה

באתרא דרב א'נח. וש"ג.

368) וכ"כ במט"א סתר"ח ס"א. קיצור שו"ע סקל"א ס"ב. ועוד. אבל להעיר ממשמעות שו"ע אדה"ז סתר"ח ס"ח. ואולי מייירי רק בסוג דגים שאינם מרבים זרע – ראה עד"ז אלף המגן וקצה המטה למט"א שם.

369) סה"ש תרצ"ז ס"ע 156.

370) שק"ט בזה מצד שאין אוכלים בשר בהמה. וי"א שבשיעור מועט לית לן בה – ראה עד"ז בנוגע לשריית פת בין בב"ח סתר"ח. ובנוגע לקפה בחלב – פמ"ג שם בב"א סק"ו. מט"א סתר"ה ס"ח ובאלף למטה שם. אלף המגן סתר"ח סק"א. ויש שנהגו בבשר עוף.

371) מותר להשאיר את הקומקום מחובר לחשמל מערב יו"כ (וא"צ לנתק – ראה שו"ת באתרא דרב ס"י טז'תתקטע).

372) כדי שתיקף במוצאי יוה"כ ימצא סעודתו מוכנת.

373) כ"ה בשו"ע אדה"ז סתר"י ס"ד: ועכשיו נוהגין. וכן המנהג בפועל. אבל ברמ"א שעושים נר גם לקטנים וכמנהג שהובא בשו"ע אדה"ז ("ונהג") שנהגו מלפנים וכו' בכ"מ. וכ"כ בסה"ש תש"ה ע' 14 שעשו לכאז"א מבני הבית. וראה גם בהנסמך בהערה שם. וכ"מ גם בסה"ש תש"ד ע' 8.

(בביתו)³⁷⁴.

להכין נר לצורך הבדלת מוצאי יו"כ [כדלקמן] (וזה בנפרד מנר נשמה הנ"ל שהוא לכבוד ולא להאיר).

בהדלקת הנרות (בשעה 6:02 – 18 דקות לפני השקיעה): להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים, ושהחיינו. טענה בנוסח הברכה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הנרות צריכים לדלוק כשחוזרים הביתה (אא"כ נשארים בבית ונהנים מיד מהנרות)³⁷⁵.

מדליקים נר [חשמלי] גם בחדר השינה של זוג נשוי.

לובשים קיטל (אא"כ חתן בשנת הנשואין שלבש כבר בחופה). ההולך לפנות עצמו³⁷⁶ צריך לפשוט את הקיטל כיון שאינו מיוחד רק להתפלל.

מתעטפים בטלית ומברכים עליה לפני השקיעה. נתאחר מללבוש עד לאחר השקיעה ילבשנה ללא ברכה.

חייב אדם למשמש בבגדיו עם חשיכה, בפרט שלבש בגדי יו"ט במשך היום.

לפני ההליכה לכל נדרי – ברכת הבנים והבנות. והמנהג – בנוסח ברכת כהנים.

כשרואה בין השמשות ממשמש ובא (מעט קודם השקיעה) יעמוד ויתוודה (אשמנו ועל חטא). מצות וידוי גם לנשים.

ליל יום הכפורים

"לא היו ימים טובים לישראל... כיום הכפורים"

ביום כפור, מצוה מן התורה להוסיף מחול על הקודש (עכ"פ משקיעה הנראית בשעה 6:20).

חמשה עיניים

אכילה ושתייה אסורים אפילו במשהו, אבל ליגע באוכלין מותר. מחנכים הקטנים מגיל 9–10 להתענות לשעות. פחות מגיל הנ"ל אין מענין ומוחים בו מלהתענות³⁷⁷. חולה שיש בו סכנה

374 במט"א סתר"ג ס"ח (הובא בערה שבס"ה תש"ד ע' 7) שלשני הוריו – נר נשמה אחד (אבל נר בפ"ע – להורי הבעל ולהורי האשה, כך נראה). אבל ראה בא"ר סתר"י סק"ד. ועוד. וכ"כ בדרכי חיים ושלום סתש"מ"ג – נר לכל נשמה. ועד"ז נוסר בהנהגת כ"ק אד"ש – י"ג נרות.

במענה ממחרת יוכ"פ תשמ"ב להר"י ש"י ברנבור, באג"ק חל"ד ע' יא: "ולפלא שמדליק רק נר א". ומהמשך הענינים (בהמשך לנר שכבה ביו"כ) משמע דקאי בנר חיים, אבל יתכן שהנ"ל ענין אחר, והוא בהמשך לכתיבתו בקשר לנר נשמה. ואין מכתבו תח"י.

375 ויש להדליק הנרות בבית שיושנים שם (ולא במקום שאוכלים סעודה המפסקת וכדומה). וראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' א'תכה.

376 ויש שהחמירו גם בהולך להשתין (ראה שלחן שלמה סכ"א סק"א. ועוד), ואפי' בכניסה לחדר (ראה ערוה"ש ס"ו לגבי טלית, אפי' ליכנס לבית המרחץ. וכ"ה במשמעות ל' הא"ר סתר"י סק"ו, לגבי קיטל. והב"ד בפמ"ג במ"ז שם סק"ג. וכ"כ בקיצור שו"ע ס' קלא סט"ו). ואולי מה שהוסיף הפמ"ג "יעו"ש", כוונתו למש"כ בט"ז דלקמן (שצ"יין אליו), והיינו להורות שאינו, ושהחומרא לגבי קיטל שאנו, שהוא רק בהולך לפנות, כדלקמן. וכ"מ שהבין בדעת הפמ"ג בקצה המטה דלקמן. וכ"ה הל' בא"ר גופא סכ"א סק"ג, וכדלקמן).

אבל במט"א סתר"י ס"ב מפורש להיתר בצורך רק לקטנים. וראה גם בדה"ח דין לקחת ציצית מעכו"ם ס"ה שלקטנים ליכא איסורא (ולכא"ו קאי גם אשפלי פניו, היינו גם בטלית. וכן הבין בדעתו במשנ"ב סק"ד, ראה בשעה"צ שם). ולהעיר משינוי הלשון בט"ז סכ"א סק"ג שלגבי טלית כתב שאין נכון שיכנס לביה"כ, אבל לגבי קיטל כתב רק בהולך לפנות. וכן העתיקו דבריו בלשון ממש בכמה אחרונים (וכ"ה בא"ר כנ"ל), וגם בשו"ע אדה"ז ס"ג. (וכן הבין בקצה המטה סתר"י סק"ב בדעת אדה"ז דס"ל כמט"א. וראה גם במסגה"ש לקיצור שו"ע שם סק"ח: לעשות צרכיו. וצ"יין (גם) לדברי אדה"ז. ובאמת במהדו"ק בקיצור שו"ע (שה"י לפני בעל המסגרת) לא הביא ד"ז כלל. אבל בחי"א כלל יב סל"ז ערביניהו ותניניהו כחדא, שבשניהם אין ליכנס לביה"כ. ואולי משם מקורו דהקצו"ש ע). ולכאורה סברת החילוק, שבטלית תרתי איתניהו בה, שהוא בגד של מצוה וגם מיוחד רק לתפלה. וראה בירור הלכה זילבר סכ"א שהוכיח שלגבי טלית בביה"כ קבוע אין להיכנס כלל, אבל בביה"כ עראי מותר ליכנס וגם להשתין, ובקיטל מותר גם בביה"כ קבוע (כמ"ש במט"א שם. אבל במשנ"ב שם סק"ח השמיט ד"ו).

377 ושו"ק"ט בב"מ אם מותר ליתן מיני מתיקה ומעדנים לקטנים (אם משום השתתפות עם הציבור או משום איסור ספי' ואתי למיסרך ורק לצורכו היתרי). ולמעשה, המנהג להקל.

וה"ט, דל"ש הסברא שבשאר תעניות מחמת צרת הציבור, שהרי יו"ט הוא וחייב לכבדו בכסות נקי', וחולה האוכל אומר יעו"י, ולכמה דעות איכא גם מצות עונג (וראה בגן המלך ס' קמה שמצוה לכבדו בכל מילי דתענוג. ובשו"ת מהרש"ג ח"ב ס' קי, שמי שעושה פעולה שיצטער ביה"כ אפי' באחת מה' ענינים על אופן שהתורה התירה והוא בא להחמיר כדי שיצטער יהי' לו עונש משום ביזוי יו"ט. אבל

אוכל ושותה (לשיעורים, באם יכול מבחינה רפואית – ראה פירוט בהערה³⁷⁸), ואינו מקדש ואינו מברך על לחם משנה.

באם אוכל אפילו פת כל שהוא צריך נטילת ידים כרגיל (האוכל לשיעורים אינו מברך על נט"י). אכל כזית בכדי אכילת פרס, מברך ברכת המזון, ואומר רצה ויעלה ויבוא בנוסח: ביום הכיפורים הזה ביום סליחת העון הזה ביום מקרא קודש הזה. הרחמן לשבת.

הנאת ריח: מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים³⁷⁹. ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מנין מאה ברכות.

רחיצה אסורה בין בחמין בין בצונן, אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו להעביר זיעה.

בבוקר כשניעור משינתו נוטל ידיו ג' פעמים עד סוף קשרי אצבעותיו³⁸⁰ ויברך "על נט"י". ולאחר שנגב ידיו במפה, מעביר המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. ואם היה לפלוף על גבי עיניו ודרכו לרחצם במים, רוחץ ומעבירו.

אסור לרוחץ פיו.

התלכלך בטיט או צואה רוחץ מקום המלוכלך לבד.

ראה שו"ת מרש"ג ח"ב סי"ז, דליבא מצוה כלל באכילת סעודה ביו"כ לחולה. וראה שו"ת בא"מ ח"ב סי"ב. כן להעיר משו"ת הצ"צ א"ח סל"ו שכשהתורה ציוותה תענו את נפשותיכם ביטלה לגמרי מצות עונג שבת. ולפי"ו, כש"כ בנוגע למצות עונג דיו"כ, עכ"פ באכ"ש. ויש לחלק בקל). ובאמת, אפי' בשאר תעניות העידו בב"מ שלא נהגו להחמיר כן – ראה ברכ"י סתקמ"ט סק"א. ועוד. וראה שו"ת בא"מ ח"ח סצ"ה סק"ו. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ה'תשי"ז). וגם ספי' ליבא, שג"ז בכלל צרכו של תינוק כיון שהוא להנאתו. וכיון שאכ"ש בכלל היינו רבתייהו – לא פלוג בין סוגי המאכלים. והדבר כמעט מפורש בס' הישר לר"ת ס"ב סק"ב. וכן מוכח ממה שאסרו להטעים כוסש"ב לקטן משום דילמא אתי למיסרך, ומוכח שאף שאינו רביתי' ממש ה' מותר לולא החשש. ולהעיר מיומא עה, ובפירוש"י דתבורי מאני למלאות תאותו היינו רביתי'.

[ובלא"ה, לדעת אד"ז בסרס"ט ס"ג ליבא איסור ספי' באיסור התלו בזמן, ומאכלים הקטן ביו"כ אף שאין חשש סכנה אם יתענה. (ומש"כ בסתר"ז ס"ד שאסור ליתן לקטן שהגיע לחינוך לאכול – היינו בשעת חינוכו, שמחנכין אותו לשעות. אבל משמע שהוא מצד איסור ספי'. וכן"ה במג"א סתר"ז סק"ב. והעיר מזה בתהל"ד שש"ג סק"ד. וראה משנ"ב סתר"ז בשעה"צ סק"ט. ואפשר שבשעות אלו שאני, שאי"ז בגדר צרכו, וכדלקמן. וצ"ע). אלא שלגבי אכילה לפני קידוש מפורש שג"ז רק בצריך לכך – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תששח. ושי"ג. ואולי יש לבאר, שאף שמה"ת ליבא איסור ספי' באיסור התלו בזמן, מ"מ מדרבנן גם בזה אין לספות לו (ובס' הישר שם: אע"ג אינם סכנה לא גזור, ומשמע דקאי בסברא שהיו גזורים מדרבנן), אלא שהתירו לו בצריך לכך, ועוד שעכ"פ איכא מצות חינוך. וכש"כ עכ"ה להטעים שההיתר בקידוש הוא מחמת שהתירו לספות איסור מ"ד שהיו רביתי', ויש לסמוך על כך כשצריך לכך – ראה אצלנו שם. ומ"מ, נראה שבי"כ שאני, שיעקרו משום מצות עינו, ולא ניתנה מצוה זו לקטנים, וכדלקמן].

וכמו שלא נתקבלה דעת המנ"ח מצוה ש"ג, ה"ב"ד בכה"ח סתר"ז סק"ד, שאפי' בקטן פחות מכן שמונה, אף דאין מענין אותו מ"מ בדים אסור להאכילו אם כבר אכל היום ויכול לסבול. ונתפשטה ההכרעה, שמופקעים לגמרי ממצות עינו, ול"ד למאכ"א (וכדמוכח ממה שהאיסור ליתן כוס לקטן ביו"כ הוא רק מחשש דאתי למיסרך, כנ"ל. ובאבורה ערביית יו"כ, דמיייר כשאינו רעב וצמא. וראה בב"ז שו"ת זכרון יוסף להגרי"ו פיק ס"ו. חלקת יואב או"ח ס"א. מרחשת ח"א סי"ב בהערה. וראה בארוכה שו"ת מחזה אליהו ח"א ספ"ג ואילך. והוכיח כן מב"מ. וראה גם שו"ת נתיבות אדם סי'. וצ"ע מש"כ בשו"ת מהרש"ג שם, דהא דמותר להאכיל לקטן ביוה"כ הוא ודאי כדי שלא לצער את הקטן ובמקום דליבא צער אסור). ומצינו בהגהות חת"ס או"ח סתקצ"ו שאפשר שכשהיו חולות בכרמים הקטנות שלא הגיעו לכלל תענית אכלו בו מעדינים. ואולי כוונתו רק למאכלים משובחים.

וגם למי שירצה להחמיר (ראה שו"ת שבה"ל ח"ט סקמ"ח. תשוה"ג ח"ה סקפ"ח) – היינו בספי' ממש או במצוה עליו לאכול, או לכל היותר בנותן לפניו לאכול. (378) להלן פרטי הדינים:

שיעור אכילה ביום הכיפורים הוא ככותבת הגסה, והוא כשני שליש ביצה, דהיינו כ-30 סמ"ק (בערך 1 אונקיה נוזלית – FL. OZ) זמן ההמתנה בין אכילת שיעור כזה לאכילת השיעור הבא הוא כדי זמן אכילת 4 ביצים, והוא תשע דקות מסוף האכילה האחת לתחילת האכילה השנייה. ובחולה הצריך, לפי מקודת הרופא, לאכול יותר מהשיעור הנזכר בתוך תשע דקות, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין סוף אכילת שיעור לתחילת אכילת השיעור הבא לפי הצורך, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות ואפילו, במידת הצורך, עד 2 דקות. ביחס לשתייה, משערים מלא לוגמוי בכל אדם לפי מה שהוא, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. למעשה יש למדוד מערב יום כיפור את כמות הנוזלים שנכנסת כשממלא כל פיו, וחצי מהכמות הזאת, הוא השיעור. עדיף לעשות מדידה זו מערב יום הכיפורים, אך אם לא עשה כן, מותר לעשות זאת אף ביום הכיפורים עצמו. על החולה לשתות כמות כזאת כ-9 דקות. אם ההשתהות ארוכה מדי לחולה, אפשר לצמצם את זמן ההמתנה בין שתייה לשתייה לשינוי ספורות בלבד.

אם ניתן להסתפק בשתייה לחוד אסור לו לאכול. כמו כן, אסור לאכול ולשתות יותר מכמות האוכל או הנוזלים הדרושה לחולה במשך יום הכיפורים.

אכילה ושתייה אינן מצטרפות יחד לעניין השיעורים ולכן אין צורך להמתין ביניהן.

379) לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים.

380) אף שהטומאה מתפשטת עד מקום חיבור היד לקנה הזרוע, "ביוה"כ פ"א בין כ"ב שליטה לרוח הטומאה, ולכן כשניעור אינה שורה אלא עד קשרי אצבעותיו" (א"ק ח"ג ע"ג קמח).

נגע במקומות מכוסים נוטל עד קשרי אצבעותיו. היוצא מבית הכסא יגע במקומות המכוסים ויטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו³⁸¹. באם עומד לפני תפלה – נוטל ידיו גם בלי לגעת במקומות מכוסים.

חולה רוחץ כדרכו.

סיכה בשמן ובמשחות וכדומה אסורה במשהו אפילו להעביר זוהמא, ולרפואה מותר (בהתאם לתנאים בדיני ממרח ורפואה ביו"ט).

נעילת הסנדל: אסור לנעול נעלי עור ואפילו מחופים בעור. וטוב להחמיר גם בשל עץ. [ובספר המנהגים חב"ד – בשייכות לתשעה באב: "הולכים בקאלאשן ודלא כהמחמירים"].

יולדת כל ל' יום וחולה שהצינה קשה לו ומי שיש לו מכה ברגליו מותרים בנעילת הסנדל. וטוב שיחליפו מנעל של שמאל בימין וכו' (באם אפשר). ובזמנינו שמנעלים שאינם של עור מצויים, כתבו הפוסקים שאין להקל.

מותר לילך ברחוב עם נעלי-בית, גם במקום שאין עירוב, אף שאינם עולים על העקב ומכסים אותו, אם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגליו.

אם נקרעה הרצועה מאחורי נעלי ה"קראקס" ומחוברת רק בצד אחד, מותר לצאת בו בשבת גם במקום שאין עירוב, אם אין דעתו לתקנה, ולא להצניע את הרצועה להשתמש בה לדבר אחר. ואם אכן דעתו לתקנה, נכון לזוהר שלא לצאת בו בשבת ויום כיפור (אף שהעולם אין נזהרין בזה, ומצינו שכתבו הפוסקים ללמד זכות עליהם).

לבני זוג – צריך לנהוג כל ההרחקות בין בלילה בין ביום.

קטנים: אסור לנעול להם הסנדל אפילו לא הגיעו לחנוך. וכן אין לרחצם ולסוכם. בעושה מעצמו אין צריך אביו למחות בידו. הגיע לחנוך תענית שעות – אסור גם להאכילו ולהשקותו ואפילו ליתן בפניו לאכול. עושה מעצמו צריך אביו למחות בידו.

יש נוהגים להימנע מלבישת תכשיטי זהב ביוהכ"פ³⁸².

סדר ליל יום הכיפורים

בכתר שם טוב³⁸³: ע"כ יש חרדה ובכיה ערב יוה"כ לעת ערב שאז שעה אחרונה של עשרת ימי תשובה וביוה"כ לית ליה רשותא לאיסטוני ע"כ בא השטן בכל כחו לקטרג על כל אדם ומזלם חזי ע"כ בוכים אנשים ונשים וטף.

במחזור ויטרי³⁸⁴: שמעתי אין השטן שולט באדם ביום הכיפורים, אלא בכל השנה חוץ מיום זה בלבד, שנ[קרא] השטן, השטן בגימטריה שס"ד, יום אחד חסר ממנין ימות החמה, אמר לו הקב"ה (ירמיה כא, יב) לבקר משפט, כיון שהגיע יום הכיפורים ורואה את ישראל עומדין על רגליהן ויחיפי רגלים כמלאכי השרת, וכולם צגים לובן מוצעפים, אין לו רשות לדבר.

כל נדרי: כשחל בשבת אין מנגנים אבינו מלכנו. מזמורי תהילים קטו-קכג. פתיחת הארון. כל נדרי ושהחינו.

בשיטה מקובצת³⁸⁵: תיקנו לנו³⁸⁶ להסיר מן המכשול כי כמה בני אדם יש שנודרים ושוכחים

381 (התנוהגים בכל השנה ליטול ידיו ג"פ, יכול ליטלן גם היום ג"פ אבל רק עד קשרי אצבעותיו. אבל אם נכנס לבית הכסא קבוע ולא עשה צרכיו שם ויצא לא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחלה, רק יש לו לנקותם בצרוור או בכותל וכו' אפילו אם מחמיר בכל השנה ליטול ידיו בכה"ג.

382 (ראה שו"ת באתרא דרב סי' יא'רפב. וש"נ.

383 (השלם (הוצאת קה"ת) סש"ל. והובא גם במט"א סתרי"ט באלף המגן סק"ט.

384 (סדר ליל יוהכ"פ ששנ"א.

385 נדרים כג, ב ד"ה פליגי.

386 (ושם שהיא תקנת אנשי כנה"ג. והוא מחודש. ובכ"מ שתיקונוהו גאוניס אחרוניס או ראשוניס. וידוע שהרבה מהגאוניס הרעישו נגד אמירתו. ואכ"מ.

הנדר ואין באים לפני חכם להתיר ועוברים על נדרם בשוגג ותיקנו בפתחת יום הכיפורים בתחילת תפלותיהם יתוודו ויתחרטו מנדריהם³⁸⁷ כדי שלא ישכחו הדבר³⁸⁸.

וזה לשון הזהר³⁸⁹: "בהאי יומא דאיהו יום הכיפורים דאתקרי קודש [ביום הזה שהוא יום הכיפורים הנקרא קודש] שלטא אילנא דחיי [שולט בו עץ החיים] דלא אשתתף עמיה שטן ופגע רע [שאינו משתתף עמו השטן ופגע רע] ומסטריה לא יגורך רע [ומצדו אין רע אלא כולו טוב] ובגין דא ביה ניחין עבדין באילנא דחיי וביה נפקין לחירות [ולכן העבדים נחים בו בעץ החיים, ובו הם יוצאים לחירות ביום הכפורים של שנת היובל] ביה נפקי משלשהון [בו יוצאים מכבליהם ומהשלשלת שלהם] אינון דאית עלייהו גזר דין בנדר ובשבועה [אותם שנגזר עליהם גזר דין בנדר ובשבועה] ובגין דא תיקנו למימר ביה כל נדרי³⁹⁰ ואיסרי ושבועי וכו' כולהון יהון שביתין ושביקין לא שרירין ולא [ולכן תיקנו לומר בו כל נדרי].

בלקוטי תורה³⁹¹: האב מפר את הנדר, כי מבחי' אהבה רבה הוא מפר כתרגומו מבטל כל האיסורים והקישורים אשר כנס"י היא אסורה וקשורה, ואין חבוש מתיר עצמו כ"א ע"י מדת אהבה רבה בחי' אביה. וענין האיסורים שהיא אסורה וקשורה בהן י"ל דהיינו חלישת כח הנפש שאין בכחה לצאת מנרתקה ומאסרה כו' חומרות הגוף ונה"ב . . . דקישורים אלו נקרא סירכות ברע"מ שהנפש מסתבכת בהם ועי"ז אינה יכולה לעלות . . . וי"ל שהפרת נדרים ביוהכ"פ היינו שע"י התשובה נמשך בחי' הפרת וביטול הקישורים וגילוי האה"ר בנפש כו'.

ובאור התורה³⁹²: ע"י שמתירים הנדרים לאהפכא חשוכא דק"נ לנהורא שזהו ביכולת החכמים, עי"ז מתעורר למע' להיות ויהפוך את הקללה לברכה שיתהפך גם הזדונות כזכיות ע"י גילוי הכתר שלמעלה מהחכמה . . . ועי"ל כי כמו שאנו יכולים להתיר הנדרים לפי שהוא איסור הבא ע"י דבור האדם, ולכן יכולים להחל הדבור ע"י החכם שמשם מקור הדבור כו' לכן יכול להתיר הדבור האוסר . . . והיינו ע"י שהאדם הנודר מתחרט כו' ונוטל הרצון מהדבור וכו' אזי החכם מתיר, כמ"כ י"ל למעלה כי אצלו ית' גם כל האיסורים הגמורים באו ע"פ דבורו שהזהיר כן בתורתו דבר אל בני"י כו' וזה בא מהחכמה . . . דמצד עצמות המאציל זהו דלא איכפת לי' אבל מצד האצ"י פוגמים העבירות כו', לכן ביוהכ"פ אשר אז התגלות הכתר יוכל למחול על האיסורים, כדרך שאדם יכול להתיר הנדר שהביא עליו כמ"כ הקב"ה יכול להתיר למחול על איסורים גמורים שהרי באו ע"י אמרי פיו ודבורו. אך עכ"ז צריך שהאדם החוטא יתחרט על זה שהרי אפ"ל התרת נדר צריך חרטה, ולכן כשהאדם מתחרט על עוונותיו באמת הקב"ה מוחל לו ונהפכו הזדונות לזכיות ע"י שמאיר לו מבחי' שלמעלה משרש הדבור של התורה דמחכמה נפקת . . . וא"כ לפ"ז י"ל דענין מנהג אמירת כל נדרי שייך לענין המחילה וסליחה, שכמו שאנו מתירים הנדרים דהיינו ע"י ביטול אליו ית' ע"י החכ' והתורה שאזי יוכל להתיר כנ"ל, עי"ז נמשך מדה טובה מרובה הימנה שימחול הקב"ה על כל החטאים והעונות כו' ונסלח לכל עדת בני"י כו'.

הקהל מברך שהחיינו בלחש, ויזהרו לסיים קודם שייסיים הש"ץ לענוות אמן אחריו. מצוה לפרסם שאלו שברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות – לא יאמרוה עתה.

387) ובפ"ל המחזור לראב"ן, וכו"ה בסידור ר"ש מגרמיזא: משום דיום הכיפורים יום מחילה וסליחה הוא ויום תשובה ורוב העולם נכשלים בנדרים ושבועות.

ובראב"ן עירובין קנו, א: משום דאמד בנדרים (כב, א) כל הנודר כאילו בנה מהו המקיימו כאילו הקריב עליו קרבן בשעת איסור הבמות ואם נדר מה תקנתו ילך אצל חכם ויתיר לו נדרו ולא יקיימו והשב מרשעו ויהכ"פ מכפר לו ובשאר עבדות אדם שב מרשעו שהדי יודע שהן עבירות אבל בעבירת נדר אין הכל בקיאין שהיא עבירה ואין שב שילך אצל חכם להתיר לו.

388) ובראב"ן עירובין קנו, א: כדי שתהא התשובה קודם יוהכ"פ שאז הוא מכפר. וראה בביהגור"א רס"ל תריט: משום דבהתרת נדרים כתיב ואם הניא וכו' וה' יסלח לה והיום יום סליחה.

389) זח"ג (ברע"מ) רנה, א. והובא בשעה"כ דרושי יו"כ בתחילתן. וראה גם באוה"ת דלקמן.

390) ובזח"ב קטז, א: נדר דאיהו עלמא דאתי וכו' ובגין דא ביום הכפורים עלמא דאתי דביה תקינו כל נדרי וכו'.

ובכ"מ הובא מש"ב בתקו"ז ת"ה (קמג, א – ונדפס בהרבה מחזורים) בענין התרת הנדר ושבועה שלמעלה. וכע"ז בב"ב ע"ד, א: אוי לי שנשבעתני ועכשעיו שנשבעתני מי ימיפר לי.

391) מטות פה, סע"א.

392) מטות ע' א"רפט. ועוד שם: פ' הפרדס כי נדר הוא בבניה ומפני זה תיקנו ביוהכ"פ שהוא הבניה כל נדרי והיינו כי כמו שהנדר הוא בדמים שיש בהן עינוי נפש כמ"כ ביוהכ"פ ה' עינינו שבת' ק"נ הוא אז פרוש כמו האיסור גמור . . . והיינו כדי להמשיך בה"א תתאה מה"א עילאה כו' עוה"ב שאין בו אכילה ושתייה . . . כי התרת הנדר בא ע"י חכמה והיינו יסוד אבא. גם כי ביוהכ"פ ניתנו לוחות אחרונות וסוף מ' יום של לוחות שניות ע"כ זהו ודאי אור החכמה יסוד אבא, וכן ביוהכ"פ חמש טבילות ועשרה קדושים שהם חיבור י"ה, לכן זהו הכח להתיר הנדרים והקשרים והאיסורים כו'.

קבלת שבת: מתחילים "מזמור לדוד". בבואי בשלום אין אומרים "בשמחה".
ערבית: ברוך שם וכו' בקול רם.

בד"ה בהעלותך תשמ"ח נתבאר, שאף שברוך שם רומז לג' עולמות ב"ע, מ"מ הרי בג' עולמות ב"ע עצמם יש בהם הג' ראשי ראשים שלמעלה מאצילות. וזהו מה שבכל השנה אומרים ברוך שם בלחש וביום הכיפורים בקול רם, כי בכל השנה הרי בגלוי ענין ברוך שם רומז לעולמות ב"ע, ולכן כדי שהאהבה דואהבת תהי' בהמשך ההתבוננות דשמע ישראל אומרים ברוך שם בלחש, משא"כ ביום הכיפורים שאז מודגש בגלוי בברוך שם ענין ג' ראשי ראשים כו', אומרים אותו בקול רם³⁹³.

בר"ד משיחת ש"פ האזינו תשמ"ב: בתפלות דיוהכ"פ אומרים וידוי כמה וכמה פעמים. ולכאורה אינו מובן הרי ביוהכ"פ נמצאים בני" במעמד ומצב שהם דומים למלאכים, וכמ"ש בשו"ע ש"נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים ביוהכ"פ כדי להיות דוגמת מלאכי השרת". ועד"ז יוהכ"פ אין בו לא אכילה ולא שתי' – בדוגמת מלאכי השרת. וא"כ, להיות בני" במעמד ומצב דמלאכים הרי אינם שייכים לענין של חטא כלל, ומדוע אומרים אז "אשמנו בגדנו וכו"?! זאת אומרת: כללות ענין החטא שייך דוקא כאשר בני" נמצאים במעמד ומצב דבני אדם, ולא כאשר הם נמצאים במעמד ומצב דמלאכים. וא"כ, אמירת הוידוי היתה צריכה להיות בהיותם במעמד ומצב דבני אדם, ולא ביוהכ"פ – שאז נמצאים הם במעמד ומצב דמלאכים! ובפרט ע"פ המבואר בכ"מ, שיוהכ"פ ענינו "אחת בשנה" ובנפש – בחי' יחידה שבנפש, היינו שביהכ"פ מתגלית בחי' היחידה אצל כאו"א מישראל. דהנה, בנוגע לכללות עשרת ימי תשובה מובא בגמרא הלשון "כאן ביחיד", ומבאר אדמו"ר הזקן, דקאי על בחי' יחידה שבנפש, היינו, שהעבודה דכל עשי' קשורה עם בחי' יחידה שבנפש. ומאחר שגם בבחי' יחידה ישנם כל הבחי' דנפש רוח נשמה חי' יחידה, מובן, שהעילוי דיוהכ"פ לגבי שאר עשי' הוא – שאז העבודה היא בבחי' יחידה שביחידה. ועפ"ז יוקשה ביותר: מאחר שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה – מה שייך שם ענין של חטא?! הרי אפילו בנוגע לבחי' נפש (שזוהי המדרגה התחתונה בין החמשה שמות דנר"נ ח"י) איתא בזהר "זנפש כי תחטא – תוהא", היינו, שכללות מציאות החטא אפילו בבחי' נפש הרי זה דבר תמוה ביותר. וצריכים לבאר שמציאות החטא הוא דבר חיצוני בלבד ונדבק בנפש רק מצד זה שיצרו אנסו וכו'. ועאכ"כ, כאשר מדובר אודות בחי' יחידה שבנפש, ובפרט בחי' יחידה שביחידה – הרי בודאי שלא שייך שם ענין החטא כלל וכלל. ואעפ"כ, ענינו של יוהכ"פ הוא – בקשת סליחה ומחילה, ואומרים כמה פעמים "אשמנו בגדנו וכו". וכמובא בספרים, שבמשך המעט לעת דיוהכ"פ אומרים הוידוי ד"אשמנו בגדנו כו" **תשעה** פעמים. וכל זה – אע"פ שהעבודה דיוהכ"פ קשורה עם בחי' יחידה שביחידה!

והביאור בזה: ישנם ענינים כאלו שלפי ערך מעמדו ומצבו בהוה אינם נחשבים לענין של חטא כלל, ואדרבה, זהו אופן עבודתו. אבל, כאשר מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר, שאז נדרשת ממנו עבודה נעלית יותר – הרי הוא מכיר ומרגיש שענינים אלו שבדרגתו הקודמת נחשבו לענינים רצויים, הנה לגבי דרגתו הנעלית נחשבים הם לענין של חטא כו', ועד שצריך לבקש סליחה ומחילה כו'. ועפ"ז מובן בנוגע לאמירת "אשמנו בגדנו כו" ביוהכ"פ: כאשר עבודת התשובה, "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה" היא בדרגה נעלית יותר (שבזה אין שיעור כלל) – הרי הוא מכיר ומרגיש שישנם ענינים שצריך לבקש עליהם מחילה וסליחה, אע"פ שבדרגתו הקודמת היתה עבודתו כדבעי. ולכן, כאשר בני" נמצאים ביוהכ"פ, "אחת בשנה", ועבודתם קשורה עם בחי' יחידה שביחידה, היינו, שכאו"א מישראל נכנס להיכל המלך, חדר לפני מחדר, עד שבחי' "יחידה ליחוד" מתייחדת ביחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי" – הנה דוקא מצד גדול העילוי שבמעמדם ומצבם ביוהכ"פ, הרי הם מכירים ומרגישים שמעמדם ומצבם הקודם נחשב לענין של חטא, ולכן מבקשים סליחה ומחילה, ואומרים "אשמנו בגדנו וכו". ומובן בפשטות שכאו"א מישראל נמצא ביוהכ"פ במעמד ומצב האמור – שהרי כניסת הכהן גדול ביוהכ"פ לקדש הקדשים היתה בשליחות כאו"א מבני"י, וא"כ, כאשר הכה"ג נכנס לקדש הקדשים, אינו נכנס לבדו, אלא לוקח עמו את כאו"א מבני"י. ועפ"ז מובן שביהכ"פ נמצא כאו"א מישראל במעמד ומצב דיחוד גמור עם עצמות ומהות, "ישראל ומלכא בלחודוהי". והנה אמירת הוידוי היא בכל תפלה ותפלה מהתפלות דיוהכ"פ, זאת אומרת, שבכל תפלה הרי הוא מתעלה למעמד ומצב נעלה יותר בהענין ד"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ולכן צריך להיות אמירת הוידוי בכל תפלה, גם בנוגע לענינים אלו שבעת התפלה

393 (ובאה"ת אחרי ע' פז ועד"ז באוה"ת על סידור ע' רצה): לרמזו שאז עליית המלכות להיות במדרגת זעיר אנפין וגם למעלה יותר ולכן יש לה קול ולא כמל כמל ימי השנה שאומרים בשכמל"ז בחשאי שזהו מורה על בחי' אבל הכלה אין לה בחי' קול כו'.

הקודמת לא נחשבו עדיין לענין של חטא, כי לגבי הדרגא הנעלית שהגיע אלי' בתפלה זו, נחשבים גם הם לענין של חטא. זאת אומרת: בתחילת העבודה דיוהכ"פ נמצאים בני"י במעמד ומצב נעלה ביותר, ולכן, "בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה אנו מתירין להתפלל עם העבריינים". ובכל תפלה ותפלה מתפלות היום מתעלים הם לדרגא נעלית יותר, עד שמגיעים לתכלית העילוי דיוהכ"פ – בעת תפלת נעילה, שאז ננעלים כל השערים, ומסתיימת כללות העבודה דיוהכ"פ.

בתפלת העמידה מזכירים של שבת במקומות המתאימים (וכן בשאר התפלות). דין הטועה בתפלת העמידה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אחר תפלת העמידה: ויכולו. בברכה מעין שבע שבלייל שבת ("מגן אבות") אומר המלך הקדוש וחותם בשל שבת לבד ("מקדש השבת") ואינו מזכיר יום הכיפורים. ממשיכים יעלה תחנונו וכו'. אין אומרים אבינו מלכנו.

אחרי לדוד מזמור, קדיש שלם, מזמור לדוד ה' רועי, חצי קדיש, ברכו בתרא, עלינו וקדיש יתום, ארבעה מזמורי תהילים א"ד, קדיש יתום. ואח"כ [בציבור] כל התהילים (מתחילתו).

קריאת שמע על המטה כבכל שבת ויום-טוב. ברוך שם וכו' בקול רם. אין אומרים תחנון ועל חטא. קודם השינה מזמורי תהילים: קכד-קלב. לא יתעטף בכרים וכסתות ועכ"פ לא יכסה רגליו.

שבת קודש, יו"ד תשרי, יום הכפורים

בבוקר משכימים לקום. נוטל ידיו רק עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוון להנאת רחיצה. כהנים העולים לדוכן נוטלים ידיהם (בבוקר ולפני נשיאת כפים³⁹⁴) עד פרק הזרוע³⁹⁵.

מנגב ידיו ומעביר המפה (המגבת) על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה. היו עיניו מלוכלכות מותר להעביר הלכלוך. אין שוטפים הפה.

אין מברכים שעשה לי כל צרכי (עד למחר). ברוך שם וכו' בקריאת שמע קטנה בקול רם. וכן בתפלה. סוף זמן קריאת שמע: 9:51.

בברכות קריאת שמע מוסיפים הכל יודוך, א-ל אדון, לא-ל אשר שבת, כבכל שבת.

בתפלת העמידה מזכירים של שבת במקומות המתאימים. דין הטועה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אבינו מלכנו זכור רחמך נאמר בכל תפילות היום, גם כשחל בשבת.

אחרי חזרת הש"ץ אין אומרים אבינו מלכנו.

י"ג מדות ג"פ ורבש"ע בעת פתיחת הארון (גם כשחל בשבת).

מוציאין שני ספרים וקוראים בראשון בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה'. ועולים שבעה גברי. ומפטיר קורא בספר שני בפניחס ובעשור לחודש, ומפטיר בישיעה ואמר סלו סלו עד כי פי ה' דבר, לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית.

להשלים מנין מאה ברכות³⁹⁶, יכוון לברכות העולים לתורה ולברכות המפטיר. ואף ששמע הברכות, אם יש לו מיני בשמים, יריח בהם למלאות מנין הברכות. אפשר לברך על הבשמים כל פעם לאחרי היסח הדעת³⁹⁷.

מי שברך לחולה אומרים גם כשחל בשבת.

394) ראה קובץ דברי תורה כפ"ח חו' ה' ע' 43 (ומשם, באוצר מנהגי חב"ד תשרי ע' ריו) – מפי השמועה (וכדעת הקיצור שו"ע סי' קלג ס"ד). וצ"ע מלקו"ש ח"ט ע' 386 "באם יטלו לנ"כ לסירוגין". וראה שקו"ט בזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש כפ"ח גל' קעב (כ"ד טבת תשנ"ח).
395) וכן הלויים שנוהגים שנוטלים ידיהם קודם שיוצקים מים על ידי הכהנים מותר להם ליטול ביום הכיפורים (כיון שאינם מתכוונים לתענוג), אבל לא יטלו אלא עד קשרי אצבעותיהם ולא יותר.

396) בסדר התפלה, מברכים רק 66 ברכות במשך יוהכ"פ.

397) והיינו בנמלך ושוב רוצה להריח. וגם אם דעתו להריח אח"כ – יכול לברך שוב אח"כ אם הוא בהפסק גדול של כמה שעות. ולכל הדעות יכול לברך בישן בנתיים, או יצא יציאה גמורה לעסקיו, וכן אם יצא ממקומו בנתיים וכשחזר הביאו לו בושם חדש אפי' ה' דעתו עליו כשבידך. וכן אם מברך על סוג אחר לגמרי, כגון שמברך על עשבי בשמים, ולפנ"ז בירך על עצי בשמים (וכן איפכא. אמנם, לא יחזור ויברך על דבר שברכתו מיני בשמים מחמת ספק כגון צפורן שקורין נעגל"ך, אם בירך לפנ"ז על עצי בשמים). וראה פרטים בשו"ת באתרא דרב סי' יא'תרנו.

אחר קריאת התורה והפטרה (מזכיר של שבת בחתימת הברכה): יקום פורקן, הזכרת נשמות. [אפשר לומר יזכור גם ביחיד³⁹⁸]. מדייקי³⁹⁹ לאחוז בעץ החיים בעת אמירת יזכור⁴⁰⁰.

נוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים ונודרים צדקה בעבורם לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים⁴⁰¹ וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאילו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה. ומנהג ישראל לידור גם בעד מתים שאינם קרוביו.

יש לו אב ואם – יוצא מבית הכנסת בעת יזכור. ונהגו לסגור הדלת. בשנת האבילות נשאר בבית הכנסת, אבל אינו אומר יזכור.

מזכירים שם הנפטר ושם אמו⁴⁰².

בר"ד משיחת אחש"פ תשכ"ו: מ'זאגט דאך אויך יזכור פאר די נשמות שאינם צריכים כפרה, ווי ס'איז ידוע מנהג החסידים דערמאנען אויך דעם רבי'ן דעם שווער, און אויך די רביים שלפניו פאר די וואס האבן זיי געקענט, וואס דאס טוט אויף פאר דעם וואס זאגט דאס, מ'מוז אבער אויך זאגען אז דאס איז נותן כח אויף פאר די וועמען מ'איז מזכיר, כנוסח אמירת ההזכרה.

בר"ד משיחת יום ב' דחגה"ש תשמ"ח: נהוג באמירת יזכור לנדב לצדקה, באופן שתמי או גם לפרש הסכום, נהרא נהרא ופשטי'.

אומרים אב הרחמים. "אב הרחמים" – אם יאמרו גם אלו שאין מזכירים נשמות – איז ווי זיי ווילען. דאס איז הזכרת נשמות פון א כלל, ולכן אין אומרים ביום שאין אומרים תחנון. אבל ביום שמזכירים נשמות פרטיות – גם זה יוכלו לומר.

במוסף: כורעים⁴⁰³ 4 פעמים (בעלינו ובסדר העבודה כמפורט במחזור) גם כשחל בשבת. מכים על החזה באמירת וידוי שבסדר העבודה.

ברכת כהנים. לדינים ומנהגים – ראה לעיל ביום א' דר"ה.

אחר מוסף אין אומרים אין כאלקינו (עד לאחר נעילה).

תהילים היומי ומזמורי תהלים קלג'קמא. קדיש'יתום. אומרים ולקחת סלת⁴⁰⁴. שש זכירות.

בין מוסף למנחה – מפסיקין. אם באפשרי לכל הפחות שלשה רבעי שעה.

הלכתא למשיחא⁴⁰⁵: מקריבים ביום זה - 2 תמידים כבכל יום. וגם, קרבן מוסף של שבת (2 כבשים

398) וראה בשו"ת באתרא דרב סי' ז'תתקס.

399) ראה סה"ש תש"ה ע' 20. אג"ק ח"ג ע' רכ. ר"ד בעת הסעודה דיום אחש"פ תשכ"ט.

400) אמנם, מפי המועצה במעשה רב, שביד"כ כשלא עלה למפטיר, מאז שנת תשל"ט ואילך, לא נהג בזה ונשאר על מקומו. (ולפעמים גם בשנים שלפניו נשאר על מקומו), משיח"ב בשאר זמנים שאמרו יזכור שעלה למפטיר.

ולכאורה פשוט (שאף שהכוונה גם למי שלא עלה לתורה, כדמוכח מהמשך הדברים באג"ק שם -) אין הכוונה לכל הקהל, עכ"פ במקום שהעם רב, שהרי ל"ש במציאות. וגם יש בזה משום טירחא דציבורא, ולפעמים – גם אינו כבוד הציבור. ובכ"מ שהחזן מחזיק הס"ת ראה בפמ"ג סי' קמא במז"א סק"ג, הב"ד במשנ"ב סי' קמו בשעה"צ סק"ח. וראה ס' מטעמים פט"ו).

401) אבל מה שנהגין שמי שצריך להיכ"ל עולה לתורה בו ביום – "לא ראיתי מדייקין בזה" (אג"ק שם. ועיי"ש עוד).

401) ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים.

402) כ"ה בסידור תורה אור. וכ"ה באג"ק מתאריך י"א ניסן תש"ט (נתפרסם בקובץ העוב"ש ש"פ תשא תש"ע). וכ"ה בהערת כ"ק אד"ש לסידור התלת ה' מהדורת תש"ז. וראה ר"ד בעת הסעודה ליל ב' דחגה"ש תשל"ו. וכ"כ בה"כ סרפ"ד סקל"ז ע"פ הזהר (ח"א לז, א). משמרת שלום קודינבו מהדו"ב ס"י ס"ו. ועוד.

403) פרטים בנוגע לאופן הכריעה – ראה לעיל בלוח יום א' דר"ה ובהערה.

404) ומה שאין מספיק מה שמזכירים לחם הפנים בעבודה – ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1361. ובהמשך לזה – חכ"ב ע' 306.

405) בנוגע להקרבת קרבנות אם יבוא משיח בסמיכות ליו"כ (שבנוגע להתענית – ראה דיע"ת או"ח סוסי' תרפו. סה"ש תשמ"ט ע' 12. ובארוכה בשיחת עי"כ תשנ"ב (תורת מנחם תשנ"ב ע' 57)) – שקו"ט בכ"מ ע"ז אם הקריבו קרבנות בחנוכת ביהמ"ק בימי שלמה. וראה ל' המאירי מו"ק ט, א: בחנוכת בנין שלמה הקריבו ביהמ"ק קרבנות של שמחה בלבד ר"ל שלמים ואכלום לקיים מצות שמחה. וראה מצבת משה מו"ק שם. יחודשי ר' מאיר שמחה ח"ב סמ"ב סק"ד. לקו"ש ח"ח ע' 56 הע' 42. הנסמן בס' ימוה"מ בהלכה ח"א סי"ט. [והנה בתקו"ז תכ"א (נו, ב), משמע שלעת"ל יתבטל גם יו"כ ככל המועדים. וכ"מ במדרש משלי פ"ט, ב (ילקוט שמעוני משלי רמז תקמ"ד) שרק לר"א יו"כ ג"כ אינו בטל. (וראה בארוכה בד"ה להבין מרו"ל כל המועדים תשנ"ז). וכן פי' בכסא מלך וברמ"ק לתקו"ז. וכ"ה בבאר לחי רואי שם. וראה שער ישכר מאמרי חדש תשרי מאמר יום הקדוש ס"ב שכ"ה בנוסח הגני העני. ובבית הכפורת דיני כל נדרי (הוצאת תש"ד) דבהכי תליא הגי' אם לומר עדי יו"כ הבע"ל. וראה ד"ה על כן תשי"ג (סה"מ מלוקט ח"ה ע' קפט) בהערה 9. סה"ש

לעולה) ויום הכפורים (שבפ' פינחס) - פר ואיל [והוא נקרא גם בשם איל העם], 7 כבשים לעולה ושעיר לחטאת (הנעשה בחוץ ונאכל לערב). ולעבודת היום (שבפ' אחרי) - פר ואיל משל כהן גדול, ושעיר לה' (חטאת הנעשה בפנים ונשרף) סך הכל 15 קרבנות וגם שעיר המשתלח לעזאזל [וכל סדר עבודת יום הכפורים כמפורט בנוסח התפלה].

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו - וכן שאר העבודות של יום זה - אינה אלא בכהן גדול בלבד. וכשחל יוהכ"פ בשבת גם הקרבן מוסף של שבת אינו מקריב אלא הכהן גדול.

פשט טליתו ובא ללבושה אחר כמה שעות⁴⁰⁶ צריך לחזור ולברך עלי'. פשטה על דעת לחזור וללבושה לאלתר אינו צריך לחזור ולברך. ואפילו פשטה על דעת שלא לחזור וללבושה לאלתר כי אם לאחר כמה שעות, ואחר כך נמלך לחזור וללבושה לאלתר, אם נשאר עליו טלית קטן אינו צריך לחזור ולברך⁴⁰⁷.

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור תיקוני מאכלים למוצאי יו"כ. וכשחל בשבת, אסור מן הדין, גזרה שמא יעשה כן בשאר שבתות השנה שיכין ביום מה שצריך לאכילת ערב שלא יבחין שהתירו לו ביום הכיפורים משום עגמת נפש. לצורך אדם חלוש, מותר להטמין אוכל מערב יוה"כ כדי שתיכף במוצאי יוהכ"פ ימצא סעודתו מוכנת. ואם לא הטמין, יכין אוכל לקטן או חולה, ואם הותירו הותירו לו.

במנחה: וידבר וקטרת. אין אומרים אשרי ובא לציון, ולא ואני תפלתי (אפילו כשחל להיות בשבת לפי שבכל השבתות אומרים אותו לשבח ישראל שאע"פ שאכלו ושתו אף על פי כן הם קורין בתורה ומתפללין אחר כך, משא"כ אומות העולם שאוכלין ושותין ופוחזין, אבל ביום הכיפורים אין שייך זה).

קריאת התורה (בסוף פרשת אחרי) ומפטירים ביונה. העלי' במפטיר יונה סגולה לעשירות ונותנת כח לתשובה⁴⁰⁸.

בתפלת העמידה - מי כמוך אב הרחמים (ולא הרחמן). מזכירים של שבת במקומות המתאימים. דין הטועה - ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אין אומרים אבינו מלכנו. אחרי חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, לדוד ה' אורי, קדיש יתום. אין אומרים עלינו. משניות וקדיש דרבנן לאבלים - רק אחרי נעילה⁴⁰⁹.

נוהגים במדינות אלו שאין אומרים צדקתך כשחל יום כפור בשבת (לפי שכתוב בו משפטיך תהום רבה ואין אנו מבקשין משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין כעין שנאמר ואל תבא במשפט כו').

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, ואינו משלים בנעילה. נרדם בשניה ונתעורר סמוך לצאת הכוכבים יתפלל מנחה תחילה אף שיתכן שיפסיד זמן תפילת נעילה. עבר צאת הכוכבים אינו יכול להתפלל נעילה ואין לה תשלומין בערבית⁴¹⁰.

תש"נ ח"ב ע' 532 בשוה"ג להע' 42. ובדע"ת שם דאולי הכוונה שם רק בזמן חינוך ביהמ"ק. ויש שכתבו לפרש שירגישו תענוג בהעדר האכיל' ש. וי"מ דקאי רק לענין נעילת הסנדל כמשמעות המשך הזהר - כ"מ בבאר אברהם לתקו"ז שם. וכ"כ פרי צדיק מוצאי יו"כ אות ב. ושם, שישאר רק עניו דאכר"ש].

406 באג"ק ח"ג ע' רי ואילך משמע שהשיעור הוא יותר מ'ב או ג' שעות". ובחידושים וביאורים בש"ס ח"ג ס"כ נתקן מכתב הנ"ל בשינויים (ועיבוד), ושם כתבו דליכא בזה שיעור קבוע, ותלוי בכאו"א כמה זמן מעוטף בטליתו (ומ"מ ה"ז יותר מב' או ג' שעות). וכ"מ קצת בגוף המכתב.

407 בשערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א ס"א ר"ל ולחדש שבכל מקום שחוזר ולבוש מחמת מנהג א"צ לברך שוב, דליכא דין הפסק ככה"ג. וכן ביו"כ שמוכרח ללבוש שוב לתפלה (וראה סברא כע"ז במשנ"ב ס"ח בבה"ל ס"ד ד"ה וי"א לגבי מרחץ שמוכרח לחזור וללבוש בגדיו). ועפ"ז כתב לבאר הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שלא בירך שוב על טליתו כשלבשו לסנדקאות. אבל סתימת כל הפוסקים אינה כן. ואדרבה, ראה בסה"ש תרצ"ב ע' 3 שכ"ק אד"ש נשאר בצ"ע בהנהגה הנ"ל. ומה שהעמיס שם באו"א - הרי לפי פירושו העיקר חסר מהספר שם. וראה ביואר הדברים אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' ב'תקיב.

408 וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תקפג. ושם, גם ע"ד הנהגה בכ"מ שהרבה קונים ביחד ורק אחד עולה.

409 ולע"ע לא הצלחתי לברר מעשה רב איך ה' בשנת האבילות בתשמ"ט.

410 כ"כ באלפסי זוטא לרמ"ע מפאנו ברכות רפ"ד. והובא בברכ"י ס' קח במח"ב סק"ג ובכה"ח שם סק"ב. תורת חיים סופר סק"ג ד"ה כתב הפמ"ג. אבל בפמ"ג ס' קח במ"ד סק"ה כתב בדשכה נעילה משלימה בלילה ומתפלל שתיים של חול. ולכאורה תלוי בטעם שאין תשלומין למוסף, שאם הוא כמ"ש התוס' ברכות כו, א ד"ה איבעיא (ועוד ראשונים) משום שעבר זמנו בטל קרבנו (וטעם זה הביא אדה"ז

נעילה: קרוב להתחלת השקיעה. "עכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים, ואם לא עכשיו אימתי".

תפלה זו היא בתענית ציבור כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש שהיה אחר הדלקת נרות של בין הערבים כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער אחריו. ויש אומרים, שמה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים שנועלין אותם בגמר התפלות.

"החמשה תפלות דיום הכפורים הם כנגד חמשה דרגות שבנשמה, נפש רוח נשמה ח' ויחידה, דג' תפלות הראשונות הם בנר"נ ותפלת מוסף דיום הכפורים היא בחי', והגילוי דיחידה הוא (בעיקר) בתפלת נעילה. ולכן נקראת בשם נעילה, כי אז ננעלים כל השערים וגם נבראים הכי עליונים (ואפילו נאצלים וכו') אין יכולים ליכנס, ישראל ומלכא בלחודיה"⁴¹¹. ובמקום אחר⁴¹²: "ביוהכ"פ **אחת** בשנה" שבו נעשה הגילוי דבחי' **היחידה** שבנפש, ובפרט בתפלת נעילה, תפלת החמישית, כנגד דרגא החמישית מה"חמשה שמות (ש)נקראו לה", בחי' היחידה, וכידוע הפירוש ד"נעילה" שנועלים את כל השערים ונשארים רק ישראל והקב"ה לבדם – שהכוונה בזה היא לא רק לכלל ישראל בתור ציבור, אלא לכל יחיד ויחיד, שנמצא הוא והקב"ה לבדו".

פותחים הארון לפני אשרי. בקדיש: לעילא ולעילא מכל. חתמנו בספר וכו', מי כמוך אב הרחמים. וחתום לחיים טובים וכו', נזכר ונחתם לפניך וכו'.

מזכיר של שבת בתפלה זו כדרך שמזכיר בשאר תפלות היום שהרי עדיין יום שבת הוא. ואפילו אותם הממשיכים תפלה זו בלילה מכל מקום כיון שהתחילו מבעוד יום צריך להזכיר של שבת. אם לא הזכיר של שבת כלל בתוך התפלה מחזירין אותו. אומרים: "שבתות קדשך .. ויגוהו בם".

בוודאי שלאחר התפלה אין מזכירין בו של שבת כיון שכבר סיים ברכת שבת (דהיינו אתה בחרתנו שחותמין מקדש השבת) ולא מצינו הזכרה אחר סיום הברכה.

הש"ץ כיון שאומר הוודי בתוך התפלה צריך להזכיר של שבת באתה הבדלת אנוש כו' כדרך שמזכיר בו של יום הכיפורים. ואם לא הזכיר של שבת בתוך הוודי אין מחזירין אותו כיון שהזכירו בתוך התפלה.

בתורה אור⁴¹³: ענין החותם הוא כמו לשון חותם שעל האגרת מבחוץ כדי שלא יקרא באגרת הזאת איש זר אשר אין רצונו שידע הכתוב שם. כך הוא החותם הזה מן הברכה וההמשכה אשר ימשיך .. שהמשכה זו שהיא גלוי ההעלם תהי' רק בבחי' הקדושה לבדה ואין לזרים אתה חלק ונחלה ולכן החותם של כללות ישראל הוא בנעילת יו"כ שאז זוכים למעלה העליונה לפני הוי"ה תטהרו למעלה מבחי' הוי"ה כו' וכמ"ש במ"א.

במכתב כללי משנת תשמ"ה⁴¹⁴: מדייקים בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בנעילה – לחבר "לנו" ל"הטוב" – ראה ד"ה אנכי אנכי תרפ"ה⁴¹⁵: ואוצרך הטוב לנו, תפתח ..

בשו"ע ס' ק"ס ס"ו), הרי תפלת נעילה רחמי היא ואינה במקום קרבנות, ויש לה תשלומין. אבל בכמה ראשונים הביאו עוד טעמים לזה שתפלת מוסף אין לה תשלומין, שהיא תפלה נוספת מחמת מאורע היום, או שאינה כמטבע שאר התפלות. ולדבריהם הה"נ לתפלת נעילה. וגם לדברי התוס', אין הכרח שלנעילה יש תשלומין, ש"ל דחידא מנו כמה טעמי נקטו, דהא מיירי רק לגבי מוסף. ואין בידינו להורות להתפלל תשלומין על יסוד דיוק שאינו מוכרח בסברת התוס', ולא שבקינן פשיטא דשאר הראשונים מחמת דיוק זה. והעיקר, דכללא קיילין בב"מ שסב"ל. וגם אפ"ל שיצא בתפלת ערבית גופא עבור נעילה – ראה להורות נתן דלקמן.

וראה גם זה שו"ת יבי"א ח"ז א"ח סנ"ד. שבה"ל ח"ד ס"ג. ח"ו ס"פ. ח"י ס"ז סק"ה. להורות נתן ח"ה ס' מ"ב. (ועיי"ש עוד כמה טעמים לפטורו משלומין). רבבות אפרים ח"א סתי"ז.

(411) סה"מ מלוקט ח"ה ע' כב. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1154 (מאמר הנ"ל). ובכ"מ. (412) סה"ש תש"נ ח"א ע' 90.

(413) פ' בראשית (ו, ג). ובסידור שער יוהכ"פ ר, ד: צ"ל בנעילה דיו"כ בחי' החותם בה"ג דעתיקא, כידוע שהוא ענין בחי' ההבדלה להבדיל ולהפריש האור שלא יומשך רק לסע' דקדושה בלבד, עד"מ כמו החותם הניתן על הכלי לשומרו שלא יקבל ממנו זר הבלתי ראוי, ולהגדיל השמירה עושים חותם בתוך חותם, וזהו בחי' נעילה כמו גן נעול אחותי כלה שמנעלת החיצונים כו' וד"ל.

וראה (באו"א) לקו"ת מסעי צא, סע"ד. שם צג, ג ואילך.

(414) לקו"ש חכ"ט ע' 526.

(415) סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך.

שיבואו בחסד פרטי שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש. [ובלקוטי דבורים⁴¹⁶: דער נוסח ואוצרך הטוב לנו תפתח דארף מען מאכען דעם אתנחתא נאך דעם ווארט ואוצרך, הטוב לנו תפתח⁴¹⁷].

אומרים אבינו מלכנו אפילו כשחל בשבת ואפילו עדיין הוא יום ואף על פי שבכל היום אין אומרים אבינו מלכנו כשהוא שבת מכל מקום עכשיו יש לאומרו לפי שעכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים ואם לא עכשיו אימת.

באבינו מלכנו: חתמנו בספר וכו'.

בד"ה ויגד לך תרצ"א⁴¹⁸: ביוה"כ אחרי העבודה כל המל"ע בתשובה, היינו חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא, דהחרטה על העבר היא בתפלת מנחה והיודי דקודם יוה"כ פ. . והסדר דיוה"כ פ הוא בהקבלה טובה על להבא. . הנה ע"י התשו' דיו"כ פ ואחר כך בתפלת נעילה שאז הוא התגלות נקודת הלב שהו"ע נקודת היהדות שזהו"ע אמירת שמע ישראל הו' אלקינו הו' אחד שענינו הוא המס"נ בפועל, ואמירת הו' הוא האלקים שזהו"ע היחוד הגמור, ואומרים פסוק זה ז' פעמים שהם ז' מדות, דכל מדה ומדה מכרת ומרגשת את האמת דהו' הוא האלקים, והיינו דההרגש הפנימי הוא גם מצד הגוף, אז דער גוף ובשר הגשמי דער הערט אויך דהו' ואלקים כולא חד, ואז נעשה ההחלטה הטובה אשר מרגע זה והלאה יהי' כל עשיותיו לשם שמים, הנה מיד שורה עליו שמחה גדולה בהתלהבות עצומה וקירוב גדול בשיר וזמרה מעומק נקודת פנימי' הלב בשפיכות הנפש כבן המשתעשע עם עצמותו של האב שאין לך שמחה גדולה מזו, דהשמחה היא על העצם והמהות של האב שלמעלה מכל ענין, לא מיבעי ענין פרטי אלא גם ענין כללי שהוא מבוקש דבר, בדבר שחוץ ממנו, אבל כאן הנה השמחה היא על הקירוב הזה שהוא מתאחד עם מהותו ועצמותו של האב, והיינו דזה עצמו הוא המבוקש והתכלית, להיות האמת הוא דשניהם אחד ממש, וזהו"ע השמחה הגדולה והעצמית שבאה אחרי העבודה דיוה"כ פ ואחרי אמירת פסוקי המס"נ והיחוד [ובהמשך מברר בארוכה ע"פ משל מהמלך ובנו שמתענגי' בעצם נפשם על הקירוב הגדול לאחר הריחוק].

. . וזהו אמירת לשנה הבאה בירושלים, דירושלים הכוונה יראה שלמה, דבאמת הנה כל אחד מישוראל הוא ירא אלקים, אלא שהיראה היא בהעלם, ויראה שלמה הוא שהיראה באה בגילוי בפועל בקיום המצות, שזהו ירושלים, וזהו לשנה הבאה בירושלים, היינו דשנה זו הבאה, מרגע זו בכל משך השנה תהי' כל העשיות ביראת שמים, הנה מיד מתגדל השמחה בהתלהבות עצומה, ונקראת זמן שמחתנו בשמחה כפולה ומשולשת, הא' שהיא השמחה על הקירוב הפנימי והעצמי שבא אחר הריחוק, הב' שהיא שמחת הקב"ה בבנ"י שהקב"ה שש ושמח על כל א' ואחד מישוראל בדוגמת שמחת המלך על פדיון בנו יחידו מהשבי' וקירובו העצמי אל עצמותו ומהותו, והג' שמחת ישראל על הקב"ה בג' ענינים הא' שיצאו מהשבי והגלות, הב' שנתקרבו בקירוב עצמי ופנימי אל אבינו מלכנו, והג' שתמורת זה אשר בתחלה היו מלאי עון הנה עתה אנחנו מלאי מצות מה שנתרבו זכיותינו.

בד"ה ביום השמע' צ תש"צ⁴¹⁹: בעשרה ימים אלו יש כו"כ עליות, עד לתכלית העל' דיום הכפורים, וביום הכפורים עצמו תכלית העל' הוא בתפלת נעילה (בסיומו וחותרו של היום), וי"ל דבנעילה גופא – באמירת שמע ישראל (שהוא בסיומה וחותרמה), וכדאיתא בשל"ה שצריך לכון אז למסור נפשו על קידוש השם ונחשב לו הכוונה כאילו עשה בפועל [ואולי י"ל שהוא ע"ד מאמר הבעש"ט במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא].

אחרי פסוקי שמע ישראל, ברוך שם, ה' הוא האלקים – קדיש תתקבל עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן, מנגנים מארש נפוליון. תקיעה אחת. סגירת הארון לאחר התקיעה. נוהגים שלא לתקוע עד לאחר צאת הכוכבים. לשנה הבאה וכו'. סיום הקדיש.

קוה, פטום הקטורת, קדיש דרבנן ("לעילא" פעם אחת), עלינו, קדיש יתום, ט' מזמורי תהלים קמב"ק. משניות וקדיש דרבנן לאבלים.

לאחר צאת הכוכבים אסור במלאכה עד לאחר אמירת ברוך המבדיל או אתה חוננתנו בתפלה.

[416] נט, א.

[417] וראה גם סה"מ תרצ"ו ע' 40. תש"ב ס"ע 22. ד"ה באתי לגני תשכ"ב קרוב לתחילתו. וראה גם שמועות וסיפורים ח"א ע' 159. ושם גם שהפסיק בין "לנו" ל"תפתח". וכ"נ גם בסה"מ תרפ"ז שם.

[418] סה"מ קונטרסים ח"א ע' קלו ואילך. סה"מ תרצ"א ע' מא ואילך.

[419] סה"מ מלוקט ח"א ע' שעב.

איסורי עיניו כגון רחיצה סיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מחול על הקודש (גם כשחל יוה"כ בשבת). איסור אכילה עד לאחר הבדלה. תפלת מעריב והבדלה, בקיטל וטלית, אבל בכובע (ולא רק בכיפה) והטלית על הכתפים. אתה חוננתנו. טעה ואמר ההוספות של עשי"ת בשמונה עשרה – ראה בטבלא שבסוף הלוח. אין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

מוצאי יום הכפורים

סיום הצום (לאחר הבדלה) בשעה 7:00.

אומרים גוט יום טוב.

קודם הבדלה נוטלים ידיים (גם הכהנים שכבר נטלו ידיהם לפני נשיאת כפים) שלש פעמים לסירוגין עד פרק הזרוע אבל בלא ברכה, ורוחצים הפנים והפה⁴²⁰.

הבדלה – יין ("בורא פרי הגפן"), בשמים ("בורא מיני בשמים"), נר ("בורא מאורי האש")⁴²¹, המבדיל (בין קדש לחול").

כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע היה מקפיד להבדיל בעצמו במוצאי יום כיפור⁴²².

בכל מוצאי שבת, אם אין לו אור אין צריך לחזור אחריו כדרך שצריך לחזור אחר שאר מצות. אבל במוצאי יום הכיפורים, יש אומרים שצריך לחזור אחר ברכת האור (לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך להקב"ה שהבדיל לנו זה היום משאר יו"ט שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה).

גם כשחל יום כפור בשבת, מברכים דוקא על נר ששבת (=ששבת ממלאכה, והיינו שדולק מערב יום הכיפורים, ושבת ממלאכה כל יום הכפורים, כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן

420) וראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב ס' ה'תשטט.

421) והמנהג להסתכל בצפרניים גם כשלא חל במוצ"ש (כבשנה זו).

והנה, לכא"ן אין טעם בדבר, שגם אם נאמר שטעם ההסתכלות בצפרנים הוא בכדי שיאותרו לאורו, לראות שיוכל ליהנות לאורו – הרי הברכה אינה על ההנאה מהאור אלא "להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מהאור" (שו"ע אדה"ז סתרכ"ד ס"ה). וכש"כ להטעם שהוא לסמן ברכה, שזהו רק בתחילת השבוע. וגם את"ל שהוא כברכת הנהיין (ראה בערוה"ש שם ס"ב), וכל אדה"ז (שם ס"ד – ע"פ פירש"י פסחים נד, א) "לפי שהוא דבר חדש שלא נהנה ממנו ביו"כ שאסור בהבערה" – ההנאה היא מה שכעת מותר בהבערה, ולא ההנאה מגוף האור. ויל"ד שהרי צ"ל נר העשוי להאיר ולא לכבד, אף דאין כאן הטעם דמוצ"ש דומיא דאדה"ז (שכיון שיצא שבת התחיל ממש בחושך – ראה ב"ח סרח"צ. משנ"ב שם בבח"ל ס"א במוסר). ועכ"ל שער העשוי לכבוד אינו בגדר "מאורי האש" (ובערוה"ש סרח"צ ס"ד: דכיון שהברכה היא על האור שמאיר לנו לצרכינו בעיני שיהיה אור כזה). והה"נ בנוגע לזה שצ"ל שיאותרו. (אבל י"ל שמה שצ"ל במוצאי"כ להאיר – ה"ט שאם האור לכבוד אין הוראה בהשתמשות עתה שנאסר לפני"ז ביו"כ בשימוש, שמה שלא השתמש בו ע"ע הוא מחמת שהוא רק לכבוד. ולמעשה, הפוסקים סתמו ולא חילקו.

ובלא"ה, בכדי שיהא להאיר זקא, עדיף להסתכל בצפרניים, דהנה חקרה שרים בני דין שנעשה למצוה מ"ט שרי (ראה פת"ש איסרין סרח"צ), שרי לא נעשה להאיר כלל, ומיד אחר הבדלה מכבין הנר. ויש שר"ל שכשמתכלין בצפרניים הול"ל להאיר לאותה שעה. ובערוה"ש סרח"צ ס"ד כתב גם ב"ז, שבאמת כוונתו להאיר לשעתו והיינו לשעת הבדלה. ועי"ל, שכל שנעשה לשם מצוה נקבע שהוא בגדר עשוי להאיר ובהתאם להחייבו (ראה עדי"ר ערוה"ש שם), ודומא לדבר – בטליתות של מצוה שלנו שאינן להגן (ראה ד"מ ס"י סק"ו). שו"ת מהר"ם שיק או"ח ס"ה. קובץ שיעוריו ח"ב ס"ג), או סוכות שלנו העשויות למצוה ולא לצל (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' י'תקעח. ושו"ר מש"כ עדי"ר להשוות הנידונים הנרטי"ז וזין קבוצת בתורת א"י שנה ט' ח' א' ע' ז). ובסגנון אחר, שהעיקר שלא חל עליו שם נר אחר. ומפורש בראב"ן ברכות ס' קפח שנהגו להאיר נר לצורך הברכה, אף שבדאי ה' להם אור בלא"ה משאר נרות. וכ"ה בא"ח בשם התוספות, הובא בב"ר רס"ו רחצו בשו"ע שם ס"ב, להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית. וכן המנהג לברך על נרות שהודלקו לכבוד יו"ט (ודלא כשו"ת צ"א ח"ד סמ"ב סק"ב). וצ"ל, שבאו להאיר, והכבוד אתי ממילא, וזהו כבודו שאמיר בבית.

[כן להעיר שלכמה דעות צ"ל **להאיר** בלבד". וכ"פ אדה"ז סרח"צ ס"ח. ולכא"ן הטעם דומיא דאדה"ר. ויל"ע לפ"ז במוצאי יו"כ].

ואם נאמר שיש להסתכל בצפרניים גם במוצאי יו"כ – לכא"ן ה"ז שייך גם בנשים, ודלא כשאר מוצ"ש (דל"ש כאן הטעם שבקצוה"ש סצ"ו בבדה"ש ס"ב), אא"כ נאמר שגם לטעם שיאותרו לאורו ל"ש ד"ז אצל השומעים הברכה, שהעיקר שהמוציא נהנה מהנר (כ"ה בתשובה"ג מוסאפיה ליק סמ"ט, ושע"ת ס"י קג. רי"ץ גיאת ה' הבדלה. אהל מועד דיני הבדלה נתיב ה). וכ"כ בחבל יוסף גנזי חיים סרח"צ ס"ד. ומה שנהגו גם השומעים להסתכל בצפרניים – הוא מחמת שאר הטעמים.

ובנוגע לאבוקה (כמבוצ"ש) – בפשטות, ל"ש הטעם במוצאי יו"כ (ראה ס' השולחן ה' סעודה שער ח' לפי שאורה גדול". וראה שלחן שלמה סרצ"ו ס"ב סק"ג בהערה א). אבל מצד נוסח הברכה "מאורי" ל' רבים (ראה ח' הר"ן נמוק"ו ומאירי פסחים קג, ב. כלבו סמ"א) אר"ח ה' הבדלה ס"ד. וראה שלחן שלמה שם מזה. אלא, שבלא"ה מברך בל' רבים, מחמת שהרבה גוונים יש באור, וראה הגש"פ עם לקו"ט ד"ה מאורי. ולכא"ן בא המשך למש"כ שם לפני"ז שאין מאחדים הנרות ביו"ט, ושמ"מ מתאים הנוסח בל' רבים, וה"ט שבאבוקה מצוה מן המוכחד, ואינו חיוב גמור, דס"ס איכא ל' רבים מחמת הרבה גוונים, אלא שבאבוקה מעלה נוספת ומובחרת יותר) – לכא"ן שייך גם במוצאי יו"כ. וכ"מ בא"א מבוטשאטש סתרכ"ד ס"ה. וכ"כ בשש"כ פס"ב ס"ו).

422) נר" ב"ד מוצאי יו"כ תשכ"ז. יום א' דחה"ס תשל"ש. מוצאי יו"כ תשל"א. ועוד שם, שבמוצאי יו"כ, אפשר ליתן משיירי היין לאחר לשתות.

האור) ומן הדין מותר לברך גם על נר שהודלק מהאור ששבת. ומכל מקום טוב להחמיר לברך על אור ששבת מבעוד יום ממש, ובתנאי שהנר עשוי להאיר ולא לכבוד. בפועל נוהגים להדליק עוד נר מהנר ששבת בביתו ומברך על שניהם.

לא בירך על הנר – אין לו תשלומין למחרת⁴²³.

אחרי הבדלה: ויתן לך.

נשים (שאינן יכולות לחכות לבעליהן) יכולות להבדיל בעצמן (ויכולות להבדיל על מיץ ענבים או חמר מדינה כגון תה או קפה), ואם אינן יודעות להבדיל, מותר להם לשתות מים לפני הבדלה, ובמקום הצורך – סודה, ואפילו תה וקפה בלי סוכר ובלי חלב⁴²⁴.

דין מי ששכח ולא הבדיל ונזכר אחר שאכל או ברך – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

איש שכבר הבדיל אינו יכול להבדיל עבור נשים. באם רוצה להבדיל אח"כ עבור אשתו, יכוון שאינו רוצה לצאת בהבדלה שבביה"כ.^נ

באם בדעתו לאכול לחם או מזונות מיד אחר הבדלה, ונמצאים על השולחן בשעת ההבדלה, יש לכסותם.

ברכת בורא פרי הגפן על יין הבדלה פוטר שאר משקים מברכה ראשונה ואחרונה, אם היו לפניו על השולחן כשבירך בפה"ג או שהי' אז בדעתו לשתותם, אף שלא נתכוון לפוטרים בפירוש. אם לא היו לפניו כשבירך בפה"ג וגם לא הי' אז דעתו עליהם, צריך לברך על המשקים שהכל, אבל נפטרים בברכת על הגפן.

המבדיל על היין לפני סעודתו, ושתה כשיעור, כיון שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ברכת על הגפן לפני סעודתו (אא"כ יברך ברכת המזון על הכוס). ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה יברך בתוך הסעודה לפני ברכת המזון. אבל אחר ברכת המזון לא יברך עוד.

אחרי הבדלה, קידוש לבנה – בחגירת אבנט ובסידור. [בנוגע אכילה לפני קידוש לבנה – ראה בהערה⁴²⁵].

בר"ד משיחת שמח"ת תש"נ: "זה עתה התפלל תפלת נעילה... עד לסיומה באמירת "אבינו מלכנו" שמע ישראל" וכו', כולל גם ההכרזה "לשנה הבאה בירושלים", והתקיעה גדולה שלפנ"ז. ובמעמד מוצב נעלה כזה – מהו החפזון והמהירות לאכול?... צריך להשתדל ולפעול על עצמו שיהי' במעמד

423) הנה, בשו"ת בנין שלמה ח"ב ס"כ: "ונראה דה"ה בליל מוצאי יוה"כ פ"ד דאין מברכין רק על נר ששבת, דג"כ יכולין לברך אפילו לאחר כמה ימים, ופשוט הוא". [ושם ר"ל גם במוצ"ש בכלל. וראה גם עד"ז שפ"א פסחים נד, א ד"ה כאן באור, שבמוצ"ש אם ימצא נר ששבת גם למחרתו מברך. ולדבריו מקום להדר במוצ"ש גם על נר ששבת. ולכאן"ל פמ"ג סרח"צ במ"ז סק"א שבמוצ"ש ה"ז בכלל הבדלה – מעיקרא ל"ק. וראה גם הגהות הגר"מ בידרמ"ל לשפ"א שם. ובהגהות הגרא"מ הורו"ץ פסחים קו, א כ"כ בדרך קושיא על הרשב"ם, ונשר בצע"ג. וראה הערות הגר"ש פסחים שם.

כן להעיר מראב"ה סתק"א שבמוצ"ש עיקר מצותו להדליק ממנו אור חדש ולא נר ששבת. ובמ"מ סתתפ"ח, הביאו בשכנה"ג סתרכ"ד בהגב"י סק"ח, שבמוצ"ש מברך רק על אור ששבת. ומה"ט ס"ל שבחל יו"כ שבבת יש לכבות הנר ולהדליקו שוב. ובאמת כ"מ בגי' הערוך בברכות נג, א – הובא בערך עשיית – שמכבה ומדליקה. ובמאמר סתרכ"ד סק"ג תמה על המ"מ ושכנה"ג. אבל בבני ציון ליכטמאן סרח"צ סקט"ו פ"י שכוונתם כראב"ה לומר שמצוה מן המובחר היא. והביא שם עוד ראיות לסברא זו.

והנה, מה שהביא בבנין שלמה מכלבו הל' ת"ב – יציין, דאיהו ס"ל גם הכי בכל מוצ"ש שמברך גם אח"כ – ראה שם הל' הבדלה סמ"א. וכת"ש שבכל מוצ"ש יש"ב טעמים גם מחמת תחילת ברייתו וגם מחמת ששבת. ולאידך במוצאי יו"כ ס"ל – שם ס"ע – שמברך על אור היוצא מהעצים ואבנים מעמוד ראשון ואילך].

אמנם, ברשב"ץ ברכות נג, ב שביה"כ דומה לתחילת ברייתו. ולפ"ז ל"ש תשלומין לא במוצ"ש ולא במוצאי יו"כ. ומברך רק "בשעת חידושו" – ראה אדה"ז סתרכ"ד ס"ד. וראה שו"ת אבני שוהם טאמאשאו ח"ב ס"ז שר"ל שכל רגע אור חדש, ומברך רק מיד במוצ"ש ומוצאי יו"כ, אלא שמשום שא"פ לצמצם תיקנו שכל הלילה זמנו.

והעירינן ח"א מה שאנשי מעשה נהגו לעשות יו"כ ב' ימים. אבל מהיכא תיתי שבירכו על הנר או שהבדילו בכלל.

ולכאן"ל בנוגע ליום שלמחרתו, מעיקרא ח"א מספקא לן, וגם במוצ"ש אתא לאפוקי לילה שלאחריו דוקא, דשרגא בטיהרא מאי אהני (וראה בא"א מבוטשאטש סרצ"ט לענין מוצ"ש. ושם עד משיכיר), אא"כ נאמר דמוצאי יו"כ עדיף טפי ומברך גם ביום.

אמנם, להסברא (והדעה) "שהיא בברכת הבדלה" (ראה ט"ז סרח"צ סק"א. לבוש שם ס"א. אדה"ז שם ס"ב. וראה שפ"א שם "מענין הבדלה". ובביה"גרא שם סק"א "שייך להבדלה". וראה פמ"ג במ"ז שם ובא"א שם סק"א וסק"ב), יתכן שגם לענין תשלומין ה"ז כהבדלה ממש. אלא שגם בזה תליא באשלי רבבין בדין תשלומין דהבדלת מוצאי יו"ט, והבו דלא לוסיק. ועוד שהרי י"א שא"צ לתזו אחריו, ולפ"ז אינו כהבדלה, וסב"ל. ובלא"כ איכא טעמא הנ"ל שאי"ז שעת חידושו וכו'.

וכ"כ בשש"כ פס"ב סכ"ו בפשטות שמברך רק במוצאי יו"כ וללא מקור.

424) אבל להעיר מנמוק"י ופי"ר ר"י מלונגל פסחים קה, א שאיסור טעימה כולל כ"ד שראוי להבדיל עליו.

425) פטול השלשון בס' המנהגים משמע כהדעות שיש להדר לאכול לפני קידוש לבנה. וראה גם ר"ד דיוס א' דחגה"ס תש"ל. וכן נהגו עד תש"א. אבל בפועל נוהגים ככל"ל. ולהעיר גם מאג"ק מוהרי"צ ח"ג ע' רכח.

ומצב... שבסיומו של יום הקדוש אינו חושב ע"ד אכילה ושת'... אכילתו היא... "לשמה" מצד ציווי התורה "לך אכול בשמחה לחמך" מבלי לערב בזה ה"געשמאק" דהמאכל הגשמי".
 בת קול יוצאת ואומרת: לך אכול בשמחה. אוכלים ושמחים מפני שהוא קצת יו"ט. ובשנה זו – גם מצד מלוא מלכה⁴²⁶). מרבים בסעודה ובהרחבה. טובלים פרוסת המוציא בדבש. מתעסקים בעשיית הסוכה. ורוב בני ישראל אינם נזהרים בזה במעשה בפועל⁴²⁶, ויוצאים ידי חובתם על ידי הדיבור על דבר זה (ובלימוד הלכות סוכה⁴²⁷).

הלכתא למשיחא: חל יום כפור להיות בשבת החלות של לחם הפנים מתחלקות לערב (אבל לא למחר לפי שפסל בלינה)⁴²⁸.

הכנות לחג הסוכות

כל שמונת [תשעת] ימי החג חייב אדם להיות שמח וטוב לבב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה. כיצד משמחים? הנשים קונה להן בגדים ותכשיטים כפי ממונו [ואנשים וקטנים – כדלקמן בלוח לימי חג הסוכות].

לספק צרכי חג הסוכות בהרחבה לעניים.

עסוקים בבניית הסוכה וברכישת ד' מינים.

פרטי דינים בקשר לבניית הסוכה ורכישת ד' מינים – בלוח יומי ח"ב.

יום ראשון, י"א תשרי

תקנ"ג: הכנסה לחדר של אדמו"ר הצמח צדק ע"י סבו, אדמו"ר הזקן.

שיעורי חומש ("חת"ת") דשבוע זה – פרשת וזאת הברכה, בפעם השני'.

מחרת יום כפור נקרא "בשם השם" (ג"ט"ס נאָמען). משכימים לבית-הכנסת.

הימים שבין יום כפור לסוכות הם ימי שמחה שבהם היו מחנכין את המזבח בימי שלמה. ואין אומרים תחנון והשייך לזה. אין מתענים עד אחר אסרו-חג (חוץ מחו"כ ביום חופתם).

מצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יום הכיפורים אחר יציאה מבית הכנסת מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה.

שכח ולא הבדיל במוצאי יום כיפור – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שכח ולא עשה סדר כפרות – ראה בהערה⁴²⁹.

יש ליזהר להזדרז לשלם דמי הזכרת נשמות. ובכמה אגרות קודש הפליא אדה"ז בנוגע לחובת הזריזות בפרעון דמי הצדקה (נוסף לגדר "בל תאחר")⁴³⁰.

יום שני, י"ב תשרי

הילולא של הרה"ק ר' אברהם המלאך נ"ע.

בשחרית: קריאת התורה (פ' ברכה).

יום שלישי, י"ג תשרי – "לכתחילה אריבער"

הילולא של כ"ק אדמו"ר מהר"ש נ"ע (מלכתחילה אריבער).

ליל רביעי, י"ד תשרי

לא קידש הלבנה עד עכשיו, יקדשנה הלילה.

⁴²⁶ ובסה"ש תש"נ ח"א ע' 41: ואני בתוכם.

⁴²⁷ ובש"ה: "וטוב מיד לאחר ההבדלה קודם שיאכל יתייעץ בענין הסוכה עם בני ביתו איך יעשה אותה ובאיזה מקום. בענין כל העוסק בתורת בנין כאילו בנה, ואם שייך בלימוד הל' סוכה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' א'רצו.

בענין כל העוסק בתורת בנין כאילו בנה, ואם שייך בלימוד הל' סוכה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב ס' א'רצו.

⁴²⁸ וראה לקו"ש ח"י"ט ע' 60–59 (בהערות שבשו"ג) בארוכה.

⁴²⁹ ראה שו"ת באתרא דרב ס' יא'שיב.

⁴³⁰ ולהעיר מס' לקט יושר הל' צדקה (י"ד ס"ע 40) שבעל תרומת הדשן לא אכל בשחרית באסרו חג עד ששלח דמי הזכרת נשמות לגבאים.

* וראה במילואים (ח) בסוף הקובץ.

מילואים

מילואים א (הערה 19)

ח"ד בבאר שבע לסי"ח (י, ב), שאכן כ"ג בכל מתפלל בלילה לפני התיבה. ובאמת, שייך גם בט"ק באם לובש כסות יום בלילה. ואדרבה, בט"ק גרע דה"ח מחמת מצות ציצית ולא בשביל כבוד הציבור. ולא שמענו מאן דחש להא מילתא. אלא שבוה הרר מברך אח"כ בבוקר. גם צ"ב מ"ט לא נימא דעדיף שיקיים המצוה בלא ברכה מלבטל המצוה לגמרי. אמנם כה"ג מצינו שערום לא יתרום, וכש"כ במצות ציצית שאינו מחוייב במצוה אח"כ מתעטף בטלית. וראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' לה'תתמד].

ולאידך, אף בלבוש רק מפני כבוד הציבור, בטלית שלו מקום גדול לומר שצריך לברך (כשהוא ביום), ובפרט כשעובר לפני התיבה שהכוונה מפני כבוד המצוה, וכדמוכח בכ"מ - ראה קצוה"ש סי' בבדה"ש סק"ח. ועוד. והארנו מזה בשו"ת באתרא דרב סי' בתקיע. והבאנו לזה גם סימוכין מהנהגת אדמו"ר מוהרי"צ ז"ע סנדק, ושגם בזה עלתה הק"ס' להתעטף בטלית שאולה (ראה בשיחת ז' לבינה כבוד המצוה, וכדמוכח בכ"מ - ראה קצוה"ש הנ"ל). ולפי"ז, גם בלילה נחית לספק ברכה. וכ"ה בלבוש סתקפ"א סק"א. וכן מוכח במג"א שם סק"ג ובט"ז שם. [ומש"כ אדה"ז סי"ח ס"ד - היינו רק שאין חשש שסובר דלילה זמן ציצית].

ואין לומר דאכתי לא נפיק מספק ברכה שהרי י"א לברך על טלית שאולה (ראה מחה"ש סתקפ"א סק"ג. נה"ש שם) - הדחא ששואל הטלית משום צניעות בעלמא כו"ע מודו שא"צ לברך (ט"ז שם), ועוד, שכיון ששואל טלית מצויצית קודם אור היום לצאת ידי ספק ברכה, אדרבא דעת השואל היה שלא לברך ומה"ש שאלו, וא"כ דאי המשאל לא לתנחול ולא במתנה לזמן החזירי כדו, שהשואל לא יצטרך לברך ויצא מידי ספק ברכה - כ"כ במחה"ש סי' סק"ז. וראה אף למטה סק"ט. משנת חכמים הל' ציצית. פעולת שכיר למעשה בהל' ציצית. ובשו"ת האלף לך שלמה סעני"ד, שיש לחלק בין המתעטף בטלית בסליחות שאין לו לברך לבין אם מתעטף גם לשם תפלה, ושהשי"צ המתעטף בסליחות עושה כן רק מחמת כבוד הציבור, ומשו"ה לכו"ע אינו מברך, שהמשאל לא נתחוו להקנות לו לשם מצות ציצית. וכ"פ אדה"ז סי' ס"ח, שאם אין בדעת המשאל שהשואל לובשה לשם מצות ציצית רק שהוא סובר שאינו לובשו אלא מפני כבוד הציבור א"צ השואל לברך. (וראה מא"א שם - באר"א). ובישוב דברי הרא"ש - ראה בשו"ת אבני צדק או"ח ספ"ב סק"ג.

מילואים ג (הערה 53)

בהקדם, ש"י שהמתפלל ביחיד לא יאמר התפלות בלשון ארמי כגון "מחי ומסי" (ע"פ שו"ע או"ח סי' קא ס"ד ובנו"כ. אדה"ז שם ס"ה) - של"ה מס' ר"ה, הביאו במט"א סתקפ"א סכ"א. א"ר סק"ט (ושם נז' התפלה "במטותא מייניכו") הובא במשנ"ב שם סק"ד. לוח כולל חב"ד. ועוד. וכבר נמצא בן במוחז"ו סי' קכח. פי' התפלות והברכות לר"ב בין רק ע"כ (ובשו"ת תמים דעים סי' קמד). ועוד. וכבר הקשו מזה שביקום פורקן מוכח שהיחיד אומר (ורק יקום פורקן השני אינו אומר - סיודור אדה"ז במקומו. וכ"ה כבר בקיצור של"ה חוליק עניני ס"ח. והמט"א עצמו כתב מזה הכי בשע"א ש"י סכ"ו. ולהעיר, שגם בזה בסיודור עם דא"ח וסיודור תר"א הל' "אינו צריך לומר" ולא "אינו אומר").

אלא שכבר כתבו ליישב בכמה אנפי (נוסף להסברא דקיי"ל) לניקור שבתפלות קבועות לציבור לית לן בה. וכ"כ שחפ"ס במקו"ח להחז"י בקיצור הלכות סרפ"ד סי' (וראה שם שם סי' קא ס"ד ובקיצור הלכות לשם. קיצור הלכות סתקפ"א סי"א ד"ה השגה). וכ"כ בשו"ת שלחמ"ש תמים מהדו"ח סר"ג. אלא שלפ"ז, גם במחי ומסי כאן אין בית מיוחס:

א. שביקום פורקן שאינו שמתפלל על צרכי שמים, צרכים רוחניים. ב. שבשבת ה"ז כבציבור (או אצל חולה) ששיכניה שרוי. ג. שששה"ס'ת בחוץ (ובפרט להמנהג הקדום שהשי"צ מחזיק ס"ת בעת המירה) שפיר דמי. ד. שבתפלה עבור צרכי הציבור מותר (ולא רק

ולא נהנו לתקוע בלילה - ראה מעבר יבק מאמר עתו ענו הקטרט ספ"ד (שלא יהא כנידור בעיני' דשיטנא, כמו שאמרו בהזכרת פסוק ועתה יגדל בלילה, וכן ב"ג מדות בהתחלת לילה משום לא תחסום שור בדישו, וזמו שאמרו ג"כ על תק"ש בלילה שאין ענין לזה כלל שכבר עשה שליחות). מ"לח סי"א סני"א (שאינו ראוי לתקוע משחשיכה). ערה"ש סתקפ"א סי"ב (שהתקיעות מעוררים מדות העליונות ואין לעשות כן בלילה). מנהגי מהר"ץ השלם חודש אלול ס"ב. מנהגי מהר"צ הלוי פכ"א הע' ד. ושי"ג. ובשיחת אדר"ח אלול תשל"ה בנוגע לאנשי הצבא (מסרט הקלטה): "איז א דבר נכון ביותר אז במשך היום קודם הלילה אזל מען תוקע זיין בופור".

[ולהעיר שאם הוא בדומה לתק"ש דר"ה צ"ל ביום דוקא, וגם תקיעת יובל אינה בלילה. ובכלל, בלילה לפעמים יש משום נזקי שכנים. ומש"כ הטור והרמ"א שתוקעים ערבית - י"מ דהיינו ערבית, במנחה (ראה עז"א ברמ"א או"ח סי' קלא ס"א. מאמ"ר שם סק"ד. רמ"א או"ח סי' קלב ס"ב ובמג"א שם סק"ג אבל טוול שם סוסי' קל; אחד שייגורו תפלת ערבית). רמ"א או"ח סת"ר"ב ס"א. וכ"מ שפי' כאן בחי"א כלל קלח ס"א), או אחר מנחה (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סכ"א סק"ה). וי"מ שהכוונה לתפלת ערבית (ובמט"א ס"ז - אחר ערבית. וראה שו"ת מילי דאבות ח"ה ס"כ), אבל כשהתפללו ערבית מבע"ר (אג"מ שם. ושם, שבלילה אינו עת ציון עד צחות). אבל להעיר ממג"א סתקפ"א סק"ד. ומפורש יותר בא"ר סק"ז, דמוכח שפי' שהמנהג לתקוע בלילה יקרא, וכ"מ באלף למטה סק"ח. ולהעיר מל' שבו"ל סדר ר"ה סרפ"א: בלילי ו"ח אלול. וכן נהנו בכמה ק"ק. ומנהג כמה ק"ק הספרדים לתקוע באשמורת הבקר קודם שיליחות, או בעת אמירת י"ג מדה"ר בסליחות].

מילואים ב (הערה 44)

ומש"כ ברמ"א או"ח סי"ח ס"ג (והוא מתשב"ץ קטן סי' קלב, הובא בב"ש שם), והובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ז, ש"אם לבשו קודם לכן [קודם עלה"ש] כגון בסליחות לא יברך עליו וכשיאיר היום משמש בו ויברך, ולא הביאו להתעטף בשאולה (וכה"ק בנה"ש סתקפ"א סק"ד. מור וקציעה שם. ולהעיר שמי"מ בסיודור כתב בדאפשר להתעטף בשאולה. וראה שו"ת שאילת יעקב ספ"ג סוסק"ב) - התם מיירי כשממשך באמירת סליחות (או בתפלה מיד אחרי סליחות) אחרי עלוה"ש. וכן מוכח גם מזה דשתק הט"ז לרמ"א, אף שבתקפ"א סק"ב כתב להתעטף בטלית שאולה (ראה גם מ"ק שם). וכן הב"ד הט"ז שאר הפוסקים (וכן בפמ"ג בא"א סק"ג, ומשמע דס"ל הכי גם בדעת המג"א שם, ודלא כמי שעשה פלוגתא, וזלת בא"ר סק"א דס"ל שאין לעשות כן שיטעו העולם ש"א צרכי בשאולה. אמנם, לפמ"ש לקמן בדעת אדה"ז, ליכא למיחש למידי, שהרי גם ביום אם דעת המשאל שאינה לובשה אלא משום כבוד ולא משום מצות ציצית א"צ ברכה, וכאן שתקו מזה. וכ"כ ביצחק יקרא סי"ח ס"ג בשם הגרש"א. חוט שני סתקפ"א סי"א. ועוד זאת, דברמ"א שם קאי בדלות ברואה, ויש לו רק טלית משלו - ראה משנ"ב סתקפ"א בשע"א סק"ה. וכ"כ בדברי המט"א סי"ד שאחרי שהביא שטוב שישאל טלית, כתב שאם לקח טלית שלו יסירו מראשו וכו'. וכ"ה בעבודת היום אפיסודור סי"ח ס"ח, שאחר שהביא דברי פסקיה קדושי"ע. ובידע"ה של ציצית ס"ב טלית חבירו. ומכאן, דלית תמן קושיא ומחלוקת.

ולמעשה, הובאו דברי הט"ז בפוסקים לדינא. וכ"ה בפתחי עולם (מגדולי רבני אנ"ש) סק"ו. ולהעיר שהמנהג ליקח טלית שאולה הובא כבר בראשונים: שטמ"ק מנחות מ, ב. רישב"א שבת כה, ב ד"ה רואה סמ"ק סל"א. פסקי תור"י קדושי"ע. ובידע"ה של ציצית ס"ב שכן נהגו באשכנז (אלא שהקשה עליהם דבלא"ה חייב, כדלקמן). [ובהיותו בזה, תמתינה מה של"ז הט"ז הכי בכל פעם שמתעטף בלילה, ככתפלת ערבית (את"ל דס"ל שמתעטף גם בזה בטלית). ואולי מחמת שדרכם להתפלל מנחה וערבית זאח"ה. וראה מא"א

ג'פ, יש לצרף גם דעת ר"ת שאין קול שופר בגדר הפסק (ראה פמ"ג שם, ובכהנירה לקמן. אמנם, אם נאמר דר"ת גופי" ס"ל כה"ג – ראה ר"ן ר"ה י, ב. רשב"א שם לד, א. אבל ראה ריטב"א שם טו, ב. לד, א – א"כ לצרף סברא זו לעשות ט"ס, שה"ז ספק א'). ואכתי לא תברא, שהרי לאחרי התקנה יצא מגדר ספק וחיובי בכולם (ראה יב"א שם. וראה הע' לקמן). ועוד יליה"ק, ובסגנון אחר, ובהקדם מש"כ ברשב"א ו"ו (ר"ה לד, א ד"ה ודילמא – בתי' בתרא) בטעם שתיקנו לתקוע גם תשרי ותרת, אף לדעת ר"ת שאין קול שופר מפסיק, לפי שלכתחילה אסור להפסיק. ובהכרח לומר בטעם התקנה אף שלמעשה כבר יצא יד"ח בדיעבד, שה"ז בגדר לב ב"ד מתנה שאינו יוצא בתשרי לחוד, רק אם כלפי שמיא גליא שתישר"ת אמת (ראה שו"ת יב"א שם. אלא שבש"ת עולת שמואל ס"פ לא ס"ל הכי, עיי"ש בטעם ההיתר להפסיק בוידוי דתסודרים. וגם במג"א מצייני שצירף דעת ר"ת לומר שאינו הפסק, ראה בהע' לקמן. וגם הפמ"ג צירף דעתו לס"ס). ונמצא עגם לר"ת אכתי לא יצא מגדר ספק. ואיך שיהי', גם בס"ס אין לברך ע"ו.

מילואים ה (הערה 242)

והנה לפני כמה שנים כתב אלינו ח"א שליט"א בענין זה, והרבה להקשות בדברינו. ותורף דבריו שסברת הפמ"ג שפסיק שיעור חצי בישולו – צע"ג מצד עצמם, וגם צ"ע אם מתאמים לאדה"ש, שהרי הפמ"ג בעצמו בפתחה לשבת כתב שחצי בישולו לא חשיב ראוי לאורחים דלאו כו"ע כבן דרוסאי אוכלים. ויש להוכיח כן מדין מוגמר בסתק"א שצ"ל דבר השוה לכל נפש, ולכן פשוט שאפילו לעצמו אסור לבלש באופן שאינו ראוי לכל נפש, ועכא"פ מדין הואיל. ועוד שבדין הואיל לשבת בעיני שיהי' שכיח, ולא כהמג"א פסחים ב, מ, דאל"כ בטלת כל איסורי שבת הואיל וראוי לחולה שייב"ס, ואם חולה שייב"ס חשיב אינו שכיח עכא"כ כ"א כבן דרוסאי. ובאמת שבפתחה להל' יו"ט כתב הפמ"ג שמנהג זה אתיא לדעת ר"ת, דלא בעינן הואיל לבישולי שבת ולא כהמג"א ורבינו. וכן כתב בספרו ראש יוסף ביצה כא, ב. ומסתבר שגם ע"ז סמך בסג"ט ב"מ"ז סק"א שככתב להקל בחצי בישולו. וא"כ לדין אזולין בתר דעת רבינו שלא הביא שיטת ה"ה כלל, א"א לסמוך על קולא זו. ובאמת שגראה שהפמ"ג ביסך קולא זו שלא כהמג"א שמאב"ד חשיב ראוי לאורחים, שזו סברא דחוי', אלא על מ"ש בפתחה לשבת, שיש לומר כאן ממ"ז דאם לא נתבשל כ"צ נאמר כהצ"צ שחצי שיעור אסור רק מדרבנן, וא"כ לזה יועיל העי"ת שהרי מועיל בדרבנן, ואם נתבשל כ"צ גזוגרת אחת שבקדירה – הרי אדרבה מותר מדין ממלאים קדירה שלימה בשביל כזית א' שבסתק"ג, ועיי"ש שלבסוף דחה, כי אולי יתבשל הכל חצי צלייתו וזו אסור מה"ת לדעת הרמב"ם עיי"ש. ולמרות ששם דחאו לבסוף, מ"מ בסג"ט סמך ע"ז כדי ליישב המנהג, אבל לדברי אדה"ז בשס"מ ס"א וס"ד ח"ש אסור מה"ת, ובודאי לא יועיל ע"ת להתייר באופן זה. וכן הקשה על השמועה כי באה בשם הגרז"ש ע"ה דווארקיין. עכת"ז הכותב שליט"א.

מילואים ד (הערה 209)

וכבר האריכו במה שבב"י מחד גיסא נראה שהכריע כדברי הרמב"ם (ע"פ פשטות לשון הרמב"ם וכהגבת הבי' ועוד) שהדבר ספק, אבל נתן מקום גם לדעת הר"ג שכל הסדרים כשרים ונוכחים. ועד"ז צ"ב בדברי אדה"ז ב"מ. והאריכו ב"מ בדיוקי הלשונות בל' אדה"ז (כולל בדין אורך השברים). ולמרות כל הדיוקים, פשטות לשונו בב"מ מורה שהדבר ספק, וכדעת הרמב"ם ודעמי'. וראה גם בח"י הצ"צ ר"ה פ"ד מ"ט ז"ה סדר, ש"משכ"ח הפוסקים טעם לא לסמוך על י"ד רב א"ב כבר נמנע ב"ח במלחמות.

ויש שרצו לדון לתקוע בכגון דא רק י' קולות, מדין ס"ס (ולהעיר מנמ"ג סתק"ג ב"מ"ז סק"א. סתק"ג ב"מ"ז סק"א. סתק"ג בא"א סק"א. וראה הליכות שלמה ר"ה פ"ב בדבר הלכה סק"ט), ספק שמא קולא ברה"ג, וגם לרמב"ם ודעמי' שמא יצא יד"ח בתרועה (זו אלא שכ"ז רק בתוקע תשרי"ת ג"פ (או סדר אחר) ג"פ, אבל בתוקע תשרי"ת תשרי"ת ודאי לא יצא יד"ח להרמב"ם. וראה בהע' לקמן). ויל"ע שה"ז משם אחד, שמא זו תרועה כמאמרה, ואין היא מתיי ותר מחבירו. וגם אי"ז ס"ס המתהפך. (ראה שו"ת יב"א ח"א או"ח סל"ו סק"ו. וס"ח או"ח סל"ד סק"ג.) וי"ל.

כן י"ל באו"א, ספק שמא כרה"ג, וגם ההחולקים שהוא ספק גמור, שמא הלכה כמ"ד שרק סדר א' מה"ת (ראה הע' לקמן). אלא שגם להנ"ל, מ"מ מוד"ס חייב לתקוע שלש סדרים. ואזל ספק בתרא. (אלא, ש"ל שג"ז בכלל ספק לגבי חובתו וזאתו). ובתוקע תשרי"ת

תפלה הקבועה לציבור). ה. שבמתפלל בל' נסתר הותר. ו. שכיין שהוא באמצע התפלה, ומתפלל לפני"ו ולאח"ז בלה"ק, שפיר דמי (ראה שו"ת תורה לשמה סמ"ט. וראה בערות המהדיר במהדורות אהבת שלום שמתה, שהיה גם אחרי מתי ומישי' ב' בקשות בלה"ק). ז. שכיין שפונים למלאכים באמצע (בתפלת מכניסי רחמים) גרע טפי, שהי' ה"א שרק כשזקק לסייע המלאכים אין להתפלל בל' ארמי. ח. ועי"ז, שבנוגע ליקום פורקן לא נחתו לדון מחמת ל' ארמי, ומיירי באופנים המתורים (כגון ביחיד הנמצא בביתכ"נ או בשעה שהציבור מתפללים – להסוברים כן. וראה אצלנו בארוכה שו"ת בתארה דרב שם. אבל בחלק מהסידורים: "יחיד המתפלל בביתו"). ט. ויתירה מזו, ובהקדם שבכ"מ משמע שיקום פורקן השני ומי שבידך הוא רק להשי"ץ ולא להציבור (כ"ה בממחז"ו שם. פי' סדר התפלה לרוקח ח"ב ע' תקס. ובכ"מ). ועפ"ז, יל"פ כבוונתם דקושטא קאמי שיהי' שביהכ"נ א"צ לומר יקום פורקן זה (וא"ש הל' א"צ לומר"), לפי שאמירתו מיועדת לש"צ, ותו לא. ודוק. כי בקיצור שו"ת"ה שם ועוד מוכח שלא זו הכוונה.

ועכ"פ, גי' בההוראה שלא לומר מחי ומסי מקורה בראשונים כמלאכים (אף שיש בראשונים גם ע"ד שיללת אמירת יקום פורקן מחמת ל' ארמי. ולאידך, לכמה דעות בראשונים מותר בשניהם), והובא בפוסקים לדינא, ואין לנו ראי' ברורה להתייר, הכי נקטינן. [וח"א העירני ע"ד השמטת מ"ז מליקוט טעמים ומקורות (לב"ק אד"ש) שנדפסו בסליחות ע"פ מנהג חב"ד. אבל פשוט שאין בכך ראי' לכאן או לכאן, שהרי לא הובא שם גם האיסור לומר י"ג מדות ביחיד, המוסק לדינא]. וראה שו"ת הר צבי ח"א סס"ד. רבבות אפרים ח"א סרט"ג (אבל מש"כ שם ליישב שהוא בל' ברכה – צ"ע, שעיקר הענין שלא להתפלל בל' ארמי מיירי בל' ברכה – ראה שבת יב, ב. וראה הגהות מרדכי שבת פ"א סתנ"א – לענין יקום פורקן. וי"ל וראה מ"ק ט, ב – כמה ברכות בל' ארמי). שם ח"ה סתנ"ה. ביור הלכה ח"ב ע' עד.

[והנה, יש שכתבו בטעם ההיתר ביקום פורקן לפי שהיא ברכה לרבנים שבא"י. ואינו מובן. וכנראה לא תפסו, שזוהי רק ההסברה איך מתאמים אמירתו ביחיד, ואי"ז שייך לזה שאין להתפלל בל' ארמי ביחיד. ובדוחק י"ל כבוונת דבריהם, שמצינו בכ"מ שאין איסור בדבר, ורק שאין תועלת בדבר. ולפ"י, אף שבד"כ אין מתפללים בארמית ביחיד לפי שאי"ב תועלת, בתפלת יקום פורקן שהיא בקשה וברכה לרבנים שבא"י, סמכו על האומרים דל"ש ד"ז בברכה הקבועה ליציבור מחמת שכיבותה].

[נוסף גם הוא בקביעות שש"ש חל ביוט"ש, שביוט"ש ה"ה

מיד אחר הדלקתה ולא סגי בלא"ה – איכא דלא ניהא להו בהנ"ל. וע"פ נ' ברור בכ"מ שהלכה זו – דמבשל סמוך לחשיכה – אינה פשוטה וברורה. ועוד ועיקר, שהמדובר במג"א וש"ע אדה"ז וכו' לא בכל ונוגא מיירי. וכוכ"ז אפינים – מעיקרא לית לך בה. וכדמוכח מהנ"ל. וכפי מהאירכו ונדחקו בזה גדולי האחרונים בהקמתו וכו'. ואף שכ"ז לא נתפרש בדברי אדה"ז – הרי כשם שיל"פ כן בד' התוס' והמג"א, ה"ה והוא הטעם בדעת אדה"ז וכפשוטו. (כלומר: ש"י"א הדמג"א מיירי רק ברה"ו וכו' או רק באופן שגם המים אינם מוכנים או באופן שאמ"פ להגבי' האש וכו'ב').

וכעת לגוף הענין: ההיתר בנתבשל כמאב"ד הובא אצל גדולי הפוסקים בכ"מ. והיינו, שהביאו הנ"ל בחדא מחתא עם ד' המג"א הנ"ל. ולדוגמא בקיצור ש"ע סי' קכ ס"ג. ועוד בכ"מ. ובע"כ דס"ל דלא מילי סתריא ניהו. ושלא כדבריו שרצה להקטין בדוחק שהיתר הנ"ל קאי רק לשיטת הב"י. וז"א, וכפשוטו למעיינים. והדברים מוכחים בד' הפמ"ג עצמו בסרנ"ט במ"ז סק"ק עיי"ש. וראה גם שם סרנו"ט במ"ז סק"א. ואף שבמק"א לא נקט כן – ידועה דרכו של הפמ"ג בזה.

ומש"כ שצריך שיטת הב"י, ושבלא שיטת הב"י לא ה'י' סומך על סברא דחוקה זו במג"א – מהיכי תיתי לחדש כן. ומדוע יש לחזק בכונת הפמ"ג, ולא לפרש כפשוטו שבמאב"ד הרי הוא כאילו באמת נתבשל. ומה שפרשנו בפנינו שפמ"ג כ"כ בדרך "עכ"פ", והיינו שזה דוחק גדול לפרש כן – הנה, כנ"כ' אינו ענין של דוחק, וכל ד' הפמ"ג כתובים באופן כזה בכלל.

גם להקיעו שהיהו נתבשל כבר כמאב"ד לא נתחדש רק אצל הפמ"ג (ושלפ"ז ר"ל – לאחרי שנדחק שדעת הפמ"ג להתיר רק על סמך שיטת הב"י – שכל האחרונים שהביאו היתר הנ"ל ע"כ בשיטת הפמ"ג קיימי). ולדוגמא, בראשון לציון לבעל האוה"ח ביצה ב, ב (אף שבפועל הוכיח למסקנא דלא כהמג"א. והשואל חזר וטען, ור"ל בכונתו הראשול"צ באו"א, שהקשה שם דלפי דברי התוס' בפסחים נמצא אישך לבעול בינו"ט סמוך לקיעה דבר שלא יגמר בישולו "לפחות כמאב"ד וכו' חצי בישולו", והרי כו"ע לא מצדדרי בזה, ופשיטא שלא יעלימו עין מאיסור תורה, וזוה דחה לגמרי דברי תוס' אלו. ואז"ל אפי"ל שמה שהסו"ף "לפחות כמאב"ד הוא לא כדי לפרש התוס', אלא כדי להעצים הקושי. אבל בפענ"ד נ' ברור מדבריו שפ"י שלדעת התוס' בהא סגי. ומש"כ השואל א"א לתרץ בדוחק שסומכים העולם על מאב"ד בזה, כי גם ע"ז לא מקפידים (כהפמ"ג שכ"כ ב"מ ס"א) כשם שפ"י אחרת להכריח ההיתר בכמאב"ד היתר להתוס' כיון שבב"ל נקרא מבושל. ולא משום ש"י הב"י וסברת ח"ש וכו"ב – שהרי לא פי' בזה מאומה. ותמיהני טובא שנדחק כ"כ להעמיד סברתו במקום לפרש כפשוטו ממש).

וכעת עיקר שאלתו בגוף ההסבר, דסו"ס אי"ז שוה לכל נפש – הנה בפ"י שוה לכל נפש ל' להאירך טובא. וכבר האריכו האחרונים בזה, שאין הכוונה כפשוטו (נוסף לד' הגמ' בזה בנוגע לשיחית ציבו). וגם כמאב"ד מקיף שוה לכל נפש כשרע"ב וכו'. ומש"כ, שמי יאכל צאל"ט מבושל לחמצה ולשליש פחות רעבות, ואדרבה יאכל פירות וצאל"ט חיים – היתנה ביש לו ערבון, אבל כשאין לו – או שרוצה מבושל – ורעב טובא יאכלנו. ואני הגבר ראיתי כו"כ שטועמים ואפי' אוכלים יותר מטעימה בשעת רעבון.

וראי' לד"ז ממה שכתבו האחרונים דגם חי (בנוגע לשיחית) מקיף שוה לכל נפש – ראה שו"ת בגדי כהונה או"ח ס"ו ואילך. ובאפיקי יו"ט ח"ב סוס"י יד בשם הרד"ק טעם. וכו"ה גם בכ"מ. ולא ראיתי צורך לצייין לריבוי מ"מ. (והנה השואל טען עוד כל מיני סברות מחדשות, שכ"כ רק בדעת רע"ק, דשאין הלכה כמותו, ולא אמר ששוה לכל נפש אלא דחשיב בכלל אכילה והיתרא דאזכר נפש, ולגבי שוה לכל נפש לא דיברו בכלל. ולא ראיתי צורך להאריך כאן. והרי כמה אחרונים כתבו כן בפשיטות). וכן בנוגע לטחינת קמח, אף שאי"ז כ"א ע"י הדחק, ואף שאדה"ז פסק בסתת"ח דלא כר"ע – אין הכרח לעניינו. וכש"כ במאב"ד.

דרבנן בלא"ה (שלכן יש שינוי בהלשון בהלוח במש"כ שיש איסור דאורייתא). וכד' המשנ"ב בבה"ל בזה. (אלא שהפמ"ג בפתיחה לה' שבת שם ס"ל דעשו חיזוק וכו'. וכן מצאתי בשו"ת מהר"י אשכנזי סל"ד דלא פלוג רבנן). וכונתו כנ"ל. ובדברנו יש מקום למצוא טעם וסברא להקל. (והנה, השואל העיר כאן, שאדה"ז בס"ח לא חילק בין ער"ש שחל בו יוט"ר או יוט"ש אף דאיייר בשניהם לעיל מיני, וטען שחילוק פשוט כזה דרכו לפרש (אף אם לא נמצא מפורש במקורו). אלא, שאי"ז דרכו של אדה"ז לכתוב דברים מחדושים). ומש"כ שיש שאכן העירו על לשון אדה"ז "יש כאן איסור מה"ת – פשוט שהכוונה שלפעמים – בינו"ט ראשון – ה"ז דאורייתא וא"צ לחזק כלל. והשואל רצה לפרש עפ"מ שבתק"ג, שעת' מתיר רק איסור הכנה דרבנן אבל לא מלאכות המופקעות מדיון אוכל נפש מה"ת, וא"כ גם בינו"ט מלאכה שא"א להינות ממנה היו מופקע מעיקר דין או"י כמבואר בדבריו ריש סתק"ג עיי"ש, ולא מחמת איסור דרבנן אלא מקרא דהוה לבדו יעשה, ופשוט. אלא שדוחק גדול לפרש כן במלים הנ"ל שהוא איסור מן התורה. הן אמנם, שבמש"כ בבה"ל הנ"ל "וכש"כ בינו"ט", כתב השואל שנתכוון לדבר אחר (דאם להנ"ל נתכוון הו"ל"ש שבינו"ט מותר גם לרבה לעשות כל צרכי שבת בלא הווא"ל כי הווא"ל מדרבנן וע"ז מועיל ע"ת. אלא דלדידי' דבת פסיק' ל' מילתא כהמג"א לכן בינו"ט יש להקל כדעות הפוסקים שפסקו שרב חסדא, כהכלל להקל בד"ס, וא"כ לריבנו שלא הביא דעת רב חסדא כלל, אין מקום לקולא בינו"ט). והנה, אף שכ"כ פי' כי אבל הכרח לכאן או לכאן. ובאל"ה הרי אין הכרח דכו"ע ס"ל כסברא הנ"ל דל"פ רבנן ועשו חיזוק. ואדרבה מזה שהוצרך לכתוב ועוד לפרש כן – וכן מוכח דאמר לומו להי"פ. ובכ"מ מצינו שהקלו בינו"ט אף שבד"כ אמרו שאין ביניהם וכו' כ"א לענין מת. ומהו ההכרח לפרש כדבריו).

ומהם:

1. שבר"כ ברוב התבשילים שבימינו, המים מוכנים מיד. ומה שהברש אינו מוכן – ה"ז רק ריבוי בשיעורים. וכפי שגם הוא הביא מד' הפמ"ג עד"ז. (וכוונתנו כאן ובהבא לקמן, שבכמה אופנים לכתחילה אין כאן חשש כלל).
2. בימים הראשונים של יו"ט – בלא"ה יש היתר משום הווא"ל וראוי לימים האחרונים, סתק"ג ע"ד סק"ד (ורק ברה"ו, וחה"ש וימים האחרונים של פסח וסוכות – יש מקום לאסור. ואכן בליון שערי ציון אלו תשס"ד הובא מענה הגר"ק דמירי בחגה"ש. ולא שת לבו לכהנ"ל. ועו"ל הדמג"א מיירי בזמנם שלא ה'י"ש לבעול יו"ט האחרון. אלא שכמה חולקים על שעה"צ הנ"ל ואכ"מ). ואכן, ברה"ו אין מקום להסברא הנ"ל. גם כמה חולקים, ראה תה"ד ש"ב סק"ו שלדבריו אסור אף מיו"ט הראשון לאחרון.
3. המבשל ביו"ט ונגמר בחול פטור לכמה פוסקים. וא"כ ממנ"פ – אינו חייב, שמצד יו"ט לא גמר בשולו בו ריום, ומצד שבת – הרי הבישול הותחל לפני שבת. וראה במנ"ח מצוה רחצ בסופה. ובתוס' פסחים מו, ב נו' רק דריית דבש – מלאכה מהירה – שנגמר ביו"ט גופא אבל באופן שאין שהות לאוכלו בו ביום. ובע"כ – כפי שכתבו כמה אחרונים – אדרבה, האיסור הוא רק כששיעור בישול (חצי או שלישי) נגמר סמוך לחשיכה.
4. ואף שלדעת דעת רבינו בסש"מ ח"ש פטור אבל אסור מה"ת – לא כו"ע מודו שהמבשל פחות מכמאב"ד י"ב גדר ח"ש. כלומר, שגם להאומרים ששיק"ח ש"ש במלאכות שבת שקו"ט אי פחות מכמאב"ד ה"ז בגדר ח"ש או שגם מלאכה. וראה אבן האזל שבת פכ"ב. אגלי טל ס"ד. שביטת השבת ס"כ ובבאר רחובות סקנ"ט. ובגמ' שבת עד, א: יכי מותר לאפות פחות מכשיעור – שלפירש"י היינו מדין ח"ש אסור מה"ת – היינו פחות ששיעור כגורגרת.
5. ואש"ת נמחת שלמה תנינא ח"ב סמ"א הקשה דיכול להגבי' האש או לצלותו על האש וכו'. ושבו כוונתנו גם שבמקום שיכול להגביה האש או לצלותו על האש ל"ש לאסור. אבל ראה הערות הגריש"א פסחים מו, ב.
6. גם ידועה הקושי מהדלקת נרות שמדליקים סמוך לחשיכה ממש. וראה שו"ת משיב דבר ח"א סל"ז. ואף שיש תרמיים שנהנית

אפ"ל דכמאב"ד אינו שוה לכ"ג, ונמצא שהמבשל ביו"ט כמאב"ד לחוד חייב, והוא חידוש דין שלא נזכר בפרוסקוס כלל. ועיי"ש שנראה שפוט שענין הואיל הוא רק על צד האפשר והמקרה, והרי אפשר שימצאו אנשים שיאכלו בבישול שהוא שליש או חצי בישול. והביא שם רא"י אלימתא שהרי המבשל לכלבים אינו לוקח משום הואיל, אף שבבישול לכלבים אינו מבשל כ"כ שהוא ראוי למאכל אדם. והביא עוד חבילי ראיות שבאכילה ע"י הדחק מיקרי שוה לכ"ג. והוא כעין סרת כתר"ד. (ומצינו נ"כ בכמה דוכתי לענין שבשעית. ועוד. וכן לענין יו"ט. וראה בגדי כהונה שם. מכתם לדוד סי"ט. שו"מ שתיתא ספ"ו. ועוד.) ועוד האריך שם שקשה לומר שסומכים על הב"י, שהרי המג"א בתרא הוא ונתפשטו הוראותיו. (ועיי"ש, דמהני שו"ת אבני' אור"ח ח"ב ספ"ג.) בית אברהם סוגיא דמוקצה בהערות למג"א סתק"א סקט"ו – במהדה"ח ח"א ע' קיא ואילך. שו"ת מטעמי צחק אור"ח סק"ז (סו"ב). זכרון יוסף דלקמן. אפיקי' ים ח"ב ס"ד יס"ג. שו"ת נמח"ש שם. ואכן נסתפק בזה הפמ"ג שם בפתיחה להל' שבת. וראה להורות נ"כ שיעור"ב שמו"ט (כ' רנ).

וכן ראיתי בזכרון יוסף פסק אות עה, שתפס בפשיטות דמהני כמאב"ד, ומיקרי חי לאורחים. (אלא שהוסיף סברא שגם בנגמר ביה"ש כמאב"ד וינייל, עיי"ש).

ויתירה מזו, שבתפארת למשה סקי"ג ר"ל לגבי בשולי גוים דמאב"ד מיקרי עולה עש"מ בפועל. (אלא שבפשיטות הטעם שלא כדבריו אלא שמצ"ע עולה.) ולא הבנת דחייית כתר"ג, שהוא חידוש בגדרי בישולי גוים – שהרי יתב"ב שהוא עולה על שולחן מלכים, וכת"ר כתב שרק לסטים עושים כן.

אור"י באר"א שכבר כתבו כמה אחורונים שא"צ שיה"ר ראוי בפועל לאורחים. וגם באיסור דרבנן (שאג"א סס"ד) או במקום שנמנע שיבואו אורחים מפני גזירת המושל (פמ"ג סתק"ג במ"ו סק"ב) וכה"ג טובא – שייך הואיל. וחילוק בין הנ"ל לד' המג"א – דשם נתבשר ממוח לחשיבה המאכל מצ"ע א"ר. אבל כשרואי לאכילה – אף שבפועל לא יאכלוהו – שייך שפיר הואיל. וד"ל ואף שכו"כ חולקים, אבל השאג"א לאו קטלא קניא באגם הוא. ולפ"ז, כיון שמצ"ע בגדי אוכ"ז הוא, סגי בכחי שאי"ב איסור תורה, אף שהדבר אינו מצוי. ונקודת הענין, שבפועל ראוי הוא.

וגם לקושייתו שאורחים כאלה לא שכיחי – הקדימו בסדר משנה יו"ט פ"ו ה"א. ואנן בדין דשכיח מיקרי. וכן דרכה של עקרת הבית לטעום (וכמ"פ) בע"ש את הצאלינו לבדר שמושל כל צרכו. ועוד, שכתבו האחרונים להוכיח בדעת התוס' שמה שבלא שכיח ל"א הואיל הוא רק בהואיל מדרבנן אבל מה"ת י"ל הואיל גם בכה"ג.

והשואל טען, שבתוס' בפסחים מו, א וביצה כא, א, הוציא דין זה מהא דל"ר ארודה חלות דבש ביו"ט לוקח, דאיירי כגון שהדביש הדבש ואינה ראוי לאכול, וי"ל שע"י הדחק גם דבש שהדביש אפשר לאכול (וראה רש"י ב"מ לח, א "יצא טעם דובשנו והחמיק" אלא שלענין מביה רק "וזוו לכתשיא דגמלי", עיי"ש לח, ב) ובכ"ז לא אמרינן בו הואיל. אבל בתוס' שם מפורש שא"ר לאכילה.

ועוד, מדוכח מהנ"ל שגם כשלא שכיח שיבואו אורחים (וגם במנע לגמרי) שייך הואיל כיון שמצ"ע ראוי. וה"ל כיון שאורחים מצ"ע שכיחי שוב לא איכפת לן אם שכיח שיאכלו כמאב"ד. אבל חולה הו"ע שמצ"ע לא שכיח. (ומש"כ בדת שאג"א ועוד אחרונים שכתבו דאמרינן הואיל גם בכה"ג שלא יאכלו האורחים מחמת איסור דרבנן שאפ"ל שחולקים על יסוד התוס' דבעינן אורחים דשכיחי – תמיהני עליו, ששוב נדחק בשינויא דחיקא מבלי לפרש כפשטו.)

ומש"כ שצ"ל שהות ביום האוכלו – לא ידעתי מה תפס עלי בזה והעתקתי רק "גדולי האחרונים שכתבו בשפה ברורה ועברו עמא דבר – כגון הקיצור שו"ע – שכתבו ככל הדברים והאמת האלה. וגם דברינו הודגש להדיא שצ"ל שהות לאכול מבוע"ר.

וגם סגנון לשוננו שם ש"יש מקום להקל כשנתבשל כחצי בשול"ר

להוסיף שבגידולי ציון סו"ד (במהדו"ח) ועוד כתבו דלת"ק סגי בנצלה כמאב"ד. וכן מפורש בתוס'ש פלאים סתצ"ח ס"ו. וראה בראש יוסף להפמ"ג ביצה כה, א במשנה שנסתפק דבדר. ובכל אופן, מוכח שאפ"ל דג"ג בכלל פירותא דהואיל. (והנה השואל הבין שכוננתו למש"כ בגדולי ציון בשוה"ג שם סכ"א, דבעוף דרזיק אולי גם לת"ק א"צ צ"ל דהוי דרך אכילה גם חי. והעיר שבצלי כשיעור מאב"ד טוב הוא, וכמו שביארו נ"כ הרמב"ם בשבת פ"ט ה"ה. והעיקר שכל דבריו טובים אודות דרך אכילה וא"י שייך לענין שוה לכל נפש. כן הביא שבגידולי ציון שם ס' טרטז מפלפל בקושיית השטמ"ק הובא בתוס' ונ"א שם דמה יש בין ת"ק לרע"ק הרי גם לרע"ק בעינן מליחה לאכילתו חי ושיעור מליחה כשיעור צלי, והקשה על דבריו דעדיפא הו"ל לשטמ"ק להקשות דשיעור רע"ק יותר משיעור חכמים, כי הם לא מצורכים יותר משיעור מאב"ד. ור"ל שמאדה"ז וכל הפוסקים שפסקו כחכמים, ומדלא פירשו דסגי במאב"ד, מוכח דאלא סבירא להו הכי, ובעינן שהות לצליה גמורה. וממילא טען השואל שיש לו סיוע ברור לדבריו ממשנה זו. ולדידי פשיטא, שהוא בכלל מקום – שמושל הכהונה כמאב"ד, וא"צ לפרש. והאחרונים שכתבו כן – חידשו כן אף שלא הובא כן לפני' בפוסקים. והה"ג יל"פ כן בד' אדה"נ כפשוט. ואין כאן שום סיוע ולא שמץ מנהו.)

ועוד שלאדה"ז בסו"ג ס"ח מה שבמאב"ד א"צ להקפיד הוא גם מטעם שבראוי לאכילה ע"י הדחק לא חיישין שיחתה. ומוכח שאין מקפידים "ל נפש" שיה' בדוקא בטעם כ"צ. ומה שטען בפנינו שדה"ז הביאו רק כטעם נוסף לטעם הראשון והעיקרי שמהאריך בז' כגון בסו"ג שבשיעור זה יה' מוכן לאכילת היללה בלא חיתוי – לא ידעתי אי' איפוא מצא כן לחלק מהו טעם העיקרי ומהו הנוסף. ולו היא כדבריו – סו"ס ה"ז טעם אדה"ז. ומה שר"ל שמה שראוי לאכילה כבר אף שרק ע"י הדחק פועל שהאדם אינו בהל כ"כ א"י שיכח ששבת שבוה לאחת – אינו מוכן שמו"ע לא יחתה באם אינו ראוי לאכילה. ועכצ"ל כיון שסו"ס יכול לאוכלו כן. (ולעה"י גם מחנינן מ' רחב ועוד, שבאכילה א"צ שיה' שוה לכ"ג. אלא שמאדה"ז פסק דלא כותי' – ראה סתק"י ס"ח גבי חרדל. וראה גם בסתק"א ס"ה.)

ובסגנון אחר, שאילו היו כל העולם לסטים היו כולם עושים כן, וע"ד (ולא ממש) ד' התוס' לגבי אנשי הוצל. (אמנם, התם שאני קדאי באתרא דנהיגי הכי. אבל אין לומר, שבתוס' קאי רק במנהג כזה שמחמת חסרון והעדור לא נוהגים בו, אבל אפ"ל להחשיב כל העולם כאילו היו כלם ליסטים – כי בפועל היו לסטים ולכן תמיד אכלו במהירות. אבל כו"ע נמי בשעת רעבתנות אוכלים כן, דאלת"ה מדוע תלו במאכלו של לסטים. וכ"ז פשוט וברור לפענ"ד.)

ועי"ל בזה, שהמחלוקת בין חנני' ורבנן הוא בזה גופא – עד כמה שכיח שיאכלו כמאב"ד. ואנן קי"ל כחנני'. וכ"ה במחלוקת ראשונים בשיעור כמאב"ד גופא. ועכצ"ל שיש בזה ריבוי דרגות באכילה ע"י הדחק, דהרי גם חי חזי לאומצא. ומההכרח לחלק בין דחק לדחק גדול (ראה ט"ז סוסי' קיג לגבי בשו"ג). ובשעת דחק ה"ז שוה לכל אדם. והכלל בזה, שכל שבשעת רעבון כשאין לו מה לאכול יאכלנו, ג"ז שוה לכ"ג.

והשואל כתב לחדש להתיר מטעם אחר, שדין שוה לכ"ג היינו להפקיע מלאכות ומפוסקים ומעונגים אבל לא למלאכות פחותים דמיעוט בני"א, שלא מצינו דוגמא כזו שיקרא אינו לכל, ואין דגן בו אלא חידושנו. אלא שכ"ז גופא חידוש הוא. והוא הוליד דסגי במאב"כ לדין הואיל, הובא הלכה למעשה אצל גדולי הפוסקים. ולקושייתו שאי"ז ראוי לאורחים – כבר הקדימו הפמ"ג בזה. וסתר משנתו בזה כרגיל. ולהקסקא שבנתבשל כמאב"ד שרי – וכפי שפסקו כן גדולי האחרונים – עכצ"ל שכל הרעב נכלל בגדר אורח, כפשוט. ואצ"ל אורחים חשובים בדוקא. ובהיות והפמ"ג במק"א פסק כן למעשה, אף שבמק"א הקשה כן עכצ"ל שלמסקנא לא ס"ל כן.

שו"מ שם ביו"ש בפרשה על תלו, ונתק בשוה"ג בשו"ת בית אברהם ח"ג ס"ב, שהעני' על המג"א בפתיחה להל' שבת שאין

שלא פירשו בדבריהם מאומה). ויסודו הוא מב' טעמים שאפ"ל בדכמאב"ד ה"ז ראוי לאורחים, וגם שאי"ז שוה לכ"נ.

ואני לא כן עמדי. (לפרען). ההיתר הנ"ל א"ש גם לשיטת המג"א (ואדה"ז שמשך שאלו). ועל סברותיו הנ"ל – שא"ר לאורחים ושיאונו שוה לכ"נ – כתבתי כמה אופנים לתרוק.

והנה, מבלי להיכנס לפרטי השקו"ט – המעיין באחרונים יראה ברור שסתימת דבריהם שהיתר הנ"ל מרווח גם לדעת המג"א. ואטו כי רוכלל לזולז ולחשוב. ודברי כ' מחודשים המה. אלא שכ' ר"ל שיל"פ בדבריהם באו"א ונדחק ביותר בפ"י בדריהם להעמידם כפי דעתו.

ושר"מ גם בשמחת יו"ט להגנוג מפלאצק ביצה כב, א שנקט בפשטות – וכמה פעמים – דלפי הטעם שהואיל בכמאב"ד סגי. (דרך אגב יעו"ש מש"כ בנוגע להסברא שהתחיל בשולו ביו"ט ונגמר בשבת. ודלא כהחוקקים. ואכ"מ). וכן נמצא אצל ב"כ מגדולי הפוסקים שהבינו בדכמאב"ד – נקרא ראוי לאורחים. ולדוגמא מאחרוני אחרונים בשו"ת הר צבי או"ח סק"ל. (וגם הוא נגע בכמה פרטים שדנתי לעיל). ועוד ועוד. גם במנח"ש שם מוכח דס"ל שההיתר בשיעור כמאב"ד – היינו שיש בזה הואיל. ואיני מבין, מדוע נזקק כ' לחדש שהיתר זה אינו עולה יפה לדעת המג"א.

וזכור השואל והקשה מסתב"ח שלא אמרו דבר אודות שיעור חצי צלייתו. וכתבנו אליו שלישים בזה"ל:

לא הבנתי מה נתחדש לו בכתבצ"ח – הרי ה"ה הוא הטעם. והפוסקים שנחתו לשיעור בשול בעת" – בודאי ס"ל כן גם שם. ומה שסתם אדה"ז בזה שם – עכצ"ל דלא נחית לזה וכמו שלא נחית לזה בענין ע"ת. ולא הביא כ"כ המפורש בפוסקים שקדמוהו. וכ"ז פשוט וברור.

והגדולי ציון – גם הוא קרא ושנה ושימש ת"ח וידע שלא נחתו לזה הפוסקים לגבי מסוכנת.

ולגופו של ענין – נ"ל הוכחה לד"ז דמיייר בצל"י כמאב"ד שהרי שיעור מליחה כשיעור צל"י – וגם בזה הכוונה לחצי צלייתו (ובשארית יהודא ר"ל יתירה מזו שהפלוגתא כשיעור מיל תליא בפלוגתא דשיעור דאכ"מ). והנה, מבואר בראשונים ששיעור צל"י במסוכנת הוא ממש כשיעור מליחה (ראה שטמ"ק ס' המכתם ועוד. וקושיא זו מפורסמת באחרונים על ש"ה הר"מ דחי בעי מליחה. ויש שלא ראו ד' הראשונים בזה. ומה שכתבו ליישב – אינו מעלה ארובה לענינו, דסו"ס מבואר בדבריהם שאידי ואידי חד שיעורא הוא. ואכ"מ בזה), וא"כ עכצ"ל שת"ק לא קאי בצל"י כל צרכו. (ואדרבה, שהאחרונים נדחקו בכמה אופנים ליישב, ולא עלתה על דעתם לפרש בפשיטות ששיעור מליחה כשיעור צל"י – חצי צלייתו, ולת"ק צ"ל כל צרכו. אלא שיש שכתבו – וכ"ה בכמה ראשונים – מטעם זה, דשיעור מליחה באמת פחות משיעור צל"י. וי"א דרק מחומרת הגאונים ה"ז כשיעור צל"י. אבל אי"ז סתימת ד' הפוסקים. ועוד, שגם לסברא זו, לא אמרו אלא ששיעור מליחה הוא פחות משיעור צל"י. ושבאמת שיעור מליחה אינו כשיעור צל"י ודלא כהלכה הפשוטה בזה. אבל, לא נקטו שצ"ל דכאן, הוא צל"י גמורה. ואפוא פלוגתא לא מפשינו. וא"כ עדיין שיעור דת"ק כפי אצל דשיעור מיל, בחצי צלייתו (או בשליש צלייתו). דאלת"ה מדוע הוכרחו לחדש ששיעור מליחה הוא פחות מזה, ולא נקטו שצ"ל דכאן מיייר בצל"י גמורה.

ושוב מצאתי באחרונים, שבדי יהודא סס"ז בפיה"א סק"א נחית לסברא זו, ולת"ק צ"ל צל"י כל צרכו, ודחאו בשתי ידים. אלא דהתם ר"ל דה"ז שבוה ראוי לאכול לרוב בנ"א. וכמו שביאר בסעו"א בפיה"א ס"ח שחצי צלייתו אינו שיעור כמאב"ד. אבל בשארית יהודא לא נקט כן – ראה בסס"ט סקל"א שחצי צלייתו הוא כמאב"ד. ושיש חלקים שצ"ל ראוי לאכילה לרוב בנ"א. וגם בדעת אדה"ז משמע דלא כי הידי ניהנו. וראה פסקי אדה"ז סס"ט ס"ו. ועיינ"כ בפמ"ג סוס"י סט. וד"ז צ"ב מש"כ הרמ"א בסעו"א שראוי לאכילה היינו כחצי צלייתו – דמ' קצת שלא דוקא ללסטים הוא. או שכוונתו לחלוק. ואכ"מ).

בלשון עבר – היינו במצב של בדיעבד שאי"ז אסור באכילה. וד"ל. ובאמת, בדיעבד א"צ לכל זה וכמבואר בסוס"י תק"ג דבלא"ה מותר במוציאו"ט מיד וגם לעצמו שלא החמירו לקנסו באיסורים קלים דיו"ט כמו באיסורי שבת החמורים. ועכ"פ, אולי לעת"ל נתקן הלשון קימעיא.

ועדיין ילה"ק שהרי אחרי הבישול כמאב"ד ממשך להתבשל. ומהו ההיתר לזה. וכבר העירו בזה במבשל לחולה בשבת אם צריך להסירו מהאש אח"כ. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א. ומ"מ אם מסירו מהאש ומניחו על הבלעך סמוך כשאין שהות מבעו"ט – הדין לשאלה שמבשל עוד ביו"ט ללא ההיתר דהואיל. וראה בית אברהם ומטעמי יצחק שם. וילע"ע.

ובגמר דבריו אדם נתפס למש"כ בשם הגרז"ש דוואקין – הנה שמעתי כן מאנשים ששמעו מפיו להדיא. ומפיהם קנו חיים. ולא ממש"כ בס' שבה"מ בשמו.

ושי להאריך בזה עוד ועוד, וכתבתי בקיצור ללא מ"מ וציונים כפי הראוי, וסמכתי עליו שיעיין בכ"ז בעיין הראוי לפי רוחב דעתו ומצא מנוגל לפנשי (אף שהאמת עד לעצמו, שלדיו ולדכוותי – לפי מסת הפנאי שלי – כ"ז אריכות גדולה. ובמקום שאמרו לקצר וכו'). וגם אין עתותי בידי לעיין באחרונים לראות אם הכל מכוון וכו' ואם שניתיה בפרטים מסויימים – יודיעני בזה ואתי תלין משוגת, אבל בכללות הדברים ולפענ"ד שהדברים נכונים.

לאחרי חיתום שטרות: נ' שיש להוסיף כדמות רא"י בגדר מאב"ד מדין שהיית בצל שנאלץ חי ולדין – ברכתו בפה"א ומ"מ אינו טוב כ"כ לאכולו חי כתפוחים ומשו"ה אין דינו כנצלה כמאב"ד – ראה שו"ע אדה"ז סרנ"ד ס"ה. ומוכח שבאכילה כמאב"ד מיקרי שפיר דרך אכילה. ועיי"ש בס"ג שפיון שראוי לאכילה קצת אין לחוש שמה יחתה להפסידו. (ומש"כ שחשש שמה יחתה דרבנן לא קרב כלל לדרישת ראוי לאורחים דאורייתא, ואיך אפשר לדמות – הרי סו"ס מדובר בגדר שראוי לאכילה ומהיכא תיתי לחלק).

ויתרה מזו במשנ"ב סרנ"ג ס"ג ס"ג דבנתבשל כמאב"ד "למה יחתה בחנם". ומ"מ נ' שבחנם לאו דוקא אלא שאין מקום לחשש. (ואין לפרש בדבריו שא"צ לחתות בשביל שגייע לשיעור כ"צ עד הלילה, שלא כן כתב אלא שראוי כבר כעת).

ובלל צ"ע מדוע שיעור בישול הוא כמאב"ד, וחייב כבר במבושל כמאב"ד, ול"א בטלה דעתו. וכב"מ.

וגם בהטמנה אם פ' מגולה, אי"ז דרך הטמנה ובטלה דעתו (מהדו"ב לסרנ"ט). וצ"ל שזוהו דרך אכילה לכמה בנ"א. וכסברא הנז' בנוגע למשא בני הוצל. ובפסקי הרא"ז שבת לז, ב, שלאחרי מאב"ד חשיב דגושא בישולו. ועוד, להעיר מהגהות בשפ"א שבת כ, ב, ששמאב"ד ראוי למיעוט בנ"א. וראה בב"י סרנ"ג ד"ה כל דבר שאסור. וכבר כתבתי שלא ראיתי מקום לחלק בין זה לדין הואיל.

(וידוע השקו"ט בפוסקים בביצה שבישלה בתור ביצה קשה ולא נגמר בשולו ועדיין רכה היא, אי עדיפה ממאב"ד או גריעא מינה שא"ר כלל בתור ביצה קשה).

וראיתי שבאור גדול (שבת פ"א מ"ו) שבתו"ד כתב בגדר מאב"ד שהוא משום אחשבי. וצ"ג דמוכח בכ"מ שהוא בגדר בשול ממש ששאר בנ"א ולא רק למבשל, דאלת"ה לשיטתי בשול גוי כמאב"ד, דהיאך שייך בישולו. ונעו, להעיר מהגהות בשפ"א שבת שלאחרי שמתבשל כמאב"ד ל"ש איסור בשול בשבת, דהרי אחשבי ל"ש להזולת.

ולא עיינתי בכ"ז כפי הצורך. ואי"ה אשנה פ"ז. ועוד חזון למועד. ושוב באנו בכתובים. ומצ"ב:

באית בזה בלוחות שניות ואמור רבנן בכפילא ומש"כ לפני"ז אמרתי בחפזי (בחדר ההמתנה אצל הרופא ללא ספרים וכו' ואין אומן בלא כלים) ויתכן שקיצרתי בעיקר הענין.

ובהקדמה: כ' ר"ל ולחדש שכל ההיתר בכמאב"ד הוא רק באם נסמך גם על הב"י שצרכי יו"ט נעשים בשבת. והרחיק לכת שכל האחרונים דברתי המג"א גרידי – והתירי בכמאב"ד – גם הם נמשכו בזה אחר דברי הפמ"ג (אף שלא דוקא שראו דבריו הנ"ל ואף

שאינו שוה לכ"ז – ראה מרכ"מ יו"ט פ"א הט"ז. שו"ת הרד"ם או"ח סוס"י כו. ובשו"ת אג"מ ח"ט סל"א סק"ב שגורו לפי שנואה כאינו שוה לכ"ז. וקדמו בפנ"י שבת שם ד"ה מתידין. אבל ראה מה שהעיר בלקוטי הרה"ק לשו"ת חת"ס שם סק"ג.

ובאמת, בכ"מ משמע שגם לר"ף הוא מטעם שאינה שוה לכ"ז, ועכ"ז הותר כשהוחמו מעי"ט – ראה מאיירי מאורות ורבינו יונתן ביצה שם. ועוד. וכן מפורש בראב"ה שתשנ"ו. וראה גם מרכ"מ שם. שו"ת ז"א סע"א, וכ"כ בראש יוסף ביצה שם בדא"פ. אבל בר"ן שבת מ, א ד"ה איתמר מפורש שלר"ף אישור רק מו"ס. וכ"ה ברמב"ן וריטב"א ועוד שבת שם. וכן כתבו כמה אחרונים. וכן נקטו אדה"ז ומשנ"ב ועוד. איברא שילה"ע שהמג"א וט"ז כתבו בטעם אישור רחיצת כל גופו מחמת שאינו שוה לכ"ז, ושמו דבריהם על דברי המחבר דס"ל ארי"ף הרמב"ם. וראה מה שהעיר על דבריהם בשו"ת בני יהודה סכ"א וזיו משנה לרמב"ם שם. ומשמע דס"ל כראשונים הג"ל שגם לידהו אסור מה"ת ביו"ט אף שהותר בהוחמו בעי"ט. וכ"מ קצת בב"י, דבחד שיטה קיימי הר"ף והתוס' ואף קושטא קאמר דדינא הכי לדידן. ועו"ל, דס"ל שהמחבר חשש גם לדעת התוס', שהרי הביא בב"י מדברי הר"ן בנוגע מים שהוחמו מעי"ט, ש"כיון דמדברגן בעלמא היא על דברי הגאונים זל ראוי לסמוך".

ויש שכתב שבאמבטיא ליבא גזירת מרחץ, ולגבי חימום המים הו"ל פס"ד בדרבנן דלא ניח"ל. ודבריו צע"ג.

עוד יש לציין, שבר"ן ביצה שם, ביאר בדעת הר"ף, שאינה בגדר או"ג, וההיתר לולא הגזירה רק משום מתוך, וכן נקט אדה"ז בשו"ע. אבל הרמב"ם יו"ט פ"א הט"ז, וכן בפי"מ ביצה שם, כתב מחמת היות גזירת שאי שיהא בכלל או"ג, וכ"כ הר"ן בעצמו שם, וב ד"ה ומקשו. וראה ב"ח רס"י תקיא. גם בדברי הב"י נראה דקאתי עלה רק מחמת דברי הר"ף ולא הרמב"ם. ואולי דס"ל שאינו או"ג וההיתר משום מתוך. וא"ש שבהערות עה"ג בשו"ע אדה"ז (בדפוס) וורשא תקצ"ח ואילן) שנמן לאיסור חימום רק לר"ף וב"י, ולא לרמב"ם. וראה קשת יונתן מאמו או"ח סמ"ב.

וגם בעיקר הסברה יש לפקפק אם נכון הדבר, ומכמה טעמים, מהם, שאף שנדחת הרגלי הרחיצה, לא בריד"א מילתא קדמי ואינשי לרחוץ כל הגוף דוקא בב"י, ולולא שהמקלחות שבימינו מעצמם שוטפים כל הגוף, אפשר דסגי לן גם ברחיצת פיר"ד, או שאר האברים, לחוד. ותינוק שדרך לרוחצו בכ"י, היינו מחמת הלכלוך, שלכן רוחצים כל גופו. ובודאי לא ראינו שקיפדו בחול לרחוץ כל גופו בבת אחת דוקא, ומצד הנאת הגוף סיני ברחיצת אבר אבר, ואדרבה – הרחיצה באמבטיה היא רק למפונקים ומעוננים. (וכ"מ קצת בתוס' שבת מ, א ד"ה אלא, דקס"ד לחלק בין יו"ט לשבת לענין להשתטף, אף שכבר כתבו שרחיצת כל גופו אינה שוה לכל נפש. ועכצ"ל דאגוין שטיפה, ודמאי לזיעה ששוה לכל נפש. ולפ"ז למסקנא צ"ל דאגוין שטיפה אטו רחיצה. ועצ"ע. אלא שלפ"ז גוף החימום לשיטפה לחוד אינה אסורה מה"ת. ומ"מ אסור מגזירת שטיפה אטו רחיצה.) וצ"ע.

ויש שביאר, שבדבר שהוה בגדר פניקא, אף אם יתרגלו כל העולם לזה, עדיין נחשב כהנאה שאינה שוה לכ"ז. (ולהעיר מעי"ט אדה"ז ס' תקי ס"ח ע"פ מלחמות בדעת בעה"מ ביצה כג, א) ש"אין כיבוי זה צורך אוכל נפש שאפשר לאכול בשר בלא חודל וא"צ אלא למעוננים. וראה שם סתק"א ס"ה. וראה בית מאיר יו"ט ס' קצו ס"ג. ושם כתב דלא תליא ברוב. וכ"מ בפנ"י שבת מ, א. אבל בכ"י מוכח דסגי ברוב (ראה גם פמ"ג סתק"א בא"א סק"ד) שרגילים לזה ושתלוי בשניו המנינים. וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ב.

וכבר העירו מדברי הפנ"י ובית מאיר שם, שהוכיחו מגמרא שאף בזמן חז"ל היו אדוקין ברחיצה. ולהעיר, שלהלכות שהאיסור אינו משום מלאכה שאינה שוה לכ"ז אלא מחמת גזירת מרחצאות, עכצ"ל דיאנה ס"ל שרחיצת כל הגוף היא בגדר שוה לכ"ז (אא"כ להסבירא שדין שוה לכ"ז מעיקרא הוא רק מדרבנן, או שלא נקטו כלל לד"ז. ואכ"מ), ובודאי לא נחלקו במציאות כ"א בגוף הגדור שוה לכ"ז. ובשו"ת דברי מליאל ח"ה סל"ח ובתהלה לדוד שסכ"ו

ואיך שלא יהי – סו"ס לא נחת אדה"ז בסתצ"ח להגדיר שיעור הצלי', שבחצי צלילתו מיירי. וא"כ מוכח מזה גופא שאין הכרח מזה.

עוד הקשה השואל מרמב"ם עירובין פ"ה ה"א "ואם היה בשיל ולא בשיל אין מערבין בו לפי שאין ראוי לאכילה". ולכאז"ל נלמד מכאן לאסור בישול תבשיל ירק ביו"ט ע"ש אם אינו מבושל כ"צ. אמנם, ל"ק מידי, שהרי הרמב"ם לשיטתו דלא ס"ל כחנני'. ועיין בב"י רס"י רגז דלדעת רש"י בשיל ולא בשיל היינו בפחות מכמאב"ד. ועיי"ג כבוד"ה בשיל – שבת יח, ב. ובחי' הרשב"א ועוד.

ואף שכתב רש"י להדיא (שם), דבשיל היינו מבושלת כל צרכה (ובמנחת כז משמרת השבת ש"ב פ"ה הביא גירסא אחרת ברש"י) – עכצ"ל בכמאב"ד נקראת כבר מבושלת כ"צ, דאלת"ה סתר משנתו דפסק כחנני'. (ועד"ז ברש"י לד, ב ד"ה גזירה).

ועד"ז מצנינו שכתב הפ"ח ביו"ד ספ"ז דבב"ח נק' בישול בכמאב"ד – ואף שמפורש ברש"י חולין קה, ב "כל צרכו" – דה"פ ד"ל כל צרכו".

ועוד להעיר שבבשר מערבין גם בבשיל ולא בשיל – לא בתור לפת – ראה בבה"ל תשפ"ו ד"ה ובשר.

ותמימה מדוע הביא ממרחק לחמו ולא מידי ע"ת גופא – לערב בדבר המבושל כמאב"ד, שנלחקו בזה הפוסקים.

והנה ע"ז, שאף שהעו"ב חנה"ג תשפ"ג. ודן בקצרה בחלק מהג"ל. ודברינו נתיישב כל מש"כ.

מילואים ו (הערה 250)

נסתפקו אחרוני זמננו בנוגע לרחיצת כל הגוף בימינו אם אפ"ל שהוא בגדר "אינה שוה לכל נפש". וז"ו תלוי בעיקר הסברה ודבר שוה לכל נפש. ואכ"מ. ונפק"מ בכ"ז רק בנוגע לחמין שהוחמו מעי"ט, וכדלקמן.

והנה, בכל אופן, גם לפ"ז אכתי אין לרחוץ ביו"ט כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט, ואפילו אבר אבר, ומכמה טעמים: חדא שגם לדידהו גזרו חז"ל רחיצת אבר אבר אטו כל גופו, וכמפורש ברשב"א שם: "ולפי דעת רבותינו הצרפתים ז"ל נצטרך לומר דרחיצת כל גופו בפעם אחת מפני שאינה שוה לכל נפש אסורה דבר תורה אבל רחיצת כל גופו אבר אבר מותר דבר תורה משום דכיון דרחיצת אבר אחד צורך לו נפש ומותר לא חלקנו באברים שנאמר רגליו בלבד מותר אבל זרועו או שוקו אסור וכיון שכן נמצא בעשה שהוא רוחץ אבר זה בהיתר הוא רוחץ וכשחוזר ורוחץ את השני גם הוא בהיתר הוא רוחץ אלא שאסור מדרבנן". וכן עולה מדברי המאירי ביצה כא, ב. וממילא, גזירה זו שגזרו לא נתבטלה (אף אם האיסור מה"ת אינה קיימת).

ועוד, שבלא"ה איכא לדעת הרמב"ם ודעמי', וכוותי' קייל"ן בעיקר הדין שו"ע אדה"ז סתק"א סוס"א. א"ד שם סק"א. וגם בשיטת הרמ"א שהחמיר כדעת התוס', אם אף נאמר בדעתו שכן עיקר לדינא, וראה בית מאיר דלקמן, אין הכרח שלא חשש גם לשיטת הרמב"ם לחומרא), שאיסור רחיצה הוא מדרבנן משום גזירת מרחצאות, וגזירה זו בתקפה עומדת, שאיסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביו"ט אפילו הוחמו לצורך שתייה, ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר, ואפילו חוץ למרחץ.

[ולדעת הר"ף ורמב"ם (שבפשוטו בחד שיטה קיימי. ואכ"מ) ועוד – האיסור הוא להחם מים ביו"ט מד"ס, ולכן אסור לרחוץ בהם כשהוחמו ביו"ט, כ"ה להדיא בשו"ע אדה"ז].

והנה, נתחבטו בדעתו בטעם הגזירה, אי משום יו"ט אטו שבת – ראה ראש יוסף ביצה כא, ב ד"ה משנה. שו"ת חת"ס או"ח ס' קמו ד"ה והנה למיעבד. אמרי בינה דיני שבת סוס"י כה. וכ"מ במשנ"ב סתק"א סק"ז. ובאו"א, בראש יוסף שבת טז, ב ד"ה אבל. וכ"מ שבת כה"ה ב"ה הריטב"א שבת ש ד"ה לימא. ובחי' הר"ן וכוותי' רש"י, אבל ראה רמב"ן ורשב"א שם.

ויש שנדחקו בדעת הרמב"ם שהוא משום גזירה שיעשו באופן

טירחא, ולא סמכינן אחזקה ורובא, לפי שטבע הסכין להתקלקל. וגם למחמירים לברר היכא דאפשר לברורי גם בליכא מיעוט המצוי, שאני הכא בעיני"כ דאיכא טירחא - עוד זאת ועיקר, ש) בגנין זה סומכים על הבדיקה שלפני החתימה. ואילו על הבדיקות שלאחמ"כ. וכמו שבנוגע לגוף חיוב בדיקת הסכין בין שחיטה לשחיטה הוניה להיכנס לספק - מותר לו - אף שיש חשש ברכה לבטלה על השחיטה (כשהפסיק ביניהם), והעיקר בדי"כ - בל תשחית. ועכ"ל שלענין זה סומכים על הבדיקות לפני זה ולאח"כ. וה"ה בנוגע לברכה על הכיסוי. או"י ביישוב הנהגת העולם, משא"כ בנוגע למה שכתב במכתבו שראה וידיאו "מעשה רב" ממעמד כפרות, שנראה שהש"ב ר"ש ע"ה קלמסון אינו בודק הסכין בין השחיטה לכיסוי הדם, שפ"פ ליישב כך) ששומרים על שביד"כ ממסא גם דם שאר עופות שנמצא שם, שהרי בדי"כ מעורב הכל יחד. ומהם שנשחטו בסכין בדוקה. ועפ"ז יתיישב ג"כ שהיה נוהג בעופות לבדוק ריאות בוקא דאטמא צומה"ג וכו' מצד מיעוט המצוי (ואכ"מ) - ומדוע לא נאמר שיש הכרח לבדוק כ"ז לפני ברכת הכיסוי. (אלא שלפעמים 'חלקל מ) בדיקות הנ"ל אינן מוכרחות ממש מדינא רק באיכא ריעותא. ובש"ת שע"א סס"א, הובא בבאה"ט סל"ג סק"ט, לכסות הדם קודם בדיקת הושט באוונות שמלעיטין. והיא תש" חצ"צ הקדמון, ונמצא בש"ת צ"צ ס' קטו. והובא בשמו בפמ"ג סכ"ח בשפ"ד סק"ו. (אבל בעיני"כ שם סי' ס דעתו נוטה שיש לבדוק). והתם ה"ט שהדרך לבדוק אח"כ, ושמה יבואו ריאה תקלה וישכחו לכסות. ועוד שם, דל"ש כ"כ קוץ בוטש, יעו"ש. וריאה גם פת"ש סכ"ו סק"א. ולכאורה ה' אפ"ל בדוחק גדול שעד"ז הוא גם בנוגע לבדיקת הסכין, שמחמת ההמתנה תתבטל במקצת מצות כיסוי, שהכיסוי יה' רק ע"י אדם אחד לכ"כ עופות (אף שעדיין תתקיים המצוה), וגם והוא העיקר, שכמעט ולא שמענו בימינו פגימות שבישית עופות. אבל פשוט לחלק. וראה גם שו"ת מחנה חיים שם, דנון דיד' ל"ד לדברי ה' הצ"צ הסכין לפנינו מצד פנים מיעוט פגום לחזקת איסור שאינו זבח ואסור לברך על הכיסוי, שהבשר אסור באכילה, וממילא הדם עדין אינו מחויב בכיסוי דלא קרינן ביה אשר יאכל את בשרו ועוף וכיסה). והוא ע"ד המובא בפמ"ג סכ"ח להפיק קטנים לשחוט כמה עופות ביחד מתחש ברכה לבטלה שכולי האי לא חיישינן שנתגבול שניהם. ועד"ז מצוינו בשוחט עוף אצל ח' ש' אצ"ל לבדוק הריאה שבה' (ראה דרכ"ת ס"כ"ח ס"ק קמא שיש זבח שמואל ס"ד. כה"ח שם ס"ק קמא שיש זבח רצון ס"ה). אבל להלית מבי"ח ד"ה כתב בעל העיתון, שמפורש הפכו. אמנם, הלא מיידי בעוף אחד שנתבטל ברוב דם של ח'י, דלא מהני שחיטת העוף (עבור החי').

מילואים (דף ע)

חקרנה אם יש גדר מלוה מלכה במוצאי יו"כ כשחל בשבת. והנה אם טעם מלוה מלכה הוא להשיב את הנפש, הרי במוצאי יו"כ שחל בשבת קילי"ן לברך על הבשמים מחמת נשמה יתירה שבינו"כ. וגם מצד אלות את המלך, אין סיבה שלא ללוות. ואף שבינו"כ גופא לא קיימו מצות עונג שבת - הנה, גדר מלוה מלכה הוא מזין כבוד, לכבוד השבת בכניסתה וביציאתה (אף שבינו"כ גופא לא כיבדו ע"ד הרגיל בשאר שבת. וכמו שנראה שחייב הבדלה מצד מוצ"ש גם לולא יו"כ, אף שלא נתחייב בקידוש). ואדרבה, גם ביו"כ שחל בחול איכא דין כבוד, שלקדושה ה' מכובד קאי אי"כ. ועוד, שלכמה דעות גם ביו"כ שחל בשבת איכא מצות עונג. בדברים אחרים. (והארכנו מזה לעיל בלוח בדיני התענית, בדין ספי' לקטנים במעדינים). ועוד איכא טעמא שהלכס מנדבד במוצ"ש ה' מעומד מן המיוחד לשבת (ראה לקו"ש חל"ו ע' 73). וכן הטעם לזון עצם נסכוי שנהנית רק ממוצ"ש. וראה שו"ת תורה לשמה י"ח טעם שהכוונה במוצאי יו"כ כשתל בשבת אינה ככל מוצאי יו"כ (להמשיך קדושת שבת לימי החול מסעודות שבת), וגם א"צ לומר שהוא כנגד דוד מלכא קדישא כנהוג ביאר מוצ"ש. ומשמע, ש"מ"ו קיימנה רק בכוונה אחרת. וראה גם פ"ר צדיק ענין מוצאי יו"כ ס"י במעלת סעודת מלוה מלכה במוצאי יו"כ. וראה מכ"ז בשו"ת תשו"ה ח"ה ס' קפד סק"ה. שבת שבתון סק"ג. רבבות אפרים ח"ז ספ"ה. דרך שיחה ח"א ע' ערב. שבת המועדים סב"כ. ועוד.

כתבו, שאף שודאי נצרך לכאו"א להתרחק, אבל א"צ לחמם מים, וסגי להו בפושיים. וע"כ, שהיה הותר בפיו"ר מחמת ששועה לכ"כ. (וראה בה' הקודמת ע"ד הסברא שבמים החדישים שנגנבים ליכא היתר, שאינה צלורך מלאכת או"י, ואינה שוה לכ"כ).

ויש שדנו מטעם אחר לומר, שאין בדינו לעקור הגזרה, אע"פ שהמצויאות נשתנתה, דגזירה כדקאי קאי (ובפרט להסברא שמתחת שאינה שוה לכל נפש זורו גם גזרת מרחצאות), וכל החמות שבעולם היא זיווזה ממקומה, וע"ד הדין שאינה בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא א"כ גזול ממנו בחכמה ובמנין, ודבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו אף כשבתל הטעם. אלא שאין הדברים מוכרחים, ויש החולקים בדבר.

(וראה בשו"ת בא"מ ח"ה ס' קנ"ט שכתב בחריפות בענין זה: פסקי חז"ל לא ישנתו ואסור לחפש דרכים לקפוץ עליהם ואיננו רוצה אפילו להרהר אחר שום היתר בעולם. ובשבות יצחק יו"ט ס"ג בשם הגר"ש"א שכיון שמפורש בראשונים ובעו"ע לאיסור אין כח בדינו להתיר. וכו"כ בשם הגר"מ"פ, שהסברא נכונה שהיא גדר שוה לכל נפש, אבל המנהג למנוע. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סע"ה. וכמו"כ הביאו בכ"מ בשם הגר"ש"א שלמרות שסבר שמעיקר הדין חציית כל הגוף בזמנו היא שוה לכל נפש (זהו גופא נמסר רק מפי השמועה, ובשלחן שלמה סתקיא"ט ס"ב מציינו דמסק"ל אפי' לאתכלכל אין מיורי שוה לכ"כ), ולא רצה להתיר למעשה רק בעו"ע, ואמר ש"בושם או"פ לא נשתנה הדין ואינו יכול למחוק מה שמפורש בשו"ע לאיסור". ויש שכתבו בטעמם, שברחייתא חמין יכול להניע מהר לרחייתא של תענוג, ולצ"ל לצמצם רק לרחיצה קצרה והוא נגדר דעתו דבריך לתענוג, וצ"ל לא אדם יכול לכוון המדה המתותר, ולדעתו קו הגבול בין רחיצה בשביל הסרת הזיעה לחלק היתר עליו שהוא של תענוג ואסור בחמין. ולכאורה צ"ע דהא בלא"ה אסור. ואולי כוונתו באופן המתור כמו ברוחמו מעיו"ט, וס"ל שבבוע"ד או אוד ששם צ"ע כהוא שחלמו מעיו"ט. ועו"ל, דקאי בששית הבית מאיר יו"ד ס' ק"ז בלחמם המים בכדי להפיג צינות הוא בגדר שוה לכל נפש. (אלא שבבית מאיר נשאר בספק בדעת הרמב"ם שהאיסור מיעוט גזירת מרחצאות אם אפשר לחלק כן). ולפ"ה, הרחיצה לרחוץ ביומין כיון שמצטער מאד והותרה לו הרחיצה בצונן, שרי ל' לתפוח בברב בדין להפיג צינתו. ומ"מ לא רצה להקל מטעם הנ"ל, מחשש מכשול. וכבר מציינו עד"ז בפמ"ג סתקיא"ט במ"ז סק"ה, שלחמם לום למקוה קרה מאוד ויש כמעט חולה שאין כסנה אפשר הקוה לא שיהיו חמין, ועל ידי גוי יש לומר דשרי, ומכל מקום לא רציתי להתיר זה דאוושא מילתא טובא". וראה משנ"ב סתקיא"ט בשע"ה צ"ק סק"ה. גם בשו"ת נוב"ה מהדר"ת או"ח סכ"ה דנחית נמי להאי סברא, כתב רק שמיכרחת לטובל, שכיון ש"על כרחה צריכה היא לבוא אל גופה במים שוב היא שוה לכל נפש שלא לרחוץ בצונן". אבל בבי"מ משמע להתיר גם כשאינו מוכרח ברחיצה. וכן מוכח בדעת סתקיא"ט. אלא שבז"ז לא יועיל לנו לדידן שבהוחמו ביו"כ אסור גם בפושיין, מדין גזירת מרחצאות, וכדלקמן. וכנ"ל, גם בבי"מ נשאר בזה צ"ע בנ"ע לדעת הרמב"ם. וראה גם לקמן מה שיש לפקפק במקלותה שבמינו שמחמת תחילה הקרים).

מילואים ז (לרישה 351)

ויש שכתבו בענין שמונה מקילים בכמה אנפי. והלחן מה שכתבו ל"חא בענין זה: בשאלתו - התחבתי רבות בזה, ובפרט בששו"ת מחנה חיים ח"ג יו"ד ס"ח החמיר מאד גם בזמן הקור שקשה להרגיש פגימה דקה מן הדקה, עיי"ש שהשוטת הלך לחדר שהוחם לבדוק הסכין אחר השחיטה, וכשיצא אח"כ להחצר לכסות הדם לא מצא הדם כי לא תלתי החצר לקול הדם ונתבטל ממצות כיסוי הדם, ועכ"ז לא הלתי לסמוך על הרוב שהסכין לא נפגם ולכסות מיד אחר השחיטה טרם שיבדוק. וכן ראיתי בכ"מ שעוררו ע"ז (וכן הביא הרה"ג הרמ"ש ע"ה אשכנזי בהדרכתיו).

ומחוורתא - אף שדוחק קצת - (שנוסף לזה. ורימינו כמעט מהמנונית למצוא פגימה הפוסלת אחר השחיטה. והיא בפמ"ג ס"יח במ"ז סק"ז במה שצריך לחזור לבדוק הסכין גם במקום

קיצור דיני שכחה וטעות

מראש השנה עד מוצאי יום הכפורים תשפ"ה

טעות	נזכרה/ה	הדין
------	---------	------

הדלקת נרות

ראש השנה		
אמרה "להדליק נר של יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
אמרה "להדליק נר של שבת קודש" ^י	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של יום הזכרון"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^ב
שכחה ברכת שהיינו	-	מכוונת בשעת קידוש
ביום ב' דראש השנה - ערב שבת תשובה		
אמרה "להדליק נר של יום הזכרון"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	חוזרת ומברכת ^ב
אמרה "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת קודש"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
בירכה שהיינו	-	אינה חוזרת ^ב
יום הכפורים		
אמרה "להדליק נר של יום טוב" ^י	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א
אמרה "להדליק נר של יום הכפורים"	תוך כדי דיבור	אומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינה חוזרת ^א

הערות

4. אבל אם חתם "מקדש השבת וישראל ויום הזכרון", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויציא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה (וחוזר ומברך בורא פרי הגפן).

5. אפילו שכח רק בליל ב' של יום טוב.

1. וכן אם אמרה "להדליק נר של שבת ושל יו"ט".

2. כל זמן שהנרות דולקות.

3. ונכון שלאחר שנהיית מן האור תאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

הדין	נזכרה/ה	טעות
אומרת " להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים"	תוך כדי דיבור	אמרה "להדליק נר של שבת קודש"
אינה חוזרת ¹	לאחר כדי דיבור	
מברכת לאחרי כל נדרי	-	שכחה ברכת שהחיינו

קידוש

ראש השנה		
חוזר ל"אשר בחר בנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של שבת
חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ל"אשר בחר בנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של ראש השנה עם ההוספות של שבת
חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ^ה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	חתם "מקדש ישראל והזמנים"
חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש ^ו	לאחר כדי דיבור	
אומר "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון"	תוך כדי דיבור	השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה
אינו חוזר ^ז	לאחר כדי דיבור	
מברך מיד	כל היום	שכח ברכת שהחיינו ^ח
אינה חוזרת ^ט	-	בירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש
בשבת שובה		
אומרו על כוס בתוך הסעודה ^י	לאחר שהתחיל בורא פרי הגפן	שכח לומר "ויכולו"
חוזר ל"אשר קדשנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אמר הנוסח של ר"ה
חוזר ומברך בורא פרי הגפן וקידוש	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
אומר "למדני חוקיך" וחוזר ומברך בורא פרי הגפן ^{יא}	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	בירך שהחיינו
חוזר ומברך בורא פרי הגפן ^{יב}	לאחר שאמר "אלקינו"	

הערות

6. אבל אינו מברך בורא פרי הגפן. אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס של קידוש היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה.
7. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

הדין	נזכר/ה	טעות
------	--------	------

ברכת המזון – ראש השנה ולחולה או קטן ביום הכפורים

חוזר לתחילת ברכה שלישית	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	בראש השנה אמר רצה
אינו חוזר ⁷	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ליעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	ביום הכפורים שכח רצה
בר"ה: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	
לאחר שקיעה ביום ב' דר"ה וביום הכפורים: חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	שכח יעלה ויבוא
בליל ר"ה - חוזר ומברך ברכת המזון¹⁰ בר"ה ביום וביום הכפורים – אינו חוזר⁷	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	
חוזר לתחילת ברכה שלישית	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	הזכיר חג אחר ביעלה ויבוא
בר"ה: חותם הברכה ומברך "אשר נתן" ⁸	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	
לאחר שקיעה ביום ב' דר"ה וביום הכפורים: חותם הברכה ואינו מברך "אשר נתן"	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפלה)
בליל ר"ה: חוזר ומברך ברכת המזון ¹⁰ בר"ה ביום וביום הכפורים – אינו חוזר⁷	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	
חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ¹⁰	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפלה)
מסיים "למדני קיין" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ⁹	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר לתחילת ברכה שלישית ¹⁰	לאחר שסיים "המחזיר שכניתו לציון"	
שבת שובה		
ראה בהערה ¹⁰	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	שכח רצה

הערות

בשבת שובה, ונזכר לאחר שהתחיל בברכת הטוב והמטיב, אין צריך לחזור, לפי שיש אומרים שיש להתענות בו. ולמעשה צ"ע. ואם נזכר אחר "ברוך אתה ה' בונה ברחמיו ירושלים", לפני שהתחיל ברכה רביעית, לכל הדעות צריך לומר ברכת שנתן שבתות וכו'.¹⁰

8. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון את יום הזכרון הזה בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון".

9. אם סיים ואמר "בונה ברחמיו ירושלים" יצא.

10. יש אומרים שאם שכח רצה בברכת המזון בסעודת היום

טעות	נזכרה/ה	הדין
------	---------	------

מעין שלש - ראש השנה ושבט שובה

שכח ולא אמר "ורצה" או "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"ורצה" או "וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ¹⁴ ואינו חוזר ¹⁵

הוספות של עשרת ימי תשובה

שכח שיר המעלות	קודם שהתחיל ברכת יוצר אור ולא ענה ברכו	אומר שיר המעלות
	לאחר שהתחיל ברכת יוצר אור ¹² או לאחר שענה ברכו	אינו מפסיק לאומרם ואומר לאחר התפלה
שכח הש"ץ לומר שיר המעלות	לאחר קדיש	אינו מפסיק לאומרם בין קדיש לברכו ואומרם לאחר התפלה
שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומרם במקום שנזכר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אמר "הא-ל"	קודם שאמר "הקדוש"	חותם "המלך הקדוש" ¹³
אמר "הא-ל הקדוש"	תוך כדי דיבור	חותם "המלך הקדוש"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ¹⁵ כא
	לאחר שהתחיל ברכה שלאחרי ¹⁶	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ¹⁵
ספק ¹⁷ אם חתם "המלך הקדוש"	תוך כדי דיבור	חותם "המלך הקדוש"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ¹⁵
	לאחר שהתחיל ברכה שלאחרי ¹⁶	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ¹⁵
בראש השנה וביום הכפורים		
שכח לומר "לדור ודור... ובכן תן פחדך וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "המלך הקדוש" וממשיך "אתה בחרתנו"

הערות

- אפילו ב"על המח"י" על פת הבאה בכיסנין וכדומה". אבל מי שאין לו פת ויוצא סעודת שבת או יום טוב (ובראש השנה - בליל ר"ה) במיני מזונות, חוזר ומברך "על המח"י".
- אפילו אמר רק תיבת ברוך.
- אפילו שהיה יותר מכדי דיבור.
- וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון... שיבנה וכו'".
- וכן הדין בחזרת הש"ץ. בראש השנה במוסף - מתפלל תשע ברכות¹⁸. במוצאי שבת תשובה - אומר שוב "אתה חוננתנו". בצום גדלי' במנחה (וה"ה בשחרית לש"ץ) - אומר שוב ענו. במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יוה"כ - אומר שוב וידוי¹⁹.
- בתפלת שחרית בחול אם כבר חלץ התפילין - נכון שיניחם שוב²⁰.
- אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפלה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה במנחה ביום הכפורים מתפלל ערבית במוצאי יוה"כ פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה²¹. ואין תשלומין לתפילת מוסף ונעילה לאחר שעבר היום.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב) תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. וראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'תשנ.
- וכן הדין גם בשחרית, אף אם נזכר אחרי שהתפלל מוסף²².
- אם יודע בוודאות שאמר כל הנוסח מ"לדור ודור כו' ובכך תן פחדך כו'" (וכש"כ כשהתפלל מתוך מחזור) אינו חוזר²³. אבל אם מסופק אם אמר כל הנוסח, חוזר.

טעות	נזכרה	הדין
	בחול	
טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט"	תוך כדי דיבור	אומר "המלך המשפט"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ¹⁸
	בשבת תשובה וביום הכפורים	
אמר "הא-ל הקדוש" בברכת מגן אבות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"המלך הקדוש"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר

תפילת העמידה – בראש השנה ויום הכפורים ערבית, שחרית, מנחה ונעילה

התפלל ברכות אמצעיות של חול	לאחר שאמר רק "אתה" ¹⁹ של ברכת "אתה חונן"	ממשיך "בחרתנו מכל העמים וכו'"
	באמצע ברכה ²⁰	גומר אותה ברכה ומתחיל "אתה בחרתנו" ²¹
	לאחר שהתחיל רצה	פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפלה ²²
	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸
בר"ה: התפלל של חול ²⁷	לאחר "היו לרצון" השני ²⁵	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶
	-	הזכיר ר"ה: יצא ²²
	-	לא הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה
	-	ספק אם הזכיר ר"ה: חוזר ומתפלל של ראש השנה
	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	אינו חוזר ²⁵

הערות

18. אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה וא"צ לחדש בה דבר.
19. וכן אם התחיל גם תיבת "חונן" אלא שלא אמר כל התיבה אלא תחילתה כגון "חו" - או "חונ" - שאינו גומר הברכה. ואם מסופק אם אמר כל התיבה יגמור הברכה.
20. בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן, ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול.
21. אם לא גמר ברכה של חול אלא הפסיק באמצע הברכה ואמר אתה בחרתנו ונזכר אחרי שגמר "מלך על כל הארץ כו'" לא יחזור.
22. כמוכון, בתנאי שזכר לומר "המלך הקדוש" בברכת אתה קדוש. אם לא אמר "המלך הקדוש" חוזר לראש התפלה.
23. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"²⁴.
24. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר
25. לה"אתה בחרתנו"²⁵.
25. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
26. בראש השנה במוסף - מתפלל תשע ברכות²⁷. ביום הכפורים – אומר שוב וידוי²⁸.
- אם לא נזכר עד שהגיע זמן תפלה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. ואם טעה במנחה ביום הכפורים מתפלל ערבית במוצאי יום"כ פעמיים, ראשונה לחובה ושנייה בתורת נדבה²⁹. ואין תשלומין לתפילת מוסף ונעילה לאחר שעבר היום.
- ואין תשלומין אלא בזמן (שהוא עסוק ב)תפלה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ.
27. ואם מסופק אם התפלל של חול או של יו"ט יש להסתפק אם יחזור ויתפלל. ולמעשה יכוון וישמע מהש"ן ויוצא ידי חובתו.

הדין	נזכרה	טעות
הזכיר שבת ויה"כ: יצא ²²	-	ביום הכפורים: התפלל כל התפלה של חול ²⁷
לא הזכיר שבת או יה"כ: חוזר ומתפלל של יום הכפורים עם ההוספות של שבת	-	
ספק אם הזכיר שבת או יה"כ: חוזר ומתפלל של יום הכפורים עם ההוספות של שבת	-	
אינו חוזר ²⁸	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	התפלל של שבת
פוסק מיד ומתחיל "אתה בחרתנו" ²⁹	באמצע ברכה אמצעית	
אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שסיים ברכה אמצעית	
פוסק ומתחיל "אתה בחרתנו"	לאחר שהתחיל "רצה"	
בר"ה: חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	
ביום הכפורים: אומר יעלה ויבוא קודם מודים ³⁰ וממשיך להתפלל ממודים עד סוף התפלה ²²		
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שהתחיל "מודים", קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶ ²⁸	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אינו חוזר ²⁹ לה	לאחר שסיים ברכה אמצעית	
פוסק מיד ומתחיל "ותתן לנו"	באמצע ברכה אמצעית	ביום הכפורים לא הזכיר שבת
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו" ¹⁷	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶ ³⁰	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	

הערות

28. ואפילו הזכיר של יו"ט ביעלה ויבוא לא יצא.

29. אם חתם "מקדש ישראל וכו'". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ץ ויוצא ידי חובתו. אם חתם "מקדש השבת וישראל וכו'", אם נזכר תוך כדי דיבור – אומר "מקדשט ישראל וכו'". ויצא. אבל אם נזכר

לאחר כדי דיבור – חוזר ל"אתה בחרתנו".

30. בתפלת ערבית, נחלקו הפוסקים אם אפשר לצאת ע"י שמיעת מעין שבע מהש"צ. ולכתחילה נכון שלא לסמוך על כך ולהתפלל עוד הפעם. ולמעשה, גם בדיעבד שמע וכיוון לצאת

הדין	נזכרה/ה	טעות
חוזר למקום שטעה	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	ביום הכפורים השמיט הזכרת שבת במקום א' באמצע הברכה
אינו חוזר	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
אינו חוזר ³¹ לו	-	ביום הכפורים לא הזכיר שבת באמצע הברכה וחתם "מקדש השבת" וישראל ויום הכפורים
אומר "מקדש השבת" וישראל ויום הכפורים	תוך כדי דיבור	ביום הכפורים הזכיר שבת ויוה"כ באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יוה"כ בלבד
אינו חוזר ³¹	לאחר כדי דיבור	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	התפלל תפלת מוסף
אומר למדני חוקיך, וחוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	
בשחרית: מסיים התפלה ועולה לו למוסף, ואח"כ חוזר ומתפלל שחרית	לאחר שחתם הברכה	
בערבית ומנחה: חוזר לאתה בחרתנו ³² ומתפלל תפלת ערבית או מנחה		
חוזר ל"ותתן לנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	הזכיר שם חג אחר
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
אינו חוזר ²⁷	בשחרית: אחרי שהתפלל מוסף	
חוזר ל"או"א מלוך/מחול וכו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו"
מסיים "מלך וכו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	
חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שחתם "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
חוזר ל"אתה בחרתנו" ²⁸	קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	מסופק אם אמר "או"א מלוך/מחול וכו" או המשיך "ותחזינה" ³²

הערות

32. אם אינו מתפלל מתוך המחזור.

אינו יוצא ידי חובתו (כיון שאין בה הזכרה של יו"ט).¹⁷

33. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") אם לא אמר "ואת

31. וכדאי שיכוון וישמע מהש"ך ויוצא ידי חובתו.

טעות	נזכרה	הדין
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"או"א מלוך/מחול וכו"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "מלך וכו"
	לאחר שחתם "בונה ברחמיו", קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^מ
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	חוזר ¹⁴ לראש התפלה ²⁶
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ^{מא}
ביום הכפורים חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^{מא}
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ^{מב}

תפילת העמידה – מוסף

לא אמר פסוקי מוסף	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אינו חוזר
אמר פסוקי חג אחר במקום פסוקי היום	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ואומר כתיקונו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית, קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מג}
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	חוזר ¹³ לראש התפלה

הערות

³⁴. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אם לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים" חוזר אכ"כ ל"אתה בחרתנו"^{לכ}.

מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים" פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"אתה בחרתנו"^{לא}.

טעות	נזכרה	הדין
ביום הכפורים לא אמר פסוקי מוסף של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	חוזר ל"ומפני חטאינו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים הזה": חותם "מלך וכו' מקדש השבת וישראל ויום הכפורים", ואומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבתך מוסף יום השבת הזה" קודם רצה
	באמצע רצה	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים הזה": אומר "והשיב העבודה לדברי ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבתך מוסף יום השבת הזה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הזכרון הזה": אומר "ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבתך מוסף יום השבת הזה" קודם מודים
	לאחר שהתחיל מודים, קודם פסוקים ³³ לא "היו לרצון" השני ³⁴	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים": אינו חוזר
		לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים": חוזר ל"אתה בחרתנו"
	לאחר "היו לרצון" השני ²⁵	אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים": אינו חוזר
לא אמר "ואת מוספי יום השבת הזה ויום הכפורים": חוזר ¹⁴ לראש התפלה		
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה ²²
ביום הכפורים חתם "מקדש השבת וישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ²²
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש וכו'"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ²²

הדין	נזכרה	טעות
פוסק מיד ומתחיל של ר"ה/יוה"כ"מ	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה אמצעית	התפלל ברכות אמצעיות של חול או שבת
חוזר ל"אתה בחרתנו"	קודם שסיים ²³ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
חוזר ¹³ לראש התפלה	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
חוזר ל"ומפני חטאינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	בראש השנה התפלל תפלת ר"ה ולא מוסף
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מ"ה}	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפלה ³⁵	באמצע רצה	
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מ"ה}		
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפלה ³⁵	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ³⁶ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה – חוזר ל"אתה בחרתנו" ^{מ"ה}		
חוזר ¹⁴ ומתפלל מוסף ³⁷	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
חוזר ל"ומפני חטאינו"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	ביום הכפורים התפלל תפלת יוה"כ ולא מוסף
אומר קודם רצה "ונעשה לפניך בתמידי היום וקרבת מוסף"	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	
אומר "והשיב העבודה לדביר ביתך ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבת מוסף יום הכפורים הזה"	באמצע רצה	
אם לא הגיע עדיין זמן מנחה: חוזר ל"אתה בחרתנו"	לאחר שאמר "השם" בחתימת "המחזיר שכינתו לציון", קודם שסיים ³⁶ לא "יהיו לרצון" השני ²⁴	
אם הגיע כבר זמן מנחה: מסיים התפלה ³⁵	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	
חוזר ומתפלל מוסף ³⁷		
חוזר ואומר כתיקונו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	בראש השנה אמר "ואת מוסף"
אינו חוזר ^{מ"ב}	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת מלכיות	
חוזר לומר הפסוקים	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	בראש השנה השמיט חלק מהפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות
חוזר לתחילת הברכה	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	

הערות

35. ועלתה לו למנחה. ויחזור ויתפלל מוסף.
 36. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") אם לא הגיע זמן מנחה
 37. אם הגיע כבר זמן מנחה, עלתה לו למנחה.

טעות	נזכרה	הדין
בראש השנה השמיט כל הפסוקים במלכיות זכרונות או שופרות	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לומר הפסוקים
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אם לא אמר "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": חוזר לתחילת הברכה אם אמר ³⁸ "ככתוב בתורתך", "וכן כתוב בדברי קדשך", "וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים" "אלוקינו וכו'": אינו חוזר
בראש השנה אמר מלכיות זכרונות ושופרות שלא על הסדר	-	חוזר ואומרם על הסדר
בראש השנה התפלל ז' ברכות של מוסף והשמיט מלכיות זכרונות ושופרות	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁵	חוזר ¹⁴ לראש התפלה
ביום הכפורים הזכיר שבת ויוה"כ באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יוה"כ בלבד	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר ³¹

ברכת הפטורה

בראש השנה		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר ר"ה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אומר למדני חוקיך וחוזר לתחילת הברכה
הוסיף "ועל יום השבת הזה"	לאחר שסיים הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא ³⁹ מז

הערות

38. אסור לעשות כן לכתחילה.
39. אבל אם חתם "מקדש השבת" וישראל ויום הזכרון, אם נזכר
תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל
אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה.

38. אסור לעשות כן לכתחילה.
39. אבל אם חתם "מקדש השבת" וישראל ויום הזכרון, אם נזכר
תוך כדי דיבור – אומר "מקדש ישראל ויום הזכרון" ויצא. אבל
אם נזכר לאחר כדי דיבור – חוזר לתחילת הברכה.

טעות	נזכרה	הדין
ביום הכפורים		
אמר הנוסח של שבת ולא הזכיר יוה"כ	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים" ויצא
	לאחר שסיים הברכה ⁴⁰	חוזר לתחילת הברכה
לא הזכיר של שבת	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים" ויצא
	לאחר שסיים הברכה ⁴⁰	חוזר לתחילת הברכה
הזכיר שבת ויוה"כ באמצע הברכה וחתם בשל שבת בלבד או בשל יוה"כ בלבד	תוך כדי דיבור	חותם "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
בראש השנה וביום הכפורים		
חתם "מקדש (השבת ו) ישראל (ו) ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	חוזר לתחילת הברכה
השמיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה	תוך כדי דיבור	אומר "מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו) ישראל ויום הזכרון/הכפורים"
	לאחר כדי דיבור	אינו חוזר

הבדלה

במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים		
לא הבדיל	לאחר שנטל ידיו ולפני ברכת המוציא	מבדיל מיד
	לאחר שבירך המוציא ⁴¹	טועם מיד ואח"כ מבדיל
	לאחר שאכל	מבדיל מיד
	למחר	מבדיל עד יום שלישי ⁴²
אמר "המבדיל בין קדש לקדש"	תוך כדי דיבור	מתקן ואומר "המבדיל בין קודש לחול"
	לאחר כדי דיבור	שומע הבדלה מאחר ⁴² מטי

הערות

40. לאחר כדי דיבור. אבל תוך כדי דיבור אומר "מקדש השבת וישראל ויום הכפורים" ויצא.
41. או "בורא מיני מזונות" על עוגה.
42. באם אין לו אחר לשמוע ממנו הבדלה יחזור ויבדיל בעצמו.

טעות	נזכר/ה	הדין
------	--------	------

תפילת העמידה – מעריב

במוצאי שבת שובה ויום הכפורים		
שכח ולא אמר "אתה חוננתנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"אתה חוננתנו" ³⁷
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ⁴³
		טעה ואכל: חוזר ⁴⁴ ומתפלל
		עשה מלאכה: אינו חוזר ⁴⁵

צום גדלי'

אמר הש"צ עננו באמצע ברכת "ראה" וחתם "העונה לעמו ישראל" ולא "גואל ישראל"	תוך כדי דיבור	חותם "גואל ישראל" ויצא
	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ⁴⁴ לא "יהיו לרצון"	חוזר לתחילת ברכת "ראה" ⁴³
	לאחר שסיים "יהיו לרצון"	חוזר לתחילת חזרת הש"ץ
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותם "העונה לעמו ישראל" ⁴³ בעת צרה ושומע תפלה ⁴⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה ככרחה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר "יהיו לרצון" ²⁵	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא ³³
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ⁴¹
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו
לא התפלל מנחה	-	מתפלל מעריב שתיים, הראשונה לשם מעריב והשני' לתשלומין ⁴⁶

הערות

37. וחוזר ומברך בורא פרי הגפן.
 38. אכל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
 39. אביל עדיין אסור במלאכה עד שיבדיל בין קדש לחול.
 40. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צור") פוסק באמצע הפסוק.
 41. וחוזר ל"ראה"⁴².
 42. ואם חתם ב"שומע תפלה" בלבד יצא.
 43. ואינו אומר "עננו" בשניהם.⁴⁴
 44. ואינו אומר "עננו" בשניהם.⁴⁵
 45. ואינו אומר "עננו" בשניהם.⁴⁶

טעות	נזכרה/ה	הדין
------	---------	------

קריאת התורה

מנחה		
אמר קדיש אחר קריאת התורה או אחר ההפטרה	-	אינו אומר קדיש קודם העמידה
החזירו בטעות הספר תורה לפני ההפטרה	-	אומר ההפטרה כשהס"ת בארון

במנחת ערב יוה"כ ובתפילות יום הכפורים

לא אמר הוידי	-	אומרו אחר כך, אחרי תפלתו
--------------	---	--------------------------

לאחר יום הכפורים

אמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט"	תוך כדי דיבור	אומר כתיקונו
	לאחרי כדי דיבור	אינו חוזר ¹³
אמר "זכרנו לחיים"	קודם שאמר "וכתבנו"	מפסיק מיד
	לאחר שאמר "וכתבנו"	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה ¹⁴
אמר "מי כמוך"	-	גומר תפילתו
אמר "וכתוב"	-	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה ¹⁴
אמר "ובספר"	קודם שאמר "ונכתב"	מפסיק מיד
	לאחר שאמר "ונכתב"	גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה ¹⁴

מקורות וציונים לטבלא דיני שכחה וטעות

א. בנוגע לר"ה – מצינו שר"ה נק' בשם יו"ט כדלקמן.

בנוגע ליוה"כ – נחלקו הפוסקים אם עליה לחזור או שיצאה ידי חובתה. ולמעשה, אינה חוזרת. וספק ברכות להקל. ובברכת הבית ח"ב שער מ"ה בשערי בינה ס"ק לו שלכתחילה הנוסח הוא להדליק נר של יו"ט.

[והנה, אף שלדעת אדה"ז סתפ"ז ס"ב (ועיי"ש ס"א במוסגר) בתפלה צריך להזכיר שם יו"ט זה, הרי בהדלקת נרות אין קפידא בדבר, וכבכל יו"ט. ולכא"ו תלוי בשק"ט אי יו"כ נק' יו"ט (ראה מס' סופרים פ"ט ה"ו שא"א יו"ט מקרא קודש. תור"כ פ"ח ה"ט. רמב"ם ריש הל' שבייתת יו"ט. וצ"ע במגדל עוז שם פ"ו הט"ז. שו"ע אדה"ז סתרי"ס ה"ה. ועוד. ולהעיר מכס"מ תפלה פ"ה ה"ב. אבל בכמה גל' בכת"י מפורט שם יו"כ בפ"ע. ולהעיר מל' הרמב"ם שם פי"ג ה"ח וה"ד. וראה כס"מ שם). ובלשון בנ"א ודאי נק' יו"ט, וכבסוים מס' תענית, ובמכ"ש מעיי"כ. וראה רמ"א אור"ח סי' תקע ס"א. וראה הנסמן במועדי ישראל ימים נוראים סי' קצא. אנצ"ת ערך יוכ"פ. וש"נ. וכו'.

אלא, שגם אם נק' יו"ט – לכא"ו ל"ש מחתימה בנוסח מקדש השבת ביו"ט, אף דאיקרי שבת, שה"ז משה ממטבע שטבעו (ובח"י סתפ"ז ס"ק אה"ז הוסיף לפי שנתכוון לשבת. אבל אדה"ז שם השמיט דבריו. וגם בח"י היינו רק שמשו"ה לא יצא גם כשחזר בו תוכ"ד). אבל יש לחלק טובא, שהזכרת שבת לא משמע להו לאינשי דקאי ביו"ט. ובסגנון אחר, שאין ההקפדה שיהא באותו מטבע ממש, וכדמוכח בכ"מ (ולדוגמא, באמר "מקדש ישראל והמועדים" במקום "הזמנים" (ראה בית השואבה דיני ערבית של יו"ט סי"ז. אצבע קטנה קש"ג סכ"ד סוס"ז)), אבל בשינוי שכזה גרע טפי. וראה שו"ת אבני זכרון ס"ד, עיי"ש.

אמנם, יתר על כן, מצינו בהשק"ט בנוגע לר"ה כשאמר "מקדש ישראל והזמנים" ולא "יום הזכרון" – ראה בארוכה באות.

ולהעיר מהאסתפקתא בגמ' (עירובין שם) בנוגע לאמירת זמן ברה"ו יו"כ דלא איקרו רגלים. ובראשונים (מחז"ש שם. מעשה רוקח קמג. פי' ריבב"ן עירובין שם. פסקי ר"ד שם), דרגלים תרגומו זימנין, ור"ה אינו מן הזמנים ול"ש ברכת הזמן. אלא, דרבנן שוינוהו כרגלים (תשו' ר"נ גאון – הובאה בראבי"ה ר"ה סתקל"ד. ועוד. וראה תשובות ופסקים חכמי אשכנז וצרפת סע"ב). וכן מצינו בכ"מ (שבה"ל סרפ"ו. הפרדס להשי"ה ה"ל ר"ה. סידור רש"י סי' קעז. תניא רבתי סע"ג) כשה"א "ברכת מועדי" ברה"ו, לאו לאו מן הזמנים הוא. ומזה מובן גם בנוגע ליו"כ. ואדרבה, כתבו (שם) שהמנהג הי' לומר "ברכת מועדי" ברה"ו, אבל ביו"כ לא. [וכנ"ל, שא"א יו"ט מקרא קודש ביו"כ, משא"כ ר"ה נקרא יו"ט, וכמש"א בנוסח התפלה (מס' סופרים שם ה"ה)]. ויומאתק לפמש"כ בבחיי (בא יג, ד – הובא בהגש"פ עם לקו"ו ומנהגים ד"ה מקדש) במה שאומרים והזמנים ולא והמועדים, שתלוי בזמני תקופות השנה (משא"כ ברה"ו ויו"כ). [אבל ראה באו"א בכסא רחמים ע"מ סופרים פ"ט ה"ז. יפ"ח ל"י אור"ח סתפ"ז. וע"פ דא"ח – אוה"ת פינחס ע' א'קצו. ושם, בנוגע לר"ה ויו"כ. פלח הרמון ויקרא ע' רמב. שם ע' רנב].

אלא בששו"ע אדה"ז סתקפ"ב ס"י במה שאין אומרים "ברכת מועדי" לא הביא ד"ז שאינו מן הזמנים. ואדרבה, כת"ש בטעם שאין אומרים "מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון" לפי שלא ניתנו לשמחה, ומ' שמצ"ע הוא בגדר מועדים וזמנים. (ודלא כבלבוש שם ס"ח שא"א לפי שאינו מועד וחג. וכ"ה כבר בכל בו ר"ה ס"ד: שלא מצינו בשום מקום שיהי' נק' ר"ה מועד. וכ"כ במט"מ תשצו. ושם (וכן בלבוש) שבדברי קבלה נק' חג, ומקרא מלא: בנסכה ליום חגנו. וברד"ק הושע ב, יג בשם רס"ג דמועדה קאי גם על ר"ה ויו"כ. וראה העמק שאלה שאילתא טו סק"י. וראה שו"ת חסדי אבות סט"ז). ועפ"ז אתיא כדעת הראשונים שבאמת כתבו לומר ברכת מועדיך מה"ט, לפי שנק' מועד. ולדין, הטעם כיון שלשון "ברכת מועדיך" שייך רק בג' רגלים, ולא מחמת שם מועד (ראה שו"ת עמק הלכה ח"ב סל"ט). וכדעת רב שר שלום (שהביאו ברא"ש ר"ה פ"ד ס"ד) ד"מועדי ה"י אכולהו קאי (וכ"ה בראב"ן עירובין שם). וכן מוכח בכ"מ (ראה ר"ה ד, ב. וראה טו"א שם ד"ה ראב"י. שם לב, א. וכן בסוטה מא, א. ערכין י, ב – ציוין בראב"ן שם). ומ"מ, להלכה קייל"ן שאינו לא חג ולא רגל (רא"ש שם. אדה"ז סתקפ"ז). ויש לחלק לפי מועד לחג ורגל, כפשוטו. וראה בצרור החיים לרבינו יחיים ב"ר שמואל הל' ר"ה בטעם שאומרים ותודיעניו לפי שר"ה נק' יו"ט. [ומה שלא נת' כן בטעם שא"א חגים וזמנים לששון, מחמת ל' חג – י"ל בדוחק שהכוונה לבאר בעיקר בל' מועדים וזמנים]. אלא שלמעשה, מנהגו שא"א גם פסוק אלה מועדי וגו' בקידוש. (ראה שו"ת עמק הלכה שם).

ולכא"ו צ"ל בכ"ז בענין מ"ש במחז"ו שם, ש"אינו חשוב לא מועד ולא זמן לקרותו כן בעיקר השם, ואע"פ שכלולין הן בכלל מועדות שבתורה וכו', מ"מ אינן חשובים זמן גמור לקרותם בעיקר השם לא מועד ולא זמן וכו' ואף מהטעם הזה אינו ראוי לקרותו חג, לומר בתפלה חגים וזמנים לששון וכו' שאין חותמין מקדש ישראל והזמנים וכו' למדת שאלו בלבד שם מובהק שלהם זמן ומועד אבל לא הנותרים". [כדוגמתו, שחנה"מ לא נק' יו"ט – ט"ז סתרי"ח סק"א. מג"א סת"צ סק"א. שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ו. וכ"מ בריטב"א עירובין צו, א. שם מו"ק יט, א. ועוד. ועכ"ז מצינו לפעמים שנק' כן. וראה שו"ת הרשב"א ח"ה סר"ו. ט"ז סתרי"ב סק"ג. מג"א סת"ע. וראה פמ"ג בא"א שם. וראה ערך השולחן להגר"ז טייב סת"צ סק"ב. ועוד. ובח"י הריטב"א סוכה לח, א. (הובא בבית מאיר סת"צ שם) בטעם שא"א "את יו"ט מק"ק" שלא לזלזל ביו"ט ממש כיון ששויים בשמותם. וצ"ל שהוא שם המושאל וכינוי, ולא עיקר שמו].

ואיך שיהי', הכרעת האחרונים לחזור ברה"ו כשאומר מקדש ישראל והזמנים.

ועדיין יש מקום ספק בנוגע לנדו"ד, בנוסח "יום טוב". ועכ"פ, ר"ה נק' בשם יו"ט בנוסח התפלה (וראה לקוטי מהר"ח שיש שא"א את יו"ט מק"ק ברה"ו, אבל נמצא הוא בסידור רע"ג, ברמב"ם (ועוד) וכן אומרים הרחמן הוא ינחילנו (ראה יוסף אומץ סתקפ"ס). ונהג בצא"ן יוסף ע' רסד. וסע"כ פל"ד סק"ד. ר"ד ליל ב' דר"ה תשכ"ט. מחזור השלם לר"ה. אבל ראה מנהגי חת"ס פ"ו בהערות סק"ג. נועם מגדים להפמ"ג לב, ב. אלא שטעמם כיון ש"א להתענות, ושאי"ב שמחה

שו"ת מהרש"ם ח"א סר"ט בנוגע ברכת על אכילת מצה בין המוציא לאכילה בסעודת היום. וגם למ"ד שברכה אינה בגדר הפסק (ובמשמעות הרא"ש חולין פ"ו ס"ד בכיטוי הדם וברכתו בין שחיטה לשחיטה. ועד"ז הוא באר"ח דיני כיטוי הדם ס"א. ויתר על כן בר"י מלוניל חולין פ, ב דשאני דיבור של מצוה משיחת חולין) – הנה נוסף לזה דלא קייל"ן הכי, וגם קדיש וקדושה מיקרי הפסק (וראה שו"ת פלא יועץ סט"ז), וגם ברכות הן בגדר הפסק, ושאיני כיטוי הדם שמצרכי שחיטה היא (כבר"ן חולין כח, ב (בדפי הרי"ף)). ועד"ז בעיטור ש"ב הל' שחיטה (מו, ד) דעינא דשחיטה היא) – עוד זקת דפמי את"ל דכללא כיילו לן בנוגע לברכות בכלל, היינו זקת כשאני ברכה ראוי' ולא כשלא יד"ח ברכה.

ופשוט שאין מקום לומר שכיון שלחד מ"ד א"צ לשתות הכוס בכוס ש"ב (רק שלא תהא נראית ברכת בפה"ג לבטלה) שוב אי"ז הפסק – חדא שג"ז בפלוגתא תליא. ועוד שבקידוש (בשונה משאר כוס ש"ב) ודאי חייב לשתות. ובלא"ה, כיון שבפועל שותה הטי זקוק הוא לברכת בפה"ג לפני. ואין לומר דדמיא למי שטעה באמצע ברכת הקידוש שאינו הפסק, דהתם עלתה לו ברכה זו לקידוש, שאין שיחה בדברים אחרים פוסלת ברכת הקידוש, ולכן ל"ש דין מאורע שלא בזמנו בקידוש, וממילא אהני ל' גם לגבי ברכת היין. אבל כשלא עיקר ברכתה היא לברכה כבנדוד, ה"ז הפסק גמור ואינו מעניין ברכת בפה"ג, וכברכה שלא בזמנה. וכאשר הארכנו במקורות ועינינו שם. ואם נפשך לומר בסברא מחודשת שבבירך על המים אינו הפסק לפי שבפה"ג וקידוש כחדא מילתא נינהו, וכחדא ברכתא – דבר שזקוק ליסוד ובית אב בראשונים וקשה לחדש כן ללא מקור, ובפרט שד"ז לא יועיל לגבי ברכת הנר על נר שלא שבת ובשמים של ע"ז, ראה מקורות ועינינו שם – ל"ש לומר כן כשאר הקידוש עולה לו, ורק בקידוש שאין פסולו בגופו אלא דבר אחר גרם לו שלא יעלה לו לחובה כיון שלא הי' על היין וכו', אבל כשעיקר הקידוש הוא שלא כמטבע שטבעו ה"ז ככל ברכה שלא בזמנה. ודומה למי שבירך שהחיינו באחש"פ – ראה מש"כ בקיצור דיני שכחה וטעות ש"ל לקראת פסח השתא. וכן מי שבירכה שהחיינו בהדלקת נרות ובירכה עוד הפעם בקידוש – ראה מש"כ להלן הערה יד. וכן ראיתי שהעלה בקובץ אור ישראל חו"מ א' ע' סז (מטעם אחר). וי"ל גם בסגנון אחר, דשאני התם בקידוש על מים, שאותה ברכה בעצמה אינה יכולה להיות הפסק, וכל שתיקנו שיקדש אין הקידוש מהווה הפסק לגבי קידוש השני (וראה ועד"ז בשש"כ פמ"ז הע' ריח בבירך ברכת היין ב"ב אה"ז א' פ' ואח"כ א' פ' השני הפסק, בלא שיש לחלק דהתם אם נאמר שהוא הפסק יצטרך לברך אותה ברכה פעם שלישית. ועוד, דהתם דנים על ברכה השני' שתהא הפסק בין ברכה ראשונה לשת"י, אבל בקידוש על המים, והקו"ט על קידוש הראשון שתהא הפסק בין בפה"ג לשת"י. וראה אצלנו במקורות ועינינו שם בגוף השאלה). משא"כ בנדוד"ז שבירך ברכה אחרת לחלוטין. ואף שאין סברא זו עיקר, המסקנא שוה. ול"ד למי שטעה בספה"ע שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה כהוגן (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ט סכ"ב), דהתם מיירי בברכת המצות שנתעסק במצוה זו גופא. אבל כאן הטעם שאינו הפסק הוא לפי שקידוש הוא מענין בפה"ג, לפי שלא קידוש אסור בשתי', או שכן התקנה (ועד"ז ברכות אחרות שמסדרים על

יתירה), משא"כ ביו"כ שלמעשה א"א את יו"ט מק"ק. ומסברא נראה שה"ז שינוי גמור.

ועדיין י"ל, דשאני בהדלקת נר שאין מעין המאורע מעכב (וילה"ע משלחן מנחם ח"ג ס"ע פג). ומה שהכרענו כהשיטות שאינה יוצאת בהדלקת נר של יו"ט כשאמרה "של שבת" – שאני התם שקילקלה. (ראה קובץ אור השבת יד ע' יט). ולהעיר ממג"א סרח"צ סק"ג. וילע"ע. והארכנו בכע"ז בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט].

ב. כמו בתפלה – ראה להלן הערה ט.

ג. ע"פ קו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ג וסק"ד. [וראה גם בקונטרס באתרא דרב חו' ג הע' 45 ואילן. והארכנו בזה בכינוס תורה חוהמ"פ תשע"ט. וצע"ק מש"כ מפי השמועה בס' הרב אשכנזי].

ד. נתבאר בהערה בדין טעה בנוסח התפלה בשבת שאחרי יו"ט, ומשם תדרשנו.

ה. ספק ברכות להקל, שיש כאן ב' סיבות המחייבות הדלקת נרות ולא קילקלה בברכתה. ונתבאר בארוכה בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ט.

ו. כבר שקו"ט במנהג נשים צדקניות לומר תחינות אחרי ההתקלה והברכה לפני שהננית מאור הנרות, וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' לה'תקעא. ועכ"פ, רוב הסברות שנת' בזה שייכות גם בנדוד"ז.

ז. שהקידוש הפסק, כיון שאינו מענין הברכה שצריך לברך, ואינו בגדר קידוש כלל. ובקידוש על כוס מים והי' בדעתו לשתות יין – ראה מג"א סרע"א סקל"ב ובשו"ע אדה"ז שם סכ"ח (ולדא כרעק"א שם בהגהות שם עה"ג. וראה הגהות רעק"א למג"א סרצ"ט סק"ו) – אין הקידוש הפסק, לפי ששם קידוש עלה, אלא שלא יצא יד"ח כיון שלא הי' על יין. ושו"ר כסברא זו באפיקי מגינים סכ"ה בביאורים סקט"ו שהחסרון הוא מצד אחר. אבל הכא פטומי מילי בעלמא נינהו ואינו בגדר קידוש. וראה כע"ז בשו"ע אדה"ז סרצ"ט ס"ט. והרי כמה אחרונים יצאו לפקפק בדברי המג"א מדין הפסק (נוסף לרעק"א – בחמד משה סרע"ט סק"ד, ושם שכן דעת תרומה"ד, במנוה"ט סרע"א בקני המנורה סקכ"ט, ועוד). ואף דאנן בתר דברי המג"א ואדה"ז גרירין, אפושי פלוגתא לא מפשינן, גם ככה"ג שאינו מענין הקידוש כלל. ול"ד כלל לגביל לתורי וזוכר שכבר נתנו לה לאכול (ראה עד"ז בשו"ת מנח"ש ח"א ס"כ). וקדמו בשו"ת משפטי צדק להר"ש גרמיואן צ"דז) – ראה אצלנו במקורות ועינינו להל' יומתא אות תרוז.

ולא גרע משהחיינו בליל ב' דר"ה, שוי"א דהוה הפסק – שו"ת רשב"ש סתל"ב. ולדידן שאין חוששים לזה, ה"ט שמחמת הספק מברך, כאשר הארכנו בכ"ז וכיו"ב במקורות ועינינו שם, משא"כ בברכה שאינה מן הענין כלל. וע"ד הסברא בברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת (ס' הבתים הל' שבת פכ"ט ה"ד. ט"ז סתרכ"ז סק"ב. גו"ר כלא א ס"א, הובא בהגהות רעק"א לט"ז שם. ולדידן ה"ט דמברכינן דס"ל שכן עיקר, נוסף להטעם דעדיף לצאת כל הדעות מלחוש להפסק כיון שיוצא הבדלה ממנ"פ, כבט"ז שם. וראה א"ר שם סק"ב דאכתי ברכה לבטלה היא וגם שותה יין ללא ברכה. ואולי כוונת הט"ז במש"כ "דעדיף טפי לצאת ידי כל הדעות מלחוש להפסק", שכיון שלכמה דעות מברך על הבשמים ממילא אין בזה משום הפסק). וראה

בכ"מ מציינו בגדר תוכ"ד באו"א, שהיא מחמת עקירה לדבריו הראשונים, ולא (רק) מדין הוספת שבח. וראה מאירי כתובות יח, ב. שטמ"ק שם. נשמ"א כלל כד ס"א. שו"ת שו"מ מהדורא ה' ס"ב ד"ה והנה בשנת. וראה גם שבט אפרים לנדא ח"א ס"ו סק"ה וישג' עטרת המועדים מדלוב ס"ב. ובכ"מ נת' יתר על כן, הלכה הסברה דהוספת שבח יסודה מדין עקירה וחזרה, ומה שצריך לדון הוספת שבח הוא רק בכדי שלא יהא בגדר הפסק. וראה גם שו"ת עמק התשובה ח"ג ס"ח ד"ה איברא. שו"ת מנחת פרי רוטנברג ח"ג ס"ג סק"ד. בירורי סוגיות ברכת הפירות לידידנו הגר"י וקסטוק שליט"א סר"ט אות ג סק"ד (אלא שדחה). ועמדנו בזה בדברינו בכינוס תורה לחומה"פ תשע"ה בענין טעה ואמר ותן טל ומטר ותיקן עצמו תוכ"ד. ואכ"מ.

ולהעיר שבכה"ח צירף לזה דעת האומרים שגם ביו"ט אם חתם בשל שבת לחוד יצא דיו"ט איקרי שבת. ולא קיילין הכי. (וראיתו למי שכתב שכדברי הכה"ח מציינו גם בערך השולחן הספרדי סת"צ סק"ה. אבל אינו, הנתם קאי בשבת חוה"מ שחרית, שחתם מקדש השבת ואח"כ טעה וסבר שאינו שבת אלא יו"ט ואמי ישראל והזמנים, וטעמו שחזרה בטעות ל"ה חזרה. ואין הכרח בגוף הענין אי ס"ל שצריך לחזור ולומר גם תיבת מקדש).

[וכבר העירו שצ"ע וביאור בדעת המשנ"ב, שמחד גיסא בסתפ"ז סק"ג הביא שצריך לחזור ולומר תיבת מקדש וכדברי הפמ"ג, אבל לאידך בבה"ל שם ד"ה תוכ"ד הביא לענינו הסברה (מדברי שו"ת הרשב"א שם) שבתיקון תוכ"ד הו"ל כהוספת שבח].

איברא, שמצאתי בפסקי חמו"ד הל' ר"ה ס"ד שבר"ה שחל בחול ואמר מקדש השבת וישראל ויום הזכרון אפשר דא"צ לחזור. ומשמע מדבריו שכ"ה אפילו אמר כך בטעות, ולא רק באופן שרצה לתקן תוכ"ד. והוא מחודש. ולא נתבאר שם טעמו. ולא שבקינן פשיטתא דהפמ"ג מחמת ספיקון דהחמו"ד. ודברי הפמ"ג הובאו לדינא בפת"ש איסורין ס"א ואר"ח ספינקא שם, ועוד. ומה גם שדברי החמו"ד לא באו אלינו בפלימות וקשה לטמון ע"ז. ונראה בסברתו דס"ל שאי"ז שינוי מטבע שטבעו, כיון שהוא מטבע לר"ה שחל בשבת, והוא בגדר הוספת שבח, ולכל היותר ה"ז בגדר מאורע שלא בזמנו שנחלקו בזה, והרי בשו"י"ט אינו יכול להתפלל נדבה. אבל בדעת הפמ"ג נראה שהוא שינוי מטבע ממש.

ורא' לסברת הפמ"ג מהפלוגתא ביו"ט שחל בשבת וחתם רק בשבת (או ביו"ט), שלדעת הנה"ג ודעמי" יצא בדיעבד, ואינו בגדר משנה ממטבע לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בכל יו"ט, "וגם היום הוא יו"ט" (ראה אריכות לשון אדה"ז סתפ"ז ס"א). והא קמז שאם שינה ואמר מטבע שאינו מתאים ליום זה לא יצא. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חוברת ג' בענין הטועה בנוסח חתימת הבדלה, במה שהארכנו בכיו"ב.

ול"ד למי שטעה ואמר בשבת דעלמא, בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים שהתוספת היא אחרי גמר הברכה שאמרה כתיקון. וראה שו"ת מהר"ק ס"ח, הביאו בברכ"י שם סק"ו בנוגע לשבת חוה"מ שחרית. (ובכ"מ משמע דקאתי עלה מטעם אחר, מחמת שהיא חוה"מ דאיקרי יו"ט לכמה דעות עכ"פ, ואינה טעות, וככ"פ אינו שקר. ואולי תרוייהו איתנהו בה, שבטעם האחרון לא סגי כיון ששו"ס שינה המטבע. וראה אצלנו במקומו בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת שחל

הכוס כברכת הנר ובשמים ושהיינו. והביאו ראי' מיקנה"ז לענין כיסוי הדם בראשונים שם), ובנדו"ז אינו בגדר קידוש.

וכ"ה בנוגע לטעות בנוסח הבדלה. ובפרט כשאומר "בין קדש לקדש" במקום "בין קדש לחול", "דהוא שקר" (כל' המג"א סרצ"ט סק"ט).

וראה בשו"ת שבה"ל ח"ח סק"ח שמתפתק בטעה ואמר בין קדש לחול, שמה ההבדלה בין קדש לחול היא גם מענין הברכה, שהרי נמנית במנין ההבדלה. וראה עד"ז שש"כ פס"ב סכ"א. ויש להוסיף, שיסוד ההבדלה מצ"ע בין קדש לחול, אלא שטבעו חכמים לומר בדוקא בין קדש לקדש (ומה"ט יוצא יד"ח בשכח ההבדיל במוצ"ש בהבדלת בין קדש לחול שבמוצאי יו"ט – ראה בקיצור דיני שכחה וטעות – תשרי אשתקד (תשפ"ד)). ומ"מ כיון שלדינא לא יצא, לא חל עליו גדר הבדלה. ואף הם לא כתבו כך רק כמסתפקים. והבוחר יבחר.

ח. דומיא לברהמ"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה מש"כ לקמן גבי ברכת ההפטורה. ועד"ז הוא בתפלה, ראה להלן הע' לד – לה.

ט. ראה פמ"ג סתפ"ז בא"א סק"א שדייק כן מל' המג"א שם, דאל"כ מאי קמ"ל. וכדברי המג"א, כ"ה בבאה"ט סק"ב ובשו"ע אדה"ז ס"א.

ומשה"ק בכה"ח סק"א דמאי שנא משאר טעויות שיכול לתקן תוכ"ד כגון בנקיט כסא דשכרא ואמר כה"ג, ותיקון ואמר שהנ"ב, וכנהה רבות בשאר טעויות כיו"ב, וה"ט לפי שהיא בגדר הוספת שבח (ראה שו"ת הרשב"א סל"ה. רשב"א ברכות יב, ב) – צ"ל דשאני הכא שבחתם מקדש השבת וישראל וכי"ה"ז טופס דיו"ט (ור"ה ויו"כ) שחל בשבת ולא מינכרא התיקון. (וא"ש מה שבספה"ע בטעה וספר חמשה וזכר תוכ"ד א"צ לחזור ולומר תיבת היום (ראה שו"ע אדה"ז סתפ"ז סכ"ב במוסגר – דהא ליכא ספירה ד"חמשה ארבעה), ומינכרה התיקון). ועוד, דשאני התם שעוקר חתימה הקודמת לגמרי, אבל כאן משתמש בתיבת "מקדש" שבחתימה הקודמת. וי"ל דוגמא לדבר במברך על פה"ע בנוסח "בורא פרי הגפן והעין" שבדואי ה"ז שינוי מטבע. ועוד שהוא שקר גמור, שה"ז כאילו אומר שהיום שבת, וגרע משאר חתימה שמתקן תוכ"ד, ובל' הפמ"ג "ואין היום שבת". וראה באבודרהם סדר תפלות של חול ברכות המצות ומשפטיהם, במה שאינו מזכיר ביו"ט שחל בחול שבת (וילה"ע גם מזה שמזכירים שבת בנוסח "ותודיענו", אף שאינו שבת, שהיא הוספת שבח בברכה) "מפני שדרך הזכיר בשבת בלא יו"ט ומיחיז כשיקרא". (וכמו בשאר מאורע שלא בזמנו דלא אמרינן שהיא הוספת שבח לחוד. אלא שדנו בזה מטעם אחר, מצד הפסק). וראה גם בשולחן שלמה סרצ"ז ס"א סק"ב. ואף גם זאת, דל"ד לשאר ברכות, שהעיקר בברכה מה שמזכיר שבחו של מקום, וכל שהוסיף בו שבח אחר לא איכפת לו, שגם שבח זה תמיד מן הענין הוא (אף שלא תיקונו רק בזמן שמברך על מין זה). אבל כאן עיקרו הזכרת מעין המאורע, וכשהזכיר מאורע אחר שלא מן הענין קילקל בחתימתו. (והא דמנהי באומר שוב תיבת "מקדש" – ה"ט משום דמוכח מינה שמבטל דבריו הראשונים דלקמן). [וראה כע"ז לחלק (בענין אחר) בין שאר ברכות לחתימת הברכה במנין המאורע בפמ"ג סתפ"ב בא"א סק"ב ע"פ הלבוש שם, דל"ה כמוסיף שבח. וראה נה"שסר"ט סק"ג. שו"ת אול"צ ח"א ס"ז]. ותן, שבגוף הסברה שהוא כמוסיף שבח – הנה,

בחמרא, דליכא הפסק שהוא מעין הברכה וע"ד טול בריך הביאו לפתן וגביל לתורי, ומצינו כע"ז באחרונים (ראה שו"ת התעוררות תשובה מהד"ח א"ח ח"ג סצ"ה, קובץ המועדים שם ע' שעב, וביאורים מנחות הל' תפלין ס"ג סק"ה) לגבי שהחיינו בליל ב' דר"ה, שגם לראשונים שאינו חוזר ומברך שהחיינו בליל ב' דכיומא אריכתא דמי, היינו שנפטר בברכת שהחיינו בליל א', אבל ברכת שהחיינו מצ"ע שייכת שוב בליל ב', ולהכי כשלוקח פרי חדש עולה לו גם בשביל היו"ט. ולהעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בליל א' היא פעולה נמשכת שכל רגע ורגע חייב בברכה אלא שהברכה בליל ראשון פוטרת כל החג כולו – לקו"ש שם ע' 16. ואף שאין כאן פרי חדש ובודאי אין חייב לברך עוד פעם, אבל עכ"פ דינו כסברא זו ולומר שאין להצריך לחזור ולקדש, שאין כאן הפסק, מחמת ששייך לקידוש (וע"ד סברת הט"ז א"ח סי' קח סק"ב בהבדיל בשתייהו יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל – אף היתם קאי בתפלה דוקא, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. ודלא שו"ת משנ"ה ח"ח סרכ"ב ד"ה וקצת) שהרי י"א שמעיקר הדין חייבת שוב בשהחיינו. ולהעיר גם משיחת ליל שמח"ת תשמ"ט שגם אותם שעשו קידוש ובירכו כבר שהחיינו בעצמם עולה להם ברכת שהחיינו שישמעו בקידוש. כן מצינו בהנהגת מהרש"ל שבידך שהחיינו בליל ב' דחנוכה על מנוחה חדשה ולא חש להפסק בין ברכה להדלקה. והארכנו בכי"ב בלוח שכחה וטעות לחנוכה, בדון טעה ובידך שהחיינו בליל ב' דחנוכה.

יג. ולא יאמרנו בין ברכה (הגפן או ברכת קידוש) לטעימה מחשש הפסק, וראה שע"כ פ"ב הערה פה. ובברכת הבית שמו"ר סי"ט ר"ל שא"ב הפסק. אבל שוב חזר בו בלוח התיקון שבסוה"ס. וכע"ז בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' ק, ודלא כמ"ש שם ח"ה סק"ד.

יד. לפי שה"ז הפסק גמור. ועד כאן לא מצינו שטעות בברכה אינה בגדר הפסק, כי אם בבידך ברכה הנצרכת לו כעת, אלא שלא עלתה בידו, כגון בקידוש על היין ונמצא מים, ויין מוכן לפניו לשותו, שאין ברכת הקידוש הפסק בין בפה"ג לשתיית היין, אבל בגדונו שא"צ לברך שהחיינו או לישב בסוכה שהרי כבר בירך, ה"ז הפסק. ואינו דומה למש"ב הט"ז א"ח סי' קח סק"ב בדיון הבדיל בשתייהו יצא לפי שבאמת זמן הבדלה הוא אלא שהוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל, דשאני התם בדיון הפסק בתפלה שהעיקר ששייך לתפלה, משא"כ בהפסק בין ברכה לאכילה. והוא דלא כשו"ת מנחת שלמה ח"א סי"ח. וכפי שהארכנו בכי"ב במקורות ועיונים להל' יומית אות תרו.

טו. סידור. ראה שעה"כ פל"ד סי"א. ולדעת רוב האחרונים – כ"ה גם בנוגע לנצעים.

טז. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצה"ש שמו"ז סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

יז. וראה חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

יח. ככה"ח סתקצ"ז סק"ז ובקצה"ש הערות למעשה ע' קיח ואילך שאינו חוזר. אבל סתימת הפוסקים ששתקו ול"כ כן משמע דלא ס"ל הכי. ובשו"ת אול"צ ח"ד פ"א ס"ז כתב שחוזר כבכל שבתות השנה. ועיי"ש טעמו שכל ששתה מכוס קידוש גילה אדעתו שאינו מתענה. ועו"ל בזה דלא פלוג משאר שבתות. וראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קלט. קובץ שערי הוראה ח"ד. וכן מצינו במט"א סתר"ד סי"א, והובא

אחר יו"ט. וראה גם בארוכה אצלנו בקובץ באתרא דרב שם. ולהעיר מכע"ז בחתימת ההפטרה דשבת חוה"מ פסח בנוסח מקדש השבת וישראל והזמנים – ראה אצלנו בדיני שכחה ומעות בלוח לפסח. אבל להעיר עיי"א יתירה מזו, שיצא יד"ח בשבת חוה"מ שחרית בחתימת ישראל והזמנים, אפילו לא חתם בשל שבת כלל – ראה בא"א אופנהיים עה"ג בשו"ע א"ח סת"צ ס"ג. ואכ"מ.

י. ראה בארוכה באות מא לענין תפלה. ואין לומר שהזכרת יום הזכרון היא לעיכובא רק בתפלה, שאין מקור לחלק כן. ואף שבקידוש אמר פתיחת הברכה כדין, והרי י"א שאין חתימה מעכבת (משא"כ בתפלה שאין הברכה מתחלת בברוך), ואף שהוסף וקלקל בחתימתו, אי"ז לקלוקל לפי שסו"ס ר"ה בכלל זמנים – הא אנו קייל"ן שגם החתימה מעכבת. וראה אצלנו בקובץ באתרא דרב גל' ג.

יא. כש"כ מתפלה ראה בארוכה באות מב.

יב. אף שלכתחילה ודאי אין לברך שהחיינו עוה"פ – בדיעבד אפשר לסמוך שאין כאן הפסק, ובהקדם שידוע השק"ט בעניית אמן על שהחיינו בקידוש משום הפסק כשבירכה כבר לפני"ז (וראה אצלנו בלוח יומי במקומו). וכבר כתבו ליישב בכמה אנפי, ומהם שעדיין שייך גדר שהחיינו על מצות הלילה אם הדליקה מבעו"י, וכדומה. (וכפ"א באלפסי זוטא ר"ה ספ"ג במקדש ליל פסח לאחרים שאומר אח"כ זמן כשמקדש לעצמו דברכת שהחיינו שייכא נמי לאכילת מצה. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סס"ט. מנח"ש ח"ב סנ"ח סוסק"ב – לגבי ליל פסח. משנת חנוך גרוסברג סכ"ז. שלמי תודה יו"ט ס"ז סק"ד. אמנם, סברא זו לא מהני לר"ה, שמע"צ ושבועות. ובאו"א, בתשו"י בעל אמירה לבית יעקב הובאה אצל נכדו בשו"ת זכר שמחה סל"ד – לענינו. ודן מזה בשו"ת צ"א ח"י סי"ט. ולדבריו ברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא רק על מצות ההדלקה ולא גוף היו"ט. וראה כע"ז לבעל מעיל שמואל בקובץ המועדים יו"ט וחוה"מ ע' על שו"אילך. והוא פלאי. וראה שם ע' שעד. ע' להעיר גם מהסברא שברכת שהחיינו בהדלקת נרות היא על קדושה כללית שבימים טובים, ובקידוש הברכה על הקדושה הפרטית שבכל חג (ראה שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"ב סס"ב סק"ה – ע' 310 ואילך – לפי דרכו. ולדבריו ל"ד למש"כ הפוסקים להזהיר להמברכות שהחיינו בהדלקת נרות ביו"כ שלא לברך שוב בביתנו כ"ס – ראה מט"א סתרי"ט סי"ב. חיי"א כלל קמד סי"ד. משנ"ב בשעה"צ סק"ז. ובס' המנהגים חב"ד ע' 63 שמצוה לפרסם – עיי"ש מש"כ לחלק. אמנם, מצינו כה"ג באחרונים גם לגבי קידוש דיו"ט. והובא אצלנו בלוח במקומו).

וכש"כ למש"כ בשו"ע אדה"ז סתר"א ס"ג שברכת שהחיינו קאי על מצוות קידוש היום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

ורא שאין לנו לעשות מעשה לחדש ברכת שהחיינו מה"ט (וראה לק"ש חל"ז ע' 15 הע' 12 של אדה"ז צ"ע) – מ"מ משום ספק ברכות קשה להורות לקדש שוב בכה"ג. וראה סימוכין לדברי אדה"ז אצלנו בהקובץ מבית חיינו חו"ט הע' 3.

וחזי לאצטרופי הדעות שהפסק בטעות ומענין המצוה אינו הפסק. וראה הסברות שהבאנו במי שהוסיף ההוספות של שבת בקידוש (בהע"ג), ובין השאר שם שבמקום שיש ספק שצריך לברך ליכא משום הפסק, וע"ז שהחיינו על הפרי בליל ב' דר"ה, קחנו משם. ומצינו במאיירי ברכות יב, א ד"ה והריני, בנקט כסא דשיכרא ופתח בשיכרא וחתם

לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצוות שעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח – וראה גם לקו"ש ח"ט ע" 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקיל"ו שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש את"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"ב, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס – ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם ס"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה ס"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, בכוונה לתפלה סגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת – ראה מחצ"ש סרע"א סק"ב. ושו"ע"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס – ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"י צ"ח וראש יוסף ברכות ג, א. קצוה"ש סע"ט בבד"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סרע"ג סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"ג, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכו"ה בט"ז סרע"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סרע"ג במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא את"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרוכות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת פורים רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבוה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלל לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשובה"ג להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [נפשט לדידי ולדכותיי נעגמ הסעודה להענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול שכסבר אינו יכול לכוך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני' כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

וג"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אוכל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול את"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים על על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאינו עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום שבבת (וראה שו"ע אדה"ו סתצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אוכל". אמנם, בחי' תלמידי הרשב"א פסחים ק"ג, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטרה מחמתה חוזר. אבל אין לה"י מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פה"ב, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזרו מע"ג, וה"ז נרתף דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מע"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה

במשנ"ב שם סק"ב, שהמתענה תענית חלום בש"ש צריך למיתב תענית לתעניתו (משא"כ בר"ה שחל בשבת – ראה מג"א סתצ"ז סק"ו). מט"א שם ס"ח. וראה מט"א סתצ"ג ס"ד לענין יעו"י בר"ה שחל בשבת. וראה בקיצור דיני שכחה וטעות – תשרי אשתקד (תשפ"ד)). ולהעיר ממשמעות ל' אדה"ו בשו"ע סק"פ ס"י שבר"ה אין חיוב לאכול פת. ולפ"ז, שאני ר"ה (דלא רק שיש מתירין להתענות, דגם לדינא מותר לאכול פירות), משא"כ בשבת שחייב לאכול פת. (אבל יל"פ באו"א שם, דקאי אכולהו חוץ מר"ה. וראה שו"ע אדה"ו סתק"ט ס"ו). וראה בפסקי חמודי דניאל למג"א סי' קפח סק"ז, בדעת המג"א. וגם להמתירים להתענות בש"ת, לכא"ו אי"ז מצוה כבר"ה, כ"ה מצד דין תשובה, וע"ד תענית חלום. ועו"ל, שאף שגם דברי המתירים להתענות בר"ה אינם עיקר, מ"מ יש לחוש לדבריהם עכ"פ לענין ברכה לבטלה, אבל דעת הסוברים להתענות בשבת שובה היא מיעוטא דמיעוטא, וכמו שתמה הרא"ש (סוף מס' ר"ה) על דעת רב נטרונאי גאון שהתיר להתענות בשבת שובה ואתר בר"ה. ועפמ"ש"כ בפמ"ג סרצ"ב באו"א סק"א, שבר"ה שחל בשבת אסור לתענית בשבת לכו"ע (ותענית חלום בר"ה שחל בשבת שאני, לפי שהראו לו מן השמים שתעניתו חביב, עיי"ש בפמ"ג). ואכ"מ.

יט. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת ויו"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהר"ל בהגה על שו"ע אדה"ו סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ו חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחרי', לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג ששבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמירי במי שכל אוכלתו היא פת. ועוד, שבש"ש שאני, ד"א דאי בעי לא אוכל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכי"ו].

אבל בקצוה"ש סמ"א בבד"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סק"פ סק"ד. ברכת הבית ש"י"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, ולכא"ו צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ו שמצות אצ"כ בדרבנן (דמילה גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא – וראה שו"ע אדה"ו סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת – ראה שו"ע אדה"ו סי' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שבוונתו לתענוג יצא, ולשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"ב, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שביו"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי" קז. אבל התם מיירי לענין מצות אונים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב סי' ס' סק"ד ד"ה והנה. ולהעיר מערוה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו

כ. מג"א סר"ח סק"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה אצלנו בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

כא. אמנם, ידוע חידושו של הג"ר אבלי אב"ד וילנא, הובא בחי"א כלל כד ס"י שבלל א' דר"ה אינו חוזר שאין מקדשין החדש בלילה. וחמי ישראל הרבו לדון ולפלפל בדבריו. ולמעשה, לא נקטו הכי לדינא. ו"הוא דין מחודש לא שיערוהו אבותינו הקדושים פוסקים ראשונים ואחרונים" (שד"ח) מערכת ר"ה ס"ב סק"ט. ויש שהתבטאו ש"מצווה למוחקו למען שלא יכשלו" (שו"ת פרדס רמונים סי"א). וכללא כיוון לן הפוסקים בדבר הרגיל הו"ל להפוסקים להשמיענו, ומדשתקו ש"מ דלא שמייעא להו. וכבר האריכו (ראה שו"ת דברי נחמי' או"ח סמ"ו. ועוד), שבתר"י (ברכות יט, א בדפי הר"ף) מפורש שלא כדבריו (אף שהאריכו לחלק בחילוקים מחילוקים שונים). וכן גם משמעות הטור שתק"פ, דבערבית קאי, וקאמר עלה שחזור. וראה בארוכה בקובץ מגדל אור חוברת ח'.

כב. ראה הנסמך בשו"ת באתרא דרב סי' יא'רלד.

כג. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

כד. שהוא בגדר שינוי מטבע, ולא רק חסרון בהזכרת מעין המאורע, וכדמוכח בכ"מ. וע"ד מי שלא שאל מטר, או הזכיר גשמים – ראה פמ"ג סי' קכו במ"ז לס"ג. וראה בארוכה להלן הערה לג מה שנחלקו גם בשאר הזכרות. והבו דלא לוסף עלה.

כה. ראה שו"ת מנח"ש ח"ב סל"ה סק"י (שנסתפק). ובארוכה – קובץ זכור לאברהם והוסף בארוכה. ועוד. וראה הרי בשמים (סלומון) בציונים והוספות בסו"ס סק"ה. ובס' דרש וחקר עניני ברכה ותפלה רייסנר סק"ד (ועוד) האריך בגיבויו מלים דלא כנ"ל. וכל דבריו אפשר לדחות בגילא דמחטא. ואכ"מ.

וילה"ע, שראיתי למי שכתב בנוגע מי שהזכיר שבת ויום טוב באמצע הברכה, וחתם ביום טוב בלבד או בשבת בלבד, שבמוסף שאני, שהרי דעת הסוברים שאינו חוזר, לפי שאי"ז שינוי ממטבע שטבעו חכמים, שבאמת בדין להתפלל תפלת חול בשבת וביו"ט ולא אטרחהו רבנן, ובמוסף ל"ש ה"ט, ולכן פוסק באמצע ברכה כשהתחיל של חול. אבל מפורש הפכו בשו"ע אדה"ז סת"צ סט"ו. ובגוף סברתו – הרי מה שפוסק כשהתחיל של חול אינו לכו"ע, והוא רק מספק. ועוד, שסו"ס אם התפלל תפלת חול ולא אמר רק "ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ונקרבך מוסף" באחת מהברכות קייל"ן דיצא. [ובכ"מ (עו"ש סרס"ח סק"ד. נה"ש שם סק"ד. נחלת צבי שם סק"ד. מקו"ח שם ס"ד) כתבו שכ"ה גם לשי' הרמב"ם שפוסק]. עוד ראיתי למי שר"ל, דשאני מוסף, שכל עיקר הברכה (והתפלה) ע"ש קרבן מוסף, ולכן צ"ל בחתימה הזכרת ב' הקרבנות. וזו סברא שאין לה בית אב.

ולכא' נראה שאף שבר"ה שאני שחייב גם באמירת מלכויות, ואכ"מ א"י להתפלל י"ח ברכות, ה"ז דין וחיוויו בפנ"ע, ומ"מ יצא מצד חובת הזכרת קדושת היום. ולא ראיתי שיתעוררו מזה. (ול"ד לתפלת נעילה ביו"כ שחל בשבת, את"ל שגם בזה הדין כן – דשאני התם שמסתבר שאם התפלל י"ח ברכות והזכיר קדושת היום באמצע יצא, דתפלת נעילה ביו"כ אינו חלק

שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת הפה"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אגן קייל"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע מעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ו. קצוה"ש שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט). משנ"ב שם סק"ו. ולכא' סותר ד"ע, ומזה שטרא לבי תתי'. איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הג"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ש, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הירד לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסברא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל הפה"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פה"כ כתבו שלא יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג ס"ד, ובבית מנוחה דיני ס"ג ס"ג, ובחס"ל סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סק"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפה"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פה"כ. (אבל ראה שיו"י טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הג"ל. ואין דבריו מכריעים).

ולכא' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקייל"ן שבס"ג אצ" פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג אצ" פ"ח ואפי' ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה צריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדיון ס"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ – שו"ת מהר"י ווילנ"י סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בטו"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזכרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

ויתכן גם שמה שזכר שבדין ראוי להתפלל י"ח ברכות אי"ז סיבה הגורמת לכך שאינו מונה מוטבע, אלא רק הסברת הענין, וגם במקום של"ש הך סברא לא נשתנה הדין (והרי כמה אחרונים העלו גם כן לגבי נוסח החתימה בקידוש, אף של"ש סברא הנ"ל, אלא שאצלנו כתבנו כדעת החולקים). ועוד וג"ז עיקר, שלכמה דעות אין היחיד חייב בתשע ברכות, ואף שלהלכה לא קייל"ן הכי, מצינו שבאינו יודע מתפלל רק שבע (ראה מט"א סתקצ"ג ס"א. פמ"ג שם בא"א סק"א. מחה"ש שם. ערוה"ש סתקצ"א ס"ד. כה"ח סתקצ"ג סק"ג. אבל ראה משנ"ב סתקצ"ג בבה"ל ד"ה מעכבות. וראה משברי ים תפלה וברכות ספ"ג. וצ"ע בדעת אדה"ז שסתם הדברים). ונמצא שבדיעבד יצא ד"ח קדושת היום, אף אם לא יצא ד"ח מלכויות. ומכיון שכן, שפיר י"ל דנדו"ד לא גרע ממי שאינו יודע, שמצד חובת קדושת היום יוכל לומר י"ח ברכות ולהזכיר מעין המאורע.

וראיתיה בהררי קדם ס"ד שר"ל שבר"ה שאני, דלא סגי בהזכרת מעין המאורע, לפי שחובת ברכת קדושת היום היא דין מיוחד בר"ה כמלכויות זכרונות ושופרות. ולדעתו לא מהני גם בשאר תפלות ר"ה כשמתפלל י"ח ברכות וקובע ברכה מיוחדת לר"ה. אבל כיון שאין הדברים מוכרחים מצ"ע, וכדלקמן, לא מלאני לבי להורות היפך סתימת דברי הפוסקים, ובפרט להחמיר בספק ברכות.

ובגוף סברתו – הרי החיוב לקדשו בתפלה ביו"ט הוא מילפוטא בפ"ע דמקרא קודש (נוסף לדין בכ"ז תן לו מעין ברכותיו), ועכ"ז האני לן סברא הנ"ל שבחזותם מקדש השבת אינו חזור. ובכ"מ שגם בר"ה לפינן לה מקרא קודש, וא"כ אין סיבה לחלק ביניהם. ומש"כ שם להוכיח כן מזה שבגמ' ר"ה לב, א, נזכר הלימוד להזכרת קדושת היום מ"שבתון", ולא די בדין בכ"ז תן לו מעין ברכותיו – הרי נז' שם גם ילפותות לר"ה ראשונות וג' אחרונות. ובאמת, כבר נתקשו בזה המפרשים על אתר, ראה ריטב"א, פנ"י, ערול"ג, ועוד. ומכלל דבריהם שאין כאן דין מיוחד לר"ה. ועוד להעיר שהסברא דילפינן לה מ"שבתון" היא דעת ר"א, ולרע"ק ילפינן לה מדין מקרא קודש, והלכה כר"ע מחבירו (נוסף לזה שר"א שמותי הוא), וא"כ דינו כשאר מק"ע שבכל יו"ט. וגם לר"א דילפינן לה מ"שבתון" אין להכריז שיש כאל חיוב מיוחד – הדרי קושיא זו במה דלא סגי בדין בכ"ז תן לו מעין ברכותיו, שייך גם לגבי שאר יו"ט בילפוטא דמקרא קודש, וממילא אין בזה הכרח שהוא גדר בפ"ע, ויל"פ באו"א. ואף גם לדעתו, שנתחדש כאן חובה מיוחדת של ברכת קדושת היום, יתכן דאסמכתא בעלמא היא, אין להכריח שבדיעבד מעכב ככלא קבע לה ברכה בפ"ע. והרי גם בשאר יו"ט י"א שאינו מעכב כשלא הזכיר שם חג פלוני. ועו"ל, שהלימוד הוא בנוגע לאופן החתימה "יום הזכרון" ולא "הזמנים", וג"ז אין הכרח שמעכב (ראה בארוכה בהערה מא עז"ז).

ומצו"ב ממה שכתבנו בחילופי מכתבים עם הגאונים בעל עיטורי מרדכי שליט"א ובעל זרע הארץ (דמאי, ושאר חיבורים) שליט"א, ותוכן דבריהן ניכר בין השיטין.

א. מש"כ מדברי הפמ"ג סתקצ"ג בא"א סק"א שאם אינו יודע לומר כל ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, יתפלל ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע, ושכן מפורש במט"א שם ס"א ובאלף המגן שם. והביא גם מהערות להגריש"א ר"ה לה, ב, דלמה נאמר שעקרו הכל ולא יתפלל כך עכ"פ משום מוסף, ש"ה" ככל מוסף אלא שהוסיפו מלכויות (ובפמ"ג קאתי עלה מטעם אחר). ומעתה ר"ל לגבי ר"ה שחל

מועילה בשאר תעניות שמתפללים נעילה ולדידי פשיטא שבהתחיל ברכה של חול בנעילה גומר הברכה. וש"ר שכ"ב במכתב שבריש ספר זכרון יונה (גלעד). ובאל"ף ח"ד פי"ט ס"ב בהערה כתב בפשי' להיפך. ודבריו נפלאו ממני).

ולהעיר, שאף גם הנת' בכ"מ שענין מלכויות הוא מגוף הענין קדושת היום (ועפ"ז א"ש שהרמב"ם לא הזכיר בהל' תפלה פ"ב ה"ו חובת הזכרת קדושת היום בתפלת מוסף. וגם בטור סתקצ"א כתב שכולל קדושת היום במלכויות ולא איפכא כל' משנה – ראה חידושי הגהות שם), ה"ז רק שמהות קדושת היום היינו ענין המלכויות, אבל אין להכריח מזה דל"ש גדר קדושת היום מצ"ע (וראה להלן בהערה לט בדין מי שהשימיט תיבות "מלך על כל הארץ" בחתימה).

ויל"ע, אם יצא יד"ח אם התפלל י"ח ברכות והזכיר מלכויות זכרונות ושופרות וקדושת היום בתוך י"ח ברכות. [וילה"ע ע"ד הרמז, שתשע ברכות הם כנגד תשע אזכרות שאמרה חנה, אף שהתפללה י"ח ברכות (ראה ילקוט שמעוני שמואל ב, א), ותפלתה היתה בר"ה. ור"ל]. ולכא"ו תלוי אם גדר מלכויות הוא כהזכרת מעין המאורע או חובת ברכה, וכזכרונות ושופרות (וראה דרש וחקר שם שהארץ בכי"ז). ובפשטות, אי"ז הזכרת מעין המאורע לחוד. ולכא"ו תלוי בפלוגתת הגאונים והרא"ש ודעמי', אם היחיד יכול לדלג ולמר רק שבע ברכות. ונפק"מ גם בהשקו"ט אם מהני להזכיר מלכויות אחרי חתימת הברכה קודם שיתחיל ברכת זכרונות (שקו"ט מזה באחרוני זמנינו – ראה שו"ת תשו"ה ח"ז ססע"ב. וי"ל הלוי ח"י ס"צ. ובארוכה – קובץ עץ חיים חו' ל ע' ריא ואילך. ואכ"מ). [וראה זה פלא, בלקט ישר ע' 127 שמוז"ש דינן כל' ברכות ראשונות שבטעה חזרו לתחילתן. והוא פלאי. ואכתי לא תברא, שכ"ז מחמת אופן התקנה לכתחילה]. ומצאתי בפנ"י ברכות כט, א, דילפינן מחנה שאר"פ לכלול מלכויות זו"ש כא'. אבל אין הדבר מוכרח, שהרי גם בשו"ת מתפלל שבע ברכות לכתחילה, וקובע ברכה בפ"ע לקדושת היום, אף שאפשר להזכיר ולכלול בתוך י"ח ברכות. והה"נ בזה, והרי בפנ"י שם גופא השו"ם להדרי. ואת"ל הכי, של"ש לומר כאן הסברא שראוי ה' להתפלל י"ח ברכות, שהרי צריך לקבוע ברכות בפ"ע למלכויות זו"ש, מסתברא שחתימתו ביו"ט לחוד או בשבת לחוד לא מהני בכגון זה. ונפק"מ גם בהתחיל להתפלל של חול במוסף ר"ה, שלכו"ע פוסק, לפי שא"ד להתפלל כאן י"ח ברכות (ושו"ר שכ"ב במילי דברכות (גראדענעסקי) ח"ב ברכות כא, א (ע' לד)).

אמנם, למעשה נראה לפענ"ד שלא לחלק בד"ז בין התפלות. וטעמי ונמוקי: כיון שכל הפוסקים סתמו ולא חילקו. ועוד שגם מצד חובת הזכרת מלכויות, אף שלכתחילה תיקונה בברכת קדושת היום, יתכן שבדיעבד יצא כשאמרו בברכת קדושת השם כדעת ר"י בן נורי (והרי י"א דל"ש גדר משנה ממוטבע במחלוקת תנאים. אבל ראה אצלנו בקובץ באתרא דרב חו' ג). ובאמת מפורש בירושלמי שאם עשה כן יצא יד"ח. (וראה חבל יוסף סתקצ"א. אבל מש"כ שבאמת יד"ח בחתימת "המלך הקדוש" – צ"ע שלא הזכיר "ככתוב בתורתך וכו'"). ועוד שיתכן לומר גם שאפשר לכלול בא' משאר הי"ח ברכות עם קדושת היום (וכן לכלול זו"ש באותה ברכה או אפי' בברכה אחרת. או לחלופין לכלול קדושת היום ולקבוע ברכות בפ"ע למוז"ש). ותו, שיו"ל שמה שכתבו הפוסקים בחותם מקדש השבת לחוד וכדומה שא"ז משנה ממוטבע – היינו לפי שהחתימה ראוי' מצ"ע ביום השבת, וכן חתימת יום הזכרון לחוד ראוי' מצ"ע לולא חובת אמירת מלכויות.

זמנו ואין בידו לתקן החסרון. אבל הכא עדיין יכול להתפלל כתקנת חכמים מעיקרא, וכל שלא התפלל כהוגן לא עלתה לו תפלתו. וכ"כ לחלק בטוטו"ד בשו"ת אבן יקרה ח"ב סי' קה. וראה גם מגן גבורים סי' קיד באלף המגן סק"ט, שגם אם שם תפלה עלה (והכי נקט שם, ושכ"ה לכל הדעות) – חייב לחזור ולהתפלל עד שיהא בידו תפלה אחת כתיקונה מבלי יחסר דבר.

ובכלל בכ"מ ביארו דלכו"ע א"ז כלא צלי ממש, ורק שנחלקו אם צריך להתפלל כשלא ירויח. ובסגנון אחר, שידי תפלה יצא אלא שאינו כתיקונה. (אבל מצינו מבארים גם איפכא, דלכו"ע חשיב כלא התפלל, והביאו ראיות לדבר, ושהוא דין מיוחד בתפלת תשלומין, שהתשלומין הוא על התפלה ולא על ההזכרה, אלא שאא"פ להשלים חובתו כשלא ירויח. ויתירה מזו, שיש שחידשו עפ"ז בכל עיקר תפלת תשלומין שאין דינה כשאר תפלה אלא בגדר בקשת רחמים – ראה אשר לשלמה ברמן מועד ס"ח. וראה בארוכה הראיות והוכחות להסברות מכאן ומכאן, וגם דחיית כמה מהן, בבירורי ברכות מיר בחידושי הגר"א גנחווסקי ס"ח – ע' תרעז ואילך – בהערות בשו"ג לדידנו הגר"א זנגר שליט"א מח"ס אמרי אברהם מוקצה ושאר פירושים). ועוד ועיקר, דבנדוננו אפ"ל בסיבת הפלוגתא בפשיטות אם יש כאן ב' מחייבים, וכברכת מעין שלש על כמה מיינים (כסברת המח"ב ס"ח שם), או שהוא מחייב אחד, שהוא יום אחד עם ב' קדושות, וכל שלא הזכיר שניהם בתפלה אחת לא יצא (וכ"כ ביאור הענין במאמר סרס"ח סק"ט. וראה גם ער"ז בשלמי הגיגה, הובא בשע"ת סתקפ"ב סק"ד. ובסגנון פשוט, שבמעין שלש יש ב' אכילות, וכאז"ל חייב בברכה, ועד שיש בראשונים דס"ל שאין לכלול כמה מיינים בברכה אחת מעין שלש, ושארן חותמים בשתים, ואין עושים מצות חבילות וכו', אבל כאן יש חובת תפלה אחת ובתפלה זו חייב בב' הזכרות ואא"פ להתפלל תפלה לחצאין, כל המט"א סתקפ"ב סק"א, ומאמר"ד שם). ומכיון שכן, גם למ"ד דלא הוה כמאן דלא צלי – הרי הא גופא החיוב המוטל עליו להזכיר מעין המאורע בברכה אחת כתקנת חכמים מחמת שהוא בגדר מעין המאורע אחד.

ד. בעיקר הפלוגתא בראשונים בין חכמי פרובינצא ורבינו יהודה – לא מצינו הכרעה איהו שיטה יותר עיקרית. ולמעשה מתפלל נדבה. ומה שמצינו שבשו"ט אינו מתפלל נדבה – היינו מחמת ספק. וראה שו"ת בא"מ דלקמן.

ה. בטעה בברהמ"ז ושכח של שבת וחוזר לראש מזכיר שוב של ר"ח – במג"א סי' קפח סק"ג ביאר הטעם דהוא יום שנתחייב הזכרת ר"ח בכל פעם. וראה גם שו"ע אדה"ז שם סי"ד. וכבר נתקשו דלמ"ד דהוה כלי צלי, ובנדו"ד כאילו לא בירך ר"ח בלא"ה צריך לחזור ולומר של ר"ח – ראה שו"ת אבנ"ז א"ח סתק"ב סק"ד. (והוא פלאי שהשמיט שם באבנ"ז דהוי מילתא דתליא בפלוגתא, וכתב כן בפשיטות). אלא שבהגהות לבו"ש למג"א אכן ביאר בטעמו דהו"ל כמאן דלא בריך כלל. וכ"כ בפמ"ג בא"א שם. וצ"ע שאין הדברים עולים יפה בדברי המג"א. ויותר נראה שאין כונת הלבו"ש ופמ"ג כפשוטה, כבפלוגתת חכמי פרובינצ"א ורבינו יהודה, וממילא אין להוכיח מכאן לענינים אחרים כיו"ב, אלא שהמתיקו הדברים קצת ליתן טעם לדבר. ונראה כוונתם שכמו שבלא בירך חוזר רצה, הה"נ בזה, ותו לא. גם בביהגר"א סק"ח כתב דכלא בירך דמי. והמשנ"ב שם סק"ט כנראה העתיק מדבריהם, אלא שכתב בסכינא חריפא שנתבטל ברהמ"ז לגמרי. וראה בשו"ת בא"מ ח"א ס"ו שביאר בדעת המג"א,

בשבת שאם התפלל מוסף של ר"ה ולא הזכיר כלל שבת, שיחזור ויתפלל מוסף של שבע ברכות, ויאמר בברכה אמצעית ברכה של שבת ויום טוב ויחתום מקדש השבת וישראל ויום הזכרון, שכבר יצא ידי חובת תקנת מלכויות זכרונות ושופרות בשמ"ע הראשון אלא שחסר לו הזכרת שבת ולגבי זה מספיק שיחזור על תפלה של שבע ברכות. והוסיף לומר, דלא מביאי לפי הרי"צ גאות שבתפילת לחש הציבור מתפללים רק שבע ברכות ודאי יצא ידי חובה, אלא גם לדין שגם בתפילת לחש צריך להתפלל תשע ברכות, היינו מושם שתיקנו שכל יחיד יאמר את ג' הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות, אבל עד כמה שאמר כבר פעם אחת יצא ידי חובה, עכת"ד – הנה, מי שאינו יודע לא יצא חובתו באומר ז' ברכות, רק שקיים חובת קדושת היום, וכמו במי שאינו יודע לה"ח ברכות. ומאי שיאט"ל לנדו"ד. ושוב כתב אלינו בברכה הדברים. וזו אשר חשיבנו: אפרש חנוני – מהו הקשר בין זה שיכול לברך רק ז' ברכות באינו יודע הנוסח, לנדו"ד. והוא כמי שאינו יודע כל ה"ח ברכות בחול שלהרבה פוסקים הדין הוא שאומר מקצתן, ועדיין לא יצא חובתו לומר כולן. וכן בטעה בהזכרה המחוייבת חוזר ואומר כולן אף שיכול לומר מקצתן באינו יודע. ואדרבה, במז"ז חמיר טפי מברכות של שאר ימות השנה, ומעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כל השלש ברכות לא יאמר כלום. ואף אם נאמר (שהרי בפמ"ג והגר"ש"א כתבו להסתפק בעיקר הענין ולא בריא להו מילתא) שיש ב' דינים בתפילת מוסף של ר"ה. א. דין מוסף רגיל של יום טוב. ב. דין נוסף של מלכויות זכרונות ושופרות, ושלכן אם לא יודע לומר יאמר רק ברכה אחת מחמת הדין דמוסף הכללי, ונימא שקיים מצות קדושת היום – סר"ס לא יצא דין ב' בהחסי ההזכרה, שכן היתה תקנה שיזכיר קדושת היום כחלק ממלכויות זו"ש, וכבכל הזכרה שחוזר על כל התפלה. וד"ז פשוט אצלי.

ב. ומש"כ שביום טוב שחל בשבת, לפי המחזיק ברכה סרס"ח סק"ט אם התפלל שבת לבד ויום טוב לבד יצא, ולפ"ז לפי המחזיק ברכה יש לו ב' חיובי תפלה נפרדים ואין קשר ביניהם – הרי גם להמח"ב צריך לחזור ולומר כל הברכות, אלא שלגבי ההזכרות יצא אף איה ב' תפילות, אבל אינו שייך לחובת אמירת כל הברכות. וגם בזה, הרי רוה"פ חולקים. וכדבריהם מפורש אחד מקמאי בס' הבתים שערי תפלה ש"ד ה"ה, שלא יצא גם בדעיבד. ועד"ז מצינו שנחלקו בשכח יעו"ז ובפעם הב' שכח הזכרת גשמים וכיו"ב. (וכמובן, יש לחלק בין הדבקים. ואכ"מ). ובכל אופן, כנ"ל, עד כאן לא שמענו אלא לגבי ההזכרות, אבל זו לא שמענו שיכול להשמיט חלק מהברכות. ועוד להעיר דבשבת גרע טפי, שי"א (יום תרועה ר"ה כט, ב) שמוז"ש מה"ת.

ולכאז"ל שזוהי שיטת ב"ה ביצה יז, א, שמברך ברכה אחת דקדושה אחת היא ואא"פ לחלק ביניהם. וכך נחלקו ב"ש וב"ה בעירובין מ, א גם ברה"ש יצא שבת האס מברך תשע אב"ע. שר.

ג. מה שרצה לתלות ד"ז בהפלוגתא במי שלא הזכיר מעין המאורע אם הוא כמאן דלא צלי או שרק חסר ההזכרה – כבר קדמום בהר צבי ברכות כו, ב. וכע"ז בשו"ת ארץ צבי ח"א סכ"ד. וראה גם זכרון שמואל רוזובסקי סכ"ב. אבל האמת תורה דרכה, שאף שרגיל הוא בכ"מ לקשר כמה שיותר לפלוגתא הל' – אין הדבר מוכרח כלל. ובנדו"ד מצינו להדיא בס' הבתים שפסק במוחלט דלא יצא, כנ"ל, אף שכתב להדיא בלא הזכיר יעו"ז במנחת ר"ח וזכור במוצאי ר"ח שאינו חוזר ולפענ"ד, אכן לא קרב זא"ז, ומכמה טעמי, שבמוצאי ר"ח עבר

ח. ומש"כ כת"ר שליט"א למיסר סברא דשאני מוסף, ותו"ד בשבועות אג"מ או"ח ח"ד ס"ע סק"ד כתב בפשוטו שבשבת ר"ח מי שהתפלל מוסף של שבת בלבד יכול להתפלל רק מוסף של ר"ח, ואיך לא תלה את הדברים במחלוקת תוס' וחכמי פרויניציא, שלא הוכרעה. ומכיון שכן, ר"ל שהאג"מ סבר שכל נידון הפוסקים הוא בשחרית שצריך להתפלל תפלה אחת [כנגד תמיד אחד שהוקרב בביהמ"ק] ולהזכיר בה גם שבת וגם ר"ח או ר"ה וכו', אבל לענין מוסף, שר"ה שחל בשבת הקריבו שני מוספים וכנגדם צריך להתפלל שתי תפילות מוסף, אלא שחכמים אמרו שלכתחילה צריך לחבר אותן לתפלה אחת ולא להרבות בברכות, אבל בדיעבד כשאינו יכול – סובר האג"מ שאין שום חסרון לכו"ע להתפלל אחת מהן, וכשיכול להשלים, אין שום חסרון שישלים רק את מה שהחסיר. וסיים עלה, שאם הדברים נכונים, כמדומה שכמעט אין ראייה שמישהו חולק על זה, כי כל הדיבורים בפוסקים היו על תפלה רגילה או ברכהמ"ז שכמובן צריך לברך פעם אחת, ולא על מוסף, עכת"ד – הנה, כדברי האג"מ לגבי מוסף, מציינו גם באחרות חיים ספינקא סת"צ סק"ט. אלא שהרחיק לכת שא"צ לחזור שניהם אפילו לכתחילה. והוא מחודש. (אבל להעיר משו"ת זכ"א אביגדור סמ"ג, שהרחיק לומר שאסור לו להזכיר יו"ט שוב בתפלתו השני, דהו"ל כמחלל יו"ט וכהקרבת קרבן פעם ב'. ולענ"ד הפריז על המדה, והדברים רחוקים ממרכז הדעת).

ובפשוטו מצד דין יום שנתחייב חייב להזכיר כל פעם. (ועוד זאת, שלפעמים מציינו דדין יום שנתחייב מעכב – ראה ט"ז ס' קח סק"ח. מג"א סתרכ"ג סק"ב. ועוד).

ובדברי כת"ר – כ"מ להדיא בשו"ת אג"מ שם גופא, מחמת שאין המוספים מעכבים זא". וכן ר"ל בס' שערי בנימין שרעבי או"ח סתפ"ז סק"א. אבל סיים עלה שבזבחים צא, א מוכח שיו"ט אחיני גם למוספים דשבת. וקדמו להרש"א בשו"ת מנחת שלמה שהבאנו, עיי"ש ע"פ או"ש עבודת יו"כ פ"ד ה"א. וכן ראיתי מביאים בשם הגר"ח.

ובאמת, פשוט הגמרא ביצה ז, א דכל התפלות דמיין להדיא בד"ז.

[ותו, ש"א שבמוסף איכא ב' דינים: דין תפלה כשאר תפלות, וממילא גם מעין המאורע. ועוד חיוב מחמת קרבן מוסף. וראה עדת יעקב פרוב ח"ג ס"ט. ועוד. אבל בכ"מ משמע דמוסף קיל טפי דסגי ב"ח ברכות והזכרת קרבן מוסף יותר משאר תפלות – ראה מג"א סרס"ח סק"ה. אמנם, י"א שבאמירתו "זאת מוסף יום השבת הזה" כבר יצא הכל, שביום השבת הזה מקריבים גם מוסף דיו"ט והכל בכלל, דלא גרע מונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף. אא"כ להסברא שבמפרט מין אחד קילקל. והארכנו במק"א. ותלוי גם בשקו"ט אם העיקר במוסף – היום או הקרבן. ואם נאמר כל' הרשב"א ברכות לג, א שצריך להזכיר המאורע עכ"פ, כיון שחידשה בה תורה קרבן עד שאנו מוסיפים לחיוב הזכרת תפלה נוספת" – משמע שמחמת הקרבן חל גדר תפלה כמו בשאר תפלות עם אותו חיוב דמעין המאורע].

ומסברא איכא למימר להיפך, דבשאר תפלות הוא רק בגדר הזכרה, ול"ה כמאן דלא צלי, אבל במוסף חסר עיקר התפלה אצלו.

ולמעשה, בעל שלמי חיגה שחלק על המח"ב כ"כ להדיא גם במוסף – ראה שם הל' ר"ח ס"ד הגה לדין ו. והובא בזכ"א ח"א ערך ר"ח, ה"ב באר"ח ספינקא סתכ"ה. (ושם כתב

שלא הוכרעה הלכה אי הוה כמאן דלא צלי. וכ"כ גם בזכרון שמואל שם. ולכן נתקשה שם בשו"ת בא"מ בנוגע לחנוכה מאי איכפת ל' למג"א שיזכיר שוב של חנוכה. ובאמת בחי"א כלל קנד סל"ט כתב להקשות כבר על המג"א מה"ט, דמה שבידך הוה כמאן דליתא. ולא ביאר נימוקו בזה. [ובמק"א – בשו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"ג במילואים אות א – כתבנו לבאר שגדרו פרס"ו ולא הזכרת מעין המאורע, וקיים חובתו (בשם המושאל שהרי הזכרת ועה"נ אינה חובה) בפעם הראשונה. ומה שמזכיר כל פעם שאוכל – היינו מצד הסעודה ולא מחמת היום. ואכ"מ].

ו. אכן מציינו פלוגתא ביו"ט שחל בשבת ושכח רצה והזכיר יעו"י וכשחזר ובידך שכח יעו"י והזכיר רצה (או איפכא) אם עולה לו. והביא הדעות בברכת הבית שיו"ט סכ"ט. ובשו"ת אר"צ הנ"ל כתב לקשר לפלוגתת הראשונים הנ"ל. ויש שכתבו לחלק דברהמ"ז קיל טפי ולכו"ע ל"ה כמאן דלא בידך, דלא גרע מס"ג שאינו חוזר מחמת שאינו חייב לאכול. ויש להמתיק שבתפלה ה"ז מדין קדושת היום שזוהי עיקר הברכה, ולא הזכרת מעין המאורע גרידא. והארכנו בזה במק"א (קובץ באתרא דרב ח' ו' בהע' 16 ובשוה"ג אות ה). ותתיישב עפ"ז גם דעת המג"א. ולדברינו לעיל, גם בתפלה לכו"ע שם תפלה עלה אלא שנחלקו אם חייב לחזור כשלא ידווח (וראה שו"ת גור ארי', יהודה סי"ז, בדעת המג"א בנוגע לחנוכה, דלכו"ע ידי תפלה יצא ידי הזכרה לא יצא). אמנם, יש לציין דאיכא דס"ל איפכא ממש, דברהמ"ז גרע טפי דלכו"ע הוה כמאן דלא בידך. וכן אפ"ל בדעת המשנ"ב הנ"ל ודעמי'. וכתבנו גם מזה שם.

ז. ומש"כ כת"ר שליט"א שבשו"ע או"ח ס' קפח ס"ט לגבי זימון שאם שכח יעו"י אינו חוזר ומזמן מוכח שהשיטה היותר עיקרית להלכה שנחשב ברכהמ"ז אלא שחסר הזכרה – הרי ד"ז הוא אליבא דגור"א גם לדעת חכמי פרויניציא. ומוכרח הוא מזה שהכלבו ס"א הכריע כדעת חכמי פרויניציא שחוזר ומתפלל במוצאי ר"ח, ועכ"ז איהו מרא דהאי שמעתתא (שם סכ"ה) שא"צ לחזור ולזמן. ולאידך, הריטב"א דס"ל בברכות מט, ב שחוזר ומזמן איהו גופא ס"ל שם כו, ב, שבשכח יעו"י במנחה ר"ח אינו חוזר ומתפלל מוצאי ר"ח. ומוכח דהני פלוגתי לאו בהדא מחמת מחתנתהו.

ובערוה"ש ס' קפח סכ"ב כתב: כלומר דאע"ג דכל הברכות הוה כאלו לא ברכו שהרי חוזרין ומברכין מ"מ מברכת הזימון נפטרו וראיה שהרי אין חוזרין רק לברכת הזון ולא לברכת הזימון והטעם דברכת הזימון הוי כברכה בפני עצמה שהרי אינה רק כשאוכלין בזימון. וכבר כ"כ בשו"ת רדב"ז ח"ח סכ"ח לענין זה: זימון מילתא באנפי נפשה הוה וא"צ לחזור ולזמן שאינו מעיקר ברהמ"ז, יעו"ש. וכן מראה פשוטו ל' הכלבו שהעתיק בשו"ע: כי מידי זימון כבר יצאו.

וי"ל גם באו"א (וא"ש אם נאמר כהדעות שזימון הוא עד סוף ברכת הזון), להסברא לעיל דברהמ"ז שאינו דלכו"ע לא אמרינן דהו"ל כאילו לא בידך. (ובדעת הריטב"א – אפ"ל להיפך דס"ל שבברהמ"ז לכו"ע הוא מגוף הברכה ולא בגדר הזכרה. או"י שהוא דין בתשלומין שא"צ לחזור כשלא ידווח ול"ש כלל להסברא שהוא כאילו לא התפלל). או שבאמת כו"ע ס"ל גם לגבי תפלה דשם תפלה עלה. ועוד כתבו לבאר שהזימון קאי אברהמ"ז בפעם השנית – ראה בר אלמוגים ספ"ט.

ויש שביארו שפקע כבר חובת זימון כשכיוונו כבר לזמן. ודוחק.

בית דין צדק דק"ק קראון היסט | קא

המאורע מהני רק בדיעבד אבל לכתחילה צ"ל ברכה בפ"ע לקדושת היום, וכל שסיים כבר רצה כבדיעבד דמאי, שלא להצריכו לחזור ולברך ברכת רצה. (ויע"ז, ואולי מקום לומר יתירה מזו בדעת החי"א, שאם הזכיר כבר של שבת ברצה, אין לו לחזור לאחר המעשה, גם כשלא סיים הברכה). אבל לשונו "דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני" משמע דבכל גוונא מיירי. ואדרבה, נקט הדוגמא דנזכר קודם מודים, שבפשטות הכוונה שסיים כבר רצה, ולרבותא נקטי'. ואולי כוונתו להשמיענו שאפי' בברכת רצה שהיא מקומו הזכרת יעו"ז לא מהני. ועדיין יל"ע אם ס"ל שגם אחרי שכבר הזכיר של שבת חוזר ומברך ברכה בפ"ע.

וראה ברכת הבית ח"ב שמ"א סכ"א ובשע"ב לשם ובהגהת המחבר שם. וכן העלה בשו"ת אול"צ ח"ב פ"ט ס"ב לחלוק על החי"א, ונראה מדבריו שר"ל שכל עיקר הטעם שתיקנו ברכה בפ"ע דלא אטרחהו להתפלל י"ח, אבל כשכבר התפלל ברכות של חול, אין טעם שיחזור. ועו"ז ל"כ סגנון אחר, שמעיקרא לא תיקנו חובת ברכה בפ"ע, וסגי בהזכרה לחודה, ורק כיון שפטרואו מלהתפלל י"ח ברכות ממילא נזקקו לתקן ברכה לשבת, אבל גם אחרי התקנה אי"ז תקנת ברכה כ"א חובת הזכרה, ואמטו להכי, באופן שהתפלל כבר י"ח הדרין לעיקר הדין ומזכיר של שבת בעבודה. (ואה"נ שלשי' ב"ש ביו"ט שחל בשבת שמברך שתי ברכות בפ"ע לקדושת היום (בצה"י, א) משמע שאחרי שלא הטריחהו כבר תיקנו חובת ברכה, אבל אגן בדעת ב"ה אייריני הכי. ויל"ע בדעת הפר"ח סתפ"ז ס"א שבי"ט שחל בשבת וחתם באחד מהן לא יצא, אי ס"ל שאחרי התקנה ה"ז חובת ברכה, או"י שאף שנשארה חובת הזכרה לחוד, מ"מ משנה ממשטע שטבעו במתפלל שבע). ועוד, שכיון שמן הדין ראוי להתפלל כך, "אלא שהחכמים הקילו על האדם" (כל"ה הרא"ש ברכות פ"ג סו"ל"ז. אדה"ז סתפ"ז ס"ב), נמצא שאין כאן תקנה לברך ברכה בפ"ע, אלא קולא שלא לברך י"ח. וכל שכבר בירך י"ח אין מקום להורות לו להחמי' לברך ברכה בפ"ע, שאי"ז חומרא אלא קולא. [לאידך, פשוט שאי"ז לכתחילה להתפלל מעיקרא י"ח ולהזכיר של שבת, וכל"ה כל הפוסקים (ואבוהו דכולהו - בשו"ע סרס"ח ס"ד) "צא"ז, דהיינו בדיעבד, ומפוש כן בשו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ג, ואף אגן במאי עסקינן כשכבר התפלל י"ח. וק"ל. וכבר האריכו לתונן הטעם שלא הטריחהו משום כבוד שבת כנ"ל עם הטעם שבידוע שברכות פ"ה סוף ה"ב שאסור משום בקשת צרכי. וכל"ה בשו"ע אדה"ז סרצ"ד ס"א. ואף אגן בעניינותן כתבנו מזה - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (כת"י) סי' יב'רא. ולהעיר מפני' ברכות כ"א א בפ"י הגמ' שם "הניי שבע דשבתא כנגד מי", דמשמע דס"ל שהיתה תקנה מיוחדת לברך ברכה בפ"ע, ודלא כנ"ל. אבל ראה יד דוד יצנהיים ברכות כ"א א. ולהעיר ממש"כ שם כא, א). וגם בד' הפנ"ז אפשר להעמיס כדברינו, שכ"ז רק כשאנו מתפלל י"ח, אבל במותפלל י"ח חוזר לעיקר הדין, והפנ"ז ר"ל שכיון שפטרואו מלמודי ח"י ברכות, ממילא נזקקו לתקן ברכה בפ"ע בכדי שיהיו במספר שבע, אבל אין כאן חובת ברכה מצ"ע. וראה גם בצל"ח ברכות לג, א ד"ה בתחלה קבעוהו. ויתר על כן, מצינו בברכ"י סי' קכד סק"ג (וראה בשלמי חגיגה הל' יו"ט ס"א ס"ב בהערת הרב המג"ל) למיסר סברא להורות לכתחילה לבן חול"ב ביו"ט"ש להתפלל של חול ולהזכיר של יו"ט בעבודה כבדי להוציא בני א"י, עיי"ש בנדון דידע"י.

ובלא"ה, כיון שבדיעבד לכוי"ע יוצא, ונחלקו האחרונים, ריי במקום ספק נקטינן דסב"ל. (אבל לפום סברא הנ"ל, שכיון

"שמש צדקה". וצ"ל "שלמי ציבור" - ראה שו"ת לכו"מ מהדו"ת סי' ב). וכל"כ בחס"ל"א סתכ"ג ס"ג (אף שהו"ע הב"ד המוח"ש שם סרס"ח סק"י. וכנראה הדר הוא לכל חסידיו).

ולהעיר בדומה לדומה מהו שאנו תוקעין לכל מוסף בפ"ע - ומב"ם בהמ"ק פ"ז ה"ה.

כו. ראה שו"ת שערי דעה סע"ה. ובמהדו"ח הביאו מה שהעיר בשו"ת בית אב ח"א סצ"ב. וראה פת"ז או"ח ס"ו. אר"צ ח"א סכ"ד. ששי"ב פנ"ח הע' כח. ורבותא אפריס ח"ב סי' קפה סק"ב. ובכעני"ז [לענין עננו] - ראה גם ארוחות חיים ספינקא תקפב סוסק"ג. קצה המטה סתר"ב סק"כ. אלף המגן שם סקט"ז.

כז. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יתשלו.

כח. שו"ע סי' קח ס"ז.

כט. אבל ראה שו"ת מערכת ר"ה ס"ג סק"ח, שסתמית הפוסקים שבכל גווי צריך לחזור. ולמעשה ספק ברכות להקל - ראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' א'קנא.

ל. אמירת יעו"ז מהני גם לכתחילה בנוכר אחרי רצה - כ"כ בדה"ח סי' ק"א ס"א, והב"ד במקרא קודם (אויבראך) סי"ח ס"ד, ובהכ"ז סתפ"ז ס"א. ודלא כחי"א כלל כח ס"ו, הב"ד בפנ"ש סרס"ח ס"ד ובפנ"ע שם סק"ד ובארוחות חיים ספינקא שם סק"ה ובמשנ"ב שם סק"ג ובהכ"ח שם סק"ה (וסתור ד"ע ממש"ב בסתפ"ז לגבי יו"ט. ודוחק לחלק בין שבת ליו"ט, כיון שנוסח יעו"ז ל"ש לשבת (מה"ע"ז בדעת החי"א בתה"ל סרס"ח סק"ו). ולהעיר ממח"ש סרס"ח סק"ה שר"ל בדעת הרא"ש לחלק עד"ז בין שבת ליו"ט) - שהרי יכול להזכיר קדושת היום באו"א באמירת "רצה נא במנוחתנו ביום השבת הזה" וכדומה. ובחי"א גופי' כ"כ גם בנוגע ליו"ט.

[ולהעיר שברדה"ח שם סע"ד ס"ו נשאר בפ"ע. אבל מתו"ד בס"י קיא נראה שהוקשה לו רק כשכבר התחיל מודים. ואולי יל"פ באו"א, דפשיטא לי' רק כשנזכר קודם מודים, משא"כ כשנזכר אחרי התחלת רצה. ולכא"ל כשנזכר אחרי סיום רצה, אם יאמר ברכה אמצעית של שבת יצטרך לחזור על ברכת רצה עוה"פ וה"ז ברכה לבטלה, וממילא מורינו לי' שיאמר יעו"ז שם. אבל כשלא גמר רצה, שפוסק באמצע הברכה (שבברכות אחרונות לא אמרו שיגמור הברכה, כפשוטו. וכן מפורש בדרה"ח סרס"ז ס"ב). קיצור שו"ע סע"ו סי"ח. ועוד. וראה תה"ל ד"ס סרס"ח סק"ז. ובאמת ליעקב קמניצקי סרס"ח ס"ב עלה ונסתפק בד"ז ואישתמיטתי כל הנ"ל), חוזר ומתחיל ברכה אמצעית של שבת (אף שנמצא מברך י"ט ברכות). וכ"מ קצת בשו"ת ר' אברהם בן הרמב"ם סע"ט סק"ו שבנזכר אחרי שומע תפלה חוזר לאתה קדשת ולא מהני שיאמר מעין המאורע שם. (אלא שיל"מ בדעתו ובדעת אבני הרמב"ם ש שבדיעבד יצא בתה"ל של חול בשבת גם בלא הזכיר מעין המאורע כלל. ואכ"מ). וצ"ל.

ובעיקר הקושיא שהקשה בדרה"ח - ראה חכמ"ש סרס"ח ס"ד. ומה שתי' שזה משנה ממשטע שטבעו - צע"ג לדידי ולדכותי, שהיי לכוי"ע יצא יד"ח בדיעבד. ורארה גם שו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב שאי"ז שינוי ממשטע שטבעו חכמים שהרי מן הדין ראוי הי' לעשות כן. ושול"מ פארש בזה בשו"ת עמק התשובה ח"א ס"ד סק"יא.

ולאידך, בדעת החי"א מקום לפרש דקאי רק כשנזכר בברכת רצה, אבל בנוכר לאחמ"כ יודע שיאמר יעו"ז שם, שלא לגרום לברכה לבטלה. ותו, שהרי עיקר טעמו שהזכרת מעין

הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא בריא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסה"ד.

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' – ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חי"א כלל ה ס"ב. שו"ת צ"א ח"ב ס"מ. וכבר העירו משמ"כ בכונת החי"א – צ"ע, ורצונו שם בחי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע"ד. ושו"ט, והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישלים. ואם נפשך לחלק – עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סת"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי – ראה שו"ת שבת הקהתי ח"א שס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ד שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן – ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחיוב לחזור לתקן תפלתו. ואף החולקים – יש לחלק טובא.

לב. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר ענינ"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, אבל שגנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים – ראה א"א מבוטשאטש סת"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתנו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממינסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר נתבו שבשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט – קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח ס' קכב סקי"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרנצניק תפלה ס"א) – לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סקי"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה היו נמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) – פשוט דלאו לכל מילי איכא, ובודאי שם תפלה עלה. ואדברה, י"א שכיון שטעה הו"ל לחזור תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדו"ד בזה. וראה קובץ כינוס תורה ח' כ' ע' קט ואילן בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שז"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו (וראה תה"ד ס' קכב סוסק"ד) – לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדברה, קייל"ן דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט. ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז

שכבר התפלל ברכות של חול אין טעם שיחזור, הרי גם בנוכר אחרי ברכת ש"ת יש להורות שימשיך ויאמר רצה ויזכיר מעין המאורע ברצה, שהרי כבר נמר ברכות אמצעיית של חול. ולא הכרענו כן בפנים, שהרי גם אם יזכיר ברכה בפ"ע לקדושת היום לא הפסיד שאין כאן ברכה לבטלה, משא"כ בנוכר אחרי שגמר רצה).

וצ"ע לסברא זו, כשנוכר אחרי מודים, מדוע יחזור לברכה אמצעיית (שכ"מ מסתימת ההלכה בשו"ע סרס"ח ס"ה ובשו"ע אדה"ז ס"ח) ולא יזכיר שם. ואולי אכן כצ"ל, ורק כשמוע כל הברכות וסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו לא מהני הזכרת שבת. ובאמת בהכי מיירי בשו"ע שם, וכן גם במקור הדברים בסמ"ק ס"א, שסיים תפלתו, ולא נתפרש להדיא באופן שנוכר לפנ"ז. ובל' הלבוש סרס"ח ס"ה (ובא בהמשך לס"ד, עיי"ש) מדוייק עוד יותר, שרק בסיים תפלתו אלא שלא עקר רגליו אמרו שיחזור לברכה אמצעיית, עיי"ש. ויל"ד. אבל בדה"ח גופא בס"י קאי מפורש שגם לדעתנו בנוכר אחרי מודים מורין ל' לחזור לברכה אמצעיית (אלא שנתקשה בטעם הדבר. וראה שם סס"ו ס"ב).

ולמעשה, כיון שז"א דלא מהני הזכרת שויו"ט רק בברכות אמצעיית או בעבודה ולא בברכות אחרונות (ושקו"ט בזה. ואכ"מ), יש להורות ששכונר אחר מודים יחזור לברכה אמצעיית, והרי גם הדרה"ח נקט לעשות כן (אף שהוקשה לו בטעמא דמילתא). ולאידך, בנוכר קודם מודים יאמרנה שם, שלא ליכנס לברכה לבטלה בחזרת רצה עוה"פ. ומה גם שיל"פ כן גם בדעת החי"א. והרי הזכרת שויו"ט ברצה עדיף טפי מהזכרה בברכה אחרת, שהרי מעיקרא כך ה' ראוי לאומרה בעבודה לולא כבוד שויו"ט (אדה"ז סרס"ח ס"א. אבל בסתפ"ז ס"ב כתב בסתמא "בברכה אחת מהן"), אלא שיוצא יד"ח באיזה ברכה שיהי' (אדה"ז סרס"ח ס"ז. ומפורש יותר בסתפ"ז שם. ואולי קאי גם בברכות אמצעיית או בעבודה. וראה שו"ת עמק התשובה שם סק"ז בכונת אדה"ז לגבי הזכרת קרבנות מוסף. ואכ"מ). אבל כשנוכר אחרי ש"ת, וכן באם התחיל רצה ולא סיימה, יחזור לברכה אמצעיית, שאין בכך הפסד. ובפרט שכ"מ דעת ר"א בן הרמב"ם כנ"ל. (וראה שו"ת מתת ידו ח"ב סוס"י"ז נקט בפשיטות שאחרי ש"ת חזר לשל שבת, אבל לא נתיית ל"ז. וכן ראינו שכתב בפשיטות בכרם שלמה האס דיני תפלת יו"ט (נדפסו אחרי סתקכ"ט), וכן במעשה בראשית (בן אדהאן – מגדולי רבני המערב, נלב"ע בשנת תרפ"ו) ח"ג מצוה תלג (ע' 36 – במהדו"ח). וראה מש"כ בדעת האול"צ במורי' ניסן תשע"ט ומה שהיינו באדני שלמה סרס"ח ס"ה. ושניהם לא נחתו לכמה מהפרטים דלעיל.

לא. כ"מ במג"א סת"ב סק"ג. ועוד יותר במג"א בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם, וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו – אין לומר שההיסה"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסה"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסה"ד הוא כבר בתחילת

לשויו"ט. ועכצ"ל דסברי רבנן שגם אם דינו כלא התפלל, מ"מ סגי להש"צ בתפלת מוסף מאיזה סיבה שתהי'. (ויש שביארו בדבר שאחרי שמתפלל מוסף כדן שע"י תפלת מוסף כדן מצטרפת ההזכרה במוסף לתפלת שחרית, וחזר הדין בנוגע לתפלת שחרית דהוי כהתפלל כראוי). וחזרנו לתחילת הדין דלא גרע דיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. וראה קובץ אסיפת חכמים חו' י"ד ע' קפת ואילך. ולחנם האריך בזה. (ובשאר דבריו שם בעיקר הדין - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב (ש).

איברא, שיש להסתפק בטעה והתפלל תפלת חג אחר, או ביו"ט שחל בשבת, והזכיר רק א' מהן, אם אפ"ל חוזר בנוכר אחרי מוסף, וכן בש"צ כשנוכר לפני מוסף, ש"ל דהוי כלא התפלל כלל, כיון שאמר קדושת היום ולא אמרו כדבעי, ולא דמי למי שהתפלל תפלה שלימה של חול ולא הזכיר מעין המאורע. אבל במשנב"ב סי' קכו בבה"ל לס"ג ד"ה והכי נהגו ממאור דלא כנ"ל. וראה מה שהאריך בזה בקובץ קול התורה גל' סח ע' קכה ובמעדני כהן קופשין ח"ה סי'.

לד. וא"צ לחזור לראש התפלה, אף שה"ז שקר מוחלט. ראה תהל"ד סרס"ח סק"ט ואילך. ואכ"מ.

לה. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בשויו"ט שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנוכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוונן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם - כיון ש"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקין.

לו. ראה בשו"ת באתרא דרב סי' ל'קפב.

לז. כ"כ בס' הבתים ש"ד ה"ה.

לח. ולא מהני שיחזור לומפני חטאינו לפי שקלקל הברכה שהזכיר שקר לפני המקום - הקרבת קרבן מוסף.

לט. ע"פ שו"ת גו"ר או"ח כלל ד סי"ט - הובא בהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א. ערוה"ש שם ס"ד. כה"ח שם סק"ל. וראה תשובות הפוסקים (סי"ג - ס"ב) באו"ח והנלענ"ד כתבנו.

מ. ראה קצוה"ש סי' ס"ב. לקט הקמח החדש סי' קכ סק"ב (השני). חשוקי חמד בכורות ג, א בארוכה.

מא. ואפרש שיחתי: בטעה ואמר "הזמנים", הנה במט"א סתקפ"ב סי"ח כתב לחתום אח"כ כדן. ולא חילק בדבר. אבל כבר הקשו עליו בכ"מ. ויש שכתבו דמייירי בנוכר תוכ"ד. ויש שהקלו לחזור רק לאו"א מלוד וכ". ועכ"פ באופן הנ"ל ודאי עדיף.

ובגוף הענין שלא יצא - הנה, מקור הדין במח"ב סי' תקפב סק"ה, והב"ז במט"א שם. ובמח"ב כתב דלא יצא רק אם לא חשב על ז"ה. והיינו להשיטות שגם ביו"ט חוזר כשחתם מקדש השבת רק מחמת הכוונה לשבת. ועוד כתב טעם אחר שלא יצא כיון שלא ידע שר"ה בכלל זמנים. אבל, בכ"מ - כולל במט"א שם - משמע שחזרו מצד גוף השינוי, מדסתמו ולא חילקו בדבר. (וכפס"ד אדה"ח בחותם מקדש השבת ביו"ט, והיינו גם כשכוונתו לשבת, והשמיט דברי הח"י שם דמייירי שכינן לשבת. וגם בח"י מוכח דהיינו רק שמשו"ה לא יצא אפי' בתיקן עצמו תוכ"ד). וראה שו"ת מנח"א ח"ג סי"ט. שו"ת אבני זכרון ס"ד. יבי"א ח"ד או"ח סני"א סק"ט.

ועצ"ע, דטובא יש לחלק, דשאני התם שעיקר שבת ע"ש שבת בראשית, ולא משמע להו לאיניש דקאי ביו"ט. (וראה בשו"ת מנח"א שם, בהקושיא מאי שנא מברכה כללית כשהנ"ב וכי"ב שיוצא יד"ח. והארחנו בזה בקובץ באתרא דרב גל'.

שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מ"מ שטעה בתפלתו, "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" - הרי לנו דלאו מילי סתריא נינהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה דינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק. ומה"ז נראה שמוותר אפי' לענות קדושה לכתחילה אחרי שזכר שטעה. ושו"ר מה שהאריך בזה בקובץ שעערי ציון (כולל אמרי יושר) חו' ו (ויירושלים, תשפ"ו) ע' קע ואילך שהאריך בכע"ו. (אלא שנוטה להחמיר בטעות המקלקת, כגון ששאל מטר בימות החמה שאין לו להפסיק לענות קדושה. והנלפענ"ד כתבנו. וראה שם מה שהשיג עליו שם ע' קפט. ואין דבריו מוכרחים.

לב. והנה, בשו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג סתם הדברים, שבנוגע לט"צ הכרע מוסף, ועל תפלת המוסף לכתחילה לא רק בר"ח אלא גם בשויו"ט. אמנם, בנוגע לדין היחיד שבנוכר בדיעבד אחרי מוסף אינו חוזר - הביא ד"ז רק בנוגע לר"ח ולא בנוגע לשויו"ט. וטעמא בעי. וסבור הייתי לומר, שבאמת ה"ה בשויו"ט, ולא נצרכו להדגשה עוד פעם, דהיינו הך, שה"ה והוא הטעם, דלא גרע בדיעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. ואדרבה, בר"ח (כשתל בחול) יש מקום להורות לו שיתפלל נדבה. אבל בשבת ל"ש להתפלל נדבה. וכ"כ בפמ"ג סי' קכו בא"א סק"ג. (אבל ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כו'תלג שביארנו בדברי הפמ"ג באו"א, עיי"ש). והנה, בפמ"ג סת"ב בא"א סק"ג נחית לשקו"ט בדין היחיד בשויו"ט, דספק שמא אין דנים יחיד משי"צ, וספק שבשויו"ט ש"צ נמי חוזר. ועכ"ז העלה שלא להחמיר. וכש"כ לדין ש'אדה"ז השמיט כלל הספק בדין היחיד. והארחנו מזה בשו"ת באתרא דרב שם. ומה גם לדעת אדה"ז בסידורו (בכ"מ ואכ"מ) להחמיר גם בס"ס בברכות. ובקצוה"ש סעי"ח ס"ג ובבדה"ש סק"ט פסק נמי דה"ה בשבת. וכ"כ במנחת שבת על קש"ע סי' סקל"ה.

אמנם בכלים של שלמה גאלדמאן סי' קכו שם, כתב להכריע בשויו"ט שחוזר, ומשני טעמים, חדא מה שהביא בשו"ב סי' קכו סק"א, שאחרי הגלות גלות שו"ת הרשב"א כת"י שכתב לפסוק לחזור, ואילו הוא שמיע להו הו הדרי בהו, ועוד מחמת דקדוק לשון אדה"ז, וממילא כתב שדיינו לפסוק כן בר"ח. ואף וכתב שבר"ח וחוש"מ בודאי אין לזוז מפסק אדמו"ר ואינו חוזר, אבל בשויו"ט נראה שחוזר, עכת"ד.

אמנם אנו בענייתן הארכנו שם שאין להוכיח מאומה משו"ת הרשב"א, ווא"פ לכפול הדברים כאן, קחנו משם. ועוד נת' אצלנו שם כנ"ל ש'אדה"ז השמיט כל עיקר ד"ז שיש מקום לספק בדין היחיד.

ועכ"ז, אכתי' לא ברירא לן מילתא, שיש מקום לומר דשאני שויו"ט שלא יצא כלל חובת תפלה של שבת, ול"ד לר"ח דחסר לו רק הזכרת מעין המאורע. ושאני ש"צ שמקלים גם בשויו"ט דאיכא נמי משום טירחא דציבורא. אבל ז"א, חדא דלכמה ידעות גם בר"ח הוי כמאן דלא צלי. ולאידך, גם בשויו"ט י"א שהוא רק בגדר מעיו המאורע. ותלוי בב' הדעות בהא מתפלל שוב כשלא ירויח בתפלתו שוב, שנחלקו בזה הן במנחת שויו"ט שהתפלל של חול, והן במנחת ר"ח כשלא הזכיר יעו"י - ראה שו"ע סי' קח סי"א. אדה"ז שם סי"ז). ולאחרי כל ההסברות בדבר, דוחק גדול לחלק בד"ז בין שויו"ט לר"ח. ועוד, שגם בש"צ זקוקים אנו לב' הטעמים שזכרנו שיוצא מוסף לפניו, ועל כרחך דסגי במוסף גם

והה"נ בחתם "והזמנים" ללא "יום הזכרון" (לשי' זו), שעיקר החתימה לר"ה הוא "יום הזכרון", וה"ז שינוי ממש. והיינו שבי"ט שחל בשבת יש כאן ב' חיובים וכוללם כאחד, משא"כ כאן שחובתו רק מצד ר"ה אלא שמזכיר גם כל הזמנים. ודו"ק.

ואיך שיהי' הטעם, למעשה הורו כן גדולי הפוסקים, כנ"ל, וכיון שכבר הורו זקנים אין אחרי דבריהם כלום.

בחל ר"ה ויו"כ בשבת – כיון שיצא אפילו באמירת מקדש השבת גרידא בדיעבד (מחמת מחלוקת הפוסקים וספיקו להקל), אמרינן דל מינה הוספת תיבת והזמנים, שהיא רק הוספת שבת בסוף ברכה, ומשו"ה יצא.

אמנם, לכא' י"ל שכיון שקילקל בחתימתו גרע טפי. וע"ד הסברא (אף שיש לחלק) שגם לדעות שאין החתימה מעכבת בברכה, כל שחתם גרע טפי ולא אמרינן דל מינה החתימה. ודומה לדברי הפמ"ג, הובא אצלנו בהערה ט כחתם ביו"ט מקדש השבת, דלא מהני בתיקון תוכ"ד ואמר ישראל והזמנים אא"כ חוזר ואומר מקדש, מחמת שאל"כ לא מינכרא החזרה, דדמיא לנוסח ברכה דיו"ט שחל בשבת. והה"נ בענינו דל"ש למיירא דל מינה הוספת והזמנים, כיון שחתם בנוסח דיו"ט שחל בשבת ולא בנוסח דר"ה.

ול"ד למה שמצינו במי שחתם מקדש השבת וישראל והזמנים בשבת חוה"מ שחירת שיצא, דהתם חוה"מ בכלל זמנים הוא, שהרי כך חותמים במוסף. ואפי' להאומרים שיצא גם בשבת דעלמא (ואכ"מ), דל מינה הך חתימה – התם כבר גמר ברכתו אלא שהוסיף בה דברים אחרים החתימה, משא"כ כאן שלא גמר הברכה עדיין, שהרי צריך לחתום ויום הזכרון (או ויוה"כ), כל שחתם שלא כהוגן קילקל. ויש להוסיף עוד, שכיון שכבר פתח ואמר מלך על כל הארץ, הרי שינה מחתימה דשאר שבת (אף שלדינא יל"ע אם הי' מסיים רק מלך על כל הארץ מקדש השבת לחוד, אם יצא).

אבל למעשה נראה שיצא, ואף שהוכחנו בארוכה, שבאומר "והזמנים" לא יצא, אבל בהשמיט "מלך על כל הארץ" יצא – עכ"ז, כשחל בשבת שאני, שבאומר "מקדש השבת וישראל והזמנים" לא גרע מהאומר "מקדש השבת" לחוד שאין מחזירין אותו, ואף את"ל דלא נקטינן הסברא דל מהכא "והזמנים", ואכ"מ, הרי באמירתו "והזמנים" פשוט שלא קלקל הברכה, שבעצם ר"ה ג"כ בכלל זמנים, כאשר כתבנו לעיל. ושו"ד שנסתפקו בזה כמה מאחרוני זמננו. וכדברינו העלה גם בחשוך חמד סנהדרין יא, ב מטעמים דומים. אלא שנשאר בצ"ע.

מב. הנה, בגוף הענין, כ"פ גדולי הפוסקים, מט"א סתקפ"ב סי"ט, היי"א כלל כח סי"ז, ועוד. ובנשמ"א שם סי"ז נסתפק בנוגע למוסף, ונוטה לומר שגם במוסף יצא. אמנם, בשלמי חגיגה, הב"ד בשע"ת סתקפ"ב סי"ז, כתב לחלק בין מלכויות במוסף לשאר התפלות אבל נראים הדברים שלמעשה נוטה שלא יחזור גם במוסף. וכן העתיקו מקצת מהאחרונים בשמו. והנה בשו"ת עמק התשובה ח"ג סמ"ו יצא לחלוק עליהם, ובידים מוכיחות, שלשון הנ"ל הוא מעיקר החתימה, ונדרק ביותר להעמיד דבריו הראשונים שלא יצא. ואף את"ל שראיותיו מסתברות לאזן שומען, אין בידינו לחלוק על גדולי הפוסקים. ובפרט, בספק ברכות. ואף הו"ע, אם כי עביד איניש לאחזוקי דיבורי, נטה למעשה לפסוק כדבריהם. ובאמת, כבר קדמוהו בליקוטי הגר"ח סי"ב בשם הגר"ח מבריסק. ובכ"מ (וראה זה פלא בכה"ח סתקפ"ב סק"ט) שהביא בשם

ג הע' 45. וראה אות שלום על הל' מילה סרס"ו סקי"א. וצ"ע שסותר ד"ע בשו"ת מנח"א שם). ובהעמק שאלה על שאילתות (שאלתא ח סק"ב. שם שאילתא עג סק"ב) אסברה לה, שברכות נתקנו כלשון בנ"א. ולפ"ז דאי שאני הכא. וראה שו"ת בצה"ח ח"ה ס' קכד סקט"ו משה"ק על ההעמק שאלה. וגם לפי דבריו יציבא מילתא, שסו"ס עיקר שבת קאי על שבת בראשית (ראה בצה"ח ח"ה שם. באתרא דרב שם), משא"כ בנדו"ד, דלכא' ד, דלכא' ד, וגם בכלל זמנים. וכדמוכח במח"ב גופא שם (עיי"ש), וכיון שבשאר יו"ט א"צ להזכיר בחתימה שם החג, מהיכא תיתי שהזכרת שם החג ב"ה מעכב. ובמכ"ש מהדעות שיצא ד"ח בשמע"צ כשאומר "את חה"ס הזה".

ועכצ"ל בדעתם, דס"ל שזה גופא מטבעו שטבעו חכמים. אבל הא גופא צ"ע מנא להו. וראיתי בס' אמרי חן (לעווענבערג) עניני הלכה ס"ב, שר"ל שעיקר גדר מקרא קודש מדאורייתא הוא להזכיר בתפלה יום הזכרון דוקא. עיי"ש. וראה באו"ט עד"ז בהררי קדם ס"ד. ואף שדבריו ערבים לחיך, אין הדברים מוכרחים כלל. ולע"ע לא נמצא כדוגמתו בגמ' ובראשונים. ועיקר ענין מקרא קודש לקדשו בתפלה היינו רק להזכיר היו"ט. ואפי' את"ל שצריך להזכיר יו"ט פלוני דוקא (וכ"מ דעת אדה"ת) – היינו בגוף הברכה ולא בחתימה.

ויש שכתבו ליישב של' זמנים קאי על תקופות השנה (וראה מזה באות א' בענין הדלקת נרות בעירוב, וד"ז ליש ברה"י ועוד כתבו בכמה אופנים לכאן נוסח החתימה דר"ה שאין אומרים והזמנים (ראה דברי ירמיהו לרמב"ם תפלה פ"ב ה"ה. ועוד). איברא, שבמח"ב גופא כתב שגם ר"ה בכלל זמנים. ועוד, שמצינו במחז"ו סשכ"א-שכ"ב ש"א שחותמים ברה"י מקדש ישראל והזמנים. וכ"מ בפירוש" עירובין מ, ב ד"ה לברכה. וראה גם שפ"ח ברכות מט, א שנסתפק בדבר אם יצא או לא, עיי"ש. ולכא' אף שיצא הדבר מפני גדולי הפוסקים, כיון שגם להמח"ב ה"ט שחזור לפי שכיון ליו"ט, אבל אם ידע שהיום ר"ה מודה שאינו חוזר, הבו דלא לוסף עלה באופן שסירכא דלישנא נקט.

ושו"ד שפקקו בדבר כמה אחרוני זמנינו – ראה שלמי מועד ע' לד בדעת הגרש"א (אלא שביטל דעתו לדעת המט"א). קובץ הלכות (קליימאן) דיני ר"ה פ"ו סי"ג (בהערה). וכן ראיתי בשם הגריש"א. וראה פרד"י החדש ר"ה ע' קסט (ומקורו ממשברי ים (פיש) תפלה וברכות ס"ה סק"ב) בשם כמה אחרוני זמנינו. אבל לא נחתי לכהנ"ל.

ושבו נמלכתי שאין ראי' מכל הנ"ל, והיינו שאף את"ל שר"ה נמי בכלל זמנים (ראה מכ"ז באות א'), ומשו"ה י"א שאומר (או חותם) גם "זמנים" בברכה אמציעית, אבל לכ"ע חובה להזכיר בחתימה גם "יום הזכרון", שכן טבעו חכמים. וגם במחז"ו נראה פשוט שהכוונה כן. והכי מוכח במט' סופרים פי"ט ה"ח שחתיתמו משונה מכל יו"ט. ושם ה"ה שבי"ט חותם "מקדש ישראל ויום צום הכפורים והזמנים וכו'", ולג"ה הגר"א שם ה"ד צ"ל גם ברה"י "מקדש ישראל והזמנים ויום הזכרון". (וראה גם בן ארי' לרמב"ם תפלה שם). שו"ר בארוכה בעלי תמר (ברכות פ"ט ה"ב. ר"ה פ"ד ה"ו) להוכיח כדברינו שלכל הנוסחאות חייב להזכיר "יום הזכרון" בחתימה. ומצאתי און לי בפי' הר"ש משאנץ לתו"כ אמור פ"א, א, שמשמעות דבריו דמקרא דשבתון יליפני דין קדושת היום, והיינו שצריך להזכיר יום הזכרון ולחתום בו. והוא כדברי ס' אמרי חן הנ"ל. (ולהעיר מהשק"ט בנוסח הדלקת נרות ברה"י. וראה המתלבט בשלחן מנחם ח"ג ע' פה, ודון מינה). ול"ש כאן לומר שדומה ליו"ט שחל בשבת וחתם בא' מהן שאינו חוזר,

שלמעשה נהגו לחתום כך בכל התפלות. וכן עולה בקנה א' עם המבואר בל"מ שענין העיקרי דר"ה הו"ע המלכויות כדמוכח מחתימות הברכות בכל התפלות (ראה לקו"ש ח"ט ע' 617 ובכ"מ) – לפי שההוכחה היא מחמת המנהג. וגם בזה, היינו שמהות קדושת היום היינו מלכויות ולא שד"ז מעכב בהזכרת קדושת היום (ראה עד"ז בהערה כה)).

ואף שגם למאירי אין לנו הכרח שחתימה זו מעכבת בברכה בתפלת מוסף, מ"מ נראים הדברים שלדעתו ה"ז מטבע שטבעו בברכה. וכנ"ל, כ"מ גם דעת הרמב"ם. ואף שלר"י בן נורי אין מלכויות נכללות בברכת קדושת היום – הארנונו בקובץ באתרא דרב ח' ג, שגם במחלוקת תנאים שייך דין משנה מוטבע. ובנוגע לסברת הנשמ"א לענין מוסף, שייצא יד"ח גם בהזכיר חלק מהחתימה – מצינו בכ"מ הפכו. וראוי גם מיו"ט שחל בשבת, דלא מהני הך סברא. וראה משנ"ב סתפ"ח בה"ל. וראה עמק התשובה שם. וראה גם לעיל בלוח במוסף ר"ה. ואף את"ל שבדיעבד יכול לכלול מלכויות בברכה אחרת או בלוח ברכות (ראה בלוח למוסף עד"ז), וא"כ ה"ז בדומה להסברא ביו"ט שחל בשבת שבעצם יכול להתפלל י"ח ברכות – מ"מ לא דמי לחתימת יו"ט שחל בשבת, שייצא בדיעבד בחותם בא' מהן לפי שחתימה זו ראוי ביו"ט או בשבת לחוד, דאף שחתימה זו ראוי בשאר התפלות, מ"מ נקרא משנה מוטבע כיון שבמוסף אין חתימה זו ראוי.

ועכ"ז לא מלאני לבי להורות נגד דעת הפוסקים הנ"ל בנוגע לתפלת מוסף, ובפרט בספק ברכות, שגם יש מקום לקיים הדברים בשו"א אבודרהם דעמי'. ועוד, שגם למאירי אין לנו הכרח גמור שהדבר מעכב. ועוד זאת, דאכתי איכא למימר שחתימה זו ראוי מצד קדושת היום שדינה בשוה בכל התפלות, ולא מצד חובת מלכויות שהיא חובה נוספת במוסף, ואילו רצה מתפלל קדושת היום ויצא יד"ח קדושת היום עכ"פ, וכענין מה שכתבנו בהערה כה.

וביהו"כ לכו"ע אם השמיט "מלך על כל הארץ", יצא בכל התפלות.

ג. נחלקו הפוסקים ודעת האחרונים שאינו יוצא נזכרה בפשטות (ובסתמא) בשיחת ש"פ נצוי" תשמ"ז (בלתי מוגה). ושם, שאף שבלא הזכיר פסוקי קרבנות בכלל יצא – במזכיר קרבן אחר קלקל וגרע טפי. ועד"ן שהבתחיל לומר פסוקים צריך לומר כולם. וכש"כ בשינה וקילקל. ועד"ז כתבו כמה אחרונים (דלקמן). וראה אצלנו בקובץ "באתרא דרב" (מהדו"ב) גליון ג' הע' 26 בכיו"ב. וש"ג. וי"ל דוגמא: אמירת "מוסף" ולא "מוספי" ביום א' דר"ה שחזור – ראה הגהות רעק"א סתקצ"א סק"ג. מט"א ס"ה. שעי"ת שם בשם הלק"ט. אבל במשנ"ב בשעה"צ סק"ז שחזור רק בלא סיים הברכה. ובדה"ח סי' קנא ס"ב, שאינו חוזר כיון שאומר "מלבד עולת החדש" ואומר ג"כ "שני שיערים". ועד"ז, במוסף שבת ר"ח והזכיר של שבת ולא של ר"ח (או בנדו"ד – ביו"ט שחל בשבת – של שבת ולא של יו"ט), דלא סגי במש"א ונעשה לפניך קרבנות וכו', שכוין שפירט פסוקי שבת ולא ר"ח גרע – ראה שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קס. וראה מה שכתבנו בענין זה בקיצור דיני שכחה וטעות לשבת ר"ח. אבל ראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סק"א סק"ג מש"כ לחלק. ושם, אפי' הזכיר של שבת בהברכה. אבל, נ' פשוט, שאם אמר "זאת מוספי יום השבת" ולא אמר פסוקי שבת, דיצא. וכ"מ מסתימת האחרונים].

אמנם, דעת רוב הפוסקים שלא יחזור (וכמה מהם כתבו

מט"א שם סי"ח שלא יצא. אבל מפורש שם בסי"ט איפכא, שייצא. וגם להעיר בקצוה"ש הערות למעשה ע' קיו אחרי שהב"ד המט"א שייצא, כתב עלה, שרבים חולקים עליו. ואינו יודע למי כוננתו). ונלהעיר בדעת הגר"ח שמלך על כל הארץ הוא דין בקדושת היום – דלכאז' מוכח קצת שאינו כן מברכת אשר נתן בשוכח מעין המאורע, שאין חותמים כן].

ואנו אין לנו אלא דעת גדולי הפוסקים הנ"ל. ובפרט, שמצינו להדיא במאירי ר"ה לב, א שהחתימה במלך על כל הארץ היא מחמת הזכרת מלכויות. ומפורש יותר בחיבור התשובה למאירי מ"ב פ"ב שבשאר התפלות וקידוש היום א"צ לחתום כן והוא רק ממנהגא. וראה שם פ"ז. ומכלל דבריו למדנו, שאין נוסח הנ"ל מעכב, ורק במוסף ה"ה מעיקר החתימה. וכע"ז הוא בפסקי הרי"ד ר"ה לב, א. ושם שתקנת הגאונים היא לחתום כן בכל תפלה. וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתקצ"ב סי"ג. וילה"ע גם מל' הרמב"ם תפלה פ"ב ה"ז לענין תפלת מוסף, שחותם בכל אחת מהן מענינה. ומשמע שהחתימה היא מחמת הזכרת מלכויות. אלא, שמכ"ז משמע שבמוסף ה"ז מעכב, ובפוסקים הנ"ל נראה דס"ל להקל גם במוסף.

[וגם בדעת אבודרהם, שהביא בשלמי חגיגה, וכ"ה באר"ח וכלבו בס' המכתם, שכתבו שהחתימה אינה מענין המלכויות (ולכן אין מסיימים פסוק של מלכויות בסוף הברכה כבזכרונות ושופרות), לא בירידא מילתא שחלוקים הם עליהם. ובהקדם, שבהשקפה ראשונה תמוהים ד' האבודרהם שהרי חותם בס' מלכויות "מלך על כל הארץ", ומפורש שם להדיא. ובא"ר סתקצ"א סק"י העתיקים ככתבם ללא הערה. וצ"ב. וראה ס' מחזור קטן (לנקאר) שנתקשה כנ"ל בדברי אבודרהם, ובס' חיים לישראל (מחכמי תוניסיה) ר"ה לב, א, רצה להג' בדברי האבודרהם. ובשלמי חגיגה פי' שר"ל שא"ל בהקפדה. ודוחק קצת. וכנראה כוננתו שהוא תואר בעלמא ולא מדין חתימה במלכויות. ועדין הדברים דחוקים. ויל"פ להיפך, שאי"ז חתימה דמלכויות אלא הא גופא חתימה דקדושת היום, שהרי חתימה זו היא בכל התפלות ואינה מיוחדת למלכויות דייקא. אוי", שכוונתו לומר שאין כאן חתימה במלכויות לחוד, כיון שחותם גם בקדושת היום. ובאר"א קצת, שעיקר החתימה בקדושת היום. וכ"נ שהבין בפמ"ג סתקצ"א סק"א ב"מ ס"ח. וכן מצאנו במק"א שהועתק ל' האר"ח (וכלבו) בנוסח כזה: שהמלכויות אין חותמין בהן מדין מלכות אלא מקדושת היום. ועוד יל"פ בלשונם דקאי על "סמוך לחתימה" שכיון שסמוך לחתימה נ' מענין קדושת היום ולא מענין מלכויות (ובלשוננו: לא להניחו עד סמוך לחתימה שאינה מענין המלכויות), לכן אין מסיימים בפסוק של מלכויות בסוף הברכה. וראה גם עמק התשובה שם. ואיך שיהי', אין לנו הכרח בדעתם לכאן או לכאן. ובאר"ח וכלבו וס' המכתם גופא תלוי בב' תירוצים שם. וכת' ראשון – כ"ה בס' המחכים ע' 38. וגם ל' האר"ח נראה משובש קצת. ועוד, שבגוף קושיית האבודרהם, מצינו בראשונים ליישב באו"א – ראה ראב"ה סתקל"ו, והב"ד ברא"ש ר"ה פ"ד ס"ג, וביבין שמועה לרשב"ץ פ"י, ובוטור סתקצ"א. וראה ב"י ב"ח ולבוש שם. וראה באו"א ר"ה סרס"ג באו"א. ואודרבה, משמע שלהטור עיקר הברכה מלכויות וקדושת היום נכללת עמה – ראה אצלנו בלוח במוסף דר"ה – ומסתבר שמה"ט מיאן בת' האבודרהם. וש"מ שכ"כ בס' חבל יוסף סתקצ"א (למו"ס חדרי דעה).

ואי"ז סותר למש"כ בשעה"כ פמ"ב פ"ב ס"א במה שמנהגנו לומר "ודברך מלכנו אמת" שיהיא מעין חתימה סמוך לחתימה, כיון

שחיסר מלכויות זכרונות ושופרות. ואף שבאינו יודע מברך ז', ויוצא יד"ק קדושת הים (שהוא חיוב בפ"ע מהזכרת מזו"ש, והארכנו בהערה ה) – התם שאני שאין ביכולתו לומר מזו"ש, אבל בידוע חיוב לחזור ולהתפלל.

מז. דה"ח סי' קנא סעיף ב. וראה לעיל הע' ז.

מז. בבברכת הפטרה – לא הזכיר של יום טוב רק בחתימה לא יצא. וראה א"א מבוטשאוטש סרפ"ד שאם התחיל מעל הכל ולא הזכיר שבת בפתיחת הברכה לא סגי. וכן מוכח מהגהות רעק"א סתפ"ז ס"א לגבי ברכת הפטורה בשמע"צ שחל בשבת, עיי"ש. אף שיש"א שאם הזכיר מאורע שלא בזמנו חוזר ומתפלל, היינו משום הפסק, אבל בברכת הפטורה שאני, ודמאי לברכה"ז, שגם בשח באמצע אינו חוזר ומברך. וראה משנ"ב ס"ה סק"א. וילקט יוסף שנה שמינית קונט' ז סס"ח. ומ"מ כל שלא סיים הברכה, יחזור לתחילת הברכה לתקן ברכתו, כיון שאין כאן חשש ברכה לבטלה – ראה קצוה"ש סמ"ז סי"ג ובבדה"ש קכ"ה.

מח. שוע"ר סי' רצ"ט סי' ח.

מט. נתבאר באריכות בכינוס תורה דחוהמ"פ תשע"ד ויל"ב בקובץ "באתרא דרב" גליון ג.

ג. שו"ע אדה"ז סרצ"ד סי"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין שכח לומר ועל הנסים בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג. בענין הזכרת השמות שלא לצורך. ואכ"מ.

נא. ראה משנת' להלן הערה נד שלא יצא לא היחיד ולא הש"צ בברכת שו"ת כשחתם רק העונה. ודון מינה ואוקי באתרי. ונדו"ד אתיא בק"ו. וכ"כ בגליון מים חיים תפלה עמ' 69 בשם בעל חוט שני. וצל"ע מש"כ בקובץ מה טובו אהליך יעקב חו' כג בשם הגר"ח שיצא. ומשמע דס"ל שחתימת העונה בעת צרה וגואל ישראל הכל ענין אחד. וצ"ב, דהא איהו ס"ל שלא יצא בשו"ת בחתימת העונה אף שהוא קרוב יותר להיות ענין אחד. ואפשר דס"ל דבש"ת גרע, וטעמו נפלא ממני. ואדרבה, בברכת גואל ישראל אין התפלה על גאולה מהצרות ע"י תפלה דוקא. ולכן, גם להדעות שיצא בש"ת הכא גרע. וכן מצאתי בגל' אליבא דהלכתא צח ע' ט מכתבי הגר"א גניחוסקי שכתב נמי שלא יצא בחתם העונה בעת צרה במקום גואל ישראל. ובהערה שנדפסה בגל' שלפנ"ז חילק כנ"ל דשייך יתור לש"ת. וכדבריו, כתב גם בשו"ת משנת יוסף ח"י"ד סנ"א. ועיי"ש שכתב יתר על כן. שאם נזכר קודם תיבות העונה בעת צרה יחתום גואל ישראל ולא יחזור לומר עננו כברכה בפ"ע. וצ"ג, שהרי תיקנו עננו כברכה בפ"ע בין גואל לרופא, ומדוע לא יעשה כתקנה.

ומצו"ב מה שכתבתי לח"א שליט"א בענין הגל' שר"ל להקל לדעת המשנ"ב סי' קיט בבה"ל ד"ה אם יזלג, שמסתמך על סברת הראשונים שחתימה אינה מעכבת, אבל לאידך התם קאי בברכה שיש לה פתיחה:

להעיר מדעת שו"מ קמא ג, עא ושם תנינא א, סו, שהטועה ואומר חתימת נוסח ברכה אחרת הו"ל כעומד באמצע ברכה עדיין. וראה שו"ת ירד יעקב מב. מהרש"ם ד, קמח. אבל בשו"ע אדה"ז קיד, ח ומשנ"ב שם לד הבינו במג"א שאינו כן. וראה גם אמרי יוסף ב, ט. כן להעיר בעמק ברכה תפלה ה בטעות בתפלת העמידה, וכן בתש"ו הגר"ח"ש בישמח לב סאוויץ ד ע' נג, לענין טעות בברכת הנישואין כה"ג, שנטו לסברא שגם בכה"ג בברכות שאינן פותחות בברוך, מהני בדיעבד ללא חילוק. וסברת העמק ברכה שם דלא גרע

להדיא דל"ג ממי שלא הזכיר פסוקי מוספין (כלל) – ראה בכור"י סתרנט סק"א. חיי"א כלל כח סט"ז. משנ"ב סי' קח סקל"ח. סתפ"ח סקי"ג. ועוד. וכ"פ בשו"ת חבלים בניעימים ח"ב המאסף לחאו"ח סקי"ג. מנח"ה ח"ח סמ"ט. שבה"ל ח"ד סס"ג. ח"י או"ח סי"ז שאלה ט (עיי"ש החילוק מקריה"ת שבקרא קרבנות אחרים לא יצא. ועצ"ב. וראה בשו"ת שו"מ שתייתא סק"ב דאזיל בתר איפכא).

אבל ראה עולת שמואל סי' קג. שו"מ רביעא ח"ב סי' קח (לחזור כיון שהזכיר מאורע שלא בזמנו. וס"ל דמ"ד דל"ה הפסק הו"ח רק בתפלת תשלומין. וילה"ע, ולמעה"פ גם בתפלה עיקרית שייך לומר הכי, ולמעשה מתפלל נדבה. אמנם, ביו"ט ל"ש להתפלל נדבה). פת"ש לסי' תרסג (שבסוכות שקרבנות מעכבים זא"ז חוזר. וראה הנסמן שם. ובשו"ת שבה"ל ח"ד שם העיר מפסק הרמב"ם (תנ"מ פ"ח ה"ב) שמוספין אין מעכבין זא"ז. וכבר הקשו (ראה מנ"ח מ' ש) שד' הרמב"ם הם נגד פשוטות הגמ' (מנחות מד, ב) לחלק בין סוכות לשאר המועדים. ובשו"ת מנח"י העיר לנכון מחיי"א כלל כח בנשמ"א סק"א שבמצאו עוד באמצע היום חייבים להקריב, וא"כ הה"נ בתפלה, עיי"ש מש"כ). הנסמן בארוחות חיים סתרס"ג סק"א. דע"ת שם (נוטה שיחזור גם בגרע ממספר הקרבנות). משמרת שלום קוידינוב בהדרת שלום הוספה לסמ"א. שו"ת עמק התשובה ח"א ס"ב. ח"ו סי' רל. תשנה"נ ח"א סתפ"ח. בכה"ח ח"ב סס"ח. רבבות אפרים ח"ו סד"מ. שו"ת להורות נתן ח"ח סכ"ז (רק כשהוסיף במספר הקרבנות).

וקצת ראי' (ראה עד"ז בשו"ת רבבות אפרים שם) ממה שבספרד ל"א פסוקי מוספין דילמא אתי למיטעי, ועדיפא להו לבטל לכתחילה מנהג קריאת הפסוקים, אף שיוצא רק בדיעבד (ו"א שגם בדיעבד ל"ג), ולכא"ו צ"ל הטעם שבטעה גם בדיעבד לא יצא. אבל בשו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ה הוסיף: ותתבלבל תפלתם. ומ' שבזה שיש חשש טעות לחוד לא סגי לבטל קריאת הפסוקים.

ובטעה בספיקא דיומא, לכו"ע יצא כשהזכיר יומו, דאנן בקיאינן בקביעא דירחא.

ולכאורה מקום לומר, שכשהחליף פסוקי יו"ט אחד בחבירו, והזכיר שם חג אחר להדיא בפסוקי הקרבנות (פסח לה"י, וביום הבכורים" בפסח וסוכות, וכדומה), דלא יצא, כמו בהזכיר יו"ט אחר בתפלתו. (ולהעיר משו"ע אדה"ז סתפ"ז ס"ב). ואין לומר שכיון שהזכיר במקומו, לא איכפת לן, ועכ"פ ה"ז כמזכיר מאורע שלא בזמנו – שה"ז שקר גמור, דלדידן חוזר ומתפלל נדבה (ואכ"מ), וד"ל ל"ש בשו"י"ט ובפרט במוסף.

אבל, עפ"ז לכא"ו נראה שגם באינו מזכיר שם חג אחר, כ"א יום אחר מימי החג, או תאריך אחר בחודש, ה"ז שקר. ומדוע לחלק בכ"ז. ויתירה מזו, מסתבר שגם הזכרת קרבנות אחרים ה"ז שקר, שאומר מוספי יום חג פלוני נעשה ונקריב וכו' כאמור, ומסיים בענין אחר. והדרינן לסברא קמייתא. ראה בעיקרי הד"ט או"ח ס"א. ובשו"ת מנח"י שם בסו"ד ה"ל דל"ה שקר כיון שהיא טעות דמוכח. וצ"ב. וראה גם בשו"ת משנ"ה ח"ז סי"ג באו"א. ועד"ז בשו"ת שרה"מ ח"ג סוס"א. ועצ"ב בכ"ז.

מד. ובהערה כה הארכנו שיתכן שבר"ה לכו"ע פוסק לפי שלא התפלל מלכויות זכרונות ושופרות.

מה. ולא מהני שיאמר ונעשה לפניך בתמידי היום וכו' לפי

צה"ע לומר שלא ישאו כפיהם. ואדרבה, בהכי א"ש דברי מהרם מינץ שהביא מג"א קכה, ג, לישא כפיו באותו ציבור, שבפשוטות קאי גם באותה תפלה, שהיא מילתא דלא שכיחא לגמרי, ואפשר דקאי בכה"ג. ומ"מ למעשה שוא"ת עדיף, ועכ"פ שלא יברכו, וכ"כ קצוה"ש כג בבדה"ש מז. ונכון שיאמר ש"צ או"א. בכ"מ הביאו מא"א מבוטשאטש ככו. ולא ברירא לי עם כוונתו לברכת כהנים או לאו"א.

גב. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ר רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים. בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה בויצבור יוסף בר ח"ג פי"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושט. ושור"י שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שליוניגר בחלק השו"ת סי"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

גג. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר כ"י אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין דומה לחתימה. ורא"י פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז. וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

גד. וה"ט, לפי ששינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א שתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב). וראה גם בביהג"ר שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כמ"א סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותרים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכ"פ בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמענתא דמשה שתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א - שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגר"ח - אשי ישראל פמ"ד ס"ז. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. ורבבות אפרים ח"א סש"צ.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב חדא מילתא היא, וה"ה ממשי"ב המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו ואמרו בש"ת וחותרם בשיניהם.

אלא, שאין רא' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ויעקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע). ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכעיי"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בס"י רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשו"ת. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות ס"ה לגבי אלו החותרים בשתיים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותרים בשתיים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין רא' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות ענין הנ"ל, והוסיף להטעים שא"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו ל"כ בשו"ת ר'

מהבינו - צריכה רבה, דמאי שגא משובח המלך המשפט, ועכצ"ל שרק מהבינו מועיל כך. וקצה"ש כא בבדה"ש כח. וראה גם א"א מבוטשאטש ורמב"ם, א שאג"ל חצי התפלה בנוסח הבינו וחצי כתיקונו. ובשו"ת שבה"ל י, ערה בנדון הנ"ל בטעות בברכת נישואין, נחת עלה מטעם אחר שגם שאינה מעכבת - בחתם בענין אחר גרע.

והנה פשוט המג"א קיד, ט בד"ן טעה בחתימתו, שגם להדעות דחתימה אינה מעכבת אינו מועיל כן. ובביהג"ר בשו"ע שם (אף שדס"ל שחתימה אינה מעכבת) ל"כ מאומה. וגם המש"ב שחק מינה. וכן בטעה ביו"ט וחתם מקדש השבת ואיפכא, שק"ט בבת"ל תפז, ולא הביא כלל דעת הגר"א. ושור"י תשו' בעל מגדנות אליהו נדפסה בכמה קובצים - ראה קובץ שערי זבול ד' ע' לט ועוד - שכתב בפשיטות שבברכה שאינה פותחת בברוך ודאי לא מהני ללא חתימה. ושור"מ מפורש מזה בשו"ת חקרי לב או"ח נד. וראה כמה דעות בטעות בברכת הנישואין בקובץ זכור לאברהם תשס"ה ע' תנב ואילך.

עוד שאל הנ"ל האם צריך לחזור בכונן דא על ברכת כהנים כשהש"ך חוזר ומתפלל, והעיר מהעיר משו"ת הר צבי ח"א או"ח סס"א בכיו"ב. ומצ"ב המענה:

הנה בהר צבי מיירי ביעו"י דוקא. וגם בזה יש חולקים. והנה, שם תלה הדבר בדעת החת"ס בשו"ת או"ח כב, שאין לישא כפיו שוב באותה תפלה, ובדעת ר"י דלא כחכמי פרוניצא שעלתה לו תפלתו, וכן בסברא שעכ"פ תפלת לחש עלתה, ושגם לחכמי פרוניצא היינו בנוזר אחרי שעקר רגליו (וצ"ע), שהרי אחרי שעקר אינו חוזר בשכח יעו"י). ועוד הוסיף שאין חובה לישא שוב, שהרי כבר עלו פ"א באותו יום.

ולאחרי כ"ז, סברתו שנ"כ היא משום תפלת הלחש צע"ג. והרי בפשוטות עבודת ציבור (ראה תוס' סוטה לח, א ד"ה וכתבי) היינו חזרת הש"צ דוקא (וראה שו"ת חת"ס שם), שהרי תפלת לחש לא בניע עשרה. וכ"מ בפירש"י סוטה לח, ב ד"ה שאינו. (ומה שה"ד בהר צבי מהא דאיצטריך ילפותא שאין נ"כ בליה, ותופקו לי' שאין חזרת הש"צ (וכן פי' בגהש"ס לירושלמי תענית רפ"ד, הביאו שם בהר צבי), יש לחלק דעריבת שאין, ראה עד"ז בשו"ת נוב"ת ז לגבי קדיש אחר תפלת לחש, דל"ד לערבית. והרי בלא"ה נ"כ היא בהודאה, והיאך יאמרו באמצע לחש. ותו, שהרי לשמאל בינא פז, א בניעילה אינו מתפלל תפלת העמידה כלל, ומה שייך נ"כ בניעילה, והרי צריך לעקור בעבודה ולאומרה בהודאה (כה"ק בגבורת ארי יומא שם. וראה תוספת ויהי"פ ומרומי שדה שם. ועכצ"ל, שתיקנו בהודאה רק כשיש חזרת הש"צ (וכ"כ בשירי קרבן לירושלמי שם. וראה עמק ברכה הל' נ"כ ב). ודון מינה. וא"כ בתפלה שיש חזרת הש"צ ליכא נ"כ על תפלת לחש. וראה מטה יוסף ח"ב ס"ב בשם המנהיג. ובהכי מידחיא גם מש"כ בהערות הגריש"א יומא פה, א ובוטה מ, א להוכיח שא"צ בחזרה, ממה שבירכו בר"כ ג לפני תקנת חזרת הש"צ. וכמו שגוף הענין לישא בתפלה דוקא אפשר שהיא רק תקנה מדרבנן - ראה בה"ל רס"י קכה. ועוד דאפשר שבירושמי אמרו גם למ"ד דתפלת עריבת חובה, ואיכא חזרה גם בעריבת. וגם לפמ"ג קכח במ"ז לה דאיכא נ"כ שלא בשעת חזרה (אבל בפרישה שם מח לא ס"ל הכי) - היינו אחר שכבר התפללו. וראה פת"ד קכח, טו. ואכ"מ. ומי תימונו מצ"ע, וכי במקום שמאזיח סיבה לא שייך חזרת הש"צ נ"כ בתפלת לחש. וזו לא שמענו. גם צע"ג לומר ש"ב ב"ת כשאנו מוסיף ברכה. גם עיקר טעמו מחמת שסמך אחת"ס. ולאו כו"ע מודו.

ובנדו"ד שתפלתו כמי שאינה וחוזר גם אחרי עקירת רגליו,

ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים.

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או יום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבהכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאוותך לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה ביר' יומא פ"ז ה"א, ונ' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממתבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי' קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית ט"ג ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממתבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת – ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפח.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת עננו דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכולן בש"ת, ולא שחל על היחיד, חובת ברכה, וחתימת הברכה בכ"ש ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחוה הראשונים (ראה ר"ז נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' – ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדורבה.

נה. שו"ת מגידות סצ"ה.

נו. נחלקו הפוסקים. והכרעת רוה"פ שלא יחזור. וכ"ה בלוח כולל חב"ד. ויש שכתבו לתלות בהשקט"ט אם המלך הקדוש בגדר מטבע או הזכרה. ואינו מוכרח, שאף אם נאמר שהוא בגדר מטבע, ושבעש"לית ה"ז שינוי מטבע לומר הא–ל הקדוש, ולא רק העדר הזכרת המאורע, אינו שינוי מטבע בשאר השנה.

עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א מבוטשטאטש הנ"ל – אינו, דהתם מיירי בחתם בשתיים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סק"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ – יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסרא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממתבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפ"ר חכמה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן – שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתיים לדין משנה ממתבע, שלא היה זה כהרי זה, שביני חתימה בשתיים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ה דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גרד חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חובתם בשתיים (אבל התם ה"ז דארץ היא ומפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתיים דישאל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מח' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתיים חדא מילתא היא – שבודאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישית דברהמ"ז, חדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכת פ"א ה"ו יציא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב שיינו, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס ירושלים באו"ח (ראה עלי תמו ירושלמי שם). וכמה מפרשים פ' ביר' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתם ירושלים היינו בנינה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתיים – ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז ס"ב כתב בשם יש מתרצים, שנחתם עמו ובונה ירושלים הוי חתימה בשתיים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתיים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל

מורה שיעור בלימוד ספר 'משנה תורה' להרמב"ם

ספר המצוות	פרק א	ג פרקים	
מל"ת קכה. קכג. קכח. קכו. קצו. קכא. קכב.	הלי פסולי המוקדשין פרק יז.	קרבן פסח פרק ו-ח.	ב
מל"ת קיז. קיט. קיח. מ"ע נג. נב.	פרק יח.	פרק ט-י. הלי חגיגה.. בפרקים אלו. פרק א.	בא
מ"ע נד. מל"ת קנו. רכט. מ"ע טז. עט.	פרק יט.	פרק ב-ג. הלי בכורות.. בפרקים אלו. פרק א.	בב
מל"ת קמד. קח.	הלי עבודת יום הכפורים.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ב-ד.	בג
מ"ע עח.	פרק ב.	פרק ה-ז.	בד
מל"ת קט. מ"ע סט.	פרק ג.	פרק ח. הלי שגגות.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	בה
מ"ע ע.	פרק ד.	פרק ג-ה.	בו
מ"ע ע.	פרק ה.	פרק ו-ח.	בז
מ"ע עא.	הלי מעילה.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ט-יא.	בח
מ"ע עב.	פרק ב.	פרק יב-יד.	בט
מ"ע סח. עה. עז.	פרק ג.	פרק טו. הלי מחוסרי כפרה.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	א
מ"ע עד. עז.	פרק ד.	פרק ג-ה.	ב
מל"ת קו. מ"ע פז.	פרק ה.	הלי תמורה.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	ג
מל"ת קז. מ"ע קז.	פרק ו.	פרק ד. לב טהור וגוי. ספר טהרה והוא ספר עשירי. הלי טומאת מת.. בפרקים אלו. פרק א-ב.	ד
מ"ע קז.	פרק ז.	פרק ג-ה.	ה
מ"ע קז.	פרק ח.	פרק ו-ח.	ו
מ"ע קז.	לך אזבח וגוי. ספר הקרבנות והוא ספר תשיעי.. הלי קרבן פסח.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ט-יא.	ז
מ"ע קז.	פרק ב.	פרק יב-יד.	ח
מ"ע קז.	פרק ג.	פרק טו-יז.	ט
מ"ע קז.	פרק ד.	פרק יח-כ.	י
מ"ע קז.	פרק ה.	פרק כא-כג.	יא
מ"ע קז. קיג.	פרק ו.	פרק כד-כה. הלי פרה אדומה.. בפרקים אלו. פרק א.	יב
מ"ע קיג.	פרק ז.	פרק ב-ד.	יג

מבצע אכלו משמנים ושתו ממתקים

ישנו הרי ה"מבצע" הקשור עם "אכלו משמנים ושתו ממתקים" ושלחו מנות לאין נכון לו" (נחמ"ה ח, ט), כפי שכבר נדפסה השקלא וטריא בזה – ענין שהיה צריך לעסוק בו (וודאי שפעלו בזה) בימים שלפני זה. ערב ר"ה תשל"ט, שיחות קודש ח"ג ע' 377

הנתינה צריכה להיות בהרחבה כסעודת שלמה בשעתו

כאן המקום לעורר עוד הפעם אודות הענין של "אכלו משמנים ושתו ממתקים" ושלחו מנות לאין נכון לו" (נחמ"ה ח, ט), לוודא שלכולם יהיו צרכי החג – כפי הפירוש שאדמו"ר הזקן מבאר את הפסוק "אכלו משמנים ושתו ממתקים" כפסק דין בשלחן ערוך (סתקפ"ג ס"ד), שמזה מובן בנוגע להמשך הפסוק "ושלחו מנות לאין נכון לו". שבנוגע לצרכי ר"ה ודאי שכבר עסקו בזה - צריך להמשיך בנוגע לצרכי החג של שאר הימים טובים של חודש תשרי.

ובזה ישנה הוספה: ה"משמנים" וה"ממתקים" הינם אצל כל אחד לפי ערכו – בדוגמא לכך שהסעודה היא אצל כל אחד לפי ערכו, וככל שהסעודה גדולה יותר, כך ה"משמנים" וה"ממתקים" הינם יותר.

ר"ה תש"מ, שיחות קודש ח"א ע' 4

שמועה מבהילה

הגיעה שמועה מבהילה שישנם עשרות יהודים שעדיין לא קיבלו צרכי החג, אע"פ שעומדים כבר קרוב לסיומו של חודש אלול, בשבת סליחות. והסיבה לכך אינה מפני שלא יודעים מי הם הנצרכים - דמכיון שבשנה שעברה קיבלו צרכי החג, יודעים מי הם, ואעפ"כ, לא נתנו להם עדיין צרכי החג. ולכן, מזכירים עתה עוד הפעם אודות ענין זה, כדי שיזדרזו ויתנו צרכי החג לכל הנצרכים תיכף ומיד, ולא עוד, אלא, לעשות חשבון עוד הפעם אולי צריך ליתן להם עוד יותר כו',

ופשוט, שכל זה צריך להיות מתוך סבר פנים יפות כפשוטו ממש. ועוד תועלת בהדיבור על זה עתה – להרגיע את רוחם של הנצרכים שממתינים בקוצר רוח ותמהים על שלא קיבלו עדיין צרכי החג, שכאשר ישמעו שדיברו ועוררו על זה עוד הפעם בהדגשה מיוחדת, ידעו שבודאי יקבלו צרכי החג בהקדם, והעיכוב

ש"פ תבא תשמ"ח עמ' 723

לא הי' אלא בגלל סיבה צדדית כו'.

KERENANASH.NET

Zelle: KerenAnash@770shul.org

PayPal: MaosChitim@770shul.com

